

- DISSERTATIONES
- ETHNOGRAPHICÆ
- TRANSYLVANICÆ

Székely Melinda

• • • • • • • •

A magyar lakodalom változása
Ördögösfüzesen (1930–2017)

Székey Melinda

A magyar lakodalom változása Ördögösfüzesen
(1930–2017)

DISSERTATIONES ETHNOGRAPHICÆ TRANSYLVANICÆ

Sorozatszerkesztők

Ilyés Sándor
Jakab Albert Zsolt
Pozsony Ferenc
Vajda András

SZÉKELY MELINDA

A MAGYAR LAKODALOM
VÁLTOZÁSA
ÖRDÖNGÖSFÜZESEN
(1930–2017)

Kriza János Néprajzi Társaság – Téka Alapítvány
Kolozsvár
2018

Lektorálta:

dr. Pozsony Ferenc, BBTE BTK, Magyar Néprajz és Antropológia Intézet, Kolozsvár,
egyetemi tanár

Támogató a Romániai Magyar Demokrata Szövetség és a Communitas Alapítvány.

Szerkesztette:

Jakab Albert Zsolt

© Székely Melinda

© Kriza János Néprajzi Társaság

© Téka Alapítvány

Nyomdai előkészítés:

Idea Plus, Kolozsvár

Borítóterv:

Szentes Zágón

Műszaki szerkesztés:

Nagy Andrea

Készült a kolozsvári IDEA nyomdában

Igazgató: Nagy Péter

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

SZÉKELY, MELINDA

A magyar lakodalom változása Ördögösfüzesen : (1930–2017) /

Székely Melinda. - Cluj-Napoca : „Kriza János” Néprajzi Társaság, 2018

Conține bibliografie

ISBN 978-606-9015-03-2

Tartalom

Bevezetés	7
Kiindulópontok	10
A vizsgált terep – Ördögösfüzes	10
A gyűjtésről	14
Célok	16
Tudománytörténeti irányvonalak	18
Népszokáskutatás az Erdélyi Mezőségen	18
A népszokáskutatás eddigi eredményei	20
Szokás és/vagy rítus	20
Családi szokás	24
Forgatókönyv	25
A rítusok jelszerűsége	27
Az átmeneti rítus fogalma	28
A fogalmak körüli problémák	29
A liminalitás – mint fő kérdés	31
Liminalitás, communitas, struktúra – Victor Turner	33
Az átmenet fázisai – Edmund Leach	34
A vágy szerepe az átmeneti rítusokban – Balázs Lajos	35
Kiutak (?)	38
Hagyomány és változás	40
Változásvizsgálat	46
Lakodalmak otthon – a régi világ lakodalmai (1930–1960)	46
A „hagyományos” lakodalom	46
A szökés – a deviancia egy esete	56
Lakodalom a kultúrotthonban – a kommunizmus idején (1960–1990)	64
Lakodalom a városban – a mai lakodalom (1990–2017)	73
A három időszak lakodalmainak összehasonlítása	87
A forgatókönyvek változása	87
A lakodalom előtt	87
A lakodalom napjának eseményei	92
A lakodalom utáni események	102
Forgatókönyvek az átmenetiség fogalmának a tükrében	103
A lakodalom helyének változása – a térelemek kitüntetett szerepe	105
A lakodalomtartás napja és ideje – az idő kérdései	109
Szerepek a három időszak lakodalmaiban	112
Testtechnikák	122
Intézmények a lakodalomban	124

Tárgyi kellékek – szimbolikus jelentések	125
Öltözet	125
A rítus eszközei	131
Rituális állatok és szimbolikus jelentéseik	134
Ételek, italok	138
Anyagi vonatkozások	143
A szexualitás kérdései	150
Érzelmek a lakodalomban	154
A médiumok szerepe – szöveg, fotográfia, film	156
Kulturális interferenciák	162
A román lakodalom rövid leírása	162
Átfedések, különbségek a rítusok között	164
Vegyesházasságok	165
Kitekintés	167
Összegzés	170
Konklúziók.	176
 Szakirodalom	 180
 Mellékletek	 193
A házassági anyakönyvi adatok összegző táblázata.	193
A siratóban (hériszben) elhangzott búcsúnóta (H. A. közlésében).	195
Lapohos István kézírása és vőfélyesfüzetének átírata	195
Képek	229
 Rezumat	 256
 Abstract	 260

Bevezetés

Az üzenet világos: a férfiak és nők nemcsak megszületnek, nemzenek és meghalnak, hanem szertartások révén lesznek azzá, amik.
(Vargyas Lajos)

A néprajzos gyakran esik annak csapdájába, hogy régmúlt szokásokat, tárgyakat, társadalmi struktúrákat, hiedelmeket vizsgál: olyanokat, amelyekre az adatközlők már csak emlékezetből tudnak reflektálni, de ma már nem gyakorolják ezeket a szokásokat, nem ismerik a tárgyak funkcióit, vagy nem hiszik a hiedelmeket. Az emlékező tudat eleve interpretációt nyújt, így a feltételezett és a vágyott objektivitástól viszonylag távol kerülünk. Az esküvő azonban a mába is átörökített szokás, ezért lehetőségünk van a múltnak és a jelennek, a valamikorinak és a mainak az egybevetésére, amely közelebb visz ehhez az objektivitáshoz.

Három ok vezérelt a kutatást és a témaválasztást illetően. Elsőként a szokás maga érdekelt, amely ma is él, gyors átalakulásban van, és ez lehetővé teszi a változásvizsgálatot, illetve azoknak a szokáselemeknek az értelmezését, amelyek maradandónak bizonyulnak az időben. Másodsorban az átmeneti rítus fogalma kapcsán olvasottak és a terepen tapasztaltak indították el bennem azokat a kérdéseket, amelyeknek megválaszolására törekedtem. Harmadik ok pedig az volt, hogy mivel magam is itt élek, magánemberként és kutatóként egyaránt érdekel és foglalkoztat a régió mentális világa, értékrendszere, kultúrája.

Ha az első indítóokot tekintjük, elmondható, hogy az esküvő és a lakodalom vizsgálata régóta foglalkoztatja a kutatókat, hiszen a lakodalom egyszerre kínálja a viselet, a tánc, a zene, a népköltészeti szövegek, a szokások elemzését és értelmezését. Olyan gazdag rendszer, olyan sokrétű jelenség, amely egyszerre látványos és ugyanakkor sokat mond el a kutatott társadalomról. Esetemben azért időszerű a vizsgálata, mert nem (csak) a múltból kell előkeresni az emlékeket, hanem kutathatóak a rítus(ok) mai formái is. Ilyenképpen reflektálni lehet azokra az okokra is, amelyek a változásokat előidézték, hiszen az adatközlők megélték mind a szocializmus előtti, illetve a szocializmus korában lezajló lakodalmakat, mind a maiakat. A különböző rítuselemek változása/vagy maradandósága rálátást nyújt arra, hogy a társadalom maga is változik. Ezeknek a rítuselemeknek a dokumentálása és az értelmezése lesz elsődlegesen célom jelen munkában. A három időszakban vizsgált lakodalmi szokáskör forгатókönyveit fogom összehasonlítani, illetve értelmezni a különbségek, hasonlóságok okát.

Bár nem a mezőiségi szokást vizsgálják, Balázs Lajos munkáinak egy része az emberi élet fordulóihoz kapcsolódnak. Egyik legsikeresebb könyvében részletesen beszámol a csíkszentdomokosi lakodalomról, így módszertani támpontokat nyújthat, ám újabb írásaiban ő maga tesz kísérletet saját megközelítéseinek újraértelme-

zésére (vö: Balázs 2006). Ebből kiindulva célom annak a fogalmi apparátusnak az újragondolása, amely Arnold van Genneptől ered, és amelynek alkalmatlanságát már Balázs Lajos érzekelte és rögzítette *A vágy rítusai* (2006) című könyvében. A kutatás kezdetén jól használhatóként ismert fogalmi apparátus sok ponton kérdésesnek bizonyult, így a lakodalom szokáskörének vizsgálata során célom lesz e fogalomrendszer újragondolása is.

A (belső-)mezőségi lakodalommal nem foglalkoztak eddig, pedig a szokás gyors változásban van ebben a régióban is, ahol a régi struktúrák helyét szinte évről évre átveszik a „modern”, főként a mozifilmek és az internet által inspirált új elemek. Keszeg Vilmosnak a vidékre vonatkozó tudománytörténeti összefoglalója rögzíti azokat a forrásmunkákat, amelyek a Mezőséggel kapcsolatosan születtek a legkorábbi kutatásoktól napjainkig (Keszeg 2010: 25). A mezőségi lakodalomra vonatkozóan kevés adatot találunk az eddigi publikációkban, mindössze két olyan munka van, amely ezt a témát érinti, ám a kutatók falvak földrajzi elhelyezkedése tekintetében ezek is távol esnek az általam vizsgált tereptől.¹ Mivel magam is ebben a régióban élek, igencsak érdekel a szűkebb környezetem világa, kultúrája, szemlélete, és mivel a szakirodalomban erre vonatkozóan kevés adatot találtam elkezdtem kutatni ezt a témát.

1. A kutatás első lépése az ördöngösfüzesi lakodalom általános vizsgálata volt elsősorban a résztvevő megfigyelés módszerével és interjúk készítésével.

2. Ezen az első fázison túllépve történt meg a három időszak elhatárolása, ugyanis az adatközlők által leírt lakodalmak között nagyfokú időbeli eltéréseket lehetett észlelni. Ez az elhatárolás történelmileg rögzített határok alapján történt: az 1930-as indulást az indokolja, hogy idáig nyúlik vissza az adatközlők emlékezete. Legidősebb adatközlőm 1921-ben született. Az 1960-as év a kollektivizálás szempontjából vált relevánssá, az 1990-es év pedig a rendszerváltást, a Ceaușescu-féle diktatórikus kormányzás végét jelezte.

3. A harmadik lépés a három időszak alaposabb vizsgálata lett, amelynek során a forgatókönyveket rögzítettem, megvizsgáltam a különböző szokáselemek sorrendjét, illetve ezeknek a konkrét lezajlását. Figyeltem a különböző kódokra, így az öltözködésre, a tárgyakra, a térre, az időre, az anyagi vonatkozásokra, a szexualitás kérdéseire stb. Három esettanulmány épült be a három időszak vizsgálatába, ugyanis mindhárom korszakból kiválasztottam egy-egy relevánsnak ítélt mintát, amit részletesen leírtam, illetve a különböző variációkat ehhez viszonyítottam.

4. A forgatókönyvek összeállítását ezeknek az összehasonlítása követte. Itt kínálkozott lehetőségként a változásvizsgálat módszere, amelynek során a különböző rítuselemek kiesésének, illetve beépülésének az okait kerestem a világkép, a gazdasági helyzet, a technika, a civilizációs színvonal változásában.

---

1 Dr. Kós Károly összefoglaló áttekintést készített az „életkor szokásaihoz”, a gyermek- és ifjúkor, a házasságkötés, a temetés rítusairól. Részletes elemzés szól a fonóbeli életről, a mezőköbölküti „lakodalmas napról” (Kós 1979, 2000: 273–295.) A másik munka, bár ugyancsak a lakodalmat vizsgálja, szintén irreleváns jelen munkára nézve, ugyanis a marosmagyarói átmeneti és kalendáris szokások vizsgálatáról van szó, amit Zsigmond József és Palkó Attila végzett el (Keszeg 2010: 25).

5. Ugyanakkor megvizsgáltam a forgatókönyvek különböző elemeinek változását is: a tér, az idő módosulását, a szerepeket, a tárgyakat, az öltözékeket, egyéb eszközöket, az ételeket, az anyagi vonatkozásokat, a szexualitáshoz való viszonyulás változását, illetve a média szerepének a beépülését a lakodalomba.

Köszönetnyilvánítás. Szeretném köszönetemet kifejezni azoknak, akik munkámban segítettek és hozzájárultak ahhoz, hogy ez a kötet megszülethessen. Szeretettel köszönöm:

- a Téka Alapítványnak és Balázs Bécsi Attilának elsősorban azt, hogy a népi kultúra iránti érdeklődésemet felkeltette, most pedig azt, hogy a kötetet megpályázta és jeletős anyagi hozzájárulással támogatta létrejöttét;
- a Babeş–Bolyai Tudományegyetem Hungarológiai Doktori Iskolájának és tanárainak, Pozsony Ferencnek, Tánczos Vilmosnak és Keszeg Vilmosnak, hogy a kutatásaim tudományos megalapozásában segítettek, támogattak, bíztak bennem;
- a Kriza János Néprajzi Társaságnak és különösen Jakab Albert Zsoltnak, hogy a kötetet megszerkesztette, illetve Tatár Erzsébet Tímeának és Nagy Ákosnak a szervezésben nyújtott segítségét;
- Láposi Hajnal Évának (Babának), hogy az Ördöngösfüzesen lezajlott interjúzásaim során segített a munkámban;
- Sükösd Sándornak, az ördöngösfüzesi református lelkipásztornak, hogy az egyházi anyakönyveket a rendelkezésemre bocsátotta;
- adatközlőimnek, akik kérdéseimre készségesen válaszoltak;
- családomnak, aki mindvégig lehetővé tette, hogy dolgozhassak.

Kiindulópontok

A vizsgált terep – Ördögösfüzes

Ördögösfüzes az Erdélyi Mezőség északi peremének egyik legrégebbi magyar települése, a Mezőség északi kapuja. Nevét 1366-ban említik először. „Alsó-Füzes őslakosai magyarok voltak, mit igazolni látszik e falu magyar neve is, később azonban a birtokosok oláh lakosokkal népesítették be, úgyszintén a vele szomszédos Felső-Füzeset, mely valószínűleg 1703–11 közt pusztult el az itt keresztül vonuló elleneséges hadak dúlásai következtében.” (Kádár 1900: 490)

1. térkép. A Mezőség térképe

Forrás: <http://uo.hagyományokhaza.hu/terkep/o8.html>

A település a Füzes-patak völgyében fekszik, s a Kis-patak keresztezi. A község 7 km-re található Szamosújvártól és önálló közigazgatási egység, hozzátartozik: Füzesmikola (Nicula), Kisszék (Săcălaia), Bonc (Bonț). Ördöngösfüzes határai szomszédosak Szamosújvárral (Gherla), Szamosújvárnémetivel (Mintiu Gherlii) és Szépenyerűszentmártonnal (Sânărtin).

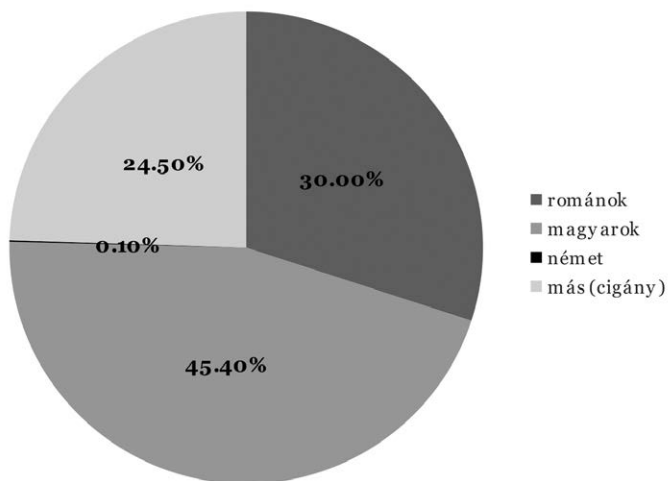
Etnikailag és felekezetiileg heterogén, hiszen magyarok, románok, cigányok lakják, akik reformátusok, katolikusok, ortodoxok vagy görögkatolikusok. Román kori templomát 1230-ban említik először.

A Román Statisztikai Hivatal 2002-es népszámlálása szerint Varga E. Árpád összesítette a népszámlálás adatait. A 2002-es adatok szerint az 1385 főből 416 román, 629 magyar, 1 német és 339 más nemzetiségű.² Felekezeti megoszlás szerint 723 ortodox, 614 református, 21 görögkatolikus és 27 más felekezeti személy élt a helységben. Az összesítés szerint, amelyre a fentiekben is hivatkoztam már, a település lakóinak 30%-a román nemzetiségű, a magyar lakosság aránya a falu összlakosságának megközelítőleg a fele (45,4%), a német lakosok aránya 0,1%, a cigányok és egyéb nemzetiségűek aránya 24,5%.

Egy 2005-ben zajlott kutatás³ adatai nyomán a nemzetiség és a felekezeti összetartozás között összefüggés fedezhető fel: az adatokat elemezve azt vesszük észre, hogy az össznépességhez viszonyítva az ortodoxok aránya magasabb, mint a román nemzetiségűek aránya, ami azt jelenti, hogy a cigány lakosság többnyire ortodox. A cigányok másik része református, és körülbelül ennyi azon magyarok aránya is, akik görögkatolikusok, bár nagyobb részük román nemzetiségű. A pünkösdisták, baptista, adventisták aránya 1% körüli.

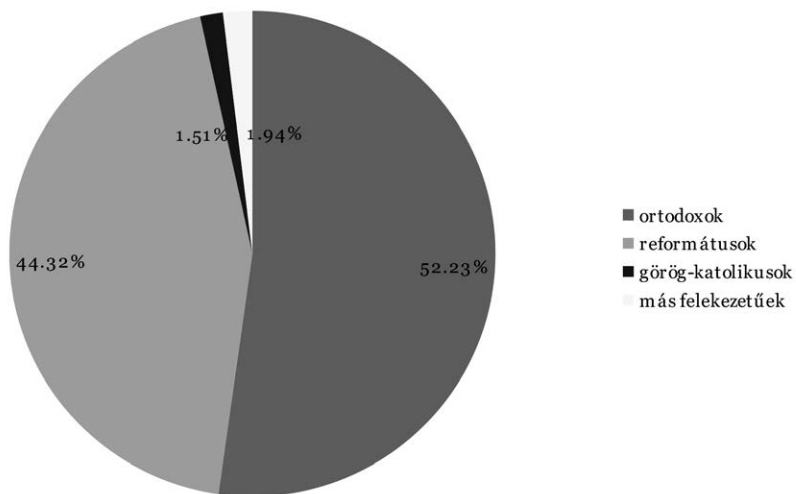
2 Szintén Varga E. Árpád aktualizálta az adatokat: népessége 2011-ben összesen 1316 főből állt, melyből 529 magyar, 389 román, 317 cigány volt, és 81 személy nem nyilatkozott. (Varga E. Árpád 2002-től kiegészített adatsorai – Varga 2010.)

3 2005. július 5–19. között Kolozsváron és Ördöngösfüzesen, az Erasmus Intenzív Program keretében tábort rendeztek, amelyben hat egyetem működött közre: a Budapesti Corvinus Egyetem, a Szegedi Tudományegyetem, a Pécsi Tudományegyetem, az Universidad Autònoma de Barcelona, a Kolozsvári Babeş–Bolyai Egyetem és az Université Paris. A közel 100 fős csapatban tanárok és diákok dolgoztak, köztük szociológusok, antropológusok, pszichológusok. Módszereik között egyaránt megtalálhatóak voltak szociálpszichológiai, gazdasági és antropológiai megközelítések. (Forrás: [http://web.uni-corvinus.hu/antropologia/ordongos.](http://web.uni-corvinus.hu/antropologia/ordongos))

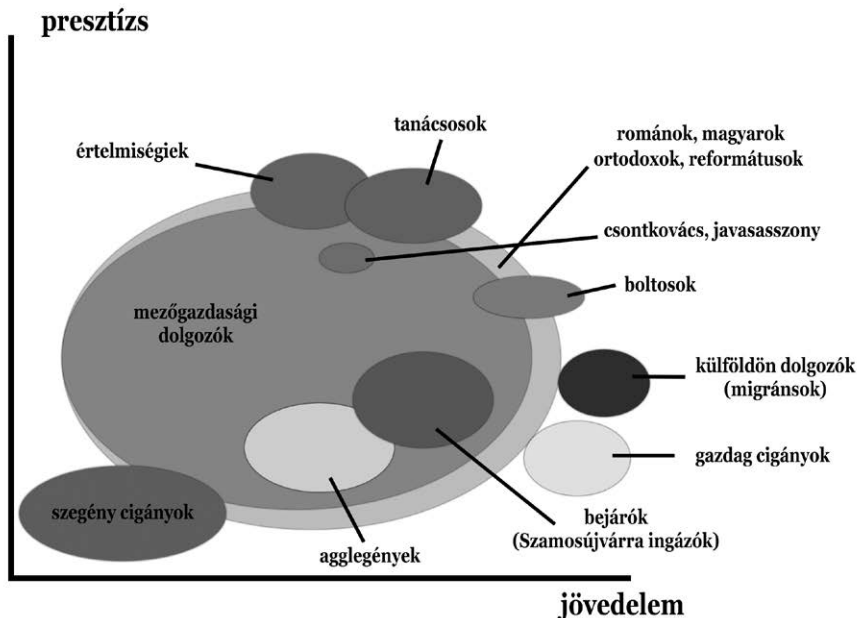
1. ábra. Ördöngösfüzes etnikai összetétele

Forrás: <http://web.uni-corvinus.hu/antropologia/ordongos>

2. ábra. Ördöngösfüzes felekezeti összetétele

Forrás: <http://web.uni-corvinus.hu/antropologia/ordongos>

3. ábra. Társadalmi csoportok Ördögösfüzesen

Forrás: <http://web.uni-corvinus.hu/antropologia/ordongos>

A 3. ábra szerint a faluban két nagy etnikai és vallási alapon elkülönülő csoport lelhető fel, a magyar reformátusok és az ortodox románok. Az etnikai-vallási megoszlás mellett ott állnak a romák is, akiknek a különállósága a lakóterület használatában is megmutatkozik. Amíg a románok és a magyarok egyformán lakják be a falut, addig a romák a periférián laknak. Az itt élő romák helyzete azonban változóban van, ugyanis a külföldi vendégmunkának köszönhetően egyre inkább lehetőségük van a falu korábban magyar birtokban levő házainak a megvásárlására, így a gazdagabb romák a főút menti házakba is kezdenek beköltözni. (Vö: Fekete–Kónya–Ribas–Szűcs–Tamás–Eranus 2005.)

Egyéb társadalmi megosztási szempont a foglalkozás szerinti megoszlás. E tekintetben elmondható, hogy a füzesiek 47%-a dolgozik mezőgazdaságban, a többi 43% pedig vagy a városban vállal munkát, vagy külföldön tartózkodik, vagy értelmiségi (tanár, tanító, óvónő, közhivatalnok, könyvtáros stb.), vagy magánvállalkozást vezet a faluban. Sokan vannak olyanok is, akiknek a mezőgazdaság nem az egyetlen megélhetési forrásuk. Kereskedelemmel is foglalkoznak a faluban, így a boltosok egy része magyar, de vannak autószerelők és pékek is – ők a magánvállalkozásuk mellett mezőgazdasággal, állattartással is foglalkoznak. Ezeknek az adatoknak az alapján elmondható, hogy a falu lakói számára nem a mezőgazdaság az egyetlen megélhetési opció. A legtöbben állatot (tyúkot, disznót) tartanak a ház mellett, és földjeiknek egy részét is megdolgozzák, de mivel ezáltal nem tudnak megfelelő keresethez jutni, más foglalkozást is választanak.

Ördöngösfüzes a néprajzi szempontból gazdagnak mondható Mezőség egyik települése, ahol egyaránt megtaláljuk a hagyományos társadalmi struktúrákat az idősebb generációk emlékezetében, de a város közelsége miatt a modernizálódásra utaló jeleket is. Műveltségében fellelhetők a kultúra archaikusabbnak nevezhető rétegei, de a modernizálódás hatására megjelent változások is. Ugyanakkor etnikai sokszínűsége is figyelemre méltó: a románok, magyarok, cigányok kultúrája, akár csak más mezőségi falvakban, hosszú időn át együtt alakult, így elkerülhetlenné vált az egymásra hatás. Specifikumaként emelhetjük ki azt, hogy Szamosújvárhoz jóval közelebb fekszik, így a modernizáció itt hamarabb indult el, mint az Erdélyi Mezőség más, belső falvaiban.

A gyűjtésről

A gyűjtés 2008–2017 között zajlott, de mivel Szamosújváron élek, nagyon sok ördöngösfüzesi embert ismerek, és a gyűjtést megelőzően is sok lakodalomnak voltam a részt vevő megfigyelője. Emellett tanárként is sok ördöngösfüzesi diákot volt lehetőségem megismerni és tanítani, később pedig ezeknek életét is továbbkísérni. A rokonságomban szintén vannak ördöngösfüzesiek, ezért egyáltalán semmi idegenséget nem tapasztaltam, amikor a téma kutatásához kezdtem. Több ördöngösfüzesi származású gyerekkori barátnóm, barátom van, így korán beleláttam a közösség életébe. Amikor eldöntöttem, hogy a lakodalommal fogok foglalkozni, ezekből a meglévő erőforrásokból igyekeztem úgy válogatni, hogy a tudományos elvárásoknak megfeleljenek.

Célom az volt, hogy meglévő ismereteim mellett minél pontosabb képet kapjak a lakodalom szokásáról, ezért az interjúzás módszerével igyekeztem minél több adatközlőt is felkeresni. Strukturált kérdőíveket készítettem, de a terepen, az interjúk alatt igyekeztem rugalmasan viszonyulni akkor, amikor a témától vagy az én kérdéseimtől eltértek, ezért a félig strukturált interjúzás módszerét is alkalmaztam.

Munkámban Láposi Hajnal Éva helyi lakos, egyben barátnóm segített, aki egy kérdéskört érintően mindig kapcsolatba léptetett azokkal az adatközlőkkel, akiket a kérdés megválaszolásában a legalkalmasabbnak vélt. Hideg Anna, a falu népszerű énekes és mesemondója volt az, akivel az első interjúkat elkészítettem 2011-ben, az általa mondottak alapján indultam aztán további adatok felkutatása, leellenőrzése felé. Kezdetben az idősebb adatközlőket kerestem fel, így több egyéni és csoportos interjút is készítettem. Hajdú Ferenc, a falu legidősebb embere is egyik adatközlőm volt. 2011–2017 között 5 többórás interjút készítettem, összesen 12 adatközlővel beszélgettem el. Ezek közül 4 férfi és a többi nő volt, az interjúk pedig körülbelül 25 órát fednek le összesen. 2016–2017 között néhány magánbeszélgetést követően döntöttem úgy, hogy a fiatalabb generációtól kérdőíves módszerrel gyűjtök további adatokat, akik írásban válaszoltak kérdéseimre (6 ilyen részletesen kitöltött kérdőív készült el). Igyekeztem elsősorban azokat a fiatalokat megkeresni, ahol mindkét fél ördöngösfüzesi volt, de olyanok is kitöltötték a kérdőívet, ahol az egyik

fél más településről származik. Az interetnikus kapcsolatok vizsgálta céljából több román lakossal is beszélgettem, interjúút készítettem a falu román anyanyelvű hivatásos vőfélyével, a *staroste*val és két olyan nővel is, akik vegyesházasságot kötöttek.

Az interjúút és kérdőíves módszer mellett életem során legalább 10 ördögösfüzesi lakodalomnak voltam a részt vevő megfigyelője.

A falu református parókiáján megtalálhatóak az egyházi anyakönyvek, ezért a házassági anyakönyv adatait is feldolgoztam. Az anyakönyvek 1879-től tartalmaznak adatokat, én csak 1900-tól 2012-ig vizsgáltam ezeket. Az interjúút, a magánbeszélgetések és az ismerőseim hálójára révén igyekeztem olyan fényképeket is gyűjteni, amelyek dokumentálják a szokásokat. Összesen 1354 fotót gyűjtöttem, ezekből 100 körüli azoknak a fotóknak a száma, amelyek az első két periódusra vonatkoznak, és 1200 körüli az utolsó periódusra vonatkozó fényképeknek a száma. E fotók között található olyanok, amelyek csak egy-egy darabként illusztrálják a lakodalom valamely mozzanatát, de sorozatok is vannak, amelyek ugyanannak az adatközlőnek a privát fotóiból kerültek elő, és ugyanannak a lakodalomnak a különböző momentumait rögzítik. A mai lakodalmakra vonatkozó képek nagy része az esettanulmányban is szereplő adatközlőim digitális lakodalmi albumjának darabjai.

Később, az esettanulmányok megírása céljából a már felgyűjtött adatok alapján célirányosan csak azokat a személyeket kerestem fel, akikről az esettanulmányok készültek. Az 1990-es évektől napjainkig készült videofelvételek is segítettek a szokások jobb feltárásában. Az adatbázis elkészítésekor az egyházi anyakönyveket is kikértem a falu lelkészétől, a házassági anyakönyvet pedig beszkenelt változatban használtam az értelmezésben. A házasulandók anyakönyvének az ismerete is használható adatokat szolgáltatott, hiszen segített meghatározni a lakodalmak gyakoriságát, a házasulandók életkori sajátosságait, a lakodalomtartás napját.

Az esettanulmányban szereplő adatközlők kiválasztásakor arra törekedtem, hogy a három generáció lakodalmára nézve reprezentatív legyen az, aminek részletes bemutatására vállalkoztam.

Az etnográfia jól ismert módszerei mellett egy újabb, a digitális világ által kínált felület is segített az adatgyűjtésben.⁴ A Facebook közösségi oldal ma már a legidősebb generáció számára sem ismeretlen, de a középkorú korosztály ennek aktív használója is. Bár erre nem törekedtem különösebben, de ismerőseim között nagyon sok ördögösfüzesi lévén, szinte akaratomon kívül kaptam és kapom azokat az adatokat róluk, amiket meg kívánnak osztani a nyilvánossággal is. Mivel a lakodalom és lakodalmi fotók önreprezentációs formákká képesek válni, nagyon gyakran kerülnek fel ezekre a közösségi oldalakra. Ennek a csatornának

4 A digitális etnográfia fogalmát Balatonyi Judit amerikai mintákból kiindulva használja gyimesi kutatásai során. „A *Center of Digital Ethnography Studies* definíciója szerint a digitális etnográfia nem egy internetalapú etnográfia, sokkal inkább egy olyan kutatómódszertanról van szó, amely vagy a digitális eljárásokat vizsgálja, vagy éppen – és a saját, gyimesi digitális etnográfiai kutatásom szempontjából ez a lényeges – a digitális élet, élővilág újabb internetes formáival foglalkozik (lásd például *Digital Natives on Twitter*).” (Balatonyi 2017: 23)

a felhasználásával nem törekedtem módszeres vizsgálatokra, de mindenképpen segített a közösségről alkotott képem kialakításában.

Célok

Kutatásaim során arra törekedtem, hogy feltárjam és értelmezsem az ördöngösfüzesi lakodalom szerkezetében bekövetkezett változásokat, 1930-tól egészen napjainkig. Azt feltételeztem, hogy az átmeneti rítusok folyamatos változását ebben a faluban is elsősorban a nagyobb, gyökeresebb politikai, gazdasági, társadalmi, kulturális és mentális fordulatok idézték elő. Úgy vélem, hogy a világszerte ható makrofolyamatok (migráció, urbanizáció, globalizáció) ebben a mezőségi településben is a kultúra, a szokásvilág folyamatos és gyökeres átalakulását, modernizálódását és akkulturációját eredményezik.

Az ördöngösfüzesi lakodalom szerkezetét és funkcióit három időszakban (1930–1960, 1960–1990, 1990–2017) mutatom be. A három periódusban élő forgatókönyvek összehasonlítása és vizsgálata révén elsősorban arra keresem a választ, hogy bizonyos szokáselemek miért maradnak fenn, mások pedig miért tűnnek el. Másodsorban pedig azt elemzem, hogy az ördöngösfüzesi társadalomban milyen tényezők biztosították a lakodalomtartás fennmaradását, illetve annak igénye, társadalmi és kulturális kontextusa időben hogyan változott az 1930-as évektől kezdődően egészen napjainkig.

Elemzéseim során elsősorban csak egy mezőségi faluban, az Ördöngösfüzesen élő lakodalom forgatókönyvének, rítuselemeinek bemutatására és vizsgálatára összpontosítok. Egy helyi példa segítségével azt szeretném bemutatni, hogy a szokás elemei hogyan éltek, változtak a három időszakban, a kikéréstől egészen az új aszszony beavatásáig. Miközben a házasságkötéshez fűződő rítusok történeti változását vizsgálom, olyan kutatási és elemzési módszer kialakítására törekszem, mely új megvilágításba helyezi a lakodalmat, tovább árnyalja az átmeneti rítus fogalmát.

1. A kutatás első lépése az ördöngösfüzesi lakodalom általános vizsgálata volt elsősorban a résztvevő megfigyelés módszerével és interjúk készítésével.

2. Ezen az első fázison túllépve történt meg a három időszak elhatárolása, ugyanis az adatközlők által leírt lakodalmak között nagyfokú időbeli eltéréseket lehetett észlelni. Ez az elhatárolás történelmileg rögzített határok alapján történt: az 1930-as indulást az indokolja, hogy idáig nyúlik vissza az adatközlők emlékezete. Legidősebb adatközlőm 1921-ben született. Az 1960-as év a kollektivizálás szempontjából vált relevánssá, az 1990-es év pedig a rendszerváltást, a Ceaușescu-féle diktatórikus kormányzás végét jelezte.

3. A harmadik lépés a három időszak alaposabb vizsgálata lett, amelynek során a forgatókönyveket rögzítettem, megvizsgáltam a különböző szokáselemek sorrendjét, illetve ezeknek a konkrét lezajlását. Figyeltem a különböző kódokra, így az öltözködésre, a tárgyakra, a térre, az időre, az anyagi vonatkozásokra, a szexualitás kérdéseire stb. Három esettanulmány épült be a három időszak vizsgálatába,

ugyanis mindhárom korszakból kiválasztottam egy-egy relevánsnak ítélt mintát, amit részletesen leírtam, illetve a különböző variációkat ehhez viszonyítottam.

4. A forgatókönyvek összeállítását ezeknek az összehasonlítása követte. Itt kínálkozott lehetőségként a változásvizsgálat módszere, amelynek során a különböző rítuselemek kiesésének, illetve beépülésének az okait kerestem a világkép, a gazdasági helyzet, a technika, a civilizációs színvonal változásában.

5. Ugyanakkor megvizsgáltam a forgatókönyvek különböző elemeinek változását is: a tér, az idő módosulását, a szerepeket, a tárgyakat, az öltözékeket, egyéb eszközöket, az ételeket, az anyagi vonatkozásokat, a szexualitáshoz való viszonyulás változását, illetve a média szerepének a beépülését a lakodalomba.

Tudománytörténeti irányvonalak

Népszokáskutatás az Erdélyi Mezősége

Az Erdélyi Mezőség sok ideig elhanyagolt területe volt a néprajzi kutatásoknak. Ha a vidékről szóló írásokat vizsgáljuk, sok közöttük a Székkel foglalkozó szöveg, melynek főként hangszeres zenéjét és táncát, de szokásrendszerét (főként az esküvőt) is vizsgálták. Szék a Mezőség egyik jelentős, magyar többségű és jellegű települése, ám valamikori mezővárosi státusából adódóan olyan sajátos kultúrát teremtett, amely minden más mezősi falutól alapvetően megkülönbözteti, arról nem is beszélve, hogy ez az elhatárolódás eleve benne rejlik a székiek identitásában. Ebből kifolyólag, bár a Székre vonatkozó néprajzi szakirodalom jelentősnek mondható, a témát illetően nem relevánsak ezek az írások (Fazekas szerk. 2000, Gráfik–Turbéky 2000, Gráfik–Turbéky–Széki Soós 2014), hiszen Szék kivételnek tekinthető, egy különálló magyar szigetnek az Erdélyi Mezőség etnikai, vallási, néprajzi színességében.

Ugyanez mondható el Zsigmond József és Palkó Attila írásáról is, amely – bár ugyancsak a lakodalmat vizsgálja (Zsigmond–Palkó 1996) – irreleváns a jelen munkára nézve, ugyanis a marosmagyarói átmeneti és kalendáris szokásokról van benne szó, a terep pedig távol esik a Belső-Mezőségtől.

Legutóbb Keszeg Vilmos foglalta össze a tájegységgel foglalkozó szakirodalmat (Keszeg 2010: 29). Szerinte az 1970-es években született meg a vidék pozitív mítosza, „amely a kultúra (nyelv, zene, tánc, öltözet) archaikus jellegét, a régió érintetlenségét, felfedezetlenségét vitte be a köztudatba” (Keszeg 2010: 14), a Mezőség pedig csakhamar a táncművelés egyik szimbóluma lett. Keszeg Vilmos foglalkozott a Mezőség hiedelemrendszerével (Keszeg 2006), Gilyén Nándor pedig a vidék népi építészetét vizsgálta (Gilyén 2005); Lajtha László, Martin György és Kallós Zoltán, majd újabban Halmos Béla, Virágvölgyi Márta a népzenei és néptáncos kultúráját dokumentálta (Lajtha 1954a, 1954b; Martin 1995; Kallós 2010; Halmos 2000; Virágvölgyi–Felföldi szerk. 2009), azonban a szokáskutatást illetően szinte csak a naptári év ünnepeire találunk példákat (Gergely 2016). Keszeg Vilmos a karácsonyi szokásokkal foglalkozott (Keszeg 1994), Barabás László a farsangi szokásokat vizsgálta (Barabás 2000a), és a pusztakamarási betlehemes játékok és kántáló énekek is (Faragó 1947) korán felhívták magukra a figyelmet. Az emberi élet fordulóihoz kapcsolódó szokásokat illetően Kiss Erika írt államvizsga-dolgozatot a szováti temetéséről,⁵ Poenar-Rus Éva pedig a magyarborzási népszokásokat kutatta (Poenar-Rus 2007).

5 Kiss Erika 2000-ben védte meg államvizsga-dolgozatát a Babeş–Bolyai Tudományegyetem magyar–néprajz szakán. Dimény Erika néven jelentős részét közölte (Dimény 2010).

A mezősegi népszokásokra és ezen belül a lakodalomra vonatkozóan kevés adatot találunk az eddigi publikációkban, mindössze egy olyan munka van, amely módszertani megközelítése révén segítséget nyújthat jelen írás számára. Dr. Kós Károly is vizsgálta az „életkor szokásait”, a gyermek- és ifjúkor, a házasságkötés, a temetés rítusait. Részletes elemzés szól a fonóbeli életről, a mezőköbölküti „lakodalmas napról” (Kós 1979). Ebben a tanulmányában Kós Károly a lakodalmotartás időpontjának változásával foglalkozik, és az összegzésben megjegyzi, hogy egy-egy település anyagi helyzete és rituális élete összhangban van egymással: „a hagyomány változása szükségszerűen követi az anyagi élet fejlődését” (Kós 1979: 484). A munka ideje és a rituális idő, a lakodalmazásra szánt idő hatással van egymásra: kezdetben a lakodalmakat farsang ideje alatt tartották és kedden, később viszont, a századforduló körül májusban és vasárnap. A munkája béréből élő parasztnak nehéz volt feláldozni egy keddi munkanapot, így vasárnapra esett a rítus megünneplése, ami nem volt munkanap. A tanulmány módszertani korszerűsége jelen dolgozat számára is támpontokat adhat. A házassági anyakönyvek vizsgálata után számszerűsített, táblázatba foglalt adatok alapján vonja le a konklúziókat. A lakodalmotartás idejének a módosulását konkrét, az anyagi életből származó változásokkal indokolja, amely módszerként is használható minta lehet.

Bár nem a mezősegi szokásokat vizsgálják, Balázs Lajos írásainak egy jelentős része az emberi élet fordulóihoz kapcsolódik. Egyik könyvében részletesen beszámol a csíkszentdomokosi lakodalomról, így módszertani támpontokat nyújthat, ám újabb írásában ő maga tesz kísérletet saját megközelítéseinek árnyalására. Ebből kiindulva egyik célom annak a fogalmi apparátusnak az újragondolása, amely Arnold van Genneptől indul, és amelynek alkalmatlanságát már Balázs Lajos is érzekelte és rögzítette *A vágy rítusai* (2006) című könyvében.

A szakirodalomban Ördögösfüzesre mindössze két utalást találunk, ezek közül az egyik Kós Károlynak a tanulmánya, amelyben a falu régi viseletéről ír. „Egy viseletmonográfia pilléreit elhelyező tanulmányban a Belső-Mezőség román és magyar öltözetének összehasonlító vizsgálatát, Szépkényerűszentmárton öltözetének 1870–1956 közötti korszakolását, a széki viselet tipologizálását, Ördögösfüzes régi viseletének és a 19. század végi kolozsi viselet rekonstruálását végezte el.” (Keszeg 2010: 29.) A másik munka az épített örökségre vonatkozik és a falu templomát érinti (Keszeg 2010: 30.) Ördögösfüzes szülöttje, Lapohos András 2006-ban jelentette meg könyvét, amelyben nemcsak szülőfalujának, hanem Mezőség 47 településének (református) egyházi klenódiúmainak dokumentálja. Írása megbízható adatokat nyújt azoknak a falvaknak a kegytárgyairól és templomairól, ahova gyűjtései során ellátogatott. Mély líraisággal átítatott könyvét elsősorban a vidék megmentésére irányuló kísérletnek szánta. Hasonló hangvételűek Kövesdi Kiss Ferenc munkái is, aki három kötetet jelentetett meg a Mezőségről (Kövesdi Kiss 1995, 1997, 2006), melyekben a fogyatkozó magyarság problémáit veti fel.

A faluval rendszeresen nem foglalkoztak, ha pedig a népi kultúra iránt érdeklődők körét, s nem a tudományos szempontokat nézzük, akkor azt látjuk, hogy elsősorban a népzeneje és a néptánca, a népdalai vonták magukra a táncházások figyel-

mét. Így például 2015-ben jelent meg az a könyv, amely a falu reprezentatívként ismert énekes egyéniségének tudását összegzi: Hideg Anna önéletrajza és kottával is ellátott népdalszövegeinek a gyűjteménye (Horsa–Hanusz szerk. 2015).

A népszokáskutatás eddigi eredményei

Nem céлом áttekinteni a lakodalom szokáskörével kapcsolatos összes írást, hiszen ez egy különálló tudományos kutatás témája lehetne, hanem mindössze azokat vizsgálom, amelyek a kutatást illetően kiindulópontként szolgálhatnak. A lakodalom, bár alapjaiban azonos forgatókönyv (kikérés, jegyváltás, a menyasszony búcsúja, a vőlegény búcsúja, lakodalmi menet, eskü, multság, kontyolás) szerint zajlik, régióként más-más elemekkel rendelkezik, ezekről pedig sokan és sokat írtak (összefoglalja Novák–Ujváry szerk. 1983). Azóta gazdag irodalom gyűlt fel mind az erdélyi régióra vonatkozóan (Konsza 1957: 417–437; Laczkovits 1982; Antal 1983; Czinegéné 1984; Seres 1984; Vasas–Salamon 1986; Balázs 1994a, 1994b, 2001, 2003; Gráfik–Turbéky 2000; Keszeg 2004; Nagy I. 2005; István 2009), mind az egész magyar nyelvterületet illetően (Molnár–Barna 1983, Bakó 1987, Csáky 1993, Kovács 1999, Eperjessy 2000, Györgyi szerk. 2001, Bárány 2005); a vizsgálódások pedig rendkívül sokirányúak: foglalkoznak a lakodalom népköltészetével/szövegeivel, viseletével, eszközkészletével, a lakodalmi étkezéssel, mágikus vonatkozásaival, valamint egyházhoz való viszonyával stb.

Amikor egy téma tanulmányozásának nekilát az ember, előbb körüljárja azokat a fogalmakat, amelyek szoros kapcsolatban állnak a témával. Ha a lakodalom szokását/rítusát vizsgáljuk, megkerülhetetlen annak a tisztázása, mi a rítus és a szokás közötti kapcsolat/különbség, milyen szokáskategóriába (mindennapi–ünnepi, egyéni–közösségi, hagyományos–modern, mágikusvallási vagy világi, negatív/pozitív/engesztelő – lásd Voigt 2004: 142–147) sorolható a lakodalom, mit tudunk az átmeneti rítusokról/az emberi élet szokásairól, és azoknak az eddigi kutatások során felállított mozzanatai mennyire fedezhetők fel az általunk vizsgált szokásban.

A kutatásnak egy, az előzővel összefüggő másik célja annak a tisztázása, mit értünk modernizáción, illetve hagyományon, mihez képest rögzítjük a változásokat, milyen időszak(ok)ra vonatkoztatjuk a fogalmat.

Szokás és/vagy rítus

A rítusok legfontosabb szerepe egy társadalom életében, hogy megkönnyítik a szerepváltást, átsegítik az egyént egyik létszakaszból a másikba.

A hagyományos falusi társadalomban az egyénnek a közösségben betöltött szerepe sokkal körülhatároltabb, egyértelműbb volt, ugyanis az egész közösséget veszélyeztette, ha valaki nem az elvárásoknak megfelelő módon viselkedett. Ha nem felelt meg a szerepelvárásoknak, amelyek íratlan törvényként kísérték minden közösségben élőket, a közösség kiközösítette, megbélyegezte, deviánsként kezelte. A

szertartás voltaképpen a szerepnek való megfelelésből adódó feszültséget csökkentette a minimumra, s mint határvonal az ember életében, jogot biztosított és lehetőséget adott az eddigi utánzással már elsajátított és belsővé vált szereppel való hivatalos azonosulásra.

Németh Imre a szokást a rend fogalma felől határozza meg. A szokás „tendenciaként juttatja érvényre azt a törvényt, amely szerint a mindennapi élet a kusza, rendezetlen állapotokból a rendezett, zárt állapotok felé törekszik és halad. A folyamat eredményeként kibontakozó látszólagos nyugalmi állapot a szokás maga, és annak egyes alakjai, a konkrét szokások” (Németh 1982: 69). E meghatározás szerint a szokás arra való, hogy rendet teremtsen a társadalomban, megmutassa az egyén számára a boldogulás lehetőségeit, s megszabja a közösséghez tartozás formáit. Két funkcióját határozza meg az említett forrás: egyik a regulatív, másik a visszatükröző funkció: „a) *regulatív funkciója* az embert a hozzá és – rajta keresztül – a társadalmi csoportjához (közösségéhez) való alkalmazkodásra kényszeríti, integrálja, míg b) *visszatükröző funkciója* révén egész társadalmi környezetét arra készíti, hogy a szokás által képviselt értékeket az őket hordozó formákkal és eszközökkel együtt tartsa meg és hagyományozza át az utódoknak. A regulatív funkció a szokás működésének természetes formája, a visszatükröző funkció pedig a reguláció eszköze: szabályozza, mit és hogyan kell elfogadnia és megélnie az illető társadalmi csoportnak, alakulatnak.” (Németh 1982: 70). Ebből a meghatározásból kiindulva a szokás fogalmát nem szakíthatjuk el a társadalom fogalmától, hiszen az, amit csak egyetlen ember gyakorol, még nem szokás. A szokás bekapcsolja az embert a társadalomba, a közösségbe, másrészt arra készíti, hogy a közösség értékeit, normáit továbbvigye, időben az utódoknak is átadja. A (poszt)modern lakodalomban éppenséggel a szokásnak a két funkciója számolódik fel: az egyén szerepének a felerősödése révén a menyasszony és a vőlegény nem érez akkora késztetést a közösség normáihoz való igazodásra, mint korábban (regulatív funkció) – nem akar integrálódni, sőt elsősorban a különbözőségét/másságát kívánja kifejezni, nem kívánja (vagy csak részben kívánja) továbbörökíteni ezeket az értékeket (visszatükröző funkció).

Voigt Vilmos a szokás (és a rítus) fogalmát vallástudományi szempontból közelíti meg, történetileg áttekintve a rítusok rendszerezésére tett kísérleteket is (Voigt 2004). Itt jegyzi meg, hogy a magyar néprajz máig nem hozott létre semmilyen vallástudományi alapú szokás- vagy ünneprendszerezést. Írásában, bár jelzi, hogy ettől eltérő vélemények is léteznek már, a rítust a valláshoz kapcsolja, ezzel megteremtve a legalapvetőbb különbséget rítus és szokás között. A magyar folklórisztikában szokásos elkülönítést fogadja el ő is, mely szerint a szokásokat két nagyobb csoportra szokták osztani: az emberi élet fordulóihoz kapcsolódó szokásokra és a naptári év szokásaira. E megállapítás mentén két párhuzamos megrajzolását javasolja: „cselekvés-koordinált cselekvés – szokás – rítus”, illetve „mindennapi élet – megszervezett tevékenység – jeles napok – ünnep” (Voigt 2004: 159).

A szokások vizsgálata révén a társadalmat ismerhetjük meg, az egyén helyét a közösségben, illetve a közösségnek a milyenségét. A lakodalom tehát a társadalmi

és a vallási néprajz mezsgyéjén vizsgálható, hiszen szokásjellege a társadalmi szférához kapcsolja, rítus jellege viszont vallási vonatkozásokba helyezi.

Pozsony Ferenc az *Erdélyi népszokások* című könyvében a naptári év szokásait vizsgálja, a bevezetőben azonban pontos képet nyújt a szokáskutatás fogalmi apparátusáról (Pozsony 2006: 49). A szokás és rítus különbségének megállapításakor a mítosz kifejezést (is) használja, Mircea Eliadet idézve. „A mítosz tehát a világrend alapokmányának is tekinthető, amire akkor is lehet hivatkozni, amikor cselekvéseink, tetteink, morális értékeink legitimitását akarjuk megmagyarázni és értelmezni, ugyanakkor fontos életmódszervező erővel is rendelkezik. [...] A mítoszok és a rítusok, különösen az archaikus kultúrákban, szinkretikus kapcsolatban állnak egymással.” (Eliade 1995: 21–60, idézi Pozsony 2006: 48.) Szemléletében a rítus a mítosz konkretizációja, a szokást pedig más jelentésében használja később. „A mítoszok és a rítusok az archaikus társadalmakban és közösségekben a kultúra két legfontosabb dimenziójának (az elmélet és a gyakorlat) szoros egységét jelentik és valósítják meg.” (Pozsony 2006: 49.) Ilyen kontextusban a rítus a közösségnek a világtévével van kapcsolatban.

A rítus fogalma szűkebb a szokásénál, ugyanis a rítusban ölt testet a szokás, hogy a vallásos vagy mágikus cselekmény tulajdonképpen formáját adja. E tekintetben szervesen kapcsolódik a rítus fogalma a mágikus-vallási gyakorlathoz. A rítus szavunk indoeurópai eredetű és e tekintetben 'forgás' szavunkból származik, mely a latin (*rota* 'kerék') és a román (*roata* 'kerék') szóhoz hasonlóan megőrizte jelentését, tehát időben ismétlődő, szabályszerűen végrehajtott cselekvést jelöl (Verebélyi 2004: 14).

A magyar folklórisztikában a rítus, a szokás és a szertartás fogalmi között sokszor nem tesznek különbséget a kutatók. „A rítus és a szokás szerkezetében a cselekvések ismétlődő jellege, a bennük résztvevő személyek szerepazonosulásának mértéke, a cselekvésformák merevsége és az új elemek megjelenése, a hagyományozódás és a hagyománnyá válás mikéntje, a cselekvések szimbólumjellege, a társadalmi viszonyok, kapcsolatok reprezentációja a szereplők cselekvéseiben, a tartalom és a kifejezés viszonya, a cselekvések kommunikációs jellege, a kifejezőeszközök sokfélesége és esztétikája, valamint az a tény, hogy cselekvéseik nemcsak visszatükrözik a társadalmi viszonyokat, hanem azokat újra is fogalmazzák, mind lehetővé tették a két fogalom gyakori azonosítását.” (Verebélyi 2005b: 21, idézi Pozsony 2006: 50.) Verebélyi Kincső az egyértelműbb fogalomhasználat érdekében javasolta, hogy „a rítus fogalmát használjuk a hiedelem alapú cselekvésrendszerek egészére vonatkoztatva, a rituális cselekvést az ugyanezen rendszer alsóbb szintjén megjelenő cselekvést illetően, a rituális tevékenységet pedig a sztereotipizált, ismétlődő, akár társadalmi jelentéssel is felruházott ilyen gyakorlat, megnyilvánulás, vagy ehhez hasonló mindennapi tény megnevezéseként” (Verebélyi 2005b: 21, idézi Pozsony 2006: 50). Ebben a vonatkozásban a lakodalom nem annyira rítus, mint inkább rituális tevékenység, hiszen rendkívül erőteljes társadalmi vonatkozása van.

„A rítusok jelentős szerepet játszanak a társadalmi szféra megjelenítésében, a társadalmi viszonyok, kapcsolatok, szerepek reprezentációjában, megújításában,

újráfogalmazásában és megerősítésében, valamint a múlt, a jelen és a ma szerves egységének a megteremtésében.” (Pozsony 2006: 49.) Keszeg Vilmos kitágította a mítosz fogamát és az emlékezetes magánéleti eseményeket, közösségi, történeti fordulópontok megnyilvánulásait is mítoszoknak nevezte. Hangsúlyozza, hogy a rituális gyakorlat folyamatosan kifejezi a társadalom belső szerkezetét, azonban a rituális viselkedést már egyértelműen a múlt kategóriájához sorolja: „A mítoszok a múltból való tudást csomagolják, konzerválják s rituális felidézésük életre kelti a társadalmi viszonyokat és szerepeket, működtet egy kortársi társadalmat. A mítosz az, ami esetté vált, ami narratívába szerveződött, ami fölött valamilyen konszenzus született, s amire szükség van a társadalmi koherencia fenntartása érdekében.” (Keszeg 2003: 198.)

Ugyanakkor azt is elmondhatjuk, hogy „a rítus ideiglenesen felfüggeszti a csoporton belüli ellentéteket, különbségeket, s éppen ezáltal a közösség élménye alapvetően hozzájárul a társadalmi kapcsolatok, szolidaritás újratermeléséhez” (Pozsony 2006: 51).

Akkor, amikor a lakodalomhoz a társadalomnéprajz kérdésfelvetése felől közelítünk, a vizsgálat több dologra is kitér. Feladatom vizsgálni néhány alapvető kérdéskört: a családi kötelékek erősségét, a családnak a falun belüli/kívüli kapcsolatrendszerét a meghívottak kiválasztásakor, a hozományért kötött egyezés jogi kérdéskörét, a lakodalom „főszereplőinek” (vendéggazda, nagyvőfély, vőfélyek, *nyüszüleányok*, násznagyok) feladatkörét és ezek kiválasztását, a közösség által nyújtott segítséget a lakodalom megszervezésekor, a házasulandók életkorát, családi állapotát, lakóhelyét, felekezetét, a lakodalomtartás időpontját (nap, évszak), a közösség által előírt, követendő normaként meghatározott forgatókönyvet, a közösség normarendszerétől való eltéréseket, kihágások eseteit (szökés, eklézsiakövetés), a lakodalom gazdasági vetületeit (az ajándékozást, a hozományt).

Voigt Vilmos szerint a rítust a vallás köréből vette át a néprajztudomány, és nem használja egyöntetűen egyforma jelentéssel: van, aki csak a mágikus-vallásos gyakorlatot nevezi rítusnak, mások mindenféle szokáscelekményt is, mint például a politikai élethez vagy a katonasághoz kapcsolható szokáscelekményeket. „Victor Turner munkáit tekinthetjük az újabb felfogás egyik legtipikusabb jelentkezésének. Turner (Clifford Geertz nyomán) egy csoport olyan „történetét” nevezi rítusnak, amelyben a csoport tagjai önmagukról szólnak. Itt tehát már keretként sem jelenik meg a vallásosság. Turner a szépirodalmi és színházi dráma egyik formájának tartja a rítust. (Ez eltér korábbi etnológiai magyarázatától.) A primitív népek rítusai és a modern színház az ő véleménye szerint igen közel állnak egymáshoz. Továbbra is a liminális fázist tartja a legfontosabb elemnek, ám az itt lezajló szokás már társadalmi jellegű meta-kommentár (nem csupán ismétlődő cselekvéssorozat).” (Voigt 2004: 162.) Ezt igazolja Jean Maisonneuve elképzelése is, aki két fő csoportra osztja a rítusokat: világi-mindennapi és mágikus-vallásos rítusokra (idézi Voigt 2004: 144). A rítusok vizsgálatakor Voigt Vilmos alapos áttekintést ad a rítusok vallástudományi megközelítésű szakirodalmát illetően, és keresi a rítusok osztályozásának lehetőségeit. Így a különböző szakirodalmi utalásokat összevetve több rítus-

fajtáról beszél: egyéni–közösségi, mindennapi–ünnepi (Roger Caillois, idézi Voigt 2004: 144), mágiikus-vallási és világi rítusok (Maisonneuve, idézi Voigt 2004: 144), negatív, pozitív, engesztelő rítusokról (Segalen, idézi Voigt 2004: 146), átmeneti rítusokról (van Gennep, idézi Voigt 2004: 148). Ha ezekben a kategóriákban keressük a lakodalom helyét, nem könnyű feladatra vállalkozunk, hiszen a fogalmak szerteágazó szövevényében könnyen elveszhetünk. Esetünkben egyértelműen az egyéni sorsfordulat közösségi megéléséről van szó, amely ünnepi keretek között zajlik, mágiikus vallási jellege van, pozitív tartalmi vannak és átmeneti rítusnak tekinthető.

Konklúzióként rögzíthető, hogy a rítusok és a szokások a belső rend megteremtését szolgálják: a rítusok a transzcendens felé biztosítják a rendet, a szokások a közösség felé. A lakodalom időben történő alakulását illetően a szertartások hiedelmi háttere eltűnt, tehát a rítusok szokássá váltak. Voigt Vilmos tesz még egy érdekes megállapítást, amely szempontunkból jelentős lehet a későbbiek folyamán. „A »lényegét tekintve ünnep«⁶ [...] ritualizált és szakralizált, »szórakozási ünneppé« alakul át, amely többé-kevésbé a mindennapi élet keretei közé illeszkedik. Megjelenik a meghatározott időhöz kapcsolódó ünnep, amely vagy vallási vagy világi ünneplési gyakorlatot követ, sőt gyakran széttöredezett, szétforgácsolt ünnepként jelenik meg, a már csak kulturális vagy társadalmi események (például bankettek, bálók, gálaestek, partik stb.) keretében, amelyekből a résztvevők számára már csak valami (legtöbbször egy látványosság) passzív befogadása marad.” (Voigt 2004: 145.) Ez történik a lakodalom modern változatával is. A szakrális jellege háttérbe szorul, előtérbe nyomulnak a „látszani akarás” különböző formái, mint például a hintón/helikopteron való közlekedés, a tűzijáték stb.

A két fogalom közötti különbség a kutatás irányát jelöli meg, rögzíti azt a paradigmát, amely szemszögéből a lakodalmat fogjuk vizsgálni. A rítus fogalma a vallási néprajzhoz kapcsolódik inkább, így ez az irány is felkínálkozik, ám a lakodalom szokásjellege inkább a társadalomnéprajz módszereit kívánja. Ez indokolja módszereim kettősségét, melyek egyaránt kiterjednek a társadalmi viszonyok vizsgálatára és a világgépi sajátosságok kutatására.

Családi szokás

A családi szokás fogalma viszonylag új a szakirodalomban. Pozsony Ferenc a német Bimmer kutatásaira hivatkozva emeli ki jelentőségét: „A legújabb etnográfiai és antropológiai vizsgálatok az emberi élet fordulóin élő szokásokat komplex módszerekkel, elsősorban a család kontextusában elemzik és értelmezik. Az átmeneti rítusok statikusságával, általánosító jellegével szemben a szokások érvényességi körét már jóval szűkebben határozzák meg.” (Pozsony 2006: 139.) Olyan szokások tartoznak a családi szokás fogalomkörébe, mint a születésnapok megünneplése, a ballagás ünnepe, a házasságkötés napjának megünneplése stb. Ezek a szokások más megközelítésből mutatnak rá az egyes eseményekre, és arra hívják fel a figyelmet,

---

6 A fogalmat A. Villadarytól veszi át a szerző.

hogy mást jelent az átmeneti rítus a falusi ember életében, és mást a városi ember számára. Falun nem a születésnapot, inkább a névnapot tartották ünneplésre méltónak, akkor sem a személyt ünneplve, hanem a szentet, akiről az illető a nevét kapta. A városi életforma azonban átrendezi az emberi életet, annak fordulópontjait pedig máshova helyezi.

A családon belüli kommunikáció és magatartás hétköznapi formái is kihatnak az ünnepi események forgatókönyvére. Például az anyós–meny viszony, a testvérek közötti kommunikáció milyensége kihat az ünnepi időszakra is, meghatározza annak folyamatosságát vagy diszkontinuitását. Az átmeneti rítus a család aspirációinak, értékrendjének, társadalmi pozíciójának és anyagi helyzetének a tükré is. Neulinger Ágnes szerint „amennyiben a család életén keresztül megértjük a rituális tevékenységek jelentőségét, szimbolikáját és közösségformáló, illetve közösségmegtartó erejét, segítségével az egész társadalomról is tanulhatunk” (Neulinger 2013: 110).

Ebből a perspektívából vizsgálva a lakodalmat elmondható, hogy a család a szokásemények alakító tényezőjévé képes válni, s mint ilyen megszüntetheti/módosíthatja a szokás tradicionális jellegét. „A társadalom, így a család életében is a rítusok jelentőségét mind az állandóság, mind a változások idején a folytonosság biztosítása, az identitás megteremtése és fenntartása jelenti. A család életében a rítusok szerepének felértékelődését a családi kapcsolatok jellegének változása, így az anyagi érdekeltséggel szemben a kapcsolatok fenntartásának önkéntessége adja, amely megnöveli az igényt azok ritualizálódása felé.” (Neulinger 2013: 110).

A lakodalom újabb szokása ma már átkerül a közösség szintjéről a család szintjére. Pontosabban már nem annyira fontos a közösségbe épülve megélni/eljátszani a szokást, hiszen a (falu)közösségnek a szorító kontrollhatása megszűnt. A fiatalok meg sem jelennek akkor, amikor a pap hirdeti őket a templomban, a búcsúztató szövegének nem kell teljes egészében elhangzania, hiszen csak formális jellege van, a menyasszony szüzessége sem feltétlen elvárás, a megesett lány is lehet fehér ruhás menyasszony, stb.

Forgatókönyv

A forgatókönyv fogalmát Németh Imre használta először a szokáskutatások kontextusában (Németh 1971). Szerinte „a szokás nem más, mint az itt és most, meghatározott módon, meghatározott társadalmi környezetben életbe játszott hagyomány, amelytől eltérni csak kisebb rögtönzésekkel, ötletekkel lehet (a mindennapi élet bármely szférájában)” (Németh 1971: 14). Tanulmányában kritikai álláspontját fogalmazza meg a szokáskutatásban használt fogalmak és módszerek tekintetében. „Egyetlen kutató sem »dolgozik« a szokással. Minden kutató egy forgatókönyvvel dolgozik, amely minden olyan jelenséget magában foglal, amely a szokásban stabil, hagyományos, sztereotip. A forgatókönyvet a szokás leírásával kapjuk az adatközlőtől, akinek az elmondás alkalmával a szokás egy közlendő, egy rekonstruált jelenségsor részletes, pontos vagy kevésbé részletes, attól függően, hogy jó vagy

rossz adatközlővel van-e dolgunk. Több adatközlő véleménye, visszaemlékezése és elmondása hitelesíti a kutató által leírt szokásmodell, amit a továbbiakban is forráskönyvnek nevezünk és ami nem azonos azzal, amit mi szokásnak mondunk.” (Németh 1971: 14.)

Célja különbséget tenni a szokás és a forráskönyv fogalma között. A forráskönyvet egy kutatói munkafolyamat eredményének tekinti: amikor a kutató rögzíti, lejegyzeti a „hagyományt”, munkája során törekszik a minden adatközlő esetében megjelenő azonosságokat lejegyezni. Ez lesz a forráskönyv. „A szokás a forráskönyvben objektívul megfogalmazott, megszilárdult hagyomány és a mindennapi élet gazdag jelenségeinek találkozásánál megjelenő tendencia (amelyben egyszerre van ott a múlt és a jelen, a perspektíva és a rendszer változtathatatlanságának tudata stb.)” (Németh 1971: 15.) A forráskönyvet egy élet nélküli szokásviszajátszásnak tartja, amelyből hiányzik a rendezői elv. Kiemeli a szokások funkcióit (regulatív, visszatükröző), és hangsúlyozza a regulatív funkció fontosságát, amely nemcsak a „játékot” magát mutatja meg, hanem a játékos gondolkodását, a szokásban való részvételük, jelenlétük milyenségét is. Az egyik pusztá formája, a másik viszont kitágítja a kutató számára a rálátást, és betekintést enged a szokást gyakorló közösség gondolkodásába, mentalitásába is. Fontosnak tartja a szokást működésében, funkcionalitásában vizsgálni, és nem pusztá formaként kezelni.

Balázs Lajos Csíkszentdomokos átmeneti rítusait kutatva a lakodalomnak egy egész monográfiát (Balázs 1994a) és több tanulmányt szán (Balázs 1994b, 2001, 2003, 2006, 2012a, 2012b), így az ő vizsgálódásaiban is problematizálódnak a fogalmak. Szerinte „a szokás kulturális [...] kommunikációs aktus is, és mint ilyen abban különbözik a mindennapi nyelvi közléstől, hogy sajátos más nyelvezetet – zene, tánc, gesztikuláció, mimika, mítoszok, rítusok, ceremóniák, szokásmozzanatok, viselkedés- és illemmodok – használ” (Balázs 1994a: 8). A szerző ennek a nyelvezetnek a vizsgálata által értelmezi a szokásokat, így a lakodalom szokását is.

Újabb munkájában azonban, amelyben korábbi kutatásainak alapos átértelmezésére tesz kísérletet, a vágy fogalmának a beiktatása révén szokás és rítus közé a „forráskönyv” fogalmát helyezi (vö: Balázs 2006). Amikor meghatározza a különbséget szokás és rítus között, Arnold van Gennep kutatásaiból indul ki, aki még nem tesz különbséget a fogalmak között: „Meglátásom szerint a népszokás nem rítus, hanem a vallási és állami intézmények előtti társadalmi jogi (természetesen a népi jogrendszerről van szó) intézmény. [...] Az egyetemes emberi szükségleteket – az emberi sorsfordulók sajátosan ilyenek! – a szokások, az átmeneti szokások intézménye elégítette ki, és elégíti ki sokáig a vallási és állami szertartások és eljárások megjelenése után is, azokkal párhuzamosan ma is. Az átmeneti szokásoknak a történelmi fejlődés során egyházi és állami megfelelőjük, társuk lett. A modern intézményteremtés a már meglévő intézményekre – a szokásokra – épített, azokat racionálisan vagy irracionálisan leegyszerűsítve.” (Balázs 2006: 47.)

Nála tehát a szokás a rítus előtti forma, amelyet aztán a vallási és állami intézmények kialakulása után a rítus helyettesít, kiegészít, folytat. A forráskönyv fogalmát úgy értelmezi, hogy az leírja a szokás végrehajtásának a módját, koncepcióját,

amelyet aztán a rítus konkretizál, végrehajt. „Mit tartalmaz a forgatókönyv mint működési szabályzat? A szokás, mint intézmény, eszmeiségét, abból adódó feladatkörét, működési előírásait, a cselekvések (intézkedések) szereplőit, a cselekvések szakaszait, helyét, idejét, a rituális eszközöket, a viselkedési normákat és mintákat, intelmeket, tiltásokat, az öltözetet, a különböző átmeneti helyzetek hangulatát, kedélyállapotát, a rituális szövegeket, mozgásokat, gesztikulációt, mimikát stb. Egy szóval: a szokások színrevitelét, annak minden alkalomhoz illő módozatát és variánsát. A forgatókönyv a szokás kódrendszere is, amit a közösség minden tagja ért, követ, betartását felügyeli és elvárja.” (Balázs 2006: 52.) Akkor, amikor Balázs Lajos a lakodalmat írja le, tulajdonképpen ezt a forgatókönyvet mutatja be. Beszél a cselekvésekről, azok idejéről, teréről, a szereplőkről, az ezek által elmondott szövegekről, a szimbolikus tartalommal bíró tárgyakról stb. Legújabb kötetében ezeknek a szimbolikus tartalmaknak, rituális szimbólumoknak az egyetemességét emeli ki, székely specifikumként jelölve meg ezek közül néhányat (vö: Balázs 2012b).

A rítusok jelszerűsége

A rítusok egy másik, igen jelentős vonatkozása, ahogy ez a korábbiakból is kiderült, hogy „társadalmilag kialakult jelrendszert képeznek, amelyeknek többnyire csak egy kultúrán belül, egy közösségben van egyértelmű jelentése, s más kultúrában értelmezésük eltérő is lehet” (Dömötör 1982: 356). A lakodalom rítusa is egy ilyen jól strukturált jelrendszer szerint szerveződik, ám e tekintetben is elmondható, hogy míg a hagyományos lakodalom esetében nagyon sok partikuláris vonást találunk, amely valóban olyan jelrendszert működtet, amely csak az adott társadalomban érvényes, a modern lakodalomban a jelentések is uniformizálódnak, s a helyi specifikumok eltűnnek.

A szimbolikus antropológia a szimbólumok vizsgálata révén ragadja meg a rítusokat. „A rituális folyamatokban a szimbólumok felmutatása a szereplők számára, sőt a szimbolikus cselekmények lejátszása, mintegy kulturális vezéreszmeként szolgál. A szimbólumok itt a leggazdagabb koncentrációjukban vannak jelen, és a jelek ritkák. Egyjelentésű szimbólumok találhatóak, gyakran a rituális folyamat segéd-eszközeiként. Nem jelek, mert nincsenek rendszerszerűen kapcsolatba hozva egy absztrakt rendszerben, hanem inkább egy folyamat elősegítését szolgálják, ami jószívrrel többjelentésű szimbólumok felvonultatása. Itt az egyértelműség a többértelműség szolgálóleánya. Ennélfogva találhatóak tárgyak, cselekedetek, gesztusok, amelyek semmilyen más célt nem szolgálnak, mint a cselekmény továbbsegítését vagy azt, hogy időben és térben összekapcsoljanak többjelentésű szimbólumokat és epizódokat, amelyekre az egész rítus tagolódik.” (Turner 1983: 184.) A lakodalom szokáscselekményeiben is találunk példát mind az egyértelmű cselekedetekre, mind a többértelműséggel bíró szimbólumokra.

Raymond Firth a szimbólumokat a kifejezés, a kommunikáció, a tudás és az ellenőrzés eszközeinek tekinti (Firth 1983: 190). Kifejezik azokat a tartalmakat, amelyek más úton kifejezhetetlenek, így művészi jellegűvé válik a rítus, ugyanakkor

megkönnyítik a kommunikációt: „rituális téren egy szimbolikus cselekedet közös gondolatokat vált ki, melyek szavak használata nélkül vagy minimális szóhasználattal újra kifejezhetők” (Firth 1983: 192). A tudás hordozóivá úgy válnak, hogy „feltárják a valóság bizonyos aspektusait, a legmélyebb aspektusokat, melyek meghatározzák a megismerés bármely más eszközét” (Firth 1983: 192). Az antropológusok különbözőképpen viszonyulnak ehhez a kérdéshez. Firth szerint „inkább a megismerővel, mint a megismert dologgal foglalkoznak, inkább a megismerni akaró társadalmi helyzetével, mint az objektív valóság kérdésével, amiről szó van. Azt hiszem, hogy az antropológusokat itt nem az Igazság vagy a Belső Valóság érdekli, hanem az összefüggések és a hatások köre.” (Firth 1983: 195.)

Delia Suiogán román kutató az átmeneti rítusok szimbolikus tartalmait vizsgálta (Suiogán 2006). Itt az átmeneti rítusoknak egy nagyon érdekes értelmezését találjuk, ugyanis a kutató szerint ezek a rítusok egyfajta kísérletet képeznek arra, hogy az ember visszataláljon a Teljességhez.⁷ A házasság rítusaihoz az egység megteremtődésének a képzetét kapcsolja.⁸

Feladatom nemcsak feltárni a lakodalom rítusának társadalmi aspektusait, hanem megkeresni a rítust működtető társadalom világképét is, azokat a lényegi összetevőket, amelyek közelebb visznek a belső összefüggések megértéséhez. Ebben a törekvésben pedig nagy segítségemre lesznek a rítusban megjelenő szimbólumok, illetve a szimbolikus antropológia által kínált fogalmi apparátus.

Az átmeneti rítus fogalma

Az átmeneti rítus fogalmának tisztázásakor nem lehet megkerülni az Arnold van Gennep által kidolgozott fogalmi apparátust, ám ahogyan ezt már többen megfogalmazták, fontos tudományos feladat ezeknek a bő száz évvel ezelőtt kidolgozott fogalmaknak az újragondolása. A jelen kutatás egyik célja túllépni ezen a problémán, és körüljárni az esküvő rítusát egy másfajta/kiegészített megközelítésből.

A lakodalom is, mint minden szokás, azt szolgálja, hogy a társadalmat összetartsa, szervezze, így célunk nem lehet csak a rítus struktúrájának vizsgálata (ahogyan ezt van Gennep tette), hanem az is, hogy megállapítsuk, milyen társadalmi okai vannak a rítusokban bekövetkező változásoknak, a rítusokat hogyan alakítja a változó társadalom.

---

7 „Az, amiről szó van [...] az ellentétek egysége. Elindulunk két különböző fejlődni képes egy irányból, ez a fejlődés azonban megáll egy olyan állapotban, amelyben csak a történelmi időben való előrehaladást engedi meg nekik. A lakodalmi ceremónia nyomán egy harmadik erő hatására, amely az egyesülést szentesíti (istenség, Demiurgosz), a két *egy*ből újra *egység* lesz.” (Suiogán 2006: 133; fordítás tőlem – Sz. M.)

8 „Az átmeneti rítusok tulajdonképpen egy olyan koncepcióra épülnek, mely szerint az ember folyamatosan átéli a saját kozmikus sorsát. Az individuum a változásnak alávetett lény, ezért akármilyen átmeneti rítus szerepe megjelölni azt a krízismozzanatot, amelyet az ember megél, biztosítva ugyanakkor az egyén megmaradását abban a csoportban, amelyhez tartozik, amely azonos és mégis más, de az átmenetet is egyik állapottól a másikba.” (Suiogán 2006: 82; fordítás tőlem – Sz. M.)

Magyar vonatkozásban Balázs Lajos munkássága az, amely kiindulópontként szolgál majd számunkra, hiszen ő sorra vette az átmeneti rítusokat: a keresztelőtől a temetésig, és megvizsgálta ezeknek a szokásköreit is, ám 2006-os kötetében maga is átértelmezi az Arnold van Gennep-féle elméletet.

Arnold van Gennep átmeneti rítusoknak nevezte az emberi sorsfordulókat, és három fontosabb egységre tagolta őket. A *rite de marge*, *rite de separation*, *rite de agregation* francia terminusokat sokféleképpen fordították, így beszélhetünk: 1. elválasztó/preliminális fázisról (elválasztás), 2. eltávolító/liminális fázisról (átmenet) és 3. beépítő/posztliminális fázisról (visszafogadás) (van Gennep 1996).

A fogalmat sokan használták megjelenése óta, és szinte elképzelhetetlen úgy beszélni az emberi élet fordulóiról, hogy e kategóriákat figyelmen kívül hagyjuk. Lauri Honko finn kutató volt az, aki az átmeneti rítusok fogalmát szűkítve azt kizárólagosan az élet fordulóihoz kapcsolta, és elválasztotta a naptári szokásoktól. Az átmeneti rítusok olyan közösségi hagyományok által meghatározott, kötelező érvényű ceremóniák és szokások, melyeknek segítségével az egyén az egyik státusból a másikba jut. Ugyanakkor fontos szerepet játszanak abban is, hogy a tradíció által meghatározott, jól kimunkált cselekvések elvégzésével, a pszichológusok által alkalmazott foglalkozásterápiához hasonlóan levezetik az egyén és kisebb csoportjának szorongását, bizonytalanságát, biztosítják az egyén zökkenőmentes alkalmazkodását az új szituációkhoz vagy környezethez. Az átmeneti rítusok tehát az egyén (kulturális és szociális szempontból szigorúan meghatározott) értékrendjének, identitástudatának, valamint régebbi kapcsolatrendszerének kisebb vagy nagyobb mértékű változását intézményesített formában jelzik és legalizálják (Honko 1997: 35).

Az erdélyi mezősegi társadalomban a születést/keresztelet, a konfirmálást, az esküvőt (vagy a szökés nyomán bekövetkező egybekelést) és a temetést is ilyen átmeneti rítusnak tekinthetjük, de az alapvető probléma a van Gennep-i modell alkalmazhatósága, módszerként való hasznosíthatósága esetében abban ragadható meg, hogy a társadalom ennél sokkal gazdagabb, az átmeneteknek számos más változatát tapasztaljuk, illetve a három fázis nehezen azonosítható be a lakodalom szokáscelekményeiben.

Miért van szükség Arnold van Gennep modelljének újraértelmezésére?

A fogalmak körüli problémák

Vargyas Gábor az *Átmeneti rítusok* magyar kiadásának előszavában összegzi azokat a problémákat, amelyek miatt Arnold van Gennepet nem fogadta el saját korának szaktudományos elitje (Vargyas 2007). Legkomolyabb vitája Émile Durkheimmal volt, az akkori antropológiai tudományosság jelentős alakjával. Több tekintetben sem egyeztek álláspontjaik, ezeket fogom vázolni a továbbiakban Vargyas Gábor tanulmánya segítségével.

1. Gennep száz évvel ezelőtt alkotta meg az átmeneti rítus fogalmát, amely azóta módszerré vált, azonban a módszer újragondolására és árnyalására is születtek kísérletek a szociológusok részéről. Victor Turner továbbgondolja a liminalitás fogal-

mát és nagymértékben árnyalja azt. Arnold van Gennep csak három átmeneti rítust mutat be (születés, házasság, temetés) ám az élet jóval gazdagabb, a kutatók tehát kiterjesztették az átmeneti rítus fogalmát más rítusokra is (Turner 2002).

2. Emellett a módszer szakemberek által felfedezett hiányossága abból ered, hogy az átmeneti rítusok különböző fázisai: a preliminális (elválasztó, elkülönítő), liminális (eltávolító, marginális, küszöb) és posztliminális (beépítő, egyesülő) modellként kezdtek működni a kutatások során, ebbe pedig sokszor nem lehet belekényszeríteni a terepen látottakat. Legtöbbször a liminalitás fázisát látják problémásnak, ugyanis ekkor – van Gennep szerint – a sem ide, sem oda nem tartozás állapotát éli meg a beavatandó.

3. Az Arnold van Gennepet ért kritikák legtöbbször a példák sokrétűségét kifogásolja, hiszen nem valós terepélményről számol be, hanem különböző területekről, különböző kultúrákból származó rítusokat vizsgál és helyez egymás mellé. Nemcsak a példák problémásak a módszert illetően, hanem az is, hogy a szerző nem a társadalomban betöltött szerepükre koncentrálna, hanem a rítusok mechanizmusára.

Nemcsak Vargyas Gábor, hanem Verebélyi Kincső is összefoglalja a van Gennep-elmélet körüli problémákat, a kutatásban megmutatkozó buktatókat. Alapjában véve egyetemes érvényűnek ismeri el van Gennep elméletét az átmeneti rítusokról, de különböző szerzőket említ, akik eredményesen gondolták tovább az átmeneti rítus fogalmát. „Az átmeneti rítusok modelljét sikerült a szerzőnek úgy megfogalmazni, hogy miközben az átlátható, mégis képes érzékelteni azt, hogy meghatározott alkalomkor az emberi cselekvések gazdagságában, rétegzettségében és látszólagos összevisszaságában hogyan jön létre a rendezettség! A rítusok azért hatékonyak, mert nemcsak kifejeznek, jelölnek állapotokat, hanem maguk is közrejátszanak a változások létrehozásában. Azok a kategóriák, amelyeket van Gennep használ – szentség, tabu, beavatás stb. – maguk is az anyag rendezését és nem a társadalmi jelenségek sémákká való lecsupaszítását eredményezték.” (Verebélyi 2009: 79–80.)

A pozitív kritika mellett azonban a tanulmány hangsúlyozza az elmélet továbbgondolásának fontosságát is. Mary Douglast idézve állítja, hogy van Gennep elképzeléseit ki kell terjesztenünk, ugyanis „nem csak a marginális társadalmi állapotokat, de minden margót, azaz társadalmi tapasztalat elrendezésekor használt határvonalak peremeit veszélyesnek és szennyezőnek szokták tekinteni. Az átmeneti rítusok nem megtisztító, hanem megelőző jellegűek. Nem újradefiniálnak és visszaállítanak egy korábbi elveszett állapotot, vagy megtisztítják azt a szennyezés hatásaitól, hanem definiálják az új állapotba való belépést. Ezen a módon válik hangsúlyozottá a társadalom minden részét magában foglaló osztályozások állandósága és értéke.” (Verebélyi 2009: 82.) Verebélyi maga is kitér a van Gennep-i fogalomkészletet, és a mai modern életben lezajló rítusokra alkalmazza azokat. Megállapítja, hogy az emberi élet fordulói ma is rítusokban gazdagok, ám megszűnt a rítusok szakralitása, átértékelődött azok vallásos jellege, és sokkal hétköznapiabbá váltak. „Van Gennep átmeneti rítusainak hatékonysága a társadalomban betöltött szerepükben rejtett, de azok megőrizték a szentséggel való kapcsolatukat

is. A modern rítusjellegű cselekvések vizsgálatai azt állapították meg, hogy ez a kapcsolat megszűnt, a szimbolikus cselekvésformák társadalmi jelentősége viszont megmaradt.” (Verebélyi 2009: 86.)

A liminalitás – mint fő kérdés

Az átmenet a menyasszonyoknak volt nehezebb, mert kiléptek az apai családi kötelességből, a szülői ház védeltségéből, és szó szerint átmentek, beléptek jövőendő férjük házába. Șerban Anghelescu román kutató a lány kilépését ebből a státusból úgy értelmezi, mint az addigi egyensúly fájdalmas felborulását, amelyet aztán az új rend létrejöttének a nyugalma és öröme követ (Anghelescu 1999).⁹ Szerinte mindkét fiatal próbák előtt áll: a vőlegénynek leleményességre van szüksége a menyasszonya megszerzéséhez, a menyasszonynak pedig a családjától való elválásból adódó fájdalom elviselésének a próbáját kell kiállnia. Életüket azontúl új családjukban és családjukért éltek, apósuk és anyósuk parancsára kellett hallgatniuk, és minden erejükkel az új család javát kellett előmozdítaniuk. Szüleik ezért kímélték és igyekeztek szép ruhákban járattatni őket, hiszen a férjhezmenetellel véget ért gond nélküli életük. A nagylánysorba, eladósorba lépett leányoknak így volt néhány szép évük, szívesen emlékeztek rövid lánykodásukra.

A mi esetünkben a legalapvetőbb ellentmondás a liminalitás problémáját illetően mutatkozik meg. Arnold van Gennep fogalmait a mezőségi lakodalomra vonatkoztatva, nem tartom teljes mértékben relevánsnak azt, amit erről ír. A szülés esetében például világos, hogy a preliminális fázisban a nő készül a szülésre, próbál mindent megtenni a sikeres szülés és az egészséges gyermek születése érdekében. A szülést követően valóban liminális fázisba kerül, hiszen sem ide, sem oda nem tartozik még. Ha a hiedelmek felől közelítünk, akkor a nő, amiatt, hogy a szülés által a „másik” világgal érintkezett, tisztátalan addig, amíg el nem megy a templomba és ezáltal vissza nem épül a társadalomba. Ugyanilyen liminális helyzetben van a csecsemő is addig, amíg meg nem keresztelik. Elcserélhetik, megigézhetik, más szóval több veszély leselkedik rá, mert még nem lépett át a keresztelői beavatáson. (Bárh 2005: 170–171.)

A házasság esetében viszont az esküvőt megelőző időszakot nem látom ennyire kiélezetten krízishelyzetnek, határhelyzetnek, amelyből ki kellene lépni. A preliminális fázisa az esküvő esetében az az időszak, amikor a majdani menyasszony és a vőlegény még ifjúkorát éli. Ezt a néhány évnyi időt a konfirmálástól a kikérésig eltelt idő képezi, amely alatt a lány és a legény szabadon válogathat. A liminalitás ideje az,

9 „A szent drámától elvonatkoztatva egyértelmű, hogy az átmeneti rítusok konfliktusábráján az egyensúlyból való fájdalmas kiszakadás, az új státusba való bekerülés nyugalma és boldogsága előtti szenvedés teljes mértékben megtalálható.” (Anghelescu 1999: 52; fordítás tőlem – Sz. M.) „A lakodalom kettős nehézséget kínál, egyiket a menyasszony, másikat a vőlegény számára. A vőlegénynek intellektuális és fizikai próbákat kell kiállnia, amelyeket diadalmasan átvészel, a menyasszonynak pedig fel van mutatva az elszakadás drámai mélysége, az a szükséges fájdalom, amelyet meg kell élnie ahhoz, hogy az önálló és boldogságteli asszonysors státusát élvezhesse.” (Anghelescu 1999: 113; fordítás tőlem – Sz. M.)

amely a kikéréstől a templomban elmondott esküig telik el, majd ezt követi a beépítő posztliminális fázis, amelyet a lakodalomban zajló különböző rítusok határoznak meg, illetve az esküvőt követő hétre is kiterjed ez a fázis, amikor a menyasszonynak kijárási tilalma van. Ha szűkebben vizsgáljuk a szokáscelemeknek, és az udvarlás időszakát kihagyjuk, a struktúra változik: a készülődés ideje, illetve a *hérisz* képezi az elválasztó fázist, a két menet külön indulása képezi az átmeneti fázist, az anyós fogadása pedig a beépítő fázist. De maga a lakodalom ennél sokkal bonyolultabb, a rítusszegmenseknek nem mindegyike illeszkedik valamelyik kategóriába.

Ezt a problémát tudatosítva arra is figyelniünk kell, amit van Gennep is hangsúlyoz, hogy az egyes rítusok esetében nem fedezhető fel az átmenet összes fázisa: bizonyos rítusok esetében erőteljesebbek az elválasztó rítusok, más esetekben a küszöb elem az erőteljesebb, és van olyan eset is, amikor a beépítésre helyeződik a hangsúly. Csonka-Takács Eszter a születési rítusok vizsgálata kapcsán állapítja meg van Gennep elméletéről: „A monográfia egyik tanulsága, hogy bár kétségtelenül felfedezhető a hármasság törvényszerűsége ezekben az eseményekben, a séma nagyon rugalmas, mert nincsenek minden periódusra egyforma módon alkalmazható kategóriák. Valójában van Gennep is felismeri, hogy vigyázni kell a kategóriák merev használatával, mert minden osztályozási rendszer relatív, ha a jelenségeket nem önmagukban, hanem összefüggéseiben vizsgáljuk.” (Csonka-Takács 2006: 25.)

E tekintetben elmondható, hogy a lakodalom komplex szokáscelemekében több ponton is találunk elválasztó, átmeneti és beépítő rítusokat.

Elválasztó rítusok (preliminális fázis): *hérisz*, *legény-*, *leánybúcsú*. Eltávolító rítusok (liminális fázis): *búcsúztatók*, *kijárási tilalom*, *egyezség*. Beépítő rítusok (posztliminális fázis): az anyós fogadja menyét, *kontyolás*, az *újasszony felmutatása*.

A liminalitással foglalkozva a finn kutatók azok, akik az Arnold van Gennep-féle modellt az európai kultúrára alkalmazták. Pertti J. Anttonen *A beavatási rítusok felülvizsgálata* című munkájában a finn lakodalmi rítusokat vizsgálja úgy, hogy elméleti szempontból Juha Pentikäinen kutató munkáját kritizálja (Anttonen 1992). Pentikäinen, aki a Maria Takalo által elmesélt finn lakodalommal foglalkozik, írásában nagyon pontosan elkülöníti a lakodalom folyamatában jelentkező különböző rítuselemeket, azonban mégis követi azt, amit van Gennep a három fázisra vonatkozóan elmond (vö: Pentikäinen 1979). Anttonen pontosan azt kifogásolja, hogy Pentikäinen túl mereven alkalmazza az Arnold van Gennep-i modellt. Megállapítja, hogy „Az, hogy egy adott rituális tett elkülönítést, egyesítést vagy átmeneti állapotot jelent, nem objektív tény. Az esküvői szertartásnak több helyszíne és felvonása lehet, de valójában csak egy stádium, az átmenet az, amely ugyanúgy tartalmaz elkülönítési és egyesítési rítusokat is. Az elkülönítés és az egyesítés maga az átmenet.” (Anttonen 1992.)

Csonka-Takács Eszter összegzi az Arnold van Gennep óta született szakmai előrelépéseket az átmeneti rítusok tekintetében. Kiemeli a finn kutatók újításait is: „Anttonen elemzésének lényege, hogy [...] szerinte az egész hosszan tartó esküvői ceremónia egy nagy liminális periódus. Sőt, a ceremóniát megelőző és az azt követő időszak is már az átmenetbe tartozik, ilyen pl. a lány eladósorba kerülése és az

első gyermekszületés, amikor az anya az asszonyok közösségének teljes jogú tagjává válik. Azt is megállapítja, hogy e kategóriákat nem lehet mereven elválasztani egymástól, mert egy-egy esemény egyszerre tartalmazhat többféle elemet is a van Gennep-féle sémából (azaz minden rituális szegmensben megtalálható az elkülönítés és a befogadás eleme is). Arra is felhívja a figyelmet, hogy egy-egy rítus többféleképpen is értelmezhető, attól függően, hogy milyen kontextusba kerül.” (Csonka-Takács 2006: 28.) Innen közelítve elmondhatjuk, hogy igenis bonyolult kérdés a liminalitás vizsgálata a lakodalom esetében, hiszen a vizsgálat során egyszerre kell tekintenünk a lakodalomra mint egészre, illetve mint kisebb szokáscelemek/ritusszegmensek összességére.

Liminalitás, communitas, struktúra – Victor Turner

Victor Turner, a brit szociálanropológia képviselője és Edmund Leach azok, akik munkáikban Van Gennep elképzeléséből kiindulva léptek tovább.

A *rituális folyamat* című írásában Victor Turner a liminalitás fogalma kapcsán tesz különbséget communitas és struktúra között (Turner 2002). Az átmeneti rítusok esetében (itt sajnos nem beszél részletesen a házassághoz kapcsolódó rítusokról) communitasnak nevezi az átmenet előtti állapotot, amikor a beavatandó megszűnik a társadalmi struktúra alávetettje lenni, és a communitasban azt az emberember közti egyenlőséget tapasztalja meg, amelyet Turner egyaránt felfedez a törzsi társadalmak esetében, de a beatnemzedék hippicsoportosulásáiban is. Turner „liminális personae” névvel illeti, *küszöbembereknek* nevezi a beavatásra várókat, akiket bizonytalanság fogalmával ír le (Turner 2002: 108). Ezek az emberek kikerülnek mindenfajta társadalmi osztályozás alól, ugyanis „a liminális személyek sem itt nincsenek, sem ott, a jog, a szokás, a konvenció és a szertartás által kijelölt és elrendezett pozíciók köztes területén helyezkednek el” (Turner 2002: 108). A liminális személyeket, a beavatási rítusok résztvevői nem rendelkeznek semmivel sem: nincs státusuk, tulajdonuk, társadalmi pozíciójuk, viselkedésük általában passzív és aláztos, azokat az utasításokat követik, amelyeket a rítus elvér tőlük. „Mintha egy uniformizált állapotra redukálnák, vinnék vissza őket, hogy aztán újra formázzák és új képességekkel ruházzák fel őket, amelyek lehetővé teszik számukra, hogy képesek legyenek megbirkózni életük új szakaszával.” (Turner 2002: 108.)

Beszélhetünk-e communitasról és struktúráról a lakodalom esetében? Véleményem szerint a mi esetünkben a helyzet nem ennyire kiélezett, mint ahogyan azt Turner bemutatja, mert a beavatandóra, a mi esetünkben a házasulandókra (az „utazóra”, ahogy Turner nevezi) nem jellemzőek teljes mértékben azok a jellemvonások, amelyeket ő meghatároz. A beavatandó egyedül van, míg a communitasban többen vannak azok, aki a beavatásra várva elkülönülnek a társadalomtól, és ebben a helyzetükben megszűnnek a társadalom tagjai lenni a szónak abban az értelmében, hogy semmilyen a társadalom által előírt szabály nem vonatkozik rájuk. Ebben a társadalmon kívüli állapotban kerülnek közel egymáshoz a beavatandók, és válnak struktúramentessé. Turner szerint antistruktúra jön létre az ünnep alatt, mert

a résztvevők kiszakadnak az addigi struktúrából, és amíg újra státust nyernek, véd-
telenek.

Milyen megközelítésből beszélhetünk liminalitásról a lakodalom esetében?

A menyasszonyt és a vőlegényt – mert ők a beavatandók – annyiban különítik el, amennyiben már nem járhatnak a táncra, nem udvarol(tat)hatnak kedvükre a többi fiatalnak. Kiszakadásuk sokszor eredményez krízishelyzetet, hiszen szakítaniuk kell addigi életformájukkal, szimbolikusan „meghal” fiatalságuk, amelyet – amint a népdalok is jelzik – a paraszti léletsors legértékesebb időszakaként tartanak számon. Gráfik Imre és Turbéky Dénes szerzőpárosnak a széki lakodalomról szóló könyvében találunk arra utalást, hogy Széken például a házasulandó fiatalokat „kibúcsúztatták” a táncházból, ők pedig traumaként élték meg ezt a végleges elszakadást, hiszen ettől kezdve már csak a ritkábban megszervezett (felnőtt/házas)balokra járhattak el, a heti rendszerességgű táncházakba viszont már nem (Gráfik–Turbéky 2000: 17).

Azokból az ellentétpárok közül, amelyeket Turner felsorol a struktúra (státus) és communitas ellentétének a meghatározásakor, helyzetükre csak néhány (az idézetben dőlt betűvel jelzett) vonás jellemző: „átmenet/állapot, totalitás/részlegesség, homogenitás/heterogenitás, communitas/struktúra, egyenlőség/egyenlőtlenség, névtelenség/elnevezések rendszere, tulajdonnélküliség/tulajdon, státusnélküliség/státus, meztelenség vagy egyforma öltözet/különböző öltözet, *nemi önmegtartóztatás/nemiség*, a nemi különbségek minimalizálása/a nemi különbségek maximalizálása, rangnélküliség/rangbeli különbségek, alázat/a pozícióból fakadó jogos büszkeség, a személyes megjelenés elhanyagolása/törődés a személyes megjelenéssel, a vagyon szerinti megkülönböztetés hiánya/vagyon szerinti megkülönböztetés, önzetlenség/önzés, teljes engedelmesség/csak a fölötteseknek történő engedelmesség, szentségesség/világiasság, szent utasítások/technikai tudás, csönd/beszéd, a rokonsági jogok és kötelességek felfüggesztése/rokonsági jogok és kötelességek, állandó hivatkozás a misztikus hatalmakra/időnkénti hivatkozás a misztikus hatalmakra, ostobaság/okosság, egyszerűség/bonyolultság, a fájdalom és a szenvedés elfogadása/a fájdalom és a szenvedés kerülése, heteronómia/bizonyos fokú autonómia” (Turner 2002: 119–120). Vannak azonban olyan ellentétpárok is, amelyek egyenesen ellentétesen jelentkeznek a házasságkötés kapcsán, különbségek, amelyek valószínűleg a terep másságából adódnak (pl. a nemi különbségek minimalizálása/a nemi különbségek maximalizálása). A fentiek bizonyítják, hogy a mi esetünkben egyértelműen másfajta liminalitásról beszélhetünk, ezek a fogalmak nem alkalmasak teljes mértékben az általunk terepen tapasztaltak leírására.

Az átmenet fázisai – Edmund Leach

Edmund Leach is megfogalmazza van Gennep kritikáját azáltal, hogy újraértelmezi, kibővíti a használt fogalmak körét. „A szertartások mint olyanok, és különösen a szakrális rítusok az erkölcsi lény státusát a profánból a szakrálisba és a szakrálisból a profánba helyezik át. Ebből a durkheimi nézőpontból tekintve egy ilyen folya-

mat egésze négy elkülöníthető szakaszból áll, melyeket más szóval a »morális lény négy állapotának« is neveznek: A állapot: a felszentelés vagy elkülönítés rítusa. A morális lényt a szekuláris-profán világból a szakrális világba emeli át, »meghal«. B állapot: marginális állapot. A morális lény szakrális állapota, egyfajta felfüggesztett animáció. A társadalmi idő megáll. C állapot: a megszenteltelenítés vagy aggregáció rítusa. A morális lényt a szakrális világból visszavezetik a profán világba, »újjászületik«, a szekuláris idő ismét megkezdődik. D állapot: a normális földi élet szakasza, két egymást követő ünnep közti intervallum.” (Leach 2000: 99.) A házasságkötés szokásában ezek az időszakok a házasulandók életének a szegmentált voltát írják le. Az átmenet egy előzetes elkülönítés, marginalizálás nyomán következik be úgy, hogy a profán időt felváltja a szakrálisan megélt idő, amely az esküvőt megelőző időszakot írja le. A fiatalok ekkor társadalmi vonatkozásban kiváltságos helyzetben vannak, már nem tartoznak a falu fiatalságához, de még nem léptek át a házasemberek körébe sem. Az aggregáció rítusa során vezetik majd vissza őket a profán szférába. Leach ezekhez a rítusokhoz különböző magatartásformákat is társít, amelyeket a „formalitás”, „álarc” és „szerepcsere” fogalmaival ír le. Az esküvőt Leach az első fogalommal jellemzi, ugyanis itt a formalitás jelentkezik: a rítusban résztvevők az elvárásokat követve cselekszenek, magatartásukra nem jellemző a kicsapongás, az álarc viselése vagy a szerepcserébe csapó duhajkodás. Leach is elismeri, hogy „bár ezek fogalmilag megkülönböztethetők, mint különböző viselkedési formák, a gyakorlatban mégis szorosan kapcsolódnak egymáshoz. Egy szertartás, amelyet eredetileg a formalitás jellemez (pl. esküvő), könnyen álarcosbálban végződhet, és viszont: egy álarcosbállal kezdődő rituális ünnep (pl. a szilveszter vagy a farsang) könnyen formálissá válhat” (Leach 2000: 101).

Jelen kutatásomban segítségül szolgálnak majd ezek a fogalmak, hiszen az esküvő változásainak vizsgálatakor éppen ezek a magatartásformák változnak: a hagyományos esküvő esetében a formalitás a meghatározó tényező a rítus egészére vonatkozóan, a későbbi formákban azonban tapasztalhatjuk a többi magatartásforma jelentkezését is: a liminalitás fázisában a duhajkodás, a kicsapongás is lehet meghatározó tényező. A szokáskör rítuselemeit tekintve a *hérisz* jó példát szolgáltat erre. A hagyományos esküvőt megelőző napon a menyasszony násznépe egy bús hangvételi estével búcsúztatta a menyasszonyt lányságától és családjától. Szomorú dalokat énekeltek és tánc nélkül jelezték a rítus elválasztó jellegét. A mai esküvő esetében a *hérisz* helyét a duhajkodással jellemezhető leány- és legénybúcsú veszi át. Ekkor a lány/legény még egy utolsót mulat leány/legénybarátaival. Ez a tény is bizonyítja a rítusok változását, a szokásokat létrehozó tradícióalkotó elemek átminősülését az időben.

A vágy szerepe az átmeneti rítusokban – Balázs Lajos

A magyar szakirodalomban Balázs Lajos a van Gennep-i modell segítségével elemzi a keresztelő, a konfirmálás, az esküvő és a temetés rítusát. Saját felismerése szerint, egyik későbbi munkájában, *A vágy rítusai – rítusstratégiák* címűben megpróbálja

átstrukturálni munkamódszerét. „Kutatásaim egyik alapvető rendezőelve az volt, hogy a felgyűjtött, a kultúra, a népi tudás mélységeiben is minél több felgyűjtött adatot, ismeretet elemezni, interpretálni kell. Ezért a korábbi idők adatfeltáró szemléletével szemben nézőpont korrekciót alkalmaztam. Ennek a lényege pedig egyszerűen az, hogy következetesen arra kerestem a választ, hogy – társadalmi és kulturális lényként, ugyanabban az emberi közösségben – hogyan fogamzik és születik a gyermek, hogyan keres párt magának és házasodik a fiatal, hogyan készül az elmúlásra és hal meg az egyén?” (Balázs 2006: 11–12.)

A korrekció nemcsak a módszerekre vonatkozik, hanem a szemléletre is. Korábbi köteteiben Balázs Lajos mindvégig a közösséget vizsgálta, itt, ebben az írásában viszont az egyén felől közelít a rítusokhoz, és keresi azoknak a működési mozgatórugóit az ember gondolkodásmódjában, értékrendjében, világnévében: „...az átmeneti rítusok, szokások (ma egyértelműen így látom) művelődéstörténeti jelentősége nem csekély, ugyanakkor lélektanilag is fontosak, hisz minden átmenetelt, sorsfordulót pszichikailag is megél és átél *az egyén* [kiemelés tőlem – Sz. M.], megél és átél a hozzá tartozó közösség. A szokáskultúra, akár általános, akár emberi, akár etnikai közösségi szinten, a biológiai eseményeket humanizálja, szocializálja, eszmeiséggel tölti fel, a humánus és az istenség behatárolta lelki-szellemi mozgástérbe helyezi.” (Balázs 2006: 11–12.) Az átmeneti rítusokhoz a vágy fogalma felől közelít, ugyanis úgy véli, a vágy megjelenése mozdítja ki az egyént a régi állapotából és vezeti át az újba. Ezúttal nem csak a lokális sajátosságokat keresi, hanem az egyetemesség jeleit: „keresem az egyetemes világ és egy lokális világ mitikus és szertartásos rendszereinek, gondolkodási reflexeinek, érzésvilágának, jelképeinek megfelelőségeit, a képi megjelenítés és jelentéstartalmak analógiáit, anélkül, hogy képtelen összehasonlításokat és eredeztetéseket végeznék.” (Balázs 2006: 14.)

A továbbiakban ennek a vágy-fogalomnak a körülhatárolását végzi el a szerző, hiszen erre vezeti vissza az átmeneti rítusokat, és innen próbálja elindítani a van Gennepe-i struktúra kritikáját. „A vágy közösségi lelki energia, amelyből minden tagja részesül és minden tagja tartozik hozzáadni. [...] Míg a spontán, egyéni, egyszemélyes vágy alig válik köztudottá, és akkor is csak szűk körben, elérését pedig inkább a passzív várakozás övezi, keveseket aktivizál, és éppen ezért rítustalan(!), addig a születés, házasság, halál által gerjesztett vágyak és remények közösségre determináltak, követettek, a közösség támogatását élvezik, közösségi szolidaritás övezi és kíséri, a siker elérésébe az isteni támogatás megnyerésének szándéka kollektív akarata. A vágy minden bizonnyal szerepet játszik a közösségi mi-tudat alakításában, ébrentartásában, mi-tudat, amely a társadalmilag létrejött közösséget konszolidálja, és lélektanilag megerősíti.” (Balázs 2006: 13.) Az átmeneti szokásokat „meder”-nek tekinti, amelybe a rítusok ágyazódnak. „...a pszichológiai sokféleség ellenére az emberek hozzáigazítják válaszaikat, vágyaikat a hosszú idők folyamán kialakított és szervezett szokás- és rítusrendszerekhez.” (Balázs 2006: 19–20.) Az ilyenképpen megközelített vágy fogalma tehát az egyén törekvése arra, hogy a saját érzéseinek keretét keressen.

A vágy fogalmát azonban tágabban is értelmezhetjük: ha azt mondjuk, vágy, ezen az ember bármely és bármire irányuló megvalósítható vagy megvalósíthatatlan álmait értjük, azt, amivel az egyén még nem rendelkezik, ám szeretné elérni. A népi kultúra normarendszere az egyén vágyait illetően legtöbbször korlátozó tényező. A közösséghez való igazodás elvárása csak részben teljesíti be az egyén saját vágyait úgy, hogy hozzáigazítja azokat a közösség által kínált lehetőségekhez, megszozott és bevett, ősidők óta gyakorolt szokásokhoz. Ugyanis arra is van példa a népi kultúrában, hogy az egyén vágyai éppenséggel ellentétesek a közösség kínálta normákkal.

Ebből kiindulva feltehetjük a kérdést: valóban (csak) a vágy lenne az, amely az egyént arra sarkallja, hogy kilépjen addigi státusából és egy új élethelyzetbe kerüljön az átmeneti rítus során? A szerző az egyén szintjén keresi az átmeneti rítusban való részvételre a magyarázatot, és az egyéni vágyat a kollektív akarattal, a mi-tudattal egyenértékűként kezeli. A vágyat az egyéntől eredezteti, ám az egyén vágyai szerinte a közösség által determináltak. Ezen a ponton újra feltehetjük a kérdést: vajon a népi kultúra zárt rendszerében van-e valós kibontakozási lehetősége az egyéni vágnak, vagy pedig éppenséggel az egyéni vágy csorbul minden normakövetés során?¹⁰

Másrészt az is kérdéses, hogy az egyén pont arra vágyakozna, amit a közösség normarendszere kínál. Bármennyire is jól szocializálódott egyénről legyen szó, számtalan példát tudunk arra felhozni, hogy a norma inkább korlát, mint lehetőség. A házasság esetében ez történik például a „szökéskor”: a lány/legény nem akar ahhoz hozzámenni, akit a szülei kinéztek számára, tehát megszegi a normát, mert az számára nem kínál boldogulási lehetőséget, nem elégíti ki a vágyait.

Egyetérthetünk azonban Balázs Lajossal abban a tekintetben, hogy a van Gennep-i krízis-koncepciót hibásnak véli. „Arnold van Gennep úgy is értelmezi az átmeneti szokásokat, hogy azok életkrízist, határozottan negatív visszahatást eredményeznek az egyén és közösség számára, melyeket aztán a beavató, beintegráló rítusok hivatottak helyreállítani. [...] A házasság két családi közösséget bont meg azáltal, hogy két fiatal kiválik belőlük, ugyanakkor a családi közösségek számát közösségi szinten szaporítják. De megbontják, tulajdonképpen gyengítik a leány-, legényközösségeket is. [...] Ezt az állapotot azonban krízisnek nevezni, illetve csak ebből a szempontból értelmezni az átmeneti állapotot egyoldalú és eltúlzott látásmód.

A magyar paraszti társadalomban, a Székelyföldön az átmeneteket, az emberi sorsfordulók megvalósulását maga a közösség is kívánja, nem tiltakozik ellene, el-

10 A filozófia is foglalkozik a vágy fogalmával, és bár eltérő fogalmi apparátussal dolgozik, itt mégis a jelen kutatás számára érvekkel segíthet. Tengelyi László *A vágy filozófiai felfedezése* című írásában áttekinti azokat a forrásokat, amelyek a vágy fogalmának definiálására tesznek kísérletet. „Ősrégi és mélyen meggyökeresedett morálfilozófiai elképzelés, hogy az erkölcsi öntudat és a gyakorlati ész szembenáll a vágyakkal és a hajlamokkal. Ezt az elképzelést kérdőjelezi meg azok a gondolkodók, akikkel foglalkozni fogunk. Nem tagadható azonban, hogy a vágy gyakran önös szerkezetet mutat: nyers szükségletből fakad, önérdeket szolgál vagy éppen semmire sem tekintő szenvedélyt takar. A kérdés ezért így vetődik fel: Van-e egyáltalán olyan vágy, amely erkölcsre ösztönöz?” (Tengelyi 1998: 3–4.)

lenkezőleg, segíti. Az egyensúlybontás kisközösségi szinten jön létre, nem terjed ki az egész közösségre. A közösség érdekelt az egyensúlyállapot fenntartásában, megőrzésében az egész közösség szintjén, tehát a legkisebb közösségi egységek, így az egyén szintjén is.” (Balázs 2006: 43–44.)

A krízis tehát nem annyira az átmenet szerves velejárója, inkább akkor következik be, ha az egyén nem kívánja az átmenetet rítus által megvalósítani, hanem kibújik alóla, megszegi a normát. Az ilyen esetet devianciának tekinti a közösség, és bünteti. Az esküvő esetében ez történik akkor, amikor a pár nem lakodalommal kívánja megvalósítani az átmenetet, hanem, a közösség normáinak ellentmondva, megszökik. Ezt a közösség bünteti az eklézsiakövetéssel, amely azt jelenti, hogy a párnak nem adatik meg a közösség előtti megmutatkozás, nem „játszhatja el” a falu előtt a lakodalommal járó szokásokat, hanem titokban, a presbiterek előtt történik meg az eskü, a menyasszony nem öltözik fel menyasszonyi ruhába, és konttyal megy a pap elé. Ezt a helyzetet Balázs Lajos is krízishelyzetnek látja: „Kutatásaim arról győznek meg, hogy a krízisállapot kisebb mértékben keletkezik abból, hogy az egyén társadalmi pozíciója megváltozik, sokkal inkább abból, ha a változást, az átmenetet nem rituálisan, nem a hagyományok, és nem az erkölcsi normarendszer szerint hajtják végre, ha az egyén »a társadalmi pubertás« tekintetében éretlen. [...] A közösség fenntartásokkal, hűvösen, rosszállóan viszonyul a rituális átmeneteket mellőző egyénnel szemben. Bizalmi válság következik be, amit a közösségi memória akkor is ébren tart, ha az egyensúlyzavar feszültsége lecsillapodni látszik. [...] Az egyensúlyállapotok megőrzése, az arra való törekvés a népi műveltség vezérelve volt, és még devalválódó állapotában is regulatív szerepet játszik.” (Balázs 2006: 44–45.)

Kiutak (?)

Ez az a pont, véleményem szerint, ahonnan továbbgondolhatóvá válik az Arnold van Gennepp-i fogalomrendszer. Balázs Lajos arra a következtetésre jut, hogy nem a krízishelyzet (a liminalitás fázisa) a gyökere az átmeneti rítusnak, hanem a vágy, ám azt gondolom, hogy itt sem állhatunk meg, még az sem hoz teljesen újat az átmeneti rítus fogalmának újraértelmezésében. Éppenséggel a korábban bemutatott szökés példázta ezt a legjobban, hiszen az egyén – amint ezt már elmondtuk – nem mindig a normához alkalmazkodva cselekszik. A belső készítés és a közösség, a társadalom által kínált cselekvési stratégia sokszor tér el egymástól. Ha már az átmeneti rítus mozgatóját keressük, az esküvő rítusa esetében sokkal erőteljesebbnek látom a *megmutatkozás vágyát, a rítus megjelenítésének az óhaját, a játék szükségességét.*

Az ember örök időktől fogva szükségét érezte annak, hogy cselekvéseinek formát adjon. Ahogyan a népdalszövegek csiszolódnak, alakulnak, formálódnak az évszázadok folyamán, úgy a szokások is mederbe terelik az emberi cselekvéseket, formákat kínálnak akkor, amikor az ember valamiféle belső szükségből megmutatkozni kíván a közösség előtt. Megházasodni lehet ugyan, titokban is, lehet ez egy intim

gestus a két fél között, és erre is van példa, azonban a lakodalom maga legtöbbször egy olyan nyilvános ünnep, amikor az emberek a társaik felé is jelzik örömeiket. A szokás annak a formáját kínálja, hogy ezt az örömet hogyan nyilvánítsa ki: a tűzijáték, a galambok, a hintók, a zeneszó, az ének, a humor egyaránt eszközei ennek a cselekvésnek.

A közösség egy előre meghatározott és jól strukturált eseménysor végigkövetése révén vesz tudomást a változás bekövetkezéséről. A játék az önkítárukkozás lehetősége, ahol az egyén lényegiségében tárulkozik ki és önfeledten feloldódva a játékban önmagát adja (Gadamer 2003: 133–134). Ez a lakodalomban is nagy valószínűséggel így működik, bár a mai formákban a fogalomnak inkább a „csak játék” aspektusa mutatkozik meg, amely azt domborítja ki, hogy valami olyasmi történik, ami csak most van a játék idejében és terében, aztán megszűnik, és visszaáll a megszokott rend. A mai fiatalok a lakodalmukat annak a lehetőségeként élik meg, hogy ekkor semmi sem túl drága, semmi sem lehetetlen, hiszen ez egyszeri alkalom. Időszakosan felfüggesztődik az addigi megszokott, és valami különleges, rendkívüli veszi kezdetét, ahol a játékosok különböző szerepekben mutatkozhatnak meg. Ez a szerep azonban távol áll valódi mivoltuktól, hiszen „főszereplőkké” válnak, akiket a játék ideje alatt az egész közösség lát és figyel. Ez okozza azt, hogy a rítusban résztvevők igyekeznek „látszani”.

Ezen a különleges napon ugyanis a résztvevők egy megszervezett, szabályokkal rendelkező játékban vesznek részt, amelyben megmutatkozhatnak, feloldódhatnak. A játékszabályok többé-kevésbé rögzítettek, ám a „játékszerek” folyamatosan újulnak. Különösen így van ez a mai modern esküvő esetében. A hagyományos formában a lakodalom nem nélkülözi a szakrális jelleget, a mai lakodalom esetében a látszani akarás, a rendkívüliségre való törekvés a mozgatórugó. Visszautalhatunk Voigt Vilmos megállapítására, aki Villadary nyomán a „lényegét tekintve ünnep”-et megkülönbözteti a „szórakozási ünnep”-től (Voigt 2004: 145). Ekkor bármi megengedett, és ha csak a játék kedvéért és csak a játék idejére is, de valóra válnak az álmok: a pár hintón/limuzinban/helikopteren vonul/repül be a faluba, a vőlegény fehér lovon érkezik a menyasszony után, akárcsak a mesék hercege, a menyasszony ruhája is a királynők ruhájához hasonlít, a felröptetett fehér galambok pedig mint ha csak a házasságba vetett reményeiket, álmaikat hordoznák. De természetesen mindez „csak játék”, a valóságban sokszor az „eljátszott” csillogásnak csak kis része adatik meg.

Ebben a kutatásban feladatom vizsgálni a változást a szakrálisabb hagyományos lakodalom felől a mai lakodalom felé. Ennek a diszkrepanciának, ennek a „mintha-állapotnak” a vizsgálata feladatom, illetve a játékszabályok, a játszótér, a játék szereplői, a játékeszközök vizsgálata.

Keszeg Vilmos recenziót írt *A vágy rítusairól*, amelyben ugyanazt a fogalmat véli problémásnak, mint amit itt a korábbiakban kifejtettünk. „A rítus tehát olyan keret, amely folyamatosan életük adott eseményével szembesíti az egyéneket, szubjektív viszonyulásokat, attitűdöket aktivizál, döntéseket kényszerít ki. Ezek egyik része a szertartásos szerepek rendszerében is formalizálódik. Ez az, amivel a könyv

olvasója egyetérthet, amit továbbgondolhat, személyes vagy gyűjtői tapasztalattal igazolhat. Vagy makacsul újra felteszi a kérdést, hogy vajon tényleg kulturális jellegű-e a vágy, vagy ahogyan eddig tudtuk, lelkiállapot, lelki törekvés. S ennek megfelelően az etnológia vagy a pszichológia területére tartozik-e.” (Keszeg 2008: 131.) Azt is megállapítja Keszeg Vilmos, hogy a munka, a kutatás megépítettsége nagy értéke a könyvnek. „A szerző operatív terminológiarendszert állít össze és azt következetesen alkalmazza (vágy, rítus, motivációk, forgatókönyv, éntudat), kifogástalan s ugyanakkor tapintatos empátiával felszínre hoz egy impozáns vallomáshanyagot, ezt tematikusan csoportosítja, a dedukció módszerével levonja a következtetéseit.” (Keszeg 2008: 131.) Ugyanő hívja fel a figyelmet arra is, hogy Balázs Lajos kitágítja az átmeneti rítus mozzanatainak körét. „Figyelmet érdemel a kötet azon fejezete, amely a van Gennep-i rítusmozzanatokon belül szintén funkcionális szempontok alapján a rítusok további típusait különíti el. Ezek a következők: 1. a közelítő, ráhangoló, 2. elengedő, 3. eltakarító, 4. háritó, védő rítusok, 5. békítő, egyesítő, rehabilitáló rítusok, 6. késleltető, játékos, várakozó rítusok, 7. vágyrontó rítusok.” (Keszeg 2008: 132.)

A kutatás várt eredményeként nemcsak az átmeneti rítus fogalmának újrafogalmazását tűzöm ki célul, hanem egy olyan keresztmetszetét kívánom nyújtani a házassághoz kapcsolódó rítusoknak, amely rávilágít az esetleges továbblépési lehetőségekre is az átmeneti rítust illetően, és segít megfogalmazni egy olyan módszert, amely használhatónak bizonyulhat más hasonló kutatások számára is. A vizsgálat tárgyát képező három időszakban a lakodalom forgatókönyve sokat változik, ezeknek a különbözőségeknek és hasonlóságoknak az értelmezése rámutathat az átmeneti rítus struktúrájának a változására, illetve jelezheti az átmeneti rítus végrehajtására vonatkozó szükséglet mibenlétét is.

Hagyomány és változás

Akkor, amikor a hagyomány fogalmának az értelmezésére teszünk kísérletet, tulajdonképpen azért tesszük, hogy elhatároljuk azokat az időszeketeket, amelyekre vonatkozóan a lakodalmi szokásokat vizsgáljuk. Célunk áttekinteni a változásokat a múltbéli formáktól a mai lakodalomig, e tekintetben pedig elengedhetetlen a kiindulópont rögzítése. Mit tekintünk hagyományosnak, illetve hagyománynak, és mihez képest válik hagyománnyá valami?

Istvánovits Márton úgy határozza meg a hagyomány fogalmát, mint a kultúra működési szabályzatát (Istvánovits 1979). „A közösségi magatartásformák és objektivációk nem örökletes programja, a kultúra invariáns-rendszere, a kultúra grammatikája. A hagyomány jelenléte emberi közösségek létének feltétele; az élők világában egyedül emberi közösségek sajátja, amennyiben ezek élettevékenységét a genetikai kódokban rögzített programokon túl olyan szimbolizált jelrendszerek irányítják (pl. a nyelv), amelyek a megtanulás-elsajátítás folyamatában válnak a különféle típusú (szociális, etnikus) közösségek tagjainak birtokává, szervezik ezek

viselkedését.” (Istvánovits 1979.) Hagyomány lehet tehát minden olyan cselekvés, amelyet legalább három generáció követ. A lakodalmat illetően tehát nem beszélhetünk arról, hogy vannak hagyományos és nem hagyományos lakodalmak, hiszen bármilyen beépülő cselekvés válhat hagyománnyá, ahogyan erre van is számos példa, inkább az történik, hogy a régi formák elveszítik tartalmukat, jelentéseik kiüresednek, és nagyfokú deszemantizálódást tapasztalhatunk. Megmarad például az útelkötés hagyományos szokása ma is, azonban már nem értik a jelentését, üres forma marad, és ebből következően olyan értelmetlen cselekedetekhez vezet, amit pusztán a játék kedvéért visznek végbe. Konkrétabban: akkor, amikor a vőlegény násznépe a menyasszony után megy, megtörténik a kikérés, és együtt elindulnak a templomba. A menyasszony szomszédai ekkor gyakran kötötték el az utat, azért, hogy jelezzék, nem adják könnyen a lányt, fizetni kell érte. Az útelkötés szokása a mai lakodalmakban is felfedezhető akár ebben a formában is, de megjelenik az értelmetlen cselekedetek szintjén is: amikor a koszorúsok a násznagyért mennek, a lépcsőházban elkötik az utat a násznép előtt. Ennek a szokásnak így nincs értelme, hiszen a násznagyasszony és a násznagy nem vált státust, nem ők a főszereplői ennek az eseménynek, de mivel ezt lakodalmakkor „szokás csinálni”, hát ilyen esetekben is végrehajtják.

Voigt Vilmos *A hagyomány modern fogalma* című tanulmányában a fogalom definiálásának a nehézségeire tér ki, hiszen utal arra a helyzetre, amely a magyar kultúra vonatkozásában nálunk fennáll, és különbséget tesz a fogalom hagyományos és modern meghatározása között. A hagyományos meghatározás különböző egyéb fogalmakat is implikál, mint: „szóbeliség – írásbeliség, közösségi – egyéni jelleg, »kis« hagyomány – »nagy« hagyomány, tradíció – innováció, hagyomány – modernizáció (modernség)” (Voigt 2007). Az újabb, korszerűbb meghatározások kapcsán azonban problémákat észlel a szerző. Az egyik ilyen probléma, hogy amikor magyar etnikus hagyományról beszélünk, akkor ezen általában a Kárpát-medence kultúráját értjük, és nem tartozik bele a fogalomba például az amerikai magyarok kultúrája. Aztán egy másik problémaként észleli a hagyományfelfogásnak az „őske-resés” jellegét. Ami viszont az „újjaélesztett hagyomány” problémakörét jelenti, pozitívként emeli ki a szerző, hogy nálunk két fogalom is él a folklór és nem-folklór elkülönítésére: a folklorizmus és a folklorizáció. A globalizáció és a hagyomány közötti ellentétet is kiemeli. „Közismertnek tekinthető, hogy a »hagyományokat« a globalizáció ellenpólusának szokás tekinteni, és főként azért szoktuk javasolni ezek »védelmét«, hogy ezáltal csökkentsük a globalizáció kártételét. Anélkül, hogy e témakört most tüzetesen áttekintenénk, csak arra hivatkozhatunk, hogy a hagyományok ilyen »antiglobalizációs« értelmezése ma világjelenség. Mi is külföldről importáltuk ezt az értékrendszert. Ironikusan még azt is hozzáfűzhetnénk, hogy ez az érvelés is tipikusan »globális« jelenség.” (Voigt 2007). Ezeknek a fogalmaknak a tisztázása után fogalmazza meg a hagyomány modern koncepcióját: „Ez a hagyományos kultúra továbbélésének módja és eredménye egyaránt. Ma elsősorban ez a társadalom (nemzet, kultúra, etnikum) önazonosságának igazolását szolgálja. Nálunk ez egy múltra-orientált (és nem jövőre-orientált), azaz egy *poszt-figuratív* és

nem *pre-figuratív* életfelfogást képvisel. Mi a hagyományokat történelmi igazolásnak tekintjük, és nem a jövő számára próbálunk ilyen hagyományokat megteremteni. Elvben ez a mai magyar modern hagyomány-fogalom konzervatív és normatív jellegű. Gyakorlatilag azonban *bármi* ezzé válhat. Még egy, záró megjegyzésként azt is hozzátehetem, hogy ma nálunk igen gyakran már nem is a hagyománnyal, hanem annak *jelével, jelzésével* találkozunk. A modern hagyomány-fogalom ilyen (szemiotikai) bemutatása azonban egy külön előadás tárgya lenne.” (Voigt 2007.)

Pozsony Ferenc *Erdélyi népszokások* című munkájában is felsorol néhányat azok közül a meghatározások közül, amelyek eddig születtek a hagyomány fogalmát illetően (Pozsony 2006: 39). Voigt Vilmos szerint „a kultúra egyáltalán nem működik múltja nélkül és az erre való kulturális emlékezést: közismert módon tradícióknak szoktuk nevezni” (Voigt 2002: 126, idézi Pozsony 2006: 39). Ebben az értelmezésben tehát Voigt nem szakad el teljesen a hagyomány korábbi meghatározásaitól, amennyiben azt a múlthoz kapcsolja, ám a hagyomány fogalma helyett a tradíciót használja. Más meghatározás szerint „a hagyomány a jelenben élő múlt, amely legalább annyira a jelen része, mint bármilyen újdonság” (Shils 1987: 32, idézi Pozsony 2006: 40). Ebben a kérdésselvetésben a hagyomány és az idő kérdése képezi a központi problémát. A lakodalom esetében éppen ez lesz a munka legizgalmasabb része, hogy a rítussorozatnak, amely a lakodalmat képezi, egyszerre vannak múltbéli és jelenbéli aspektusai, tehát reflektálni tudunk majd a vizsgálat során a hagyomány(ozódás) hagyományalkotás jelenbeliségére is.

Gagy József szerint „az igazán életképes tradíció szerkezete rugalmas, dinamikus, oly lazán szőtt, hogy az új szituációkban lehetővé teszi az átalakítást, megengedi a módosítást és a változást” (Gagy 1990). „Eric Hobsbawm szerint pontosan el kell különítenünk a hagyományt a szokástól, ugyanakkor nem szabad összetévesztenünk a tradíciókat a társadalomban működő konvenciókkal meg rutinnal sem. Míg a hagyományos társadalmakban működő szokásoknak számottevő rituális és szimbolikus funkciója, szerepe és jelentése van, véleménye szerint a tradíciók rendszerint ilyenekkel alapvetően nem rendelkeznek.” (Pozsony 2006: 40.)

Mindegyik fentebb bemutatott értelmezés kiemeli a hagyomány múlthoz kötöttségét, ám jelzi azt is, hogy a fogalom nem jelöl semmiféle lezárt, időben befejezettnek tekinthető rendszert, hanem folyamatos változás észlelhető működésében.

Azonban Eric Hobsbawm meghatározása jelöli ki dolgozatom alapvető állásfoglalását, tételét is, ugyanis a hagyományos paraszti társadalmat el kell különítenünk a mai társadalomtól. A lakodalom szokása is hagyomány, amely máig él és folyamatos változásban van, az is hagyománynak tekinthető, amit csak egy generáció óta gyakorolnak. A társadalom is, akárcsak a benne kialakult kulturális megnyilvánulások, folyamatos változásban van. Amikor erdélyi szinten beszélünk a társadalom változásáról, azt a polgárosodási folyamatot értjük ezen, amely a századforduló után indult el a városiasodás hatására. „A szűkebben értelmezett polgárosodás olyan folyamatot jelent, melynek keretében egy-egy embercsoport a polgári termelési rend és életforma felé halad, annak eredményeképpen kiteljesedik a polgári jellegű autonómia és individualizmus, meghonosodnak a polgári életfelfogás és élet-

mód legfontosabb elemei. Tágabb jelentésében olyan átmenet, melynek eredményeképpen a kapitalista gazdaság és társadalom jellegzetes formái új tartalommal telítődnek. Például megjelenik a piaci viszonyokkal számoló vállalkozói mentalitás, kiteljesedik az individualizáció, melynek során a közösségi ember fokozatosan egyéné, állampolgárrá válik, életét már nem a közösségi normák szerint, hanem saját értékrendje és életstratégiájának megfelelően konstruálja meg. A polgárosodás hatására tehát egyre nagyobb teret hódít az individualizáció, de miközben a társadalmi kapcsolatok köre egyre szűkül és a különböző közösségek fokozatosan szétesnek, továbbra is fennmarad a kiscsaládi életmodell megtartó értékeinek eszményítése.” (Benda 1991, idézi Pozsony 2006: 41.)

A 20. század második felére teszik a kutatók a modernizáció elindulását, melynek eredményeképpen a társadalom átalakulása következett be mind gazdasági, kulturális, mind politikai értelemben. A hagyományosnak nevezhető paraszti társadalom mobilitása is megváltozott, könnyebben elérhetővé váltak azok a dolgok, amelyekről addig elszigetelten élt a falusi ember. „Ferdinand Tönnies műveiben azt a folyamatot nevezte modernizációnak, melynek során a reciprocitáson alapuló közösségi kapcsolatok fokozatosan visszaszorulnak, s egyre inkább az individualizmus, az egyéni életpálya-építés nyer nagyobb hangsúlyt az emberek körében. A modernizáció révén létrejövő társadalomban elsősorban a piaci viszonyokkal számoló, formalizált csere a domináns, mely egyúttal összekapcsolódik a szerepszegmentáció folyamatos megerősödésével is.” (Tönnies 1983: 76–79, idézi Pozsony 2006: 41.)

Mark Granovetter a társadalom változását más oldalról közelíti meg akkor, amikor a gyenge és az erős kötésekről beszél. Míg a hagyományos társadalomban az erős kötések dominálnak, addig a modernizáció hatására az emberek közötti lazább kötések a meghatározóak. (Granovetter 1995, idézi Pozsony 2006: 41.)

A Mezőség tekintetében is születtek olyan eredmények, amelyek Tönnies és Granovetter munkáit tekintik módszertani alapnak, és éppen a modernizációs folyamatokat vizsgálják úgy, hogy a hálózatelemzés módszerével a házassági anyakönyvek vizsgálata által keresik a társadalom változásának okait (Csata–Kiss–Kiss–Sólyom 2001). A szociológus szerzők arról beszélnek, hogy a vizsgált településeken, pontosabban Vajdakamaráson, Mezőbodonban, Mezőfelében, Nagysármáson és Csittszentiványon hogyan függ össze a modernizáció és a szektásodás, az adventizmus, amely nagyobb teret biztosít az egyéneknek, illetve a gazdasági vállalkozások tágabb dimenzióit kínálja. Kutatásaiból az is kiderül, hogy az adventista kapcsolathálózat segíti a vállalkozókat, ami anyagi gyarapodáshoz vezet, majd a modernizálódási folyamat felgyorsulásához.

Dr. Kós Károly *Munka, életmód és hagyomány egy rítuselem változása tükrében* című tanulmányában a lakodalomtartás szokásainak a megváltozásáról ír (Kós 1979). Alapul szolgálhat ez a munka az általunk megvalósított változásvizsgálat esetében is, hiszen a szerző azokat az okokat keresi, amelyek az esküvő idejének a megváltozását váltották ki.

1945–1946 között Mezőköbölkúton végzett gyűjtésére alapozva állapítja meg, hogy míg korábban a lakodalomtartás időpontja farsangra esett és főként keddi

napra, addig a második világháború utáni években ez megváltozott, és a gazdálkodási szokások változása magával hozta a lakodalomtartás idejének változását is. Elsősorban az évszakok tekintetében következett be változás, másodsorban pedig a hét napja tekintetében. Amíg télen kevesebb a munka, ez tavasszal és nyáron meggyarapodik, így az idő alkalmatlan a lakodalmazásra. Ezzel indokolja a rítus téli gyakoriságát. Az emberi munkaerő is fontos tényező, ugyanis télen könnyebben előkészíthetik a menyasszonyt, ugyanakkor a vőlegény szempontjából sem mellékes tényező, hogy a lány már az új családban „hasznosítható” munkaerő, mire jön a tavasza.

A keddről a vasárnapra való áttérés a szegényebb társadalmi rétegek körében alakult ki leghamarabb: a szegények, a cselédek és az özvegyek váltottak először, hiszen a vasárnap munkaszüneti nap volt, így nem kellett egyetlen munkanapról sem lemondani. Az ördöngösfüzesi lakodalom vizsgálatakor ezek a szempontok is segítségünkre lesznek.

„A legújabb szociálintropológiai kutatások a modernizációt olyan folyamatként értékelik, mely szorosan összekapcsolódik a világméretű globalizációval, ami a kultúra gyors, világméretű uniformizálódását és amerikanizálódását eredményezi.” (Pozsony 2006: 42.) A lakodalom esetében ezzel nagyon erőteljes mértékben számolhatunk, hiszen a modernizálódás okozza a rítusok gyökeres átalakulását is. „A modernizáció keretében kiteljesedik az individualizáció, radikálisan átalakul a nő státusa, helye a családban és a társadalomban, megváltozik az öregekhez való viszonyulás, felértékelődik a fiatal nemzedékek szerepe, végképp szétválik a privát és a közzféra, a szexualitás egyértelműen magánüggé minősül át, bevett gyakorlattá válik a gyermeklétszám tudatos megtervezése és szabályozása, fokozatosan elfogadottá válik a homoszexualitás a társadalmi és a családi életben. A gyors társadalmi, gazdasági és kulturális változások ugyanakkor alaposan meg is terhelik az egyéneket, közösségeket és családokat életét, súlyos kollektív neurózisok kialakulásához vezetnek, identitás- és biztonságvesztéssel is járnak.” (Pozsony 2006: 42.)

Ezeknek a folyamatoknak a vizsgálata célom a lakodalom időben történő változásának vizsgálatakor. A szakirodalom által kínált utak mentén fogom vizsgálni a lakodalom szokását a három időszakban úgy, hogy elsősorban a változások és ennek kiváltó okaira figyelek. Kós Károly tanulmánya irányadó lesz e tekintetben, hiszen ugyanaz a cél vezérel: a lakodalom rítusát vizsgálva keresni a társadalomban történeteket, tudatosítani a változások okait, leírni és értelmezni a módosulások miéntjét.

Az eddigi gyűjtésekből az derül ki, hogy míg a századforduló utáni években (az általunk vizsgált legkorábbi fázisban) a rítus a megszokotthoz való igazodás követelményével élt a közösségben, addig ez az igazodási, alkalmazkodási szükségszerűség változik, és éppen az új, a más, a különleges és rendkívüli utáni vágy az, ami ma az egyénben munkál. Verebélyi Kincső fogalmazza meg a változások jellegét: „miután a modern társadalmakban az egyén folyamatosan változásoknak, átmeneteknek van kitéve a családi életében csakúgy, mint a szakmai pályafutását illetően, az átmeneti rítusok vagy azoknak a mintájára szerveződő szertartásjellegű cselek-

vések nem kapcsolódnak már a szakrális szférához, és egyéni döntésen alapulnak” (Verebélyi 2009: 85). Ez a megállapítás látszik igazolni a mai esküvőbe bekerülő új elemeknek a sokszínűségét.

„Van Gennep átmeneti rítusainak hatékonysága a társadalomban betöltött szerepükben rejlett, de azok megőrizték a szentséggel való kapcsolatukat is. A modern rítusjellegű cselekvések vizsgálatai azt állapították meg, hogy ez a kapcsolat megszűnt, a *szimbolikus cselekvésformák* társadalmi jelentősége viszont megmaradt. Pierre Bourdieu egy-egy tisztségbe, állapotba, helyzetbe való *beiktatás* cselekvés-sorát értelmezi átmeneti rítusként (Bourdieu 1982). Ő az ilyen végrehajtott rítusoknál azt hangsúlyozza, hogy azok mind a résztvevők, mind a kívülállók számára megerősítik a múlt és jövő között húzódó határvonalat, és együtt legitimálják a társadalmi rendet meg a gondolati rendet (*ordre social* és *ordre mental*).” (Verebélyi 2009: 86.)

Három időszakot vizsgállok tehát: az egyik a kollektivizálás előtti időszak (1930–1962), a második a kollektivizálástól a rendszerváltásig (1962–1989), végül pedig a rendszerváltástól máig, tehát a 1990–2016 közötti. A szocializmus korszakának a vizsgálatában nagy segítségemre volt az a tanulmánykötet is, amely ennek az időszaknak a vizsgálatával foglalkozik (Bodó szerk. 1998), különösen Bodó Julianna munkái (Bodó 1998a, 1998b), aki a privát szféra ünnepei között a lakodalmat is vizsgálta ebben az időszakban.

Változásvizsgálat

Ahogy a világ változik, úgy változnak a rítusok is. A kiindulópontot és a határvo-
nalakat nagyon nehéz megrajzolni, hiszen az, amit hagyománynak nevezünk, foly-
tonos átlakulásban van. Ha a rítusok alakulását követjük, észrevehető egy, a „ha-
gyományosnak” nevezhető formához való ragaszkodás mind a mai napig, de ugyan-
akkor megfigyelhetjük ennek a formának a tudatos tagadását vagy átértékelődését,
illetve kiüresedését is a mai lakodalmak esetében. Ugyanakkor a „hagyományos”
alapforma, a kiindulópontnak tekintett rítus meghatározása is nagyon nehéz. „Ma
már tudjuk a történészekkel egyetemben, akik vallják, hogy a múltat nemcsak le-
írni, elemezni-megmagyarázni, de értelmezni is kell (Gyáni 2007: 12), hogy az et-
nográfiai adatokat sem elég leírni, de magyarázni és értelmezni kell, ami elenged-
hetetlenné teszi a történetiség szemüvegén keresztül való összehasonlítást. Ugyan-
akkor ez felveti az emlékezés és a múltrol való kialakult kép realizálását, ami egy
újabb szűrő és szelektáló mechanizmus mind az adatközlők, mind a kutató részé-
ről.” (Kürti 2012: 301.)

Lakodalmak otthon – a régi világ lakodalmi (1930–1960)

A „hagyományos” lakodalom

Hogy ebben a kontextusban mit értünk „hagyományoson”, az több útvonalon is ma-
gyarázható. Ez a terminus egyrészt vonatkozik a lakodalom formájának legrégebb
rekonstruált változatára, amelyre az adatközlők emlékeiből tudunk következtetni.
Másképp azokra a formákra vonatkozik, amelyek, ha nem is léteztek pont így, aho-
gyan az alábbi leírás rögzíti, mégiscsak keresztmetszetét nyújtják azoknak a szo-
kásalakoknak, amelyek egy akkori lakodalomban előfordulhattak. Harmadsorban
a „hagyományos” jelzi azt is, hogy a devianciától mentes szokás, ami egyfajta idea-
lizált formája lehetne a tulajdonképpeni lakodalomnak. Hogy miért is szükségese-
k ezek a fogalmi pontosítások? Azért, mert a gyűjtési tapasztalat azt mutatja, hogy
bár a kutató azt hinné, a forráskönyvek valamiféle rögzített változatait nyújtják
a lakodalom komplex szokáscelemeknek, ez mégsem így van: minden egyes
lakodalom, akár a régmúltban történt, akár manapság, más és más, a hagyomány
folyamatosan újratelemződik, csonkul, bővül, kiegészül, szegényedik, gazdagodik,
ezért igen nehéz a kutató dolga. Hogyan lehet megtalálni azt a lezárható for-
mát, amely rögzíti a sokszínűséget és az egyedit egyaránt? Ezért szükséges a hagy-
omány fogalmat idézőjelesen használni.

Az esküvő a meghatározott időszakban jól meghatározott szokásrend szerint
zajlott, és azáltal segítette az ifjú párt átlépni a leányág/legénység szabadabb idő-

szakából a felnőtt házasetbe (Balázs 1994a). Feketelakon és Buzában, de Szováton és Visában is hasonlóképpen zajlott az esküvő és a lakodalom szertartása, azonban Ördögösfüzes sajátos színfoltot jelent Mezőség térképén. Az alapvető különbség az, hogy míg Feketelakon és Buzában, illetve más mezősegi falvakban az esküvőre induló fiatal pár együtt megy az utcán a templomba, és a lányt a menyasszonyos háztól kéri ki a vőfély, Füzesen a lányt csak szimbolikusan, a „kakasküldés” nyomán kéri ki és a vőlegénnyel csak az Úrasztala előtt találkozik.

Az ismerkedés a heti rendszerességgel megszervezett mulatságokban történt, ahol a generációk közötti különbség jelentős volt. Elkülönült a kistánc, a középső- és a nagytánc, a nagytáncba pedig csak azután mehetett a lány, ha már konfirmált, és ott is inkább a saját korosztályával udvaroltathatott. Ha a fiúk átmentek egyik táncból a másikba, gyakran megtörtént, hogy összeverekedtek a lányok miatt. *Nem volt olyan vasárnap, hogy ne verekedjenek a fiúk a táncon. De mind a leányokért.* (L. Zs.) Általában 14 éves korban konfirmáltak, ezért a párválasztásra csak néhány év jutott, ugyanis 18-19 éves korig illet megházasodni. Egy kisebb lánynak udvarolhattott nagyobb fiú, de csak úgy, ha elvitte a kisebb lányt a nagyok táncára. Ha két fiatal kinézte egymást, elkezdődött az udvarlás, amikor is a fiú hazakísérhette a lányt, a táncban joga volt vele táncolni. Udvarolni Füzesen csak bizonyos napokon lehetett menni: kedden, csütörtökön és szombaton, tehát a nem *paszulyos napokon*. Hétfőn, szerdán és pénteken ettek a paszullyal hagymát is, úgyhogy olyankor nem lehetett udvarolni menni, mondják a helyiek, ezzel motiválva az udvarlás elmaradását.

A fiatalok azon elhatározása, hogy összeházasodnak, nem minden esetben volt meghatározó jelentőségű, ugyanis a szülők beleszóltak, hogy kihez megy férjhez a lányuk, vagy kit vesz el a fiuk. A legény, amiután a lánnyal megegyezett, először egyedül ment el a lány szüleihez leánykérőbe, majd pozitív válasz esetén a szüleiével is látogatást tett. Ez a mozzanat feszültségtől terhes pillanat volt a vőlegény számára, aki ilyenkor nagyon izgult, hiszen a szavakat ki kellett mondania, a szülők nagy tiszteletnek örvendtek, és a fiatalok félték az esetleges visszautasítástól. A házasság létrejöttét illetően a szülőknek volt elsődleges joguk dönteni: ha a fiú tetszett, megtörténhetett a továbblépés: *Jüjjen el apád s anyád, lássuk ők mit mondanak, te megmondtd...* (P. E.)

Ezután következett a legfontosabb döntő mozzanat, az *egyezség*, amikor a legény elment a családjával, vagy csak az apjával, szavakkal is szentesíteni azt a kérést, amit először csak a menyasszonyával és annak családjával beszélt meg. Füzesen ennek is meghatározott napja volt, esküvőt ugyanis hétköznap tartottak: csak kedden vagy csütörtökön lehetett, tehát az azelőtti hetek valamelyik keddjén vagy csütörtökjén történt a leánykérés is. Erre a menyasszony családja is külön felkészült, süteményt sütöttek és várták a leánykérőket. Ez volt az az alkalom is, amikor a család kitűzte az esküvő időpontját. A leány hozománya nem volt mellékes kérdés. Az *egyezség* a szülők között zajlott, ekkor beszélték meg, hogy mi lesz az a közös vagyon, amivel a majdani házaspár rendelkezni fog. Mivel a lány legtöbbször a fiú családjának a részévé vált, tehát elszakadt a saját családjától, annak főként gazdasági vonatkozásaitól, a vőlegény családjának kellett kialakulnia a lány vagyonát. Sok

esetben már előre tudták, hogy mit kérnek a lánnyal, az érdek az volt, hogy jó helyen levő jó földet adjanak vele, és ha lehetett, állatot is, mert az nehézséget jelentett, ha a saját földjeiktől távol eső földek kerültek a család birtokába.¹¹ Ez a gazdasági megfontolás indokolja egyébként a rokonok (második, harmadik unokatestvérek) közötti házasságot is, hiszen a nagyon régi időkben egy-egy nemzetségnek, családnak a földjei egymáshoz közel helyezkedtek el, így a családon belüli házasság ezt a problémát megoldotta. Ha például nem tudtak megegyezni, a kérés meg sem történt, a szerelmi szálak nem íródhattak fölébe a gazdasági vonatkozásoknak. *Elmentek az egyezésre, kitűztek egy estét, hogy mikor mehetnek, biza volt, hogy a... az is, hogy nem tudtak megegyezni. Na felköttek, akkor nem tettik ki a pánkót nekik hogy megkínálják... Tehát ha nem tudtak megegyezni, nem volt házasság...* (P. E.) Erre az alkalomra a lány édesanyja pánkót sütött, és ha az egyezés megszületett, kitette az asztalra, ha nem, akkor nem.

Ha a lakodalom megtartása mellett döntöttek a fiatalok és a szülők, tehát minden alapfeltétel adott volt, akkor a következő mozzanat a zenészek megfogadása volt. Mivel két helyen zajlott a lakodalom, nem volt mindegy, hogy a falu jobbik zenészét, Pikilit ki fogadja meg hamarabb. Legidősebb adatközlőm emlékszik egy konfliktusra, amely amiatt alakult ki, hogy a menyasszony szülei hamarabb megfogadták a jobb zenészt, így a vőlegény kikérte magának az elsőség jogát, és meg is kapta. *Na, igen, mondja az öreg, apósom, ni te Istvány má be is állította Pikilit, de még meg is mondta, hogy mennyiért... ennyiért s ennyiért... na mondom, nem, egy elsőrendű zenész? Mondom én: »maguk ismertek engem gyerekkoromtól és ismernek most is, hogy hazajöttem fogságból«. 29 éves korba nősültem meg én, hogy: „ki voltam én, s milyen úton jártam én«, hogyne hogyne, minden... akkor mondom: »nekem van tekintélyem arra, hogy nálam muzsikáljon ez a zenész”. [...] Az öreg nem mondott semmit. „Hogyne, há én nem bánom azt mondja, ha nem is tudom, a hegy tetején muzsikál...” az öreg, apósom, de má nem akart egyezni Hideg Istvány. Az nem, na ű fogadta, adott előleget... „Bácsi, mennyi előleget adott? Én duplán visszaadom, és maga mennyiért fogadta?” „Ennyiért...” „Én még ráadok neki egy pár száz lejt”, akkor százak voltak. Jaj, csóválta a fejét, ű nem hagyja, me ű fogadta meg. Volt egy kis... összetűzés... na mondom ilyesmit ne csináljon, akkor én is rámondhatom, hogy akkor nem kell menyasszony, hát ez miatt ... hogy maga itt erőskedik násznagy... ha nem jön násznagynak, megmondtam a családiknak, akkor rendezzenek egy másik násznagyat... tá van a rokonságbul vagy teljes idegeny... hát ő nem volt rokonságba... (H. I.)*

A jegyesség ideje alatt a menyasszonynak a vőlegény vásárolt cipőt, gyűrűt vagy láncot, attól függően, hogy mennyire volt tehető. Az adatközlők által használt fogalmak is árulkodnak ennek a viszonynak a milyenségéről, a szexuális tisztaság megtartásáról, és a jegyések közötti kapcsolatáról, amelynek elsődleges meghatáro-

---

11 Feketelakon ennek a mozzanatnak a fontossága abban is megmutatkozik, hogy külön embert vittek magukkal leánykérőbe a családból, aki jól tudott alkudozni. Ha ugyanis a vőlegény apja nem volt eléggé beszédes ember, hogy megfelelőképpen tudjon egyezkedni, kialakultak ennek a szokásnak is a specialistái.

zója a tisztelet volt: *Hát hogyne, a vőlgény rendezte a menyasszonynak a tiszteletben tartását. Az vett neki cipőt. Jegyesség alatt, vagy vett gyűrűt vagy láncot, melyik milyen vőlegény volt, milyen tehetsége volt... ez a tehetség szerint ment.* (H. F.)

A menyasszony már a jegyesség időszakában megvárta a vőlegényi inget, amely díszesen vagdalásos mintával volt elkészítve, erre aztán egész életében vigyázott, ha nem nőtte ki, akkor sok esetben ez volt a halottas inge is. A menyasszony öltözéke nem volt új, hanem azt a ruháját vette fel, amiben konfirmált. Mivel a két időpont csupán néhány évre esett egymástól, a lányok nem nőttek ki a konfirmálás napján viselt ruhájukat, és ugyanazt vették fel a lakodalmuk napján is. (lásd 1. kép) Ez egyrészt utalt arra, hogy ugyanolyan tiszták maradtak szexuálisan, mint leánykorukban voltak, másrészt gazdasági okai is voltak: a parasztembereknek nem volt arra módjuk, hogy minden alkalomra külön ruhát készíttessenek, így a meglévő javaikat hasznosították.

A földműves embert sokkal szorosabb viszony fűzte saját tárgyaihoz (Hofer 1983: 46). Elkezdve attól a pillanattól, hogy elvetette a kendert, odáig, hogy előkészítette a fonalnak valót, megfonta a szálat, megszőtte a vásznat, aztán ruhát, lepedőt vagy egyebet készített belőle, a saját energiáiból hívta életre az adott tárgyat. Ez okozta azt, hogy a tárgyakhoz sokkal személyesebb viszony fűzte, mint a modern embert. A tárgyak tehát sok esetben rituális, szakrális jelentőségű darabokká válhattak, mint ahogyan ezt a vőlegényi ing vagy a menyasszonyi ruha is mutatja. Ugyanakkor ezeket sosem dobták ki, mint a mai egyhasználatos tárgyainkat, hanem folyamatosan alakultak: ha az ünneplőnek készített ruhadarab elkopott, lett belőle „viselő” darab, ha az is elrongyosodott, jó lett kapcának vagy mosogatórongynak, de sohasem dobták ki, mert munka volt benne és értékesnek tartották.

A zenészek megfogadása után a *jegyváltás* következett, amikor lezajlott a polgári esküvő. Ez – ebben az időszakban – a lakodalom előtti héten történt, pontosan hét nappal a lakodalom ideje előtt. Úgy tartották, hogy ez is egy liminális periódus, ugyanis államilag éppen egy hét állt a pár rendelkezésére ahhoz, hogy felbontsa a házassági köteleket. A jegyváltáson csak a család vett részt, nagy mulatságot nem tartottak, de az eseményt követően közös ebéden vettek részt.

Az *egyezés*, a *jegyváltás* néhány hét leforgása alatt történt. A pap háromszor hirdette ki a fiatalokat a templomban, egymást követő három vasárnapon, amikor a fiatal párnak az istentiszteleten kötelező volt megjelennie. A lakodalmakkal nem vártak évekig, hiszen semmi értelme nem lett volna, hanem a leánykéréstől számolva néhány hét múlva már meg is tartották a lakodalmat.

A *hívogatást* a vőfély végezte, akiből nem volt olyan sok, mint a mai lakodalmakon, hanem csak 2, 4 esetleg 6. A lakodalmakat rendszerint kedden tartották, és télen, karácsonyt követően egészen húsvétig, így vasárnap a vőfélyek körbejárták azoknak a családoknak a portáját, akik a lakodalomra hivatalosak voltak (általában az egész falu), és tojást gyűjtöttek. A begyűjtött tojást alapanyagként használták fel az esküvős ételek elkészítésekor, elsősorban a húslevesbe kerülő laskához. Szinte minden emlékező adatközlő szövegében feltűnik a zsidó motívuma, aki a falu közepén tartott nyitva boltot, és mindig megvásárolta a *vőfiktől* a tojás egy részét. A

kosarak ugyanis, melyek a tojások számára voltak előkészítve, sohasem szolgáltak elégséges férőhelyül, így a *vőfik* gyakran cserélték el a tojást cigarettára vagy italra.

A *hívogatást* követően az események felgyorsultak, elkezdődött a több napig tartó készülődés. Tehetősebb családok ilyenkor disznót vagy borjút vágtak, és a rokonokat is elvárták a lakodalom előtti héten a készítésre. A segítők ajándékot hoztak, ami elsősorban egy tyúkot jelentett, de hozhattak disznólabát is, hiszen télen, a disznóvágások idején volt még a levágott disznó húsából. Később, amikor a lakodalmak napja szombatra, vasárnapra helyeződött, ritkábban vittek disznólabát. Hétfőn elkészítették a laskát, hiszen az esküvőn a főétel része a „laskaleves” volt, emellett a levesbe belefőzött tyúkhúst külön tálalták krumplihoz, a záróétel pedig töltött káposzta volt. Mivel a lakodalmat két helyen tartották, mindkét helyen külön készültek az ételek. A menyasszony rokonai a menyasszonyos házhoz mentek segíteni, a vőlegény rokonai pedig a vőlegényes házhoz. A laskát általában az idősek készítették, hiszen nagy hozzáértésre volt szükség, a fiatalok a tyúkkopasztásban segítettek. A tyúkok „aprólékjából” (zúza, máj, lábak, nyak) a készítők számára készült ennivaló, amit a munka végeztével közösen elfogyasztottak. A *pánkót* vagy egyéb süteményt a *nyűszüleányok* hozták az esküvő napján.

A lakodalom előtti napon, hétfőn este tartották Ördöngösfüzesen a siratót, a *hériszt*,¹² amely tulajdonképpen a menyasszony búcsúztatója volt. A fogalmak itt kissé zavarosak, mert egyes adatközlőim szerint a *hériszt* másnap volt, és ezt „siratónak” hívták, de a szokás annyira a múltba vész, hogy legidősebb adatközlőm, a 95 éves Hajdú Ferenc, aki 1921-ben született, tehát a vizsgált periódusban (1930–1960) volt legény- és fiatalember, is csak halványan emlékszik rá. *Én nem értem a hériszt, csak emlegették, hogy mentek hériszbe. Hát még most se tudom, hogy mi volt az, s kitől kérdezzem meg. Az öregek azok tudták ebbe a lakásba, nem ebbe, a régibe, emlegették a hériszt. Voltak a hériszbe. [...] Én emlékszem a negyedik nagyanyámra, amelyik most visszamenőleg 200 éve. Hogy... hogy azok mit mondtak az utána lévő nagyanyámra s az mit mondott nekem. Az visszamenőleg 200 évre tanúsított valami... A valamikori hériszről/hériszről/hiriszről tehát megállapíthatjuk, hogy a 30-as évek elején még élő szokás lehetett, de az 1940-1950-es évekre már kikopott, akárcsak a tojásgyűjtéses hívogatás és a kedden tartott lakodalmak. Hideg Anna is emlékszik, hogy meséltek az öregek erről a szokásról: *Nagyanyám meg anyám mesélte, de talán még anyám se érte, hát lehet anyám érte mint gyermek, hogy azelőtt való este, hogy volt, hogy másnap van a lakodalom, aztán a régi régi öregek a menyasszonyos házhoz a közeli rokonak, keresztszülők, szomszédok gyűltek össze**

12 Györgyi Erzsébet szerint a *hériszt* a lakodalom utolsó mozzanata, amikor a menyasszony násznépe látogatást tesz a vőlegény házában, egy kalácsot visznek, ebből mindenkit megkínálnak, és megnézik az újmenyecskét (vö: Györgyi 1979). Feltételezhetően ez a szokás a 30-as éveket megelőzően a Mezőségen is élhetett, innen a fogalom ismerete. Szóvátton a *híriszt* fogalmat ismerik, és ott eredeti jelentésében használják: a menyasszony násznépe a lakodalmat követő reggelen látogatást tett a vőlegényes háznál. A látogatás szándékát már nem ismerik, azonban emlékeznek arra, hogy a látogatóknak lopakodniuk kell, úgy, hogy senki ne vegye észre őket, és majorságcsontot kell vigyenek magukkal. (A lopakodás mozzanata más vidékeken is ismert, és ebben a kontextusban arra utal, hogy az új párt „rajta kell kapni” a szexuális aktuson.)

a lakodalmas házhoz azelőtt való este a siratóba, de azt a siratót hérisznek nevezték. Azér mentek oda, búsultak, az egy búcsúeste volt, hogy másnap már a menyasszony elmenyen a háztul, más házhoz, s régen úgy volt a..., anyóssal éltek sok esztendeig. Itt a hériszben a menyasszony is részt vett, táncoltak is, de csak olyan „öregesen, csendesen”,¹³ mert ez tulajdonképpen egy búcsúmulatság volt. Ez volt az Arnold Van Gennep-i kategóriák szerint a menyasszony elváltató rítusa, ezt követte a másnapi eltávolító rítus, amikor a menyasszony és a vőlegény külön ment a templomba, végül pedig a beépítő rítus, a lakodalom maga. Énekelgettek, de szomorú búcsúnótákat, hiszen a menyasszony a saját lányságától búcsúzott ezáltal.

A hérisz utáni napon kezdődött el a tulajdonképpeni esküvő. A nap reggelén a menyasszony is, a vőlegény is külön kezdett el készülődni. A nap első mozzanata az volt, hogy a vőfélyek elmentek a *nyüszüleányokért*, utána pedig a zenésért, és elvitték őket a menyasszonyos, illetve a vőlegényes házhoz. A vőlegényes háztól kapott pálinkából megkínálták a járókelőket, a *nyüszüleány* portáján pedig kikérték a bokrétát. A fiú botjára a lány színes bolti szalagokat, kalapjába pedig virágot tűzött, a mellényére szintén piros szalagból kötött bokrétát.

A *nyüszüleányok* már várták a *vőfiket*, az előkészített süteménnyel. Ezeket a süteményeket a menyasszonyos/vőlegényes házhoz vitték aztán, ott pedig az összes beérkező süteményt beletöltötték egy nagy ládába, és onnan a *vendéggazda* engedélyével az asztalra is tettek. A *vendéggazda* olyan személy lehetett, aki a családnak közeli, megbízható embere volt, ő felelt a lakodalom teljes ideje alatt a vendégek ellátásáról, de főként az italról és az ételekről. A *nyüszüleányok* kendőt kötöttek a nagyvőfély vállára, botjukat (amely bunkós, macsukás somfabot volt – lásd 2. kép.) színes szalagokkal díszítették. Két zenészbanda volt a faluban, az egyiket vitték a vőlegényes házhoz, a másikat a menyasszonyos házhoz, mert Füzesen a lakodalom két helyen zajlott, a fiatal pár pedig csak a templomban találkozott, az úrasztala előtt.

A násznagyot is a vőfélyeknek és a *nyüszüleányoknak* kellett elkísérniük a lakodalmas házhoz, zenészkísérettel, mindez pedig az esküvő napjának délelőttjén történt. Vőfélyből általában nyolc volt, négy a menyasszonynak és négy a vőlegénynek: a búcsúztató *vőfi* volt a *nagyvőfi*, aztán volt második *nagyvőfi*, aki kikérte a menyasszonyt, amikor vitték a kakast, és volt két *kisvőfi*. A násznaggal együtt a lakodalmas sereg is gyülekezett a háznál, ezek az emberek általában a menetben kísérték a vőlegényt vagy a menyasszonyt a templomba.

A násznagy megérkezése után zajlott a kakasküldés, a lakodalom rítusának sajátos, a Mezőségen csak Ördögösfüzesen megmaradt szokása. A vőlegényes háznál felöltöztettek egy kakast legénynek: bő gatyát adtak rá, inget, kalapot a fejére, egy tányérra előkészítettek süteményt, a tányér közepibe egy pálinkásüveget helyeztek, és a *vőfiket* meg a násznagyot elküldték ezzel az ajándékkal a menyasszonyos ház-

13 A helyi szólások egyike arra a táncmodorra vonatkozóan, amikor a tánc lassúbb, nem annyira tempós és energikus.

hoz, „kikérni” a menyasszonyt (lásd 3. kép). A kikérés¹⁴ is verssel zajlott, ám vőlegény nélkül. A kakassal érkező násznagynak és vőfélyeknek kihozták a letakart álmenyasszonyt, és nekik fel kellett ismerniük. A letakarás azonban nem csak szimbolikusan történt, hanem egy nagy lepedővel tetőtől talpig eltakarták: előbb öregasszonyt hoztak ki, aztán egy gyermeket, végül magát a szépen felöltöztetett menyasszonyt. A vőfik és a násznagy így ellenőrizték, hogy adják-e valóban a menyasszonyt, hogy elkezdődött-e a menyasszonyos háznál is a készülődés.

A kakas a vőlegényt szimbolizálta, ám erőteljes szexuális jelkép is (Pozsony 1998: 157–164), és annak a jeléül, hogy a menyasszonyt adják, a menyasszonyos háztól cserébe egy tyúkot küldtek a vőfikkal a vőlegénynek, amit ezúttal lánynak öltöztettek fel: *pendelyt* adtak rá, inget, főkötőt tettek a fejére. (lásd 3. kép) *S akkor délelőtt mondom, hogy amikor már közeledett a dél, felöltöztették a tyúkot pendelybe, fűketővel, inggel s a két vőfi s egy tánygyér tésztávol s pálinkásüveg a tánygyér közepén, s akkor elmondták a tyúknak a mondókáját. Vittik a leányt. [...] igen, ez volt a lány. Na s akkor aztán ott megvendégelték a vőfiket, tollút a zsebekbe... [...] igen, mivel oda ment menynek. Jelképe volt a menyasszonynak, a lánynak.* (H. A.)

A vőfélyeket szokás volt megviccelni azzal, hogy a zsebükbe madártollakat, tyúktollakat, *tyúkkaparót* (csontot) tettek. A játékos szokáselem is sok szimbolikus tartalmat hordoz, hiszen a tyúk meg a kakas jelképisége egyértelmű, az adatközlő maga is ismeri még. A kakas a férfiaság jelképe, ez esetben a vőlegényé, a tyúk pedig a nőt szimbolizálja, a menyasszonyt. Egy bálványosváraaljai esküvős szokásban találunk egy olyan vőfélyverset, amely a menyasszonyt madárként írja le, és bár itt nem célozom vizsgálni a vőfélyversek szövegvilágát, megjegyzem, hogy Ördöngösfüzesen is a vőfélyes versek képvilágában megtalálható a menyasszony-madár kép.¹⁵ A toll, amely a vőfik zsebébe kerül, is bírhat szimbolikus jelentéssel. Egyrészt a toll a madarakhoz kapcsolódik, a szabadságot, a repülést jelképezi, másrészt itt szexuális szimbólum is lehet.

A kakas és a tyúkküldés „menyasszonykikérő” mozzanata után következett a templomba való indulás, ahova a menyasszony és a vőlegény külön úton ment. Mint más mezősi faluban, itt is a díszes menetben csujjogattak, kikiabálták az útonálló „ellenségeiket”, hiszen ez egy liminális periódusnak számított, amikor bárminek helye lehet. Akinek volt haragosa a lányok között, az ilyenkor kikiabálhatta a problémáját, kicsúfolhatta haragosát.

Az utat sok esetben *elkötötték*, ez is arra utalt, hogy egy új életszakaszba való átlépésért meg kell fizetni. A menyasszonnyal vagy a vőlegénnyel haladó menet elé akadályokat helyeztek, a legrégebbi formákban kapukkal torlaszolták el útjukat, ma inkább csak egy kötelet feszítenek ki keresztben az úton, hogy a menet ne tudjon áthaladni. Az útelkötők viccelődésre nyitott felnőtt emberek voltak régen (ma in-

14 A lakodalmas szokásnak az a mozzanata, amikor a vőlegény násznagya a menyasszonyos ház előtt szóban kikéri a menyasszonyt annak násznagyától.

15 Tánzos Vilmos idézi, és a nőre való vadászás szimbólumkörébe sorolja (vö: Tánzos 2006).

kább gyerekek), akik fizetséget kértek azért, hogy az utat újra szabaddá tegyék. Ezt a fizetséget, amely általában pálinkában vagy pénzben állt, a násznagy fizette meg.

A templomba először a menyasszony ment be a násznagyasszonnyal és leült az „asszonyok padjába”, majd a vőlegény is beért, és ő is leült a „férfiak padjába”. Innen a vőfély előbb a vőlegényt kísérte ki az Úr asztalához, majd a másik vőfély a menyasszonyt. Az eskü szövegének az elmondása után már karonfogva mentek ki a templomból, az utcán még táncolt egyet a násznép, és így indultak el aztán kikérni a menyasszony hozományát.

A menyasszonyt ebben az időben „szekerezítették”, emlékszik vissza a 97 éves Hajdú Ferenc: hozományát szekerekre rakták, és díszes felvonulással vitték át a templomi szertartás után az anyósa házába: *a kanapé előtt volt a tulipántos láda... egy ládába volt... szép, asztalosok által elkészítve, kifestve, abba volt a menyasszonynak a ruhája. Ezelőtt 150 évvel, 200 évvel, s így tovább ezt beszélte az egyik nagyanyám, a nagyanyámnak a másik nagyanyja, amelyik visszamenőleg, na így valahogy, még ez is eszembe jut.* (H. F.)

Sok esetben a menyasszonyt csak ekkor búcsúztatták el, itt hangzott el a búcsúztató szöveg. A búcsúztatáskor a menyasszony a küszöbre állt, és a nagyvőfély verses szövege és a zenész cincogó muzsikája kíséretében megvált az addigi családjától. Ennek a mozzanatnak a tragikumát az is hangsúlyozza, hogy ilyenkor illő volt sírnia mind a menyasszonynak, mind azoknak is, akiktől búcsút vett, fontossági sorrendben: az apjától, az anyjától, a szüleitől, a szomszédoktól, a rokonoktól. Voigt Vilmos szerint ennek a mozzanatnak a drámai jellege nagy múltra tekint vissza. A menyasszonysiratók funkcióit keresve állapítja meg, hogy: „A menyasszonysirató esetében mind az érzelmek, mind a fájdalom eltávolítása egyénileg és társadalmilag is igen fontos feladat. [...] A rítusok ilyen teóriája közismert jellegű. Legnépszerűbb változata a freudi katharsis-elmélet, amely szerint az érzelmek eltávolítása minden rítus/és dráma alapja.” (Voigt 1983: 402.)

A búcsúztató után a menyasszony a hozományos szekerekkel együtt a vőlegénnyel együtt ment a vőlegény házához, a menyasszony násznépe pedig ottmaradt a menyasszonyos háznál, mert a mulatság két helyen zajlott.

A kapuban az anyósa várta a menyét süteménnyel és pálinkásüveggel a kezében, az érkező menet pedig most már az anyósra és a menyre vonatkozó csujjogatásokat kiabált. *„Örömanya jöjjen ki,/ bár a kaput nyissa ki/ Hoztunk kendnek segítséget/ A fiának feleséget.” „Örömanya jöjjen ki/ Bár a menyit vigye bé/ Ültesse a ládáro,/ Pálinkával kínáljo.” – ilyeneket. S akkor még hogy is volt hogy: „Fogadj szót anyósadnak/ Aztán jó lesz dolgoznak...”* (H. A.)

A rítusnak ezzel a mozzanatával veszi kezdetét a tulajdonképpeni beépítés.

A hozományos szekerekről ekkor levették a ládákat, a textíliákat és az előre előkészített szobába vitték, amelyet az új párnak lakhelyül jelöltek ki. A menetben vitt hozománynak több funkciója is volt, de elsődlegesen a reprezentációt szolgálta, azt, hogy az egész falu lássa, mit vitt hozományba a menyasszony, mennyire tehető családból érkezik (lásd Fél–Hofer 1969).

A hagyományos esküvő délután „elbomlott”, a reggel óta ünneplő vendégsereg elkísérte az új párt a vőlegényes házhoz, ott egyet táncoltak, megkínálták őket pálinkával, süteménnyel, majd hazamentek. Ennek elsődleges oka az volt, hogy meg kellett etetni az állatokat, gondját kellett viselni a gazdaságnak. Amíg a vendégek távol voltak, a vőfélyek és a *nyüszüleányok* a vacsora előkészítésében segítettek. Előkészítették az asztalokat, megterítették, hogy mire a vendégek visszajönnek, minden készen álljon.

A vőfély szerepe ezzel még nem járt le, hiszen a vacsora alatt az ő versei¹⁶ nyomán szolgálták fel az ételeket: a levest, a sültet, a süteményt éjfél után, majd a töltött káposztát reggel. A násznép sötétedés után visszatért a menyasszonyos, illetve a vőlegényes házhoz, ugyanis ekkorra a vőfélyek visszarakták a szobába a padokat, asztalokat, és kezdődött az asztalülés, a lakoma, amit a *nyüszüleányok* és a vőfélyek szolgálták fel. Ide már csak azok a vendégek jöttek vissza, akik közeli rokonok, barátok voltak. A lakodalomra meghívottak száma ekkor viszonylag szűkös volt, ugyanis a lakóházak nem biztosítottak nagy helyet a mulatozók számára. Általában összenyitották a lakóház két szobáját és oda terítették a vendégeknek, de így, ebben a formában nem lehetett egyszerre enni is, táncolni is, ezért előbb elfogyasztották az ételeket, ami alatt a kis emelvényre felállított zenekar főként lassúbb darabokat muzsikált, majd éjfélkor, az ajándékozás után, a kontyolás alatt összeszedték az asztalokat, és csak utána kezdődhetett el a tánc.

A menyasszonyt éjfélkor kontyolták, amikor is a fejére kötötték az anyósától kapott *keszkenőt* (lásd 4–5. képek), és letakarva a férje elé hozták, hogy megismeri-e. A menyasszony haját valóban kontyba kötötték, s a fehér ruhájából asszonyruhába öltözött át. Viccelődtek is, hogy a vőlegény megismeri-e a menyasszonyát: egy külön próba is társult ehhez a szokáselemhez, ugyanis a letakart menyasszony elé a küszöbre egy seprűt és egy vedret helyeztek. Ha észrevette és nem botlott belé, akkor ez annak a jele volt, hogy jó és dolgozós meny lesz majd a háznál. Ez is a beavatás mozzanata, az anyóstól kapott kendő pedig az elfogadás jele, arra való utalás, hogy egy új élet kezdődik, egy új világba és egy új rendbe iktatódik be a nő: az asszonsorsba, amelynek szimbólumát, a kendőt/kontyot nem véletlenül az anyósától kapja, hiszen a menyasszonyt ezáltal elválasztották családjától és beépítették egy új családba, ahol már az anyós diktálta a rendet. Sok esetben tőle tanult meg főzni az újasszony, hiszen az ő házába költözve az ő törvényei szerint folytatta életét. A régi lakodalmakban valószínű, hogy az elhálás szokása is a kontyolás körül zajlott le valamikor, de erre még csak utalásokat sem találtam adatközlőimnél. „A polgári házasságkötés kötelezővé tétele és a hagyományos szokásrend bomlása következtében [...] a lakodalmi események sorából az elhálás szokása a századforduló idejére jórészt kikopott, illetve jelentősen átalakult.” (Sztrinkó 1983: 377.)

Ha a vőlegény felismerte menyasszonyát, elkezdődött a menyasszonytánc, amely alatt minden férfi megtáncoltathatta a menyasszonyt és megajándékozhatta az ifjú

16 Ezeket a vőfélyverseket nem maga írta, hanem a faluban terjedő vőfélyesfüzetekből tanulta meg (lásd a *Mellékletben*).

párt. Ekkor az asztalokat felbontották, félretolták, és kezdődött a mulatság. A násznép nem mindig, vagy nem csak pénzzel, hanem különböző egyéb hasznos ajándékokkal fizetett. Érdekes, hogy azonos módon emlékeznek erre a mozzanatra több mezőségi faluban is: ígérték kakast, tyúkot, pipét, a tehetősebbek vagy a közelebbi rokonok bárányt, malacot, *s aztán sose adták meg*.¹⁷ Ebben az időben nem az ajándékozásra esett a fő hangsúly, hiszen a vendégeknek sem volt miből adniuk, de a pár élete sem úgy folytatódott, hogy túl sok pénzre lett volna szükségük: a lakodalom után a fiatalok ugyanis a vőlegény családjánál maradtak, ha pedig több fiú is volt a háznál, akkor megtörtént, hogy a nagyszülők házat örökölték meg. Ritkán volt arra lehetőség ebben az időszakban, hogy a fiúnak a család házat tudjon építeni.

A menyasszonypénz után összegyűjtötték a muzsikuspénzt és a szakácsnépénzt is, a gyűjtögetés alatt a szakácsné és a zenész is követte a pénzgyűjtő vőfélyt, és játékosan panaszkodtak. A szakácsné arra, hogy leforrázta a kezét, a zenész pedig háliból minden adomány után muzsikált. Érdekes, hogy a résztvevők nemcsak az előkészületekben, hanem az esküvő egyéb költségeit illetően is segítettek a lakodalmazókat, hiszen ez a gazdasági csere kölcsönös volt. Mindenki tudta, hogy amikor az ő családjában lesz lakodalom, akkor ezeket a jutalékokat visszakapja. Nemcsak pénzt ajándékoztak, hanem egyebeket is, így például edényt, állatot stb. A menyasszonyos háznál külön gyűjtöttek pénzt, azért a násznagy felelt, aki aztán az összegeket másnap átadta az új párnak.

Amikor a menyasszony kontyolása megtörtént, mivel két helyen zajlott a lakodalom, a menyasszony vendége¹⁸ jött újasszonyt látni, ezzel is szavatolva, hogy a lány státust váltott, tehát az új státusában üdvözölni kell őt. Az is megtörtént, hogy a menyasszony és a vőlegény ment át a menyasszonyos házhoz, felmutatni a menyecsét.

A lakodalom sokszor reggelig is eltartott, az utolsó mozzanata az volt, hogy a vőfélyek és a résztvevők zenés kísérettel hazakísérték a násznagyot.

A rítus még itt sem fejeződött be, hiszen a menyasszony új életet kezdve egy hétig nem mehetett ki a házból, *felmutatása* az utolsó mozzanata volt a beépítésének: *egy hétig az udvarra nem volt szabad kimenjen*. (L. H.) *Ruhát se volt szabad mosan, semmit, ameddig fel nem mutatták*. (H. A.) Az udvarra sem, a kútra sem mehetett ki, mert megszólták, hanem egy hét múlva násznagyasszonya (aki a vőlegény családjából származott) kíséretében először a templomba ment, és ezzel a szimbolikus „felmutatásnak” nevezett gesztussal végérvényesen részévé vált az asszonytársadalomnak (Bárh 2005: 139–142). A ruhamosás tilalma egy hiedelemre vezethető vissza, amely ennek a mozzanatnak a szakrális jellegét is hangsúlyozza. Akárcsak a szülés utáni hathetes asszony vagy a menstruáló nő, az újmenyecske is tisztáta-

17 Búzában a menyasszonytánchoz a *Ki a hibás?* kiáltás is hozzátartozott, amely arra utalt, hogy a lakodalmon résztvevőknek fizetniük kell az ellátásért. Az volt a *hibás*, aki még nem táncoltatta meg a menyasszonyt, tehát még nem fizetett.

18 A menyasszony vendégén azokat a lakodalomra meghívott embereket értjük, akik a menyasszony családjára részéről voltak meghívva az eseményre, ezért ők a menyasszonyos háznál mulattak. Onnan mentek át éjfél után a vőlegényes házhoz, megnézni az asszonytá lett menyasszonyt.

lan, még sem ide, sem oda nem tartozik. Bár a hathetes tisztátalanságra vonatkozóan a Mezőségen még nagyon sok hiedelem él, az újasszony tisztátalanságára alig találunk már példát, nem ismerik a szokás magyarázatát. Az újasszony addig státus nélküli, liminális/küszöbállapotban van, amíg a templomban *fel nem mutatják*. Ez a mozzanat jelenti az igazi beépülését, pontosabban visszaépülését a társadalomba, immár egy újabb státusban. Ennek a szokáselemnek az esetében a van Gennep-i mozzanatok mindegyike megtalálható: a preliminális fázist jelöli az elválasztó mozzanat, amely nyomán az újasszony nem mehet ki egy hétig a házból, tehát elválasztják addigi környezetétől, rokonaitól, barátaitól azért, hogy szokja az új helyét. A liminalitás periódusa éppen ez a hét, ami alatt nem moshat például, mert tisztátalan. A posztliminális vagy beépítő fázis pedig a felmutatásban ragadható meg, amikor is násznagyasszonya és anyósa a templomba kíséri és ott *felmutatja*. A bezártsága, elkülönítése utal arra, hogy a rítus nyomán liminális periódusba került, és csak a kivárt idő utáni templomi látogatás nyomán tisztulhat meg. A lakodalmat követő hetekben gyöngyeit és pántlikáit mind elajándékozta a család leánykájának, hiszen lányága, szépségének időszaka lejárt, öneki már nem szabad ékeskednie, sőt a vőlegénynek is le kellett mondania a virágbokrétáról, ezáltal mindketten öltözetükkel is jelezték megváltozott státusukat. *Nem volt szabad felékesítsed magad, nehogy másnak megtetszedjél. [...] nem volt szabad már, nem... nem se gyöngyöt, szalagot se. A vőlegény se többet, gátá, nem volt szabad többet bokrétát tegyen a kalapjába.* (H. A.)

A szökés – a deviancia egy esete

A lakodalom szokáskörével való foglalkozás nyomán derült ki, hogy a vizsgált településen a társadalom tagjai nem minden esetben vetik alá magukat a közösség által kínált normáknak. Az ember egyéni érdekei és meggyőződései, illetve társas létre való rákényszerülése gyakran okoz feszültséget. „Az emberi létezés eredendően individuális jellege, s az egyén belevetettsége egy nem általa választott társadalmi közegbe tartós feszültség forrása a személyes és a társas lét dimenziójában. Minden kulturális rendszer alapvető törekvése ennek a feszültségnek a kezelése.” (Kotics 2001: 5.) Az egyén, aki a közösség normarendszerének nem veti alá magát, büntetésben részesül, ahol a cél mindig a deviáns viselkedés megszüntetése, illetve annak a normához való hozzáigazítása.

Heller Ágnes *A szégyen hatalma* című írásában különbséget tesz külső és belső tekintély között, amit „szégyen-kultúrának” és „lelkiismeret-kultúrának” nevez (Heller 1996: 10). Kotics József ezeket a fogalmakat árnyalva állapítja meg, hogy: „Az erkölcsi normák legitimitásának két alapvető formája van: a hagyomány és az ész. A szégyen a külső, a lelkiismeret a belső tekintéllyel áll kapcsolatban. A szégyen esetében a tekintélyt azok a társadalmi szokások jelentik, amelyet »mások tekintete« képvisel. A lelkiismeret esetében a tekintély a gyakorlati ész, amely belső hangként nyilvánul meg. A tradicionális társadalmakban a normák legitimitásának egyedüli forrása a szégyen, míg a funkcionális társadalmakban a lelkiismeret válik

meghatározóvá. Ilyen értelemben szokás »szégyenkultúrákat« és »lelkiismeretkultúrákat« szembeállítani egymással.

Ha a jóról és rosszról való tudás igazságáról kizárólag a hagyomány kezeskedik, akkor az erkölcsi tekintély külső. A külső tekintély azoknak a konkrét normáknak az összessége, amelyeknek az emberek alávetik magukat. Aki ezt nem teszi meg, azt a többiek tekintete szégyenkezésre kényszeríti.” (Kotics 2001: 14–15.)

Ördögösfüzesen gyakran megesett, hogy a lánykéréskor megejtett egyezségeen a két család nem tudta érdekeit összehangolni, ezért a vizsgált időszakban (1930–1960) gyakoriak voltak a szökések. Talán nagy merészség lenne a kutatás szempontjából a szökéssel lebonyolított házasságkötést tekinteni ennek az első korszaknak a meghatározó vonásának, de az öt, ebben a korszakban házasságot kötő adatközlőim közül három szökött, és csak kettőnek volt rendes lakodalma. Szinte minden eset más, alig lehet általános formákat megállapítani, ezért a kutatást esettanulmányok kidolgozására építettem.

A szökésnek különböző okai lehetnek:

1. A választott párt nem kedvelte a szülő.
2. A fiú még nem volt katona – H. A. esete.
3. A fiatalok hamarabb el akarták kezdeni a szexuális életet.
4. A fiatalok családjainak anyagi helyzete, származása, érdekei nem találtak – P. E. esete.
5. A szülők nem tudtak megegyezni a hozományt illetően.
6. A lány megesett.
7. A szülők anyagi helyzete nem engedte meg, hogy lakodalmat tartsanak.
8. A lány már volt férjnél – V. A. esete.

A szökésnek több oka is lehetett tehát, és a háborús időkben gyakori volt, hiszen kilépést jelentett a társadalom erkölcsi szabályozása alól: aki szökött, arra már nem vonatkoztak az esküvőt illető szigorú normák, nem kellett „egyezséget” kötni, gazdaságilag semmiféle felelősséget nem jelentett.

A szökések elsődlegesen amiatt történtek, hogy a fiatalok tudták, a családjaik nem rendelkeznek a lakodalom megtartásához szükséges anyagi háttérrel. Erre nemcsak a Mezőségen, hanem Kalotaszegen is van példa. Nagy Janka Teodóra *A nőrablástól a házasságkötésig* című tanulmányában utal erre: „Alapvetően vagyoni okok játszottak szerepet a huszadik század elején Kalotaszegen a leányszöktetések számának megnövekedésében. [...] A szegényebb családok ugyanis, akik nem tudták vállalni a házassággal együtt járó anyagi terheket – különösen a rendkívül drága kelengye kiállítását –, e jogszokás felelevenítésével kerestek kiutat.” (Nagy J. K. 2001: 50.) Erre erdélyi román gyűjtésekből is van példa: „A lakodalom státusjelölő és arra szolgáltatott, hogy státust teremtsen. A két világháború közötti Romániát vizsgálva elmondható, hogy annak az anyagi lehetetlensége, hogy valaki nagy lakodalmat tartson, szégyenteljes volt. Bernea mutatta ki 1967-ben, hogy azokat a lakodalmakat, amelyek a közösség normáit megszegték, éjszaka tartották meg, a közösség előtt titokban tartva. Ezeken a lakodalmakon kevés meghívott volt, és nem előzte meg templomi szertartás.” (Vasile 2015: 140; fordítás tőlem – Sz. M.)

A szökésnek azonban lehetnek érzelmi okai is. Ha a két család közül valamelyiknek nem tetszett a gyermekük választottja, és „tiltották őket egymástól”, gyakran megesett, hogy a fiatalok a szülők akarata ellenére mégis megszöktek. A szökés már elég ok volt arra, hogy utána a házasság, ha nem is a megszokott módon, de mégis csak létrejöjjön. Ilyenkor a szökötteket igyekeztek minél előbb megbüntetni és a büntetésük lerovása után integrálni. Olyan is megtörtént, hogy a lány megesett, így aztán a fiú meg is zsarolhatta a lány családját, hogy csak akkor veszi el a lányt (és szabadítja meg a „szégyentől”), ha odaigérték neki a lány családjának a vagyonából azt a földet, amit ő szeretett volna. A fiúnak érdeke volt tehát a lányt szexuálisan (is) megkörnyékezní, a lánynak pedig, mesélik adatközlőim, eléggé okosnak és ügyesnek kellett lennie, hogy szexuálisan csak annyit engedjen meg, amennyire feltétlen szükség volt ahhoz, hogy a fiú ne hagyja ott. Ha a fiatalok mégsem akartak várni a szexuális élet elkezdésével, akkor megszöktek. Régen a lány szüzessége nagy érték volt, így a házasság előtti szexuális együttlét teljes mértékben tiltottnak számított, és kevés lehetőség volt titokban együtt lenni, fel kellett vállalni a kapcsolatot, a szökés pedig egy módja volt ennek. Devianciának számított ugyan, de ezt a fiatalok vállalták, ha nem akadt más lehetőségük.

Természetesen a szökésnek is megvolt a maga normarendszere, a maga kialakult szokásstruktúrája. A következőkben a szökésnek három különböző okból adódó változatát vizsgáljuk meg, keresve azokat a hasonlóságokat, illetve különbségeket, amelyek a társadalomra való jobb rálátást biztosíthatják.

H. A. esetében, aki 1953-ban szökött meg, 17 évesen, elsősorban értékrendbeli és társadalmi különbségek okozták a szökést: a fiú családja „világibb” szemléletű volt, és a fiú nem volt még katona, ezért a fiatalok meg sem próbálkoztak a megszokott úton házasságot kötni, mivel megszöktek. A szexualitás kérdése sem volt elhanyagolandó, ugyanis a menyasszony már a szökés éjszakáján elveszítette szüzességét, erről az anyós számára a véres lepedő árulkodott. A szökés előre megbeszélte időpontban zajlott, úgy, hogy a lány este, amiután mindenki elaludt, kilopózott a családi házból, találkozott a szeretőjével az előre megbeszélte helyen, a ház közelében. Innen együtt mentek el, általában „a szülők alatt” (Füzesen), rejtett utakon akár a fiú családjához, ha azok befogadták a lányt, akár egy semleges családhoz a fiú részéről. Ezek az emberek vállalták, hogy addig vendégül látják őket, amíg a szülőkkel megbékélnék: általában világibb szemléletű keresztszülőkhez vagy más rokonhoz, esetleg nagyszülőkhez szöktek a fiú családjából. H. A.-t a vőlegénye a saját szüleihez vitte. Ha a lány megszökött, az másnap rögtön kiderült, és onnan kezdve őt már nem tekintették hajadonnak, hiszen elvesztette legbecesebb „kincsét”: *Mind a ketten, már párom vot, már ha idejöttem, már meg... lefeküdtem vele már... értéktelen voltam, vot akit... megtörténhetett volna úgy, hogy hazavitt volna apám. De az is szégyen volt, mert volt olyan eset is, ha valaki még megszökött [...], hogy... elment a szülője és hazavitte, s aztán megesett léánynok tartották... s aztán nem vette el senki.* (H. A.)

A befogadó családhoz érkeve a lányt rögtön asszonnyá kellett változtatni, hiszen egyébként nem feküdhette le egy ágyba a „férjével”.

Ha itt a van Gennepe-féle osztályozás szempontrendszerét (van Gennep 1996) követjük, és az eltávolító, elválasztó, beépítő rítusokat keressük, észrevehető, hogy kiesik néhány lépés, illetve felgyorsulnak az események. Nincs leánykérés, nincs egyezkedés, nincs lakodalom (amely komoly gazdasági erőfeszítést jelentett a család számára), tehát kiesik az eltávolító és az elválasztó komponens, besűrűsödik az idő, és rögtön a beépítő komponens veszi kezdetét. A lányt fel kell kontyolni, szimbolikusan is meg kell valósítani a státusváltást. Ennek a feladatnak a végrehajtása arra az (asszony)személyre tartozott, aki a fiatalokat befogadva vállalta a „nász-nagyságot”.

Ha a fiú családjához szöktették a menyasszonyt, akkor az anyós szervezett be valakit a rokonságból vagy a szomszédságból a menyasszony felkontyolására, ami minden esetben még azon este/éjszaka megtörtént. Ha bizonyos lépéseket át is ugrottak a fiatalok a szabálysértés által, azért a legfontosabb mozzanatoknak a szimbolikus tartalmához még ilyen esetben is ragaszkodtak: *Szégyen vot a szökés, apám ezért haragudatt, há elmondam én, hogy hogy történt. Na s akkor aztán iten anyósamék híjják átol... Andorkáék laktak itt, az urammal első unokatestvér volt, hogy híjják átol, hogy kontyoljanak fel. Felköltötték őket s Ilona felkontyolt.* (H. A.) Ezután már a menyasszony nyugodtan „együtt hálhatott a férjével”, akivel azonban csak a következő napokban, hetekben eskették össze a hivatalos egyházi rend szabályai szerint is. A konty jelképes értelemmel bírt, és jelezte, hogy a státusváltás megtörtént.

Előbb a világi „méltóságok”, a szülők előtt kellett bocsánatot kérnie a lánynak, és ez is a családi kötelekek fontosságára, a szülők iránti nagyfokú tisztelet jelentőségére utal. H. A., aki híres és ismert „mesélője” a falunak, a saját történetét is ízesen, mesébe illő narrációs technikákkal idézi fel: háromszor ment bocsánatot kérni az apjától, akit végül nagy szigorúságából a megbékélést sürgető szomszédok által elmondott Endre báró balladájának példája billentett ki. Az öngyilkosság lehetősége meglágyította az apa szívét, és megbocsátott a lányának, a vejét pedig innen kezdve fiaként szerette.

Ha a világi hatalmak előtt megvolt a megbékélés, következett az egyházi feloldozás.

„A megszegyenítő büntetés mindig nagy nyilvánosság előtt folyt, sőt az emberek tekintélyes része tevékeny szerepet vállalt benne, hozzájárulva a vétkes megalázásához. Az egyház vagy a hatóság által kezdeményezett aktusban való aktív részvétel azt a tudatot eredményezte, hogy maga a közösség büntette meg bűnt elkövető tagját. Ez a ritualizált megszegyenítés arra utal, hogy a közösség jogot formál az egyén privát életszférájának megítélésére is, amennyiben az ellentétes a konszenzuson alapuló értékekkel. Ilyen esetben nemcsak az egyén, hanem a család jó hírve is csorbul.” (Kotics 2001: 18.)

Ezt a szokást hívták az Erdélyi Mezőségeen *eklézsiakövetésnek*, amit ha nem is akkora szigorúsággal, de az egyházi képviselők következetességének köszönhetően még ma is gyakorolnak (lásd Barabás 2000b). Ha a fiatalok nem jelentkeztek önként a pap előtt, jelezve bűnüket, akkor általában a presbiterek feladata volt jelezni

a családnak az ekléziakövetés szükségességét. A menyasszony, aki már elvesztette lány státusát, konttyal ment a papi méltóságok elé a vőlegény oldalán. Azt, hogy ők egy héten többször is a templomba mentek, az egész falu látta és szégyennek számított, ezzel vezekeltek az elkövetett bűn miatt. Az irodában a pap rövid bűnbánó istentiszteletet tartott, a fiatalokkal közösen imádkozott, majd a végén feloldozta őket bűnük alól.

Az ekléziakövetés érdekessége, hogy a rítus célja nem a kirekesztés, hanem az integráció, amiről nem is annyira a pap felel, mint inkább a faluközösséget képviselő presbiterek, egyházi emberek. „A vezeklés nyilvánossága révén válnak újra a közösség teljes jogú tagjaivá azok, akik megsértették a közösség által kanonizált értékrendet. A faluközösség ily módon biztosítja az értékrend fennmaradását hosszú távon a közösség erkölcsi önvédelmét szolgálva.” (Kotics 2001: 36–37.)

A hét végén szintén az irodán, a presbiterek jelenlétében esküdtek meg. Ezt követően kis mulatságot is tartottak a legközelebbi rokonokkal. Ebből az ünneplésből hiányoztak a látványos elemek, a vonulás, a templomban való megmutatkozás, hiszen a normasértőket megfosztották ennek a lehetőségétől. Bár a nászéjszakát „elhálták” korábban, hiszen a szökés napjától a lány már az anyósáék házában aludhatott, az egyhetes „próbaidő” itt is megmaradt, aminek a leteltével a násznagyszony és az anyósa elvitte „felmutatni” a templomba. Ott, az addigi helye a lányok padjában üres maradt, és ettől kezdve az első padba került, az anyósa mellé, mert a férje családja rangos család volt a faluban, a családok pedig nemzetségek szerint foglalhattak helyet a templomban. H. A. esetében ennek a korán elkezdett házasságnak az ára az lett, hogy a férjét röviddel az eskü után elvitték három évre katonának, így neki, újasszonyként, az anyósáékkal kellett laknia, férje nélkül.

P. E. esetében a szökést a kollektivizálás megjelenése okozta. Mivel az ő testvérei már férjhez voltak adva, bátyja pedig egyetemet végzett és elköltözött a faluból, a családi ház és a szülők gondozása rá hárult, ezért nem szeretett volna úgy férjhez menni, hogy ő költözzön a vőlegény otthonába. Döntését az is megerősítette, hogy az ő szülei hamarabb beálltak a társulásba, mert *kellett a papír a bátyámnak az egyetemre* (P. E.), más szóval, igazolni kellett az orvosi tanulmányokat folytató fiuknak, hogy szülei hatalmat tisztelő falusiak.

A lány nem akart a férje családjához költözni, mert azok „nagygazdák” voltak, sok volt a föld, sokkal többet kellett volna ott dolgoznia, mint így, a társulásban. Meggyőzte választottját, hogy szökjenek meg, mert akkor elkerülhetővé válik az, hogy őneki (mármint a lánynak) kelljen odaköltöznie a fiú családjához. Ez az eset is példázza, hogy a lakodalom forгатókönyvének a szigorú betartása mennyire fontos volt. Kérdésemre, hogy miért nem tarthatnak „rendes” lakodalmat a szökés helyett, az volt a válasz, hogy azért nem, mert akkor kötelező módon odavitték volna az újasszonyt a férj otthonába, amit el akartak kerülni. Arra nem volt mód, hogy a szokást végigkövetve a menyasszonyt elvigyék az anyósához, kivárja a próbahetet, felmutassák a templomban, és aztán mégis visszaköltözzön a saját otthonába, hiszen ez szégyennek számított volna, és a szokás logikájával sem egyezett volna.

P. E.-t a férje a nagyszüleihez szöktette, és bár „nem tudták elhálni” az éjszakát, mert a lánynak éppen havi vérzése volt, a szökést érvényesnek tartották. Ilyenkor a vőlegény családjá azért ellenezte a szökést, mert így a lánnyal nem adtak semmilyen hozományt. Amikor P. E.-t megszőktették, az első vendég a háznál egy rokon volt, aki aztán vitte tovább a hírt a faluba, hogy a fiatalok megszőktek, és ironikus megjegyzéseket tett a hozomány hiányára: *...na jövek, hogy lássom az újmenyecs-két. Én Istenem, gondolom, én még nem voltam menyecske, mondom, hogy az volt a helyzet, hogy én lány... jöhöttem volna haza nyugodtan. Mit akarok mondani, jön, na osztán azt mondja, úgy teringette magát: majd meglátjuk, hogy milyen hozományt hoz az újmenyecske.* (P. E.)

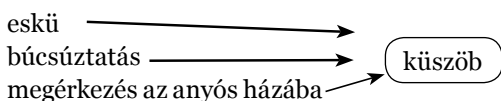
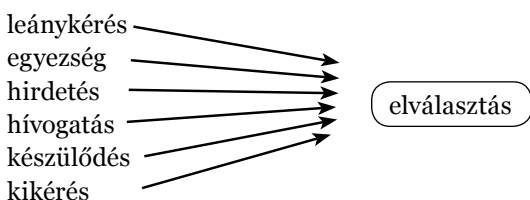
A kollektivizálás, a gazdasági helyzet átértékelődése a lakodalmi rítusok átalakulását is magával hozta. A fenti eset inkább csak az átmeneti időszak nehézségeire, irányvesztettségére világít rá, amikor az érdekek más okok miatt sem egyeztek: a vőlegény családjának vagyona, sok földje ebben az esetben, ami a menyasszony értékrendje szempontjából hátrány volt. Korábban bármelyik lány örült volna, ha módos helyre megy férjhez, ám ebben a kontextusban a sok föld sok munkát jelentett a lány számára, amit a társulásban támasztott követelményekkel szemben tehernek érzett. Egy másik tényező is közrejátszott itt: a menyasszony testvérbátyja orvosi egyetemre járt tanulni, és a politikai rendszer megkövetelte a hatalomnak való alávetettséget. Ez a követelmény nemcsak a tanulni vágyó fiatal szüleire, hanem még a testvérekre is kihatott, ezért ha olyanhoz megy feleségül, aki ellenkezik a kollektívbe való beállással, a testvére előrehaladását gátolta volna. P. E., amint ez az interjúból kiderül, ezt a szempontot is figyelembe vette, amikor a szökés mellett döntött.

Más esetben, például V. A. esetében azért történt szökés, mert a menyasszony egyszer már férjnél volt, de nem éltek jó házasságban, ezért nyolc hét házasság után elváltak. Mivel egyszer már volt menyasszony és már kontya is volt, nem tarthattak lakodalmat még egyszer, így ők is ekléziakövetés nyomán házasodtak össze. Ez a szokás máig él, ugyanis az elváltak vagy az özvegyek is csak a parókián esküdhetnek, a közösségnek a kontrollja még működik.

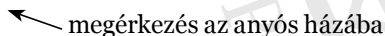
Az ekléziakövetés révén megfosztották a házasulandókat a nyilvános megmutatkozástól, elvették tőlük – büntetésből – a rituális szertartás végigkövetésének jogát, mivel szántsándékkal vonták ki magukat a falu erkölcsi szabályrendszeréről. Ebben az esetben a van Gennep-féle kategóriáknak hiába is keressük a helyét, hiszen itt az elválasztás és a liminalitás periódusa szinte teljesen eltűnik, a beépítés pedig sokkal problémásabb. A legpregnansabb megmutatkozó szokás a konty felkötésének fontossága, ami a beépítés legfőbb jele: ha a fiatalok elkerülték az átmenet fokozatainak a bejárását, ami a lány/legénystátusból vezet a házas státusa felé, akkor a státuszjelző szimbólummal, a konttyal rögtön jelezni kell, hogy az átlépés megtörtént. Az egybekelés ebben a formájában egy lehetősége a szexuális kapcsolat sürgetésének. Kimarad az egyezés, a kikérés, a készülődés, az eskü, a mulatság azért, hogy a fiatalok mielőbb szexuális kapcsolatba léphessenek, hiszen az adatközlők nem tagadják, hogy ezekben az esetekben ez az elsődleges cél.

Van Gennep fogalmaihoz visszatérve elmondható, hogy az átmenet az első két fázis (elválasztás, küszöb) kimaradásával valósul meg, illetve a liminalitás helye eltolódik: amiután a lánynak a fejére kötötték a kontyot (rendszerint aznap este, amikor megszöktették), szexuális kapcsolatba léphet a választottjával, bár az még nem volt sem az egyházi, sem a világi hatalmak előtt a férje. A közösség a konty szimbolikus felkötése révén engedélyezte a kapcsolatot, megtette a beépítési cselekvéseket. Az egybekelésnek ezen a szinten megtörtént a megpecsételése, azonban az egyházi „hatalom” előtt is tisztázni illett a helyzetet. A liminalitás itt veszi kezdetét, hiszen a lánynak bűnhődnie kell vétkéért, imádkozás által. A feloldozás és a templomi eskü jelzi aztán az újabb beépülési lehetőséget. Ha egy grafikonon ábrázoljuk a hagyományos modellt és a szokés modelljét, így néz ki:

Hagyományos forma:

Szokés

A szökés szokásrendszerében az átmeneti rítus fázisai eltolódnak, átértékelődnek. Az alapfogalmak itt is felfedezhetőek, hiszen van krízishelyzet, amit meg kell oldani, van liminális állapot, amiből a beépítés révén kerül ki a menyasszony illetve a vőlegény, azonban a kategóriák rendje eltolódik.

A preliminaritás fázisa teljesen eltűnik, a liminalitás átértékelt helyzete pedig azután veszi kezdetét, hogy a menyasszonyt a „világi” szféra szabályai szerint már beépítették, hiszen a kontyolás után kell bocsánatot kérnie előbb a saját családjától, azután az egyházi hatalmaktól. Ebben a periódusban ő valóban küszöb-helyzetben van, hiszen ha véletlenül megtörténne, hogy a választottja mégsem veszi el, akkor nagy valószínűséggel vénleány marad, és mivel elveszítette a lányok legbecesebb kincsét, a szüzességét, a szülők családjában marad élete végéig. Erre vonatkozóan egyetlen esetet sem találtam a terepen, azonban az átmeneti állapotot az ettől való félelem indokolja a szökött lányok esetében.

A beépítő rítusok sokaságával találkozunk: a kontyolás, az ekléziakövetés, az el nem mulasztott multság mégiscsak jelzése a státusváltásnak, amit a közösség előtt is meg kell erősíteni. Niedermüller Péter szerint a menyasszonyhoz kapcsolódó nagyszámú beépítő rítus jelként funkcionál a társadalomra nézve. Bár ő nem a szökésről, hanem a megszokott rend szerint zajló lakodalmakról beszél, kijelentésének érvényessége a szökéssel megvalósított egybekelésre is vonatkozik: „A preliminaris és posztliminális rítusok döntő mértékben a menyasszonnyal állnak kapcsolatban. Ezek a szokások igen pontosan tükrözik a paraszti társadalomnak a férfi/nő viszonyról, a család rendjéről, belső szerkezetéről vallott felfogását. Az a tény, hogy a preliminaris és posztliminális rítusok elsősorban a menyasszonnyal kapcsolatosak, rá vonatkoznak, jelzi, hogy a házasságban a menyasszony kerül »új« családba, a nő »megy férjhez«, a férfi »vesz magának feleséget«. Ezek a szokások tehát pontosan jelzik a férfinak a családban játszott vezető szerepét.” (Niedermüller 1983: 414.)

A „nagy felhajtás” elmarad, a fiataloknak tilos a ceremónia, mivel bünt követtek el: a normarendszert megszegték, kiléptek mind a világi, mind az egyházi szabályok alól, ezért a lakodalmi multság is szűk körű. A megmutatkozás, a rítus eljátszása itt kimarad, és ez a mozzanat büntetésértékű a fiatalokra nézve.

Ha a menyasszony/vőlegény állapot egyfajta kiváltság, a fiatalság korának a betetőzése, amire mindenki úgy emlékszik vissza, mint egy üdvös állapotra, akkor a szökés révén ettől megfosztják a fiatalokat. A nők narratíváiban nagyon gyakori elem a „menyasszony koromban” állapotra, mint egyfajta legszebb, legjobb állapotra való visszautalás. Éppen az ettől való megfosztás a büntetése a szökötteknek, akik nem a megszokott módon köthetnek házasságot. A reprezentatív fogalmak, amelyekkel leírják az így megszervezett egybekelést: *titokban, sötétben, eldugott helyen, csendben, szűk körben, felhajtás nélkül, csak a parókián*. „A helyi társadalom nemcsak a közös mindennapi élet valamennyi területén, hanem ezen túlmenően az életfolyások és élettervek, az individuális szükségletek és a magánérzések vonatkozásában is illetékesnek nyilvánította magát.” (Kotics 2001: 15.) A normatívák, a szabályozás ereje mutatkozik meg az ekléziakövetés szokásában is.

Lakodalom a kultúrotthonban – a kommunizmus idején (1960–1990)

A szocializmus kiépítése 1945 után nemcsak a helyi társadalomban, hanem a szociális rendszerben is átalakulásokat hozott. Ördöngösfüzesen a kollektivizálás 1949-ben kezdődött, amikor még csak tetszőlegesen volt felkínálva a csatlakozáshoz a lehetőség. Adatközlőim szerint ekkor már 70 család beállt önszántából a kollektívbe, majd 1959-ben mindenkit kényszerítettek. *Akkor '49-től 70 család volt a kollektívbe. Elvették a réteket és az embereknek adtak a hegy tetején. Elvették a réteket... volt ez a Sallak, annak volt vagy 100 hektár földje hegyen, réten, elvették a földet s a hegyről odaadták a földet az embereknek, akiknek volt ilyen. Kicséréltik. S '59-ig ez a 70 család volt a kollektívbe. '59-be akkor tavasszal kényszerítették az embereket hogy menjenek be a társulásba, tovarasie, akko úgy mondták... bémennünk a társulásba ősszel, tavasszal – fără discuție – mindenki.* (L. Zs.)

A szegényebbek, akiknek ez anyagilag „megérte”, hamarabb beálltak, a gazdagabb, több földdel és állattal rendelkező vagyonosabb gazdák viszont csak erőszakkal voltak hajlandók csatlakozni.¹⁹ A folyamat 1962-ra zárult le. Az 1950-es évektől kezdődő iparosítás révén gyárak épültek, és az ördöngösfüzesiek is elkezdtek városra járni dolgozni. Szamosújváron 1959-ben épült fel a „kombinát” (famegmunkálással foglalkozó gyár), 1962-ben a kenyérgyár, a szőnyeggyár, a szeszgyár, az üvegyár, ami az ördöngösfüzesiek számára is kedvező munkafeltételeket jelentett, hiszen a város akár biciklivel is elérhető közelségben volt. A városra költözést az is indokolta, hogy a gyári munkások számára az állam tömbházlakást biztosított, így az ördöngösfüzesiek közül sokan kikérték a lakást, de sok esetben nem költöztek be, hanem továbbra is hazaingáztak. Ennek a folyamatnak a nyomán a készpénzforgalom is megnőtt, hiszen a falusi gazdaságokat továbbra is a megengedett formában próbálták fenntartani, de a városon szerzett jövedelem javított az emberek jólétén. Az addig nagy szegénységben élő falusi emberek, akik az 1952-ben történt pénzváltás²⁰ nyomán alig jutottak készpénzhez, örvendtek ezeknek a változásoknak, és kihasználták a kínáló lehetőségeket.

19 „A falvak lakosainak túlnyomó többsége földműves volt, az általuk alkotott gazdatársadalomhoz képest a pár kézműves – varga, csizmadia, kovács, továbbá pásztor – számbeli kisebbségben volt. A szegényparasztkok és nincstelének szorgalmas munkával és kintartással gazdává válhattak. Aki a vidéki társadalomban semmire sem vitte, annak – általános megítélés szerint – restsége vagy pazarlása volt az oka.) Ők a kedvező politikai konjunktúrát kihasználva lehetőséget kaptak a felemelkedésre.” (László 2009: 57–58.)

20 1952-ben, a 37-es dekrétum alapján Romániában pénzváltást eszközölt a kormány. 20-400 közötti régi lejért kaphattak az emberek 1 új lejt. Ez tulajdonképpen nem is pénzváltás volt, hanem az emberek javainak az eltulajdonítása. A folyamat már 1947-ben elkezdődött, amikor is a gyárak még a gazdag polgárok kezében voltak, a bankok a liberálisokéban, ez pedig nem tetszett az akkori kommunista hatalomnak. Az államosítás nyomán a magánvállalkozásokat sikerült megszüntetniük, 1952-ben pedig a pénzváltásnak nevezett eljárással megfosztották az embereket az anyagi javaiktól. 1 új lejt adtak a régi 20 helyett, de a váltást csak bizonyos határokig valósították meg, a nagyobb összegeket nem váltották be teljes mértékben. Ezáltal a Kommunista Pártnak sikerült megszüntetnie a gazdag polgári réteg gazdasági erejét, és a tőkét magához vonzania. (Forrás: a Román Nemzeti Bank története; lásd: <http://www.bnr.ro/Perioada-contemporana--1051.aspx>)

A földtulajdon erőszakos felszámolása és a kiszámítható városi, gyári jövedelem megjelenése magával hozta a lakodalomtartás addig bevett szokásának az átalakulását. A hely, az idő, az ételek, a ruházkodás, az ajándékozás módja is gyökeresen megváltozott, de olyan elemek is kiestek vagy beépültek, amelyeket a technikai fejlődés vagy a falu infrastruktúrájának a megváltozása eredményezett.

1960-ban bevezették Ördöngösfüzesre is a villanyt, így a közvilágítás szintén hozzájárult a civilizációs színvonal emelkedéséhez. Az 1966-ban bevezetett abortusztörvény²¹ a népességnövekedéshez is hozzájárult, több gyerek született. A technikai fejlődés úgyszintén beleszólt a rítusok alakulásába, ugyanis az 1960-as évektől faluhelyen is megjelent a fényképész, akit ha még nem is hívtak meg a falusi lakodalomba, de a fiatal pár bevonult a legközelebbi városba, közvetlenül a lakodalom után, és megörököttette az eseményt. A mobilizáció növekedésével az endogámia is megszűnt, gyakorivá váltak a más falvakból hozott menyasszonyos lakodalmak. Az 1980-as évekre tehető az esküvői meghívó megjelenése, hiszen ekkor a nyomdák már kínálták erre a lehetőséget. A fodrászhoz járás divatja, illetve a lakodalmi frizura készítése is a városiasodással indokolható, ugyanis az 1970-es évektől a menyasszony már hosszú fehér ruhába öltözött és kontyba fogták a haját a fátyol alatt. Sok esetben nemcsak a menyasszony, hanem a koszorúslányok és a násznagyszony is fodrásszal készítették el a hajukat erre az eseményre. (lásd 6. kép)

1974-ben megépült a kultúrotthon, így lehetőség volt nagyobb mulatságokat tartani. Nagyobb ünnepekkor, karácsonykor, húsvétkor tartottak az ünnep minden napján mulatságot külön a fiataloknak, külön a középkorosztálynak, de nyaranta szombat esteiken is összegyűltek a fiatalok. Ettől kezdve a régi szokást folytatva, kezesek gondoskodtak a cigány beszerzéséről a mulatságba. Később aztán külön szervezték a diszkót és a bált. A kultúrház nagyobb termében zajlott a bál, ahol népi zenekar játszott, ám ezek a zenészek nemcsak hagyományos ördöngösfüzesi népzenet játszottak, hanem újabb stílusú zenéket is, a közösség igénye szerint: tangót, keringőt, háromlépést, hétlépést stb. Az 1980-as években meghalt az öreg Pikili, a falu korábbi zenésze, és ez is befolyásolta a mulatságok modernizálódását. A diszkót a fiatalabbak szervezték az 1980-as évektől, ott már nem élőzene volt, hanem magán. Mielőtt a kultúrotthon felépült volna, a falubeli fiatalok rendszerint az iskolában tartották ezeket a mulatságokat az 1970–1980-as években. Ezeket a találkozásokat azonban nem az iskola szervezte, hanem a fiatalok igénye szülte. A kommunizmus ideje alatt érdekes módon ezeket a közösségi összejöveteleket nem tiltották, sőt szorgalmazták az iskolaigazgatók és a tanárok. Ezeken a román és a magyar fiatalok együtt mulattak, a zenész pedig „nekik is húzta”.²²

21 A kommunista hatalom 1966-ban adta ki a 770-es számú dekrétumot, amely megtiltotta az abortuszt a népesség növekedése céljából.

22 Az ördöngösfüzesiek határozottan elkülönítik magukat a Mezőség más falvaitól akkor, amikor táncról van szó, ugyanis állítják, hogy ők mindig csak a csárdást táncolták, és a „hátradobásnak” nevezett táncmozdulat – amely egyébként elterjedt táncmotívum az egész Mezőségen mind a magyarok, mind a románok körében – a románok tánca.

1981. január 17-én telefonközpont létesült a faluban, és a körülbelül 400 családból 126 házba bevezették a telefont, így a távolabb élő rokonokkal, ismerősökkel is könnyű volt tartani a kapcsolatot. Az 1980-as években bekövetkező szigorító eljárások az ördöngösfüzesiek életébe is beleszóltak: megjelentek az ételjegyek, nem lehetett könnyűszerrel bármihez hozzájutni, mert hiába volt pénz, az üzletekben nem sok mindent lehetett vásárolni. A napi adag kenyér és a havi adag élelmiszer megnehezítette a lakodalomtartást is. Időben be kellett szerezni a lisztet, cukrot stb., vagy sok esetben meg kellett spórolni, hogy a lakodalmi menü elkészülhessen.

L. B. I. és L.I. lakodalma 1990-ben zajlott, határesetet képezett a két „világ” között, és bár az új világ küszöbén történt az esemény, mégis rendkívül sok hagyományosnak mondható elemet tartalmazott, mondhatnánk azt is, hogy éppen ennek a „lejáró világnak” a hű lenyomatát képezte. Mivel mindkét oldalról hagyományokat tisztelő, falusi életvitelt folytató családokból származtak, a szülők mezőgazdaságból, állattartásból éltek, a fiatalok lakodalmát is a hagyományok mentén szervezték meg. A fiatalok 1989-ben döntöttek el, hogy összeházasodnak, így ebben az évben már meg is történt a leánykérés és az egyezés a két család között. Ekkor, a kommunizmusban lezajlott erőszakos kollektivizálás miatt, már nem volt a családok birtokában, tulajdonában olyan föld, amin „osztozhattak” volna, mégis a szokás megmaradt, és továbbra is egyezésnek nevezték. Ezen a találkozón tehát nem a fiatalok javai fölött egyezkedtek a szülők, hanem az eljegyzés és a lakodalom megszervezésével kapcsolatosan döntöttek el, hogy mikor, hol, milyen meghívottakkal, milyen násznagyokkal, milyen zenészekkel tartsák meg ezeket. Az udvarlás ideje alatt a fiú már gyakoribb vendége lehetett a lányos háznak, de mivel (például B. I.-ék esetében) gyárban dolgozott, inkább csak hétvégén találkoztak, a menyasszony pedig nem ment a vőlegény házába, csak a leánykérés után, előtte nem illett a lányoknak a fiúkhoz menni. A vőlegény sem aludhatott a lányos házban egészen a lakodalomig. A leánykérés után a szülőkre több szervezői feladat is várt, ilyen volt a zenészek megfogadása, a násznagyok felkérése, a rokonság beszerzése a készülődésbe, a vendégek személyes meghívása, a lakodalomhoz szükséges ételek és italok beszerzése. Ez utóbbi egyáltalán nem volt egyszerű feladat, hiszen a szocialista rendszer szigorú szabályai tiltották a halmozást.

Az eljegyzést, amely ebben az időszakban került be szokáselemként a lakodalmi előkészületekbe, a lány szülei tartották, és ez jelentős anyagi hozzájárulást is jelentett, a lakodalmat pedig a fiú szülei. Ekkor zajlott le a polgári eskütétel is, amit ebéd követett a lányos háznál, a kultúrban vagy a falu egyik, erre az alkalomra kibérelt kocsmájában, a „Bufet”-ben. A vőlegény a saját szűkebb rokonságával elment a lányos házhoz, és onnan együtt, *menetben*, tehát látványosan felsorakozva, hogy az egész falu lássa, mentek a *néptanácshoz*²³ (lásd 7. kép). A menyasszony erre az alkalomra civil ruhába, általában az akkor divatos „kosztümbé” öltözött, ami egy szoknyát és egy azonos anyagból készült blúzt jelentett, a vőlegény pedig öltönybe

---

23 A házasságkötő terembe.

öltözött (lásd 8. kép). Virágcsokrot is kapott a menyasszony, a násznép pedig szintén virágcsokrokat adott át a menyasszonynak az eskü után.

Az eljegyzések lehettek 70-80 személyesek is, ez a család méretétől és kapcsolataitól függött elsősorban. Ha otthon tartották, akkor kivitték a bútorokat, átrendezték a két szobát, és amikor táncra került a sor, asztalt bontottak. A nagy eljegyzéseket már a kultúrházban tartották. Itt pénzajándék nem volt, inkább praktikus tárgyakat adtak: mivel sok választék nem volt az üzletekben, a fiatal pár kapott kávéfőzőt, pokrócot, ebédlőkészletet, vagy aki külföldről tudott valami különlegesebbet szerezni, azt adta (pl. különböző kelméket, amiből majd az új asszony ruhát varrat-hasson). Az eljegyzésen a menyasszony jeggyűrűt is kapott, ezt betették egy pohár sörbe, és csak azután húzhatta ujjára, amiután az italt megitta, ami nem volt könnyű feladat, hiszen adatközlőm bevallása szerint addig nem igazán ivott alkoholt.

Az eljegyzést a leánykéréstől számítva néhány hónapra tartották, rendszerint annak az évnek az elején, amikor a lakodalom is volt. B. I. adatközlőmet karácsonykor kérték ki, májusban volt az eljegyzés, és nyáron a lakodalom. A jegyesség ideje alatt a falu tudomást szerzett a fiatalok szándékáról, és ez abban is megnyilvánult, hogy vasárnap kézenfogva, együtt mentek templomba, de még mindig külön ültek le: a menyasszony a lányok, a vőlegény pedig a fiúk karzatába.

Az eljegyzés mozzanata után a következő lépés a hívogatás volt, ami az ő esetükben már meghívóval zajlott. A meghívóra rá volt nyomtatva a visszajelzés kérése, de ezt nem vették komolyan a meghívottak, és a meghívó nem is igazán ezt a célt szolgálta még ekkor. A meghívós hívogatás az 1980-as években jelent meg, és teljesen kiszorította a vőfélyek általi meghívás szokását. Aki tudta, hogy tartozik, annak meghívóval vagy anélkül, így is, úgy is vissza kellett mennie. Ebben az időszakban már a meghívásnak anyagi vonzata is volt. Bálint Ildikóék lakodalmán 400-an vettek részt, és ezek között sok olyan vendég is volt, aki „tartozott” menni. Ez a tartozás azt jelentette, hogy a szocializmus éveiben kialakult nemcsak a Mezőségen, hanem Románia-szerte, magyar, román területeken egyaránt a reciprocitás a lakodalomtartást illetően (részletesen lásd Vasile 2015).²⁴ Ha valakit elhívtak a lakodalomba, ott komoly pénzüsszeggel ajándékozta meg az ifjú párt, és mindez azt jelentette, hogy amikor az illetőnek volt a lakodalma, illett visszamenni és visszafizetni az „adósságot”.

A hívogatást a szülők bonyolították le, a fiatalok csak a saját korosztályukat hívták meg. A menyasszony szülei, főként az édesanyja, a saját rokonaikat hívták meg, a vőlegény szülei a saját hozzátartozóikat. A vőfély kiléte felől is közösen döntöttek, a párokat a nagyvőfély jelentette be a lakodalom előtti napon, a káposztatöltéskor. A nagyvőfélynek különleges szerepe van, ő búcsúztat, és ő bonyolítja le a lakodalmat. B. I.-éknál 25 pár vőfély és *nyüszüleány* volt, mert nagy volt a rokonság, és mindenkit meg kellett szólítani. A második unokatestvérig, a szomszédokon át a fiatalokat mind meghívták vőfélynek vagy *nyüszüleálynak*, valaki ne hogy megsértődjön.

24 Monica Vasile Ursiban, az Erdélyi-Középhegységben végzett kutatásai kimutatják, hogyan válik a lakodalom ezúton kereskedéssé, hogyan válik a rituális szempontok helyett elsődlegessé a nyereség.

Adatközlőim szerint manapság a fiatalok nem örülnek már, ha meghívják őket *nyüszüleánynak* vagy *vőfélynak*, mert nem szeretik felvenni a népviseletet. Bálint Ildikóék esküvőjén már népviseletbe öltöztek, *magyarruhába*, de korábban, a kommunizmus idején a lányok rózsaszín és világoskék selyemruhába öltöztek annak függvényében, hogy kinek a vőfélye volt: a vőlegény részéről kék, a menyasszony részéről pedig rózsaszín ruhát viseltek.

A kommunizmus időszakában adatközlőm szerint egy hónapban több esküvőre is mentek, ha meghívták őket, és nem volt gond, mert nem jelentett anyagi terhet. Ma már viszont gyűjteni kell a pénzt, ha az ember tudja, hogy hivatalos egy lakodalomba: *Most egybe mész, és egy évig érzed.* (B. I.) Az emberek anyagi helyzete más volt a kommunizmus időszakában, ugyanis a készpénzt nem volt mire elkölteni, az üzletek nem kínáltak olyan áruválasztékot, mint ma. Az emberek megvásárolták a legszükségesebbeket, és meg is tudtak spórolni a fizetésükből.

A lakodalmakat az 1960-as évek végéig otthon tartották, a házban, külön a menyasszonynál, külön a vőlegénynél, hiszen egy helyen nehezen fértek volna el. Kiürítették a szobákat, plusz asztalokat és padokat vittek be, és ott zajlott az asztalülés. Amikor táncra került sor, asztalt bontottak, és szintén bent táncoltak. Az 1970-es évektől a lakodalmakon résztvevők száma megnőtt, nagyobb lakodalmakat kezdtek tartani, így a ház már szűkösnek bizonyult, és sátort építettek az udvarra és az utcára. A lakodalmak létszámának növekedését adatközlőim a népesség általános megnövekedésének tulajdonítják, illetve annak, hogy egy-egy lakodalomra több vendéget hívtak, mint korábban, mert bármennyire is szigorú volt a kommunista rendszer, azért az emberek magasabb életszínvonalon éltek, mint ezt megelőzően, és a korábbi nagy szegénységgel ellentétben most már megtehették, hogy nagyobb létszámú lakodalmat szervezzenek.

Az 1960-as évekig a gyerekek nem mehettek a lakodalomba. Az otthon tartott lakodalmakon a vőfélyek és a *nyüszüleánnyok* voltak azok, akik felszolgálták a menüt, az ételek előkészítésére pedig szakácsnőt fogadtak. A szülők nem ültek le, mert ők figyeltek a vendégekre. A *vendéggazda* feladata az volt, hogy az italok, a sütemények asztalra kerüljenek, és mindenki jól érezze magát.

A papnak szólni a szülők feladata volt, a lakodalom napja előtti három vasárnap pedig a hirdetéskor az ifjú párnak illett ott lenni a templomban.

Vőfélyes hívogatás és tojásgyűjtés ebben a periódusban még nem volt.

A készülődésnek több mozzanata is volt, nem csak a legközelebbi rokonok vittek ajándékot, hanem mindenki, aki ment a lakodalomba. Az ajándékba beletartozott: a tyúk, az olaj, a rizs, a cukor, a liszt, mert ezeket a szocialista időkben nehéz volt beszerezni. A lakodalom vasárnapját megelőző héten a család készült. A készülődés attól függően, hogy ki tartotta a lakodalmat, történhetett a menyasszonyos háznál és a vőlegényes háznál, vagy csak a vőlegény házánál. Amikor a lakodalom a kultúrban volt, akkor általában a vőlegény házánál készültek. A lakodalmi főételeket ott készítették el a kultúrházban, az edényeket kölcsönkérték egy szamosújvári kölcsönzöből. Onnan adták a padokat, asztalokat is. A lakodalom előtti héten elkészí-

tették a süteményeket, a sós pereceket, a laskát, levágták a disznót. A laskanyújtás két héttel hamarabb volt a vőlegény házánál.

A B. I-ék esküvője 1990-ben az utolsó olyan lakodalom volt a faluban, amelyen még szekerekkel vitték a menyasszony hozományát. Ebben az időszakban a „szekeres” lakodalom már nem volt jellemző, de I. is és férje is olyan családból származott, akik ragaszkodtak a hagyományokhoz, és ezért ezt a szokáselemet is megtartották. Bár a régi lakodalmakon ez a szokás a lakodalom napjához kapcsolódott, itt a hozományt elvitték egy héttel hamarabb, hogy azok az asszonyok, akik mennek készíteni, lássák, hogy mi van a menyasszonynak. Ott, az anyós házában egy szobát a fiatalok számára kiürítettek, és ide tették be a majdani újasszony holmiját. Régebben, az 50–60-as években a menettel együtt ment a szekér is, tehát a lakodalom napján vitték át a hozományt is, ez itt hamarabb zajlott. Az ökrök ilyenkor ki voltak díszítve, meg voltak mosva, nagy bojtokkal a nyakukban, ezeket a *kollektívtól* (télesztől) kérték kölcsön, mert ott volt 40 pár ökör, amiből kellett 4-5 pár. Délelőtt, a lakodalom napján odamentek a menyasszonyos házhoz, feldíszítették az állatokat, 4-5 szekér telt meg. Az asszonyok bentről kiadták a hozományt, mások a szekereken rendezgették, hogy mutatós legyen. A vőlegény házánál a háziak lerakták.

1975 után már nemigen vitték a hozományt, mert a lakodalmak bekerültek a kultúrházba. A vőlegény házánál várták őket pálinkával, és mindenki nézte a szekereket. Ez a folyamat a menet indulása előtt zajlott. Hogy később leszoktak a hozományszekeres lakodalmakról, azzal is magyarázható, hogy nem költöztek a vőlegény szüleinek a házába, nem kívántak „felhajtást”, állat pedig azért nem kellett, mert nem tartottak. A hozományba beletartozott a bútor (ágy, tükör, fotelek, nagyszekrény), 6 párna, paplan, törülközők, csipkés lepedők, keresztszemes abroszok, kelim abroszok, fotelterítő, ágyterítő, nagyasztal-, kisasztalterítő, szőnyeg és egy bi-
valy. Az edényeket az eljegyzésre kapták.

A lakodalom napján viselt ünnepi ruhákat mindenki magának szerezte be, a vőlegény a menyasszonnyal együtt választotta ki a vőlegényi öltönyt, a menyasszonyi ruhát varrónő készítette a faluban. B. I. az anyósától az eljegyzésre kapott anyagból varratta az újasszony ruháját, de ez nem volt általános szokás.

A lakodalom szombatját megelőző pénteken sütötték a kenyereket, töltötték a kaposztát, vágták a tyúkokat. Aki itt, a készítésen megjelent, arról lehetett tudni, hogy ott lesz a lakodalomban is. Az ajándék értékéről lista készült, *fel volt írva, hogy ki hozott tyúkot és ki nem* (B. I.). Ha valaki gyászolt és adós volt, elküldte a tyúkot és a borítékot, de nem ment el. A B. I-ék esküvőjén mindkét helyen készülődtek, mindkét helyen vágtak disznót, mert a szülők az egyezségen abban egyeztek meg, hogy a menyasszony családja, amellett, hogy megtartja az eljegyzést, a lakodalom költségeihez is hozzájárul.

A lakodalom hetének a péntekje fontos nap volt, mert ekkor gyűltek össze a vőlegényes háznál a vőfélyek és a *nyűszüleányok*. Ennek a találkozásnak több funkciója is volt: ekkor díszítették fel a kapukat zöld ággal, ekkor készítették el a *nyűszüleányok* csokrait, illetve indultak feldíszíteni krepp papírral a kultúrházat is. A *nagyvőfi* szintén ezen az estén jelentette be, hogy ki kivel lesz pár a lakodalom alatt, il-

letve hogy hánykor találkoznak másnap a vőlegényes háznál azért, hogy együtt indulhassanak a zenészéért. A párokat úgy döntötték el, hogy felírták a fiúkat is, a lányokat is születési adataik szerint sorrendben, és mindenki azzal került össze, aki hozzá korban a legközelebb állt. A *nagyvőfi* pénzt gyűjtött a *vőfiktől*, hogy megrendelhesse a koszorúslányok számára a krepp papírba csomagolt virágcsokrokat, amit aztán másnap adtak át nekik.

A lakodalom napja azzal kezdődött, hogy megérkeztek a *vőfik* a vőlegényes házhoz, és elmentek a zenészéért. Utána elvették a csokrokat és a piros szalaggal feldíszített pálinkásüvegeket, és ki-ki elindult a maga *nyüszüleánya* után. Útközben a pálinkából illet mindenkit megkínálni és inni az új párra. A *nyüszüleány* kikérése úgy történt, hogy a lány várta a *vőfit*, és bokrétát tűzött a kalapjába, szalagot kötött a botjára, illetve egy másik szalagból készített bokrétát a mellére.

Innen visszatértek a vőlegényes házhoz, és együtt indultak el a násznagyért. A menyasszony felőli koszorúsok a menyasszony násznagyáért, a vőlegény felőli koszorúsok a vőlegény násznagyáért, később együtt előbb egyikért, utána a másikért. A násznagyasszony süteménnyel és itallal kínálta a vendégeket, illetve tortát készített az ifjú pár számára, amit aztán a nagyvőfély vitt a lakodalmas házhoz vezető úton. Ennek szintén reprezentációs értéke volt, hiszen az úton bámszokdók láthatták, hogy a násznagyasszony milyen tortát készített vagy készítettett, hiszen ezek díszes, többemeletes torták voltak (lásd 9. kép). Miközben a menet az úton haladt, a zenészek muzsikáltak, a vőfélyek pedig a magasban ritmusra összecsapták a botjukat és énekeltek, hogy mindenki lássa, hallja, hogy mennek. Azzal kezdték, hogy *Lakodalom van a mi utcánkban...*, majd folytatták más lakodalmasnak nevezett nótákkal: *Udvarom, udvarom, szép kerek udvarom...;* „*Porzik, porzik a füzesi utca...;* *Jaj de szépen harangoznak, talán az én galambomnak...;* *Hideg szél fúj édesanyám, hozza ki a kendőm...* A lakodalmas házhoz érkeve az udvaron vagy a sátorban még táncoltak egyet, utána pedig közösen elindultak a menyasszonyért. Közben a menyasszonyos háznál a násznagyasszony segítette a menyasszonynak felöltözni. A kommunizmus idején tartott esküvők esetében kimarad a tyúk- és kakasküldés szokása, nagy valószínűséggel azért, mert a szimbolikus tartalmakat már nem értették. A vőlegény búcsúztatása (lásd 10. kép) is ebben az időszakban épült be a szokásba, korábban erre nem emlékeznek, például az 1968-as vőfélykönyvben erre vonatkozó vers nincs is. Tulajdonképpen a rítus logikája szerint erre nincs is szükség, hiszen a vőlegény nem búcsúzkodik, ő ide tér vissza, ebbe a házba lakni a menyasszonyával. A búcsúztatás beépülése valószínűleg akkor következett be, amikor a megváltozott életkörülmények már azt tették lehetővé, hogy az új pár új házba költözzön, így a régi otthonától a vőlegény is búcsút vett. A menyasszony után itt, ebben az időszakban már az egész násznép elindult gyalogosan, zenésző kíséretében. A menyasszony utcájába érkeve az utat gyakran elköttették, annak jeléül, hogy a menyasszonyt elérni nem lesz egyszerű dolog (lásd 11. kép). Adatközlőim véleménye megoszlott a szokás szimbolikáját illetően, hiszen az utat akkor „kell” elkötni, amikor viszik a menyasszonyt a templomba, annak jeléül, hogy nem adják ki az utcából fizetés nélkül. A fizetséget a násznagy állta, ami főként pálinkát jelentett.

A menyasszony kapujába érve a háziak viccelődtek, nem engedték be a násznépet. A kapun bejutva előbb álmennyasszonyokat hoztak a vőlegénynek: idős asszonyt fátyolban, kislányt fátyollal letakarva, majd az igazi menyasszonyt. Ekkor a vőlegény átadta a menyasszonyi csokrot, de addig nem engedték be a házba, amíg a menyasszonyt nem búcsúztatták el. A menyasszony búcsúztatójára mindenki összegyűlt, ez képezte a lakodalom egyik legfontosabb mozzanatát: átjöttek a szomszédok, megállt a zenészó, mindenki kiment az udvarra, mert a menyasszonyt általában a ház bejáratához vezető lépcső tetején búcsúztatták (lásd 12. kép), a násznép pedig lentről nézte. A vőfély által elmondott minden versszak végén a zenész cincogott egyet a muzsikájával, a vőfély pedig megpörgette a menyasszonyt, aki átfordult a karja alatt. Itt is szimbolikus tartalma vannak az átfordulásnak, jelezvén a státusváltást, az asszonysorba kerülést. Amikor a szülőktől, testvérektől, nagyszülőktől búcsúzott a menyasszony, akkor elengedte a vőfi kezét, és kezét fogott, összeölekezett, illetve csókkal illette ezeket.

A búcsúztatás után a vendégeket a házban fogadták, s megkínálták itallal, süteménnyel. Itt került sor az emlékképek készítésére is, ahol a menyasszony és a vőlegény fotót készíttetett a vendégekkel (lásd 13. kép). A fényképész általában reggel érkezett és a templomi szertartás után hazament. Ezeket a képeket a lakodalom után ajándékba is illett elküldeni azoknak, akikkel a képen megjelentek. A fotózkodást követően a násznép menetbe állt és elindult a templomba. Elöl ment a vőlegény a két násznagyasszonnyal, utána a menyasszony a két násznaggal, utánuk a koszorúsok párban, a szülők, rokonok és leghátul a zenészek. A templomban az eskü alatt a házassulandók az úr asztala elé álltak, a menyasszony oldalán a saját násznagyi, a vőlegény oldalán a sajátjai (lásd 14. kép). A templomból kijövet a násznép a kultúrházba ment, ahol az ifjú párt az anyós, a vőlegény édesanyja fogadta egy pálinkásüveggel és süteménnyel. Bálint Ildikóék esetében mindkét anyós ott várt, a vőlegény és a menyasszony édesanyja is (lásd 15. kép). Ez a szokáselem pótolja, illetve átlényegíti azt a szokást, amikor az anyós a saját háza portáján várta a menyét. Mivel erre most már nem került sor, mert a lakodalmat nem otthon tartották, a kultúrház ajtaja képezte a kaput, amin a menyasszony átlép az új státusába. Ekkor a két anyós fiának, illetve lányának szólítja a vejét, illetve a menyét.

A multság már kora délután, 14 óra körül elkezdődött, ugyanis a templomi eskü délre volt időzítve. A vendégek beültetése érkezés szerint zajlott. Az ifjú pár és a koszorúsok általában a színpadra ültek, a násznép a nézőtérre (lásd 16. kép).

Amikor a vendégek megérkeztek a lakodalomba, minden pár hozott süteményt is, tortát is. A legények, ha egyedülállóak voltak, száraz süteményt vittek, a lányok tortát. A süteményt vitte a férfi, ez általában nem volt krémes dolog, a tortát a nő. Érkezőkor átadták a háziaknak, akik felírták rá az illető nevét, mert ezeket a tortákat később visszaosztották, és mindenki megkínálhatta az ismerőseit a saját tortájából. Ha valaki küldött valakinek, akkor az visszaküldött a sajátjából, hogy mindenki megköszönhassa a másikat is. Ami megmaradt, azt hazavitték, így a gyerekek is kaphattak belőle.

A lakodalmi menünek több fogása volt, az első fogás az előétel volt, amely szalámból, fasírtból, házilag készített májasból, tepertyűből, paradicsomból, paprikából állt, de már volt „bőfsaláta” is. A szalámit nehéz volt beszerezni a kommunizmus idején, de mivel jól működött a kapcsolatrendszer²⁵ az emberek között, ezt időben beszerezték. Bálint Ildikóék esküvőjére például a vágóhídon dolgozó nagybácsi gondoskodott erről. Az előétel megjelenése újításnak számít, ugyanis a régi világban sem *bőfsaláta*, sem előétel nem volt, a lakodalmi mulatság a pálinka „feladásával” kezdődött, amit a vőfély verssel kínált fel a vendégeknek. Ezután félórával a tyúkhúslevest szolgálták fel, ez volt az első fogás, a második fogás pedig a sült volt, amely disznóhúsból és csirkehúsból állt, köretnek pedig krumplipürét szolgáltak fel. A sütemények képezték a desszertet, ami után a pénzszedés következett.

A pénzszedés a násznagy asztalánál kezdődött, így sokszor az általa ajándékozott pénz határozta meg a vendégek által kínált összegeket is. Akkoriban volt egy füzet, amibe feljegyezték az ajándékok értékét. Akik szedték a pénzt, mikrofonba kikiáltották, hogy egy-egy vendégnép mennyi pénzt ajándékozott az ifjú párnak. Az egyik vőfély szedte, a másik kiáltotta, és nem volt boríték, hanem a vőfély az ajándékozók státusát is bekiáltotta: *L. F., a titkár a primariarul, és B., a felesége, a telefonaktul*. Akinek volt csúfneve a faluban, azt is bekiáltották ilyenkor, mert helye volt a viccelődésnek. Sok esetben a kultúrházban nem volt elég hely az asztalok között közlekedni, ezért a vőfélyek lehúzták a cipőjüket, és padokra mászva szedték a pénzt egy nagy edénybe vagy vederbe. A *kikiáltás* szokása is új keletű, ugyanis a régi lakodalomban nem kiáltották az ajándék értékét, valószínűleg a nagyobb szegénység miatt. Ahogyan azonban a gyári munka lehetőségével a megszerzhető pénzmenyiség is nőtt, presztízsértékűvé vált az, hogy ki mennyit tud ajándékozni a lakodalomban. Bár az összeg többé-kevésbé rögzített volt, ha valaki többet tudott adni, azt mindenki hallotta és aszerint ítélte meg. A *kikiáltás* akkor vált fontossá, amikor a lakodalmat azért tartották, hogy a fiatalok anyagilag is megalapozhassák a jövőjüket. A Bálint Ildikóék esküvőjén összegyűlt összeg rendkívül jelentős volt, hiszen azt állítja ma a menyasszony, hogy egy szamosújvári tömbházlakást is tudtak volna belőle venni. Mivel a szülők fizették ki a lakodalom költségeit, az ajándékba kapott teljes összeg megmaradt. Ők a szülők befolyása miatt döntöttek a Füzesen maradás mellett, ez főként a vőlegény szüleinek az akarata volt. A pénzt betették az akkori takarékpénztárba (CEC), és lassan értékét veszítette. Ilyen szempontból a vizsgált lakodalom nem teljesen releváns, hiszen ebben az időszakban gyakran megesett, hogy a fiatalok beköltöztek a városba. Adatközlőm, B. I., akinek esküvőjére gyakrabban kitértünk, más füzesi adatközlők szerint is a régi vágású nők/lányok közé tartozott, hiszen azzal, hogy odaköltözött menynek, engedelmessé vált az anyósának, alávetette magát az idősebb akaratainak, ami ebben a korban már nemigen volt jellemző. A rendszerváltással kezdődött el ugyanis a fiatalok szerepének a megvál-

---

25 Élt ebben az időben egy olyan kapcsolatháló, amely a „kéz kezét mos” elvén alapult, ahogyan ezt az adatközlők mesélik. Ha valaki az élelmiszerboltban dolgozott, akkor az könnyen tudott szalámit és egyéb ételeket „szerezni”, amit a „feketén” vásárló a maga munkaköréből származó szívességekkel honorált: pl. kristálypoharakat „szerezett” az üveggyárból vagy ruhaanyagot a varrodából.

tozása, az újításra való nyitottság elterjedése, az új lehetőségek kihasználása és az ebből következő életmódváltás.

A zenészeket pénzért fogadta meg az új pár, de ezen az összegén kívül a vonójába is húzhattak pénzt.

Ezután mindenki hazament, átöltözött, és éjfélre visszajött a lakodalomba mulatni, mert ezalatt az asztalokat összeszedték és kezdődött a tánc. A menyasszony és a vőlegény is hazament és átöltözött, a násznagyokkal együtt megszámolták a pénzt és visszatértek a multságba. Ez a mozzanat helyettesíti a valamikori kontyolást, ugyanis a régi lakodalmakban éjfélkor elvitték a menyasszonyt kontyolni.

A tánc sokszor reggelig tartott, amikor visszarakták a vendégek számára az asztalokat azért, hogy felszolgálhassák a töltött káposztát. Hajnalban már nem nagyon táncoltak, a vendégek inkább a zenész köré gyűlve nótáztak, énekeltek. Akik reggelig maradtak, azok általában elosztották a megmaradt ételeket, hogy ne menjen kárba, valószínűleg ebből a szokásból nőtt ki magát a későbbi lakodalmak végén osztott sütemény és pálinka. Ezeken a lakodalmakon mindenki csak azt a süteményt vihette el, amit cserébe kapott a sajátjáért, de külön erre a célra nem készítettek elő semmi ajándékot a vendégeknek.

A multság a násznagy hazakísérésével végződött. Az is meg történt, hogy már harangoztak a reggeli istentiszteletre, és a násznép még nem oszlott el. Lassan mentek, útközben gyakran leültek, ittak, táncoltak.

A sátor összeszedésekor is a vőfélyek segédkeztek.

B. I. arra már nem emlékszik, hogy neki lett volna kijárási tilalma, de felmutatni őt is vitték a templomba, illetve ekkor a násznagyasszony ebédre hívta az új párt. Emlékbe nem tettek el semmit a fényképeken kívül.

Lakodalom a városban – a mai lakodalom (1990–2017)

A mostani lakodalmakat is ugyanaz az alapvető szándék vezérelti, mint a múltban: az ifjú pár házasságkötésének mozzanatát kívánja megünnepelni nyilvánosan a család, a közösség körében. A szokáselemek egy része továbböröklődik, egy másik része átminősül, illetve új elemek kerülnek be a rituális cselekvésbe. Ez az újulási folyamat teljesen természetesen működik, és a világ, az emberek világgépének, elvárásainak, vágyainak, szándékainak a hű tükörképe.

Az 1990-es évek nem csak Ördöngösfüzes, hanem az egész régió életében változást hoztak. A kommunista diktatúra megbomlása az emberek tudatában elsősorban a szabadság érzetét erősítette meg. A változások elsősorban a mentalitás megváltozását eredményezték: átértékelődtek a hagyományos értékek, megváltozott az emberek érdeklődése, gazdasági helyzete, megnőtt a mobilitásuk, lassan-lassan az anyagi jólét is nőtt, megváltoztak a higiéniai körülmények, megnőtt a média szerepe, és még sorolhatnánk. Ha a változások látható nyomait keressük, elmondható, hogy elsősorban a mindennapi élet változott meg. A lakásokba fürdőszobák épültek, az állattartás megszűnt, a gazdálkodó életmódból származó anyagi feltételeket ma

a városi vagy a külföldi munka biztosítja. A személyi autók számának a megnövekedése nemcsak az országon belüli mobilitást teszi lehetővé, hanem a külfölddel való kapcsolattartást is. Az eddig a szamosújvári gyárakban dolgozó füzesiek egy része ma már külföldön dolgozik (pl. Magyarországon, Belgiumban, Ausztriában, Svájcban), így az ott látottak szolgálnak mintaként mind a mindennapi élet megszervezésében, mind a lakáskörülmények, az életkörülmények megteremtésében vagy a gyerekek nevelése tekintetében.

Nemcsak a külföldi tapasztalatok, hanem a média elterjedése is alaposan beleszól az emberek világvilágképének, értékrendjének a megváltozásába. Az, amit ma globalizációnak nevezünk, elsősorban a televízió és az internet csatornáin érkezik el mindenhová, így Ördöngösfüzesre is. Heltai Gyöngyi a kortárs antropológiai kutatások összegzésére tesz kísérletet *A szokások és a test* (1997) című összefoglaló munkájában. Jonas Frykman svéd kutató munkáira hivatkozva mondja: „Frykman szerint az ünnepek felfoghatók a realitással párhuzamos »felőtt játszóternek«, ahol azért hibákat is el lehet követni. Épp a két világ elválasztottsága miatt használható az ünnep egyfajta kritikai-kísérleti terepként, hisz könnyebb támadni a polgári előítéleteket, mint a polgári intézményeket. Míg a 68-as nemzedék a polgári rítusokat tagadva »természetes« és »egyszerű« formákra akart találni, gyermekeik még tovább mentek a kultúra informalizációjában. Ők is felhasználják az ünnepeket, de kölcsönzött kellékek, művi vidámságuk logikus ellentéte szüleik eredetiségre törekvő értékrendszerének. Szüleik anti-ritualitásával szemben ők az egyetlen lehetséges viselkedési sablont választották, a formális, konvencionális modellek újra-átvételét. Annak tudatában azonban, hogy nem kell követniük azon világok, »múltak« szabályait, melyeknek ünnepi formáit kölcsönözték, melyekkel valójában játszanak. A tradíciókkal szemben ironikusak. »Idézeteikből« az ünnepi szokások elkerített tere jön létre, mely egyként lehetőséget ad kísérletezésre, újításra vagy a régi megőrzésére. Rögtön változtatnak, ha – szinte testi alapon – megérik egy hagyományelem hamisságát. Mivel gyermekkoruktól hozzászoktak, hogy a világot időleges konstrukciónak fogják fel, az ünnepi alkalmakkor is a »hibák kijavításával« kísérleteznek. Frykman azzal zárja tanulmányát, hogy a modern társadalom ünnepei és rítusai az emberek játékos képességeire építenek. Nehéz azonban meghatározni azt a rendszert, ami alapján a tradíció-formák változnak, ahogy változó eseményekből egyszer csak maradandó struktúrák keletkeznek.» (Heltai 1997: 13.) Ördöngösfüzesen is hasonló folyamatokat tapasztaltam. A fiatalok a lakodalmi szokásoknak nemcsak a helyi változatait ismerik, hanem a tévéfilmek, az internet révén a külföldi mintákat is, illetve gyakran a külföldi üzletek kínálatait is. Ebből kifolyólag a saját esküvőjük megtervezésekor már nem csak a helyi értékeknek kívánnak teret szabni, hanem a különlegességeket is be akarják építeni. A játék, amiről a fenti kutatásban is szó van, abból adódik, hogy a régi formákhoz nem azzal az alázattal viszonyulnak, mint a korábbi generációk, gyakran „átírják”, megkérdőjelezzik azokat.

Az igények is megváltoznak: a falusi kultúrház higiéniai körülményei már nem felelnek meg a fiatalok elvárásainak, így a lakodalmakat várososon tartják, legtöbbször szamosújvári vendéglőkben. A korábbi lakodalmak esetében gyakran előfor-

dult az, hogy a lakodalmi ételeket a hivatalosságok ellenőrzésnek vetették alá, és a lakodalmazókat szigorú büntetésekkel sújtották a nem megfelelő konyhai felkészültség miatt. A változást még azzal is indokolják, hogy, a higiéniai hiányosságok mellett, „segítség” sincs. A rokonság ma már nem úgy áll oda segíteni, mint régen, amikor ráérték: ma már az asszonyoknak el kell kérezkedniük munkahelyeikről, ha az ételek elkészítésében akarnak segíteni, tehát az utóbbi évtizedekben alapvetően megváltozott a helyben élők időbeosztása és időhöz való viszonya is.

A gazdasági tényezők, pontosabban az ördöngösfüzesiek anyagi helyzete is alakítója a rítusnak. Ugyancsak a vendéglős lakodalomra vonatkozó érvként fogalmazták meg az adatközlők azt is, hogy amikor szűkösek az anyagi keretek, és a szülők nem tudnak pénzzel segíteni a lakodalom megszervezésében, általában a vendéglőt választják, mert ott mindent utólag lehet kifizetni, nem szükséges semmilyen komolyabb befektetés az új pár részéről.

Ezek a tényezők mind kihatással voltak a rítusokra is, főként a lakodaloméra, amely ebben az időszakban kimondottan profitorientálttá vált. Azért tartanak lakodalmat a fiatalok, hogy az ajándékba kapott összeggel megalapozhassák jövőjüket. Már nem az anyós házába költözik az új pár, hanem külön lakásba, lehetőleg a városba, vagy ha a fiatalok Ördöngösfüzesen maradnak, akkor a legújabb stílusú modern, amerikai mintára épült házat építenek.

A hagyomány fogalma is átértelmeződik a mai fiatalok tudatában: már nem szükségszerű, belülről épülő szándék a lakodalomban fellelhető népi elem, hanem felvállalt vagy fel nem vállalt gesztus. Egyesek még mindig nagyon ragaszkodnak a füzesi szokásokhoz, pl. a vőfélyes búcsúztatáshoz és a népviseletes *nyüzszüleányokhoz* és vőfélyekhez, mások teljesen kiiktatják ezeket az elemeket.

Sokban hozzájárult a mentalitás megváltozásához a tanulási lehetőségek kiszélesedése. Míg az első általunk vizsgált korszakban csak nagyon ritkán akadt példa arra, hogy valaki egyetemi tanulmányokat folytatott, addig a második periódusban ez gyakoribbá vált, és a harmadik periódusban szinte szükségszerűvé. A kommunista időszakban, aki képes volt rá, legalább a középiskolát elvégezte, és ha tehetséges volt, akkor inkább választotta a tanulást, mint a földművelést. Manapság, 2000-től erre, a tanuláson kívül szinte nem is igazán kínálkozik más életpályamodell a fiatalok számára. Ha valakinek nincs érettségije, akkor csak kétkezi munkát végezhet, de még az érettségi diploma sem jogosít fel ennél sokkal többre. Habár az egyetem utáni elhelyezkedési lehetőségek is korlátozottak, mégiscsak ez a modell az, amire a legtöbb mai füzesi fiatal törekszik. Az egyetemre való bejutás kiszélesíti a fiatalok látókörét, és ha vissza is költöznek Ördöngösfüzesre (erre is sok példa van), akkor is az az élettapasztalat lesz a világméretű és az ízlésük, az elvárásaik és az életstílusuk meghatározója, amit városban vagy külföldön tapasztaltak. A faluban élő mai fiatalok nagy, amerikai stílusban épült házakat építenek, és már nem gazdálkodnak, hanem vagy magánvállalkozásaikból élnek, vagy pedig városra járnak dolgozni, esetleg külföldre mennek egy ideig, utána pedig az ott szerzett pénzből itthon szabadúszókká, vállalkozókká válnak.

A közösségekben éléshez való viszonyulás is megváltozott mára. A korábbi időszakokban az egyének a közösség előtt nem lehetett rejtett élete, hiszen minden a falu szeme, füle előtt zajlott. Manapság az embereknek megnőtt az igényük az intimitásra, bizonyos cselekvéseikben nem szeretnek megmutatkozni mindenki előtt, nem vállalják fel a közösség kontrollját a személyes életükre vonatkozóan.

Az erkölcsi élet is szabadabbá vált. Ma már a lány ott alhat a fiú házában a házasság előtt is, míg korábban az ajtón se tehetette be a lábát, az is szégyen volt, ha egy lány látogatóba ment egy fiúhoz.

A generációk közötti viszony, így a szülők tisztelete is megváltozott. Régen a szülők anyagi befektetése tette lehetővé azt, hogy a fiatalok kisebb vagy nagyobb lakodalmat tarthassanak, így ők szabhatták meg a fiatalok jövőjét is. Ma, mivel a házasságkötés későbbi korban (25-30 évesen) történik, a fiatalok „tartják” a lakodalmat, tehát ők gyűjtenek pénzt a költségekre, így a szülők már nem szólhatnak bele sem az esemény lebonyolításába, sem a fiatalok jövőjébe. Szintén a generációk közötti viszonyoknak a megváltozása eredményezi azt is, hogy az idősek igényeire már nem figyelnek (pl. olyan zene vagy olyan ételek vannak a lakodalomban, amelyek nem az ő ízlésük szerint valók), másrészt felértékelődik a gyerekek iránti figyelem, holott korábban semmi keresnivalójuk nem volt a mulatságban (pl. nekik is külön asztalt terítenek a lakodalomban).

A fotósok/filmesek is beépülnek ma már a rítusba: a fényképész érkezése a lakodalmi ceremónia külön mozzanatát képezi, mi több, a fotós a maga ízlése mentén módosíthatja a szokásstruktúrát magát is: ha például a fotós által felkínált „csomagban” van egy olyan lehetőség, hogy a templomi eskü után emlékfotókat készít a menyasszonyról és a vőlegényről, akkor a násznép sokszor órákig várakozik a vendéglőben, amíg az ifjú pár megérkezik.

Nemcsak a fotós, hanem a lakodalom „specialistáinak” egy másik eleme, a vendéglős is beleszólhat a szokásstruktúrába. A vendéglősök építették be például a pohártörés szokását vagy a sült díszes felkínálásának a ceremóniáját, amelyekről a későbbiekben részletesen is szó lesz.

L. L. K. és L. J. lakodalmával részletesebben foglalkoztam, az ő esküvőjüket tekintettem mintaadónak erre a korszakra vonatkozóan. K. is, J. is ördöngösfüzesiek, bár K. Szamosújváron nőtt fel, édesanyja széki származású szamosújvári, apja ördöngösfüzesi, ő maga Szamosújváron járt középiskolába, és azután elvégezte Kolozsváron az orvosi egyetemet. A nevelése, a hagyományok követése szempontjából ördöngösfüzesinek vallja magát, hiszen egy ideig itt is laktak, ugyanakkor nagyszülei és rokonai révén már gyerekkorától ehhez a településhez fűzték szorosabb szálak. Férje idevalósi lakos, építkezési munkás. A lakodalom után szintén a faluban maradtak, itt újították fel a férj nagyszüleinek a házát, amit megörököltek. Kingával mélyinterjút készítettem több alkalommal is, egyiken unokatestvére, N. M. is részt vett, akivel a 2017-ben sorra kerülő lakodalmának tervezgetéséről beszélgettünk.

A találkozás Ördöngösfüzesen történt egy „bárban”, szórakozóhelyen, ahova K. középiskolás korában gyakran eljárt a többi ördöngösfüzesi fiatalhoz hasonlóan, de

mivel kicsi a falu, mindenki mindenkit ismert, így ők is ismerték egymást. Tizenéves korukban többször megpróbálták a kapcsolatot életben tartani, de 2009 után vált komollyá a dolog, amikor K. már Kolozsvárra járt az orvostudományi egyetemre. J. továbbra is otthon lakott, de gyakran járt fel K.-hoz Kolozsvárra udvarolni.

Amikor eldöntötték, hogy összeházasodnak, akkor előbb K.-t kérdezte meg J., hogy hozzámegy-e feleségül, majd elutaztak Budapestre, mert a K. szülei ott dolgoztak, öneik is *kikérték az engedélyüket*, és karácsonykor megtörtént a lánykérés is, amikor a vőlegény a szüleivel együtt ment leánykérni a menyasszony szüleihez.²⁶ A falu K.-ék esetében úgy szerzett tudomást a fiatalok szándékáról, mint régen, hogy az anyósa, a nagyszülei és más rokonok elmondták az ismerősöknek. A kikéréskor már nem volt *egyezség* a szülők között, hiszen a lakodalmat a fiatalok szervezték, a vőlegény eljegyzési gyűrűt hozott a menyasszonynak, és a menyasszony is adott egy pecsét aranygyűrűt, de ez még nem a karikagyűrű volt. Kérdésekre, hogy ez szokás-e, a menyasszony azt válaszolta, hogy nem, ezt csak ő úgy gondolta, hogy ha ő kapott egy aranygyűrűt, akkor illik a gesztust viszonzni. A vőlegény letérdelt, és kis versike által kérte meg a menyasszonya kezét akkor már a szülők jelenlétében is, akik igazából csak résztvevői voltak a jelenetnek. Az eseményt ünnepi ebéd követte a menyasszonynál. A jegyességi időszak majdnem egy évet tartott: 2010 karácsonyában volt a lánykérés, és a lakodalom következő év, 2011 szeptemberében zajlott.

Eljegyzést nem tartottak, bár ezt Ördöngösfüzesen bizonyos esetekben szokás volt tartani, de ma már az otthoni szervezkedés nehézségei miatt erre nem vállalkoznak.

A szervezkedés első lépése a vendéglő lefoglalása volt, majd a zenészek, a fotós/videós, a virágdíszes megfogadása, a meghívó, a gyűrűk, a torta és a sütemények megrendelése, valamint a vendégeknek szánt ajándékok megrendelése. Mindent le kellett előlegezni, ezeket a költségeket a fiatal pár állta.

A lakodalom időpontjának a rögzítése után döntötték el, hogy kiket hívnak meg a lakodalomba, ezeket a listákat a szülőkkel együtt készítették el. A *nyüzszülőnyok* és vőfélyek jelenlétéhez ragaszkodtak a fiatalok, úgy gondolták, hogy követni szeretnék ezt a hagyományos szokást, bár azok, akiket erre a szerepre kiszemeltek, nem mindig örvendtek a felkérésnek. A „hagyományosnak” nevezett ruha ma az egész Mezőségen ismert népviselet, amelyet viszont Ördöngösfüzesen már az idősek sem viselnek. Emlékeznek rá, hogy az öregek ilyen ruhában jártak, fotók is bizonyítják ezt, de nem maradt meg a mai idők viselésében sem. A rendszerváltást követően tértek vissza igazából erre a „hagyományra”, hiszen a szocialista időkben kikerült divatból a népviselet, és a koszorúsok inkább a rózsaszín, illetve halványkék selyemruhát részesítették előnyben (lásd 17. kép). A változások újra tudatosították az ördöngösfüzesiekben a népviselet és a hagyományok fontosságát, ugyanis

²⁶ Ma olyan szokások is élnek az ördöngösfüzesiek körében (is), hogy a Belgiumban dolgozó fiatal pár a Facebook közösségi oldalon jelzi, hogy eljegyezte egymást, bár a szülők engedélyének a kikérése ebben az esetben is megtörténik.

ezek a magyarság kifejezésének eszközeivé válhattak. Adatközlőim szerint ez egy többfaktoros folyamat, amelyben egyaránt szerepe volt a televízióban látottaknak, de a táncházmozgalomnak is. A kommunikációs csatornák megnyíltak, a magyar identitás megőrzésének egyik eszköze a népviselet lett (országszerte), és a helyiek is keresni kezdték azokat az elvesztett hagyományait, amelyeket a kommunizmus ideje alatt a hatalom megpróbált eltüntetni. A „magyar ruha”²⁷ versus népviselet probléma máig fennáll, hiszen a mai lakodalmakon sem egységes a kép. Azok az idősök, akiknek a véleménye számított a rendszerváltás utáni „hagyománykereső” folyamatban, többnyire az 1940–1944-es „magyar időben” szocializálódtak, így ők a magyar ruhát tekintették „hagyománynak”, a magyar identitás egyik legjobb kifejezőjének. A korábbi formák, mint például a mezőségi köntös,²⁸ egy korábbi világ (az első világháború körüli idők) darabjaként ekkorra már feledésbe merült.

A lakodalmakon újra megjelentek előbb a „magyar ruhás” *nyüszüleányok* és a kalapos, posztómellényes vőfélyek, majd a magyar ruhát kiszorította a mezőségi köntös (lásd 18. kép). A mai fiatalok nagy részének csak stilizált népviselete van, amit sokszor a saját ízlésviláguknak megfelelően hozzá nem illő cipővel, illetve frizurával párosítanak. Adatközlőim szerint a fiatalok ma már alig várják, hogy átöltözhessenek, így a frizurájukat megcsináltatják a fodrásszal a lakodalom napjára, de mivel előbb a népviseletes felvonulás van, kénytelenek ebben a frizurában menni a násznagyért, illetve a templomi esküre. Ezt követően rögtön át is öltöznek, a mulatságba már a ma divatos alkalmi ruhákban jelennek meg. Ez is bizonyítja, hogy a „hagyományörzés” gesztusjellegű mozzanat, amely nem épül be szervesen a közösség ízlésvilágába. A vőfélyek és a *nyüszüleányok* csapatának a kinézetén látszik ez a két világ: a frizura, a cipő, a kis retikül modern, de a ruha a régit másolja. A fiúk öltözetében még nagyobb jelentőségű az újítás, hiszen ma már csak a nagyvőfély öltözik vászoningbe, posztómellénybe, *priccses*²⁹ nadrágba és csizmába, a többi vőfély inkább az öltönyt veszi magára. A vőfélypálca sem elengedhetetlen kellék, hiszen sokuknak már nincs is. A nagyvőfély szerepe sem a régi, hiszen a lakodalmat ma már nem ő, hanem általában valamelyik zenész irányítja, az ő feladatköre csupán a búcsúztatás.

A lakodalom dátumának a kiválasztását az indokolta, hogy ekkor volt a menyasszony születésnapja, másnap a vőlegényé. A vendéglőben tartást az indokolta, hogy a készülést így ki lehetett kerülni. Régebb az embereknek több idejük volt, más volt az időbeosztásuk, ma már nem érnek rá a segédkezésben részt venni. Ugyanakkor az igények is megváltoztak, egy vendéglőben jobb körülmények vannak, mint a kultúrházban.

---

27 A Mezőségen a második világháború után terjedt el, az úri viselet hatására. A női változata a következő öltözékdarabokat tartalmazza: fehér szoknya, amelynek alján piros csíkok vannak, piros mellény fehér vitézkötéssel, fehér, fodros nyakú és ujjú ing, illetve fehér gyöngyös pártá.

28 Olyan ruha, amelyen a mellényrész és a szoknyarész össze van varrva, alatta fehér inget, a szoknyájára kötve pedig kötényt viselnek.

29 A *bricsesz*ként ismert lovaglónadrág helyi neve.

A süteményeket cukrászdában rendelték, bár Füzesen presztízsértéke van annak, hogy a lakodalomban van-e házi sütemény vagy sem. A házi sütemény finomabb, nincs tele adalékanyagokkal, festékekkel, mint az üzleti vagy a cukrászdai sütemény. Mivel a süteménykészítés szokása is a kölcsönösség elvén alapszik,³⁰ ezért Kingáék esküvőjén nem volt lehetőség házi süteményt felkínálni, ugyanis az édesanyja külföldön dolgozik, és így neki nem voltak „adósai”, akik segíthettek volna. Másrészt, K. orvosként ragaszkodott a megfelelő higiéniai körülményekhez, és állítja, hogy a cukrászdában sült süteményben jobban bízott, mint a háziban. Bár a K.-ék lakodalmán is sok volt az újító mozzanat, azóta szerveztek olyan lakodalmat is a füzesiek, amely ennél is modernebb. 2016-ban már nemcsak a házi sütemények koptak ki a divatból, hanem az amerikai mintára terjedő candy bár³¹ mellett döntöttek a fiatalok, amit nem mindenki vett jó néven, ugyanis az idősebb résztvevők nem értették, hogy a sütemény miért nincs az asztalon.

A készülődés következő mozzanata a meghívás, a meghívók átadása, amit a két örömanya végez. Ma is nagyon fontos a szóbeli meghívás és a személyes látogatás a meghívottak lakásán, de már jelentkeznek az alternatív megoldások is. Amikor a távolban lakó rokonokat nem tudják személyesen felkeresni, akkor a meghívót postán adják fel, és telefonon jelzik, hogy szívesen látják őket. A *nyüzülevelényeket* és a vőfélyeket, akik tulajdonképpen a menyasszony és a vőlegény baráti körét képezik, ők maguk hívják meg három héttel a lakodalom előtt. A meghívót nem illik ma sem otthagyni a szomszédban, inkább jól meg kell gondolni a látogatás időpontját, hogy a megkeresettek biztosan otthon legyenek. A templomban már jelezték a látogatási szándékot, ugyanis hívogatni leginkább vasárnap szokás. A hír ma is könnyen terjed, hiszen ha tudják, hogy járnak hívogatni, akkor azok, akik tudják, hogy meglesznek hívva, mert rokonok vagy „tartoznak”, igyekeznek otthon lenni. A 2016-ban tartott lakodalmakon már az is megtörtént, hogy a szülők szerepe annyira visszaszorult a szervezkedést illetően, hogy a fiatalok mindenkit maguk hívtak meg. A szülőket kihagyták az előkészületekből is, sőt nem is kívántak mindenkit meghívni azok közül, akiket a szülők javasoltak. A K.-ék esküvőjén 295 meghívott volt.

A papnak is illik jelezni a lakodalom dátumát. Mindig abban a faluban vagy azon a településen esküsznek a templomban a fiatalok, ahova a menyasszony való, mert generációk óta él a mondás, hogy „a lány esketetlen nem megy ki a falujából”. Ez a szokás Mezőség-szerzte elterjedt, és ha megesik, hogy a két fiatal nem egy településről származik, akkor az eskü a menyasszony templomában hangzik el, a másik településen pedig a pár esetleg bevonul egy áldásra. Ez például egy olyan szokás, amely

30 A kölcsönösség elve alapján, amikor a családban, a szomszédságban vagy a baráti körben lakodalom van, akkor a menyasszony családjának segítséget jelent, ha 1-2 tepszi süteményt sütenek a rokonok, barátok, szomszédok. Az igényeknek megfelelően 20-40 tepszi süteményt is össze tudnak így gyűjteni. Ilyenkor megegyeznek, hogy ki milyenfajta süteményt süssön, hogy minél többféle sütemény legyen felkínálva. Van olyan eset, amikor a hozzávalókat a menyasszony családja biztosítja, de olyan is, hogy mindenki maga állja az elkészítés költségeit. Természetesen ez is „adósság”, amit számontartanak és „visszafizetnek”, amikor erre lehetőség van.

31 Olyan asztal, amelyen elhelyezik az összes, cukrász által elkészített süteményt, a vendégek pedig bármikor odamehetnek és választhatnak maguknak ezekből.

amely mind a régi lakodalmak esetében, mind a maiakon megtalálható, és mindenki ismeri. Mivel K. a lakodalom előtt a szamosújvári református gyülekezethez tartozott, itt esküdtek meg, nem Ördöngösfüzesen. De abban az esetben például, amikor a lány füzesi és a vőlegény származik más településről, az eskütétel mindig Ördöngösfüzesen zajlik. A falu/város lelkészének a fiatal pár jelzi házassági szándékát. K. a násznagyasszonyával és a párjával ment a paphoz.

A hirdetéskor az ifjú párnak illik megjelenni a templomban, ami azt jelenti, hogy a lakodalmat megelőző három vasárnap részt vesz a délelőtti istentiszteleten, amelyen elhangzik a két pár örömszülő és a két fiatal neve, illetve a lakodalom időpontja. A hirdetés még ma is azt szolgálja, hogy azok, akik még sem a meghívóból, sem a szomszédoktól, ismerősöktől nem értesültek a házassági szándékukról, azok itt megtudják. Ugyanakkor egyházilag az esküt a fiatal pár a vallási közösség előtt teszi, ezért avatják be a gyülekezetet is.

A nagyobb készülődés a lakodalmat megelőző pénteken zajlott. Itt sem süteményt, sem laskát nem készítettek, de tyúkot azért vágtak és káposztát is tölthettek a másnapi vendégek számára. Maga a mozzanat elmaradhatott volna, ha a menyasszony nem ragaszkodik a hagyományokhoz, ugyanis az anyósa ellenezte. K. magatartásában tapasztaltam, hogy korszerű, modern lakodalmat szeretett volna maguknak, de azért felvállalt gesztusként a hagyományos elemek némelyikéhez mégis ragaszkodott. Semmiféle nyomás nem volt a szülők részéről, hogy maga a lakodalom hogyan történjen, mi több, a vőlegény édesanyja, bár ma is Ördöngösfüzesen él, szerette volna elkerülni a „nagy felhajtást”, az otthoni készülődést. Ez indokolta, hogy a pénteki káposztatöltést és a koszorúsokkal való találkozást mégis megtartották, de nem a vőlegény házánál, ahogyan ezt a hagyomány diktálta volna, hanem a menyasszony nagyszüleinél, akik szintén füzesi lakosok. Bár a menyasszony anyósa és a násznagyasszony is eljöttek a készítésbe, feszültséget szült az a tény, hogy az anyós visszautasította a hagyomány által diktált szokást és elvárást, és nem fogadta magához a készítőket. Itt, a menyasszony nagyszüleinél gyűltek össze a közeli rokonok, levágták a tyúkokat, megtöltötték a káposztát, és a nagyvőfi kihirdette a párokat. Bár ezekre a tyúkokra már nem igazán volt szükség, hiszen a vendéglőbe csak néhány ilyen tyúkot vihettek el azok, akik „tartoztak”, mégis megjelentek és honorálták az adósságot.

Talán ez a legjobb példa arra, amikor a hagyomány tovább élteti önmagát. Már nincs funkció a cselekvés mögött, gesztussá válik, de egy bevett szokás miatt még életben marad. A készítéskor nemcsak tyúkot, hanem lisztet, cukrot, rizset, tojást is hoztak, pedig erre már nem volt szükség, hiszen semmit sem készítettek el otthon, mindent a vendéglő vagy a cukrászda biztosított. De mivel az asszonyok „adósak” voltak, mert valamikor K. nagymamája, illetve az anyja is vitt az ő lakodalmukra ajándékot, ezért kötelességüknek tekintették ezt „visszafordítani”. A szocialista rendszerben vagy a még régebbi szegénység idejében a lakodalmat úgy tartották, hogy a közösség összeadta a javait, mert nem volt más lehetőség. A szokás maga megmarad, bár funkciója már nincs, hiszen az összegyűlt cukrot, lisztet, tojást stb. a családtagok a lakodalom után elosztották, mert nem volt szükség ezeket felhasz-

nálni a lakodalmi menü előkészítésében. Szintén ezen a napon, pénteken a háznál megjelenő fiatalok zöld ággal díszítették fel a kaput, és kitétték az *Isten hozott kedves vendég* feliratú táblát.

A lakodalom napjának első mozzanata ma is az, hogy a vőfélyek megérkeznek a vőlegényes házhoz, elveszik a *nyűszüleányok* csokrait és a pálinkásüvegeket, és elmennek a lányok után. Ma már nincs vers, amivel a bokrétát kikérik, de régen volt. Ekkorra a zenész és a fényképész is megjelenik, hiszen a mai lakodalmakat mindketten végigkövetik. Ma is, akárcsak a korábbi korszakban, a *nyűszüleányok* csokrait a virágkötész készíti és a vőfélyek fizetik ki. K.-ék esküvőjén egy, a faluban dolgozó virágkötész (a vőlegény testvére) készítette el a csokrokat, de már a fiatal pár fizette ki, hogy a vőfélyeket mentesítsék a költségek alól. A koszorúslányok még mindig készítenek virágbokrétát a fiúk kalapjába (ha van) és szalagbokrétát a mellényükre. Amikor a vőfélynek vőfélypálcája is van, akkor a szalagkötés elmaradhatatlan, de ma már ez egyre ritkábban történik meg. A vizsgált esetben a nagyvőfély mezőségi viseletben volt, és nem a faluból származik, hanem buzai, ugyanis a párja, a *nagynyűszüleány* a menyasszony első unokatestvére. Ők viseletben voltak, de a többi koszorús közül a fiúk inkább öltönybe öltöztek, vagy néhány esetben csak egyszerű, tarka ingbe. Kalapja és bokrétája se volt mindegyiknek, botja viszont minden fiúnak volt. Egyes lányok mezőségi ruhát viseltek, néhányan stilizált, azt utánzó ruhát, egy kisebb *nyűszüleányon* pedig *magyar ruha* volt (lásd 19. kép).

A *nagynyűszüleány* felöltöztette a vőlegényt, majd elindultak közösen a násznagy után. A násznagyasszony a vőlegény testvére volt, aki viszont csak a fiával várta a násznépet, mert a férjéről utolsó percben derült ki, hogy nem tud hazajönni a lakodalomra Belgiumból. Ez is feszültséget okozott, ugyanis a menyasszony és a vőlegény szeretett volna mindent jól megszervezni. Ha tudják, hogy a násznagyuk nem jön haza, akkor elhívhatták volna a vőlegény másik testvérét, aki szívesen eljött volna, bár ők is külföldön, Magyarországon laknak. A koszorúsokat a házban fogadta a násznagyasszony, megkínálta a vendégeket süteménnyel és itallal, készítettek néhány fotót, majd gyalogosan, zenész kíséretében visszatértek a vőlegényes házhoz. A menetben, hogy ne egyedül menjen, a sógora kísérte, és ott ment elől a lánytestvére is a gyerekével.

A menyasszony násznagyánál tett látogatás lenne a következő mozzanat, azonban, mivel a násznagyasszony Szamosújváron lakott, előbb a vőlegényhez mentek vissza. Mindketten szeretik a lovakat, ezért a menyasszony külön óhaja volt az, hogy a menet egy része nem gyalogosan és nem autóval közlekedjen, hanem hintón. Saját bevallása szerint mesebelinek képzelte a saját lakodalmát, innen jött a hintó ötlete.

A vőlegény búcsúztatását a *nagyvőfi* végezte a szülők, a rokonok és az összegyűlt rokonság körében, majd hintóra, illetve autóba ültek, és elmentek a násznagy után Szamosújvárra. A két rítuselem felcserélődésének semmilyen szimbolikus tartalma nincs, pusztán a nagyobb mobilitással, illetve azzal magyarázható, hogy ma már a násznagyok nem mindig a faluban laknak, bár ők is füzesi származásúak. A hintóba a vőlegény, a násznagyasszony és a kislány ült, a többi vendég autóval követte őket.

Az autók is piros pántlikával voltak feldíszítve, és dudálva haladtak az úton, hogy mindenki lássa-hallja, hogy lakodalom van.

A násznagyasszony és a násznagy ajtajában szintén eljátszottak egy játékot, volt egy kis viccelődés, ugyanis megpróbálták megtéveszteni a násznépet, hogy nem jó helyen járnak, mert itt nincs semmilyen násznagyasszony. Tulajdonképpen ez a rítuselem általában a menyasszony kapujában zajlik, de ide is bekerül ugyancsak funkció nélkül, mint korábban. A liminalitás mozzanatai ezek, a küszöbön, kapun való átlépés mozzanatai, csak hogy itt rossz helyre kerül a hangsúly: a násznagyasszony ajtajában eljátszott késleltető játéknak nincs értelme, hiszen nem ő az, aki a liminális fázisban van, nem ő lép át egyik státusból a másikba. Egyértelmű, hogy itt a szokást már nem értik, megszűnik annak a szakrális jellege és pusztán játékká válik. Tudják, hogy ezt a késleltetést szokták gyakorolni lakodalmakkor, ezért oda is beépítik, ahova nem kell. Ugyanez a helyzet az útelkötéssel is, ugyanis a lépcsőházban a gyerekek az utat is elkötötték a násznagy előtt. Itt sincs ennek semmi értelme, ugyanis az utat a menyasszony előtt vagy a már templomba induló sereg előtt kötik el, nem a násznagyok előtt. Ha nagyon tágan értelmezzük ezt a mozzanatot, vonatkoztathatjuk arra, hogy a vőlegényt igyekeznek késleltető technikákkal meggátolni, hogy a szándéka komolyságáról és a kitartásáról meggyőződjének, de itt mégsem erről van szó, hanem arról a jelenségről, amit deszemantizálódásnak nevezhetünk. A jel elveszti jelentését és pusztá formává válik.

A násznagyasszony terített asztallal várja a násznépet: süteménnyel, itallal, gyümölcssel. A *nagyvőfi* mindkét násznagyasszonyhoz való megérkezéskor csokrot ad át neki, ami szintén az ifjú pár költsége. Itt is készül néhány emlékfotó, és innen már együtt mennek a menyasszonyért. Mivel a menyasszony akkori lakhelye Kolozsváron volt, ide indultak el közösen a násznagyok és a koszorúsok. K.-ék esküvőjén hintón vonult a két násznagyasszony, a vőlegény és a násznagy a vendéglőig, amely útba esett, otthagyták a hintót, onnan pedig autóval mentek tovább Kolozsvárra. Más esetekben a koszorúsok előbb elviszik a vőlegény násznagyát a vőlegényes házhoz, utána a menyasszony násznagyát a menyasszonyos házhoz, és visszatérnek a vőlegényhez. A vőlegény búcsúztatása után a menyasszonyos házhoz mennek gyalog, menetben, ahol elbúcsúztatják a menyasszonyt, és így mennek a polgármesteri hivatalba, majd a templomba.

A menyasszonynak az öltözködésben az édesanyja segített, ruhája hófehér volt, fátyla is, bár amikor a szexualitás kérdései kerültek szóba, nem tagadta, hogy ma már nem ragaszkodnak a házasság előtti szexuális önmege tartóztatáshoz. A fátyol és a fehér ruha kérdése pusztá esztétikai kérdéssé vált. A násznagyai a vőlegénnyel együtt érkeztek, bár a menyasszony szerint ez így nem volt rendjén, mert ők már a menyasszonyos háznál kellett volna legyenek, amikor a vőlegény érkezik. Ebben a gesztusban is egy újító mozzanat rejtőzik. A reprezentáció fontossága miatt a násznagyok szerették volna a ceremóniát úgy végigcsinálni, ahogyan kell, szerették volna, ha a lakásukban megjelennek a koszorúsok, ha a hintós menet az ő házuk előtt áll meg, hogy mindenki lássa, hogy ők aznap násznagyok. A ceremónia ugyanis sokkal egyszerűbb lett volna, ha ők erről lemondanak, és vállalják, hogy maguktól, me-

net nélkül felmennek Kolozsvárra a menyasszonyhoz. A mai világban, a mai lakodalmon tehát megfigyelhető a játékban levés öröme. Felértékelődnek a lakodalomnak a ceremoniális vetületei és háttérbe kerülnek a rituális-mágikus elemek. A lakodalomban a főszereplőkre esik a hangsúly, aznap őket figyeli az egész közösség, és ez a násznagynak is kijáró öröm.

A menyasszony tömbháza előtt is fel volt díszítve a bejárat zöld ággal, *Isten hozott* feliratú táblával (lásd 20. kép). A násznép egy része előrement, még mielőtt a menet beállt volna. A vőlegény a saját násznagyasszonyával állt előre, utána következett a nagyvőfi és a *nagynyüszüleány*. Az ajtóban itt is késleltető játékokat játszottak. Két álmenyasszonyt hoztak, egy idős rokont beöltöztettek menyasszonynak, és megpróbálták megviccelni a vőlegényt. Amiután a vőlegény visszautasította a két álmenyasszonyt, beengedték, és megkereshette a menyasszonyát. Átadta a csokrot, megcsókolták egymást. A menyasszony feltűzte a násznagynak, a testvéreknek, a szülőknak a bokrétákat. Ezután a násznép levonult a lépcsőház elé, mert ott zajlott a menyasszony búcsúztatása, amit a buzai nagyvőfély mondott el (lásd 21–22. képek). A búcsúztató összes versszakát elmondta, bár arra is volt már manapság példa, hogy a menyasszony kivetette azokat a versszakokat, amelyek szomorúságot fakasztanak. Például ma már nem keserítik meg a násznépet és a menyasszonyt akkor, ha a menyasszony árva, így bár volt búcsúztatója az árva menyasszonynak is, csak azokat a versszakokat mondták el, amelyekben az apjától és a többi családtagtól búcsúzik. A deritualizálódás folyamata érhető itt tetten, hiszen a mai világ a mára koncentrálna, a múlt szomorú eseményeit igyekszik leplezni, illetve ha nem is leplezi ezeket, a tragikumból adódó feszültség feldolgozása nem közösségi jellegű, sokkal inkább egyéni. A búcsúztatás hagyományos formában zajlott, a vőfély minden versszak után megforgatta a menyasszonyt – a forgatásnak itt is szimbolikus tartalma van, a státusváltást jelzi.

A polgári esküvőre autóval mentek, Szamosújvárra, külön a menyasszony és külön a vőlegény. A városszélen megálltak, ugyanis arrafele menet az itt található vendéglőnél hagyták a hintót, és a menyasszony és a saját násznagya felszállt a hintóba. A násznagyasszonyok a vőlegényt gyalog, a hintó mögött kísérték. Azonban a hagyományhoz való ragaszkodás különleges helyzetet teremtett, mivel a vőlegény és a násznép nem tudott egy tempóban haladni a hintóval, így a látvány mégsem azt tükrözte, amit szerettek volna. Mi több, a vőlegény, a lakodalom főszereplője felülhetett volna a menyasszony mellé, ha nem ragaszkodnak a hagyományos formákhoz, amely szerint csak a templomi eskü után van joguk együtt haladni az utcán. Míg a hagyományos formákban a vőlegény meg sem érinthette a menyasszonyt az esküig, itt ez nem így történt.

Mivel várakozni kellett 18 óráig a polgármesteri hivatal előtt, mert akkorra volt időzítve a polgári esküvő, ezért fotózkodásra került sor. Bár a vőlegény a hintóra azért nem ülhetett fel, mert a hagyomány ezt tiltotta, itt mégis a menyasszonyával együtt fotózkodhatott. A hitvesi csókkal sem vártak az esküig, hiszen a fényképész diktálta a rendet. Így szólnak bele a rítus alakulásába azok a specialisták, akik kiszolgálják az ifjú párt. Nemcsak a közös, albumba való képek készültek el ekkor,

hanem a különböző emlékfotók is, amiket a pár a násznéppel, a rokonsággal készített. Manapság, egy másik, lakodalomra készülő adatközlőm szerint, divat a „trash the dress” (tedd tönkre a ruhád) szokása. Ez a szokás abban áll, hogy a lakodalomtól független napon a menyasszony és a vőlegény felöltözik az ünnepi ruhákba és fotózkodik. Valószínű, hogy ez azért jön/jött szokásba, mert a lakodalom napján nincs idő a beállított fotók kivitelezésére. A K.-ék „csomagjában” 1000 fotó volt és két dvd, amin az esküvő filmes által megvágott és összeszerkesztett, megrendezett filmje látható. A fotós által ajánlott „csomag” szintén alakítójává válhat a rítusnak, hiszen a házasulandók sokszor csak azért követnek el bizonyos cselekvéseket, mert a fotós ajánlatában ez benne van.

A polgári esküvő a szamosújvári házasságkötő teremben zajlott, ahova a násznép is bevonult, a házasságkötés után pedig virággal gratulált. Kínálgatás következett süteménnyel és pálinkával. Fotózkodás itt is volt, és kivonuláskor a koszorúsok rizset szórtak az új párra, és virágot, illetve a vőfélypalcákat tartották föléljük (lásd 23. kép). A rizs a bőség és a gazdagság szimbóluma, és saját vallomásuk szerint az amerikai lakodalmakból volt ismert adatközlőim számára.

A templomba vezető rövid úton a menyasszony már az édesapjával ment a hinton, a násznép gyalogosan követte, ugyanis, szintén amerikai szokás szerint, a menyasszonyt az édesapja vezette az úrasztala elé, ahol a vőlegénye már várta. Itt húzták fel a karikagyűrűket is az eskü elhangzása után. A násznagyasszony külön meglepetése volt, hogy a templomban szavalt.

A templomból kilépve galambokat eregettek a magasba, mert ezt a mai lakodalmakban gyakran szokták csinálni (lásd 24. kép). A jelentésére nem tudott választ adni a menyasszony, de a béke, a tisztaság jutott eszébe, amikor rákérdeztem. Semmi szimbolikus tartalom nem indokolta, a menyasszony szerint pusztán esztétikai célt szolgált.

Újabb fotózkodást követően a násznép a vendéglőben várta az új párt. A hintóval még tettek néhány kört, immár a vőlegény és a menyasszony együtt.

Az ajtóban a pincérek pezsgővel várták a fiatalokat, és a násznép közül mindenki kapott pezsgőt a vendéglőbe érkezésekor. A pincérek rózsaszirmokból készítették egy szív alakú formát, amibe beállt az új pár és a násznagyok, koccintottak és a poharakat eltörték, mert a szilánk, a menyasszony magyarázata szerint, szerencsét hoz.

Az ifjú pár is asztalhoz ült, a menyasszonyt a vőlegény ölben vitte az asztalig, a zenész mondott egy asztali imát és elkezdődött a falatozás, az előétel elfogyasztása. A főasztalnál, amelyet a násznéppel szemben helyeznek el, általában a menyasszony és a vőlegény ül középen, a menyasszony bal oldalán a násznagy, majd a násznagyasszony, a vőlegény jobb oldalán pedig a násznagyasszony és a násznagy szokott ülni (lásd 25. kép). A vendégek leültetése érkezési sorrendben zajlik, és mindenki oda ül, ahova szeretne. A multságért ettől kezdődően már a zenekar tagjai felelnek, közülük pedig rendszerint a prímásnak van kiemelt, meghatározó szerepe, ugyanis ő veszi át a vőfély feladatkörét: bejelenti a fogásokat, a menyasszony/vőlegénylopást stb. (lásd 26. kép). Ez is újításnak számít, ugyanis így felértékelődik a zenész szerepe és leértékelődik a vőfélyé, akinek a mai esküvőn az egyetlen feladata

a búcsúztató szövegének az elmondása. A zenész a lakodalom egy másik specialis-tája (aki ebben az esetben décsei származású), ő is beleszól a lakodalom menetébe.³²

A menüben az első fogás a hideg előétel volt, és ezzel el is kezdődött a mulat-ság. A menü megválasztásakor tekintettel voltak a nász népre, és arra, hogy a fa-lusi rokonok nem örvendenek az ételkülönlegességeknek, bármennyire is modern, különleges, mesébe illő lakodalmat szerettek volna. 2016-ban tartottak már olyan lakodalmat az ördöngösfüzesiek, hogy csokoládéglazúrral leöntött aszalt barackos pulykamellet szolgáltak fel előételnek, a menü pedig az asztalon található díszes la-pon volt olvasható. A második fogás zöldségleves volt, tejfölösen, majd a sertéssült és csirkecomb következett mexikói salátával és krumplipürével. A sültet díszes fel-vonulás kísérte, amit a pincérek bemutatkozása jelentett. Bár ezt a mozzanatot a menyasszony és a vőlegény nem kérte külön, nem is fizetett érte, ez együtt jár a vendéglő szolgáltatásaival, és ritkán szokták a vendéglősök megkérdezni a fiatal párt, hogy szeretnének-e ilyet vagy sem. A mozzanat lényege, hogy a pincérek felsorakoz-nak egymás mellé, egyenes tartást öltenek, a teremben lekapcsolják a villanyt, és a sültes tányéron kis mécseseket gyújtanak. Tempós zene kíséretében előbb a vőle-gény és a menyasszony, illetve a nász nagyok asztalára helyezik el a sültes tányéro-kat, a nász nép pedig megtapsolja produkciójukat.

A lakodalmi mulatság egyik fénypontja a menyasszony és a vőlegény nyitótánc. Mielőtt ez a mozzanat le nem zajlik, senki sem táncol, ugyanis ők nyitják a táncot, amire sok esetben előre, külön táncórákon, tanár segítségével készülnek. Legtöbb-ször keringőt táncolnak, de ma már lehet bármilyen tánc, előfordul az is, hogy a pár kedvenc zeneszáma szolgáltatja a zenei alapot. Az első számra csak az új pár táncol, de a következő zeneszámokra beállnak a nász nagyok és a szülők is, és mindenkinek joga van a menyasszonnyal is táncolni. Mivel a táncot nehezítette a hosszú uszályos ruha, a menyasszonyt lopták el először, és ezalatt átöltözött, bár ez nem igazán jel-lemző. A menyasszonylopás általában úgy zajlik, hogy a legények (házas emberek nem lehetnek) elviszik a menyasszonyt valamilyen szórakozóhelyre egy időre, majd visszahozzák, és kérik érte a váltságdíjat. Régen nem volt lopás, de amikor divatba jött, a 2000-es évek elején, a váltságdíj pénzben vagy italbán állt, ma már inkább különböző próbák elé állítják a nász nagyokat vagy a vőlegényt. K.-t rövid ruhában vitték vissza, amely szintén fehér volt és alkalmi jellegű (lásd 27. kép). Büntetésként, hogy nem vigyázott eléggé a menyasszonyára, a vőlegénytől azt kérték, hogy fogal-mazzon meg egy szerelmi vallomást és szolgáltasson italt az ellopóknak azért, hogy visszakapja a menyasszonyát. Amikor a vőlegényt lopták el, akkor őt is egy szóra-kozóhelyre vitték, levetkőztették, az ingét össze-vissza gombolták, az egyik lány el-vette a nyakkendőjét, és rúzsos puszfoltok díszeltek rajta (lásd 28. kép). Ők is já-tékba vonták az ifjú párt úgy, hogy sorba állítottak több férfit, köztük a vőlegényt is, és a menyasszony feladata az volt, hogy amiután bekötött szemmel kiválasztotta a

32 2016-ban tartottak olyan lakodalmat is, ahol már csak a búcsúztatás idejére kérték fel a vőfélyt, és az már nem is füzesi volt, tehát nem a helyi hagyományok szerint mondta a szövegét, hanem egy szé-kelyföldi évfolyamtársa a marosvásárhelyi vőlegénynek, aki az ördöngösfüzesi lányt vette feleségül.

vőlegényét, egy tojást csúsztasson át egyik nadrágszárából a másikba. A menyasszony kétségbeesett, mert bár tudta, hogy jól választott, amikor a kötést levették a szeméről, mást állítottak oda.

A lopások után a torta behozatala képezi a másik kiemelkedő mozzanatot. A tortát díszes állványon gurítják be, és amiután a pár vágott a tortából, újabban bele szokták nyomni a menyasszony és a vőlegény fejét. A tortaszelés úgy történik, hogy ha többemeletes, akkor minden emeletbe bele kell vágni. A vendégeknek valóban abból a tortából szeleteltek, amit oda kihoztak, de más lakodalmakon a torta kisebb és nem abból vágna, hanem a vendégeknek a cukrászda külön készíti elő.

A torta után következik az ajándékozás, ami történhet borítékos változatban vagy kikiáltva. A borítékot és a golyóstollakat a torta után diszkrétan elhelyezik az asztalon, hogy mindenki tudja ráírni a nevét. Annyira már nem divatos a kikiáltás, de a 2010-es évek elején még gyakorolták. A násznép, mielőtt hazamenne, odavonul a menyasszony asztalához, átadja a borítékot és megkapja az ajándékot, ami ebben az esetben borban és süteményben állt, de szoktak szilvapálinkát is adni. K.-ék lakodalmát az ifjú pár tartotta a saját pénzből, és bár a szülők sokat segítettek – pl. az ajándékokhoz szükséges bort a menyasszony szülei fizették ki – mással nem járultak hozzá, és pénzt sem adtak ajándékba a fiataloknak. Mára jellemzővé vált az, hogy a szülők nem szólhatnak bele a lakodalomba, sem ízlésbeli, sem egyéni tényezőkbé. 50 000 Ft-ot kapott a fiatal pár a menyasszony keresztanyja részéről. A menyasszony násznagya 3000 lejt tett, és a vőlegény násznagyasszonya egyedül 2000-et. A többi pár 600 lej körüli összeget ajándékozott. Az összegyűlt összeg felét odaadták a költségekre, és körülbelül 30 000 lej nyereség maradt.

9000 lej volt a menü, 3000 volt torta és a sütemény, 1200 a virágdísz, 450 a bor, 2800 a zenész, 1000 a teremdíszítés, 2000 volt a videós és 150 lej a meghívó. Körülbelül a fele összeg maradt meg, azaz 30 000 lej körül. Ezt az összeget befektették a vőlegény nagyszüleinek házána felújításába. Szamosújvári tömbházlakásra nem jutott volna, hiszen ekkor 80 000 lej körüli összegbe került egy kétszobás lakás Szamosújváron. Évente 4-5 lakodalomba kell ezért a fiataloknak visszamenni, bár sok esetben a szülők is felvállalják ezeket a költségeket, és visszamennek ők a fiatalok helyett. 4 óra körül hozták a tortát és 6 óra körül ért véget a lakodalom.

A három időszak lakodalmainak összehasonlítása

A forgatókönyvek változása

Balázs Lajos szerint „a forgatókönyv az átmeneti szokás teljes koncepcióját tartalmazza”, és beazonosítja azokat az elemeket, amelyek hozzátartoznak ehhez a kódrendszerhez. Ide sorolja „a szokást, mint intézményt, annak eszmeiségét, abból adódó feladatkörét, működési előírásait, a cselekvések (intézkedések) szereplőit, a cselekvések szakaszait, helyét, idejét, a rituális eszközöket, a viselkedési normákat és mintákat, intelmeket, tiltásokat, az öltözetet, a különböző átmeneti helyzetek hangulatát, kedélyállapotát, a rituális szövegeket, mozgásokat, gesztikulációt, mimikát stb.” (Balázs 2006: 52.) A forgatókönyv a szokás kódrendszere is, amit a közösség minden tagja ért, követ, betartását felügyeli és elvárja. A szokás forgatókönyve határozza meg, hogy a szokáselemek milyen sorrendben követik egymást. Ha összevetjük a három korszak forgatókönyveit, észrevehetjük, hogy bizonyos elemek kiestek, mások beépültek a szokásba.³³ A könnyebb áttekintés végett a szokást három egység mentén vizsgáljuk: a lakodalom előtti mozzanatok, a lakodalom napjának eseményei és a lakodalom utáni szokások külön táblázatokban követhetők:

A lakodalom előtt

1930–1960	1960–1990	1990–2017
A fiatalok egyezsége	A fiatalok egyezsége	Facebook: x eljegyezte y-t
Leánykérés	Leánykérés	Leánykérés
Egyezés	–	–
Jegyváltás/polgári esküvő	Eljegyzés/polgári esküvő	–
–	–	A terem kibérlése, előleg

33 Egyébként ez a folyamat nemcsak a magyar hagyományban, hanem a román folklórbán is jellemző. A Ion Cuceu és Ion Şeuleanu szerzőpáros állapítja meg a Bihar környéki román lakodalmak kapcsán, hogy a lakodalmak eltolódnak a rituális mélységek felől a ceremóniás-látványos vonatkozások irányába. „Amit illik aláhúzni [...] az az, hogy a lakodalom rituális vetületének a szűkülésével és a látványos ceremóniaszerű funkció növekedésével egyidőben elkezdnek teret nyerni a »progresszív szétesés« nyomai, amelyeket »megszegésekként« és egymásretvődésekként írhatunk le.” (Cuceu–Şeuleanu 2005: VII; fordítás tőlem – SZ. M.) „A hagyományos lakodalom szétesett, a lakodalmi énekeket egyre nehezebb beazonosítani, bizonyos rituális cselekvések jelentéseit régen elfelejtették.” (Cuceu–Şeuleanu 2005: XXXII; fordítás tőlem – SZ. M.)

1930–1960	1960–1990	1990–2017
A zenészek megfogadása	A zenészek megfogadása	A zenészek megfogadása
–	Fényképész megfogadása	Fényképész megfogadása
–	Gyűrűk megrendelése	Gyűrűk megrendelése
–	–	A meghívók megrendelése
–	–	Sütemények és torta megrendelése
–	–	Virágkötéssel szerződés
–	–	A teremdíszítés megszervezése
–	–	A ruhák megvásárlása
–	–	A fodrász, a sminkes lefoglalása
Jelentés a papnak	Jelentés a papnak	Jelentés a papnak
Hívogatás	Hívogatás	Meghívó átadása/postázása
Hirdetés	Hirdetés	Hirdetés
Tojásgyűjtés	–	–
Készülődés	Készülődés	–
Hérisz	–	–

A három időszakot illetően a lakodalmat megelőzően mindhárom esetben komoly készülődés folyik. Az eltérések főként a szervezés másfajta módjából adódnak, hiszen másként kellett készülődni, ha otthon tartották a lakodalmat, másképp, ha a kultúrotthonban és másként, ha a vendéglőben. Ha sorra vesszük a különbségeket, látható a táblázatból, hogy a fiatalok egyezőségét illetően ma már rögtön mindenki tudomást szerez a lakodalomról, hiszen divattá vált megosztani az információt a Facebook közösségi oldalon is. Idén is, de korábbról is van rá példa, hogy a külföldön élő füzesi fiatalok így juttatják az otthoniak tudomására, hogy milyen terveik vannak. Ha a külföldön élő fiatalok számára a médium egy lehetséges hírközlési csatorna, az itthon élők számára még azt pusztán a divat diktálja.

A leánykérés minden esetben megtörténik, bár ennek is változó módjai vannak. Míg korábban, az első és a második időszakban a leányt a szülőktől kérték meg, és komoly súlya volt az eseménynek, amit izgalom kísért az esetleges visszautasítástól féltre, ma a leánykérésben a szülőknél nincs nagy szerepe. Az esettanulmányból is kiderül, hogy a fiatalok számára fontos volt a szülők jelenléte, de a gesztus maga a lány felé irányul, a szokás pedig sokat kölcsönöz az amerikai filmekből: a fiú letérdelve kéri meg választottja kezét, vagy egy díszvacsora keretében rejti a gyűrűt a szalvéta alá. Arra is van példa a füzesiek körében, hogy a vőlegény párizsi útra fizetett be, és az Eiffel-torony tetején kérte meg választottja kezét. Tapasztalatom, hogy a szokás a maga tartalmában megmaradt, hiszen funkcionális része az egységnek,

enélkül nincs lakodalom, ám a mai formákban a kreativitásnak, a „más”-nak, az egyedinek sokkal nagyobb szerepe van, mint régen. Ugyanakkor, ahogyan ezt már többször is hangsúlyoztam, a szülők szerepe is sokat változott. Amikor a lány már nem a szüleivel lakik, hanem esetleg egy kolozsvári albérletben, mert egyetemista, akkor a leánykérésbe nem mindig avatják be a szülőket, hiszen az, hogy az ő házukból viszik el a menyasszonyt, csak szimbolikus.

Az *egyezség* szokása mára teljesen eltűnt, a forгатókönyvekből már a múlt rendszer idején kiesett. Valódi tartalmában ennek csak addig volt értelme, amíg a fiatalok javait a szülők vagyoni alapja határozta meg. Ennek a családi vagyonnak az államosítása után a szülők, ha tartottak is *egyezséget*, csak abban egyezhettek meg, hogyan szervezik a lakodalmat: ki vágja a disznót, kinek kik lesznek a meghívottai, hány vendéget várnak, stb. Mivel manapság a szülők anyagilag nem minden esetben járulnak hozzá a lakodalom költségeihez, tehát „nem ők tartják a fiataloknak a lakodalmat”, semmilyen szerepük nincs, az egyezés szokása is teljesen eltűnt.

A polgári esküvő is kiesik a szokásrendből, ugyanis funkcióját veszítette. Korábban a fiataloknak szükségük volt arra az egyhetes várakozásra azért, hogy ha bármelyikük meggondolná magát, lehetőség legyen a házasságot felbontani, mára viszont ez az igény megszűnt. Nincs jegyességi időszak sem úgy, ahogyan ez korábban élt, a fiatalok sokszor több évig élnek egy fedél alatt a házasságot megelőzően is. Amikor a házasságra vonatkozó végső döntés megszületik, már senki sem gondolja meg magát, még akkor sem, ha erre a törvény feljogosítja őt. Egyébként a kommunizmus idején a polgári vagy a nagy eljegyzés azt a funkciót is szolgálta, hogy megszűntek a költségek: az eljegyzést a lány szülei támogatták anyagilag, a lakodalmat a fiú szülei. Mivel ma a lakodalmat legtöbbször előzetes anyagi támogatás nélkül a házasulandók szervezik, az eljegyzés fölöslegessé vált.

Az összes mai lakodalomra vonatkozó kitöltött kérdőívben az arra adott válasz, hogy mi a lakodalomszervezés első lépése, az volt, hogy a terem kibérlése. Erre régen, amikor a lakodalmakat otthon vagy a *kultúr*ban tartották, nem volt szükség, hiszen nem volt egy nyáron annyi lakodalom, hogy ne lett volna szabad időpont mindenki számára. Manapság, egy-egy jobb vendéglő esetében két évre előre sem lehet helyet kapni lakodalomtartás céljából. A terem után a következő lépés a zenészek lefoglalása, ami régen is, ma is a mulatság garanciája volt. Régen, mivel csak egy zenész volt a faluban, a lakodalmak zenei ízlése azonos volt, ma ez is változik: a legtöbbször olyan zenészeket fogadnak, akik egyaránt tudnak népzenei és könnyűzenét is játszani, sőt a vőfélykedést is vállalják.³⁴ A lakodalom egyéb specialistái közé tartoznak a zenészek mellett ma már a fényképezők/videósok, a virágkötészek, a terem díszítésével foglalkozók, a cukrászok, a fodrászok és a sminkesek, de ide sorolhatnánk a ruhaszalonok képviselőit és az ékszerészeket is, akik hatalmas összegeket képesek elkérni, ezzel óriásira növelve egy-egy igényesebb lakodalom költségeit. Ezekre a specialistákra és az általuk forgalmazott kellékekre azután lett szükség, hogy a rendszerváltást követően a füzesieknek változott a világlátásuk, az

34 Erről lásd később a szerepköröknél.

igényszintjük, az ízlésük. Elsősorban a televízió és az internet biztosította képanyag szolgált mintául akkor, amikor az igények átértékelődtek, az elvárások megváltoztak. Mivel a lakodalom az ember életének egy kitüntetett napja, ekkor igyekeznek minden olyat megvalósítani, amiről korábban csak álmodni mertek.

A papnál tett látogatás máig sem változott, hiszen a szándékot jelezni kell, és ennek ma is megadják a módját, akárcsak régen. A hirdetéskor ma is tudják, kötelező ott lennie az új párnak a templomban, de azért gyakran megesik, hogy mégsem jelennek meg – az öregek természetesen, akárcsak régen, ma is kiszólják, kibeszélik az ilyen fiatalokat, de ez őket már nem érinti annyira érzékenyen, mint korábban, hiszen az idősek tisztelete felszámolódóban van. Újabb változást a meghívás módjában tapasztalhatunk. A meghívás is elmaradhatatlan, nem eshet ki a szokásból, hiszen az embereknek tudniuk kell, hogy meg lesznek-e hívva a lakodalomba vagy sem, de addig, amíg régen ez külön szertartás nyomán, a vőfélyek által elmondott verssel történt, ma sokszor már csak egy postán elküldött meghívó jelzi ezt. A kommunizmus idején jelentek meg a nyomtatott meghívók, amelyeket a szülők, de inkább csak a két örömya személyesen adott át a meghívottaknak. Ha nem volt meghívó, akkor a szóbeli meghívás is elégségesnek számított. Ez a szokás máig megmaradt, azt tekintik mintaadónak, ha az örömszülőknek sikerül személyesen eljutniuk minden meghívott családhoz. Telefonos vagy leveles meghívást csak az kap, aki külföldön él vagy nem elérhető. A tojásgyűjtés szokása teljesen eltűnt, hiszen akkor, amikor a lakodalmakat szélesebb körben kezdték el szervezni és több meghívott volt, a vőfélyek már nem mentek házról házra hívogatni, és tojást sem kaptak. A tojást a kommunizmus idején tartott lakodalmak esetében azok vitték, akik segíteni mentek, tehát a közeli rokonok, szomszédok. Ma nem csak tojásra, hanem egyéb ételajándéokra sincs szükség, hiszen a vendéglő konyháján készülnek az ételek.

A lakodalom napja előtti készülődés is ma már a legtöbb esetben elmarad. Erre a két korábbi időszakban azért volt szükség, mert azokat a vendégeket, akik a lakodalmas házhoz jöttek, a lakodalom napján illett megvendégetni. Amikor a lakodalmakat otthon tartották, a készülődés sokszor egy teljes hetet is igénybe vett, hiszen egyik nap készítették a laskát, másik nap vágták a tyúkokat, készítették a süteményeket, töltötték a káposztát. A *kultúrban* tartott lakodalmak előkészítése is sok időt és energiát vett igénybe, bár azokban az esetekben az ételeket nem otthon, hanem a kultúrház rögtönzött konyhájában készítették el. Manapság ritkán tartanak készülődést, inkább csak formális találkozás maradt, ugyanis ez az alkalom szolgál arra, hogy a másnapi teendőket, időpontokat megbeszéljék, illetve arra, hogy a nagyvőfély kihirdesse a vőfélyek és a nyüszüleányok párjait. Ha van készülődés, akkor ez a vőlegény házánál zajlik, de amint az esettanulmányból is kiderül, túl nagy „felhajtásnak” tartják. A mai emberek nem szívesen nyitják meg ajtóikat idegenek előtt, nem akarnak vagy nem tudnak megfelelni az elvárásoknak, és inkább lemon-

danak a szokásokról. Nagy Olga³⁵ ír arról, hogy a lakodalom mindig arra is alkalom, hogy a falu megszemlélhesse a rítus „főszereplőit”, és ezt a közösség előtti megmutatkozást ma már nem mindenki szereti.

A *hérisz* is teljesen eltűnt a szokásgyakorlatból. A lakodalom előtti napon elsi-ratták a menyasszony lányságát, bús nótákat énekeltek, aminek megvolt a maga szerepe. A lány státust váltott, bizonyos dolgok ettől kezdve tilosakká váltak számára: nem viselhette szalagjait, gyöngyeit, nem járhatott többé a táncra, meg kellett elégednie a férjével. Ezt a státust siratta el rokonai körében a lakodalom előtti napon. A kommunizmus idejéből ilyen siratókra már nem emlékeznek a füzesiek, bár a státusváltás jelentősége ekkorra még nem tűnt el teljesen. A szokás kimaradásának okát ebből az időszakból tehát nem tudjuk indokolni. Hogy ma miért nincs szükség erre? A státusváltás ma már nem annyira hangsúlyos eleme a házasságnak: bár férjhez ment, a lány ma is ugyanúgy öltözködhet, mint a lányok, a fiatalokhoz hasonlóan ugyanúgy eljárhat multságokba, akár a férjével/feleségével, akár nélküle, nem kell feltétlenül az anyósával laknia, és senki kontrolljának nem kell alávetnie magát. Régen a lánynak valóban siratnia kellett a lányságát, ugyanis megfosztották addigi életétől. Ma, a megváltozott értékrend és világszemlélet nyomán a két státus közötti különbség elmosódott, így az átmenet sokkal könnyebb. Bizonyítékul a három esettanulmányra utalhatunk vissza: Hideg Anna a szökés után három évig élt a férje nélkül az anyósa házában, mert a házasság után férjét elvitték katonának. Egy mai esetben a lány biztosan visszaköltözne a szüleihez, mert a mai szokásrend és erkölcs szemet hunyna fölötte, de ő nem ezt tette, mert az akkori mentalitással ütközött volna. Bálint Ildikó, aki a nagy létszámú, pompás lakodalmuk után a férje családjának a házába költözött, évekig alávetette magát az anyósa akaratának. Bár, saját bevallása szerint, a nagy összeget, ami a lakodalomban összegyűlt, fordíthaták volna arra, hogy Szamosújváron tömbházlakást vegyenek és új életet kezdjenek, ők alávetették magukat az anyósa akaratának, és még ma is egy fedél alatt élnek. Nemcsak ő vallja ezt magáról, hanem más adatközlők is mondják, hogy ilyennek számított régen a jó meny: engedelmesnek és férjhez menése után alkalmazkodónak az új környezetéhez. Lapuhos Kinga esete más, ott már az anyósnak nemcsak hogy nem lehetett beleszólása a fiatalok életébe, de nem is akart volna beleszólni. Ő már a „modern” anyós képét testesíti meg, akivel Kinga, bár egy faluban lakik, ritkán látogatják egymást, külön házban, külön utcában laknak, és bár a gyerek érkezésekor elkelt volna a segítségével, hagyta a fiatalokat a maguk életét rendezni.

35 „...a falubeliek, akik a lakodalom számos mozzanatát végignézhetik, valójában olyanok, mint a színház közönsége, mely élvezi és ugyanakkor bírálja is a látványosságot. Napokig, hetekig folyik egy-egy lakodalom minden részletének a megtárgyalása: szép volt-e a menyasszony, sírt-e, hogyan mondta az esküt, milyen volt a ruhája, hány nyoszolyólány volt, kik voltak a násznagyok, vőfélyek stb.” (lásd Nagy O. 1989: 184.)

A lakodalom napjának eseményei

Az alábbi táblázat a három időszak eseményeit a lakodalom napja szerint csoportosítja.

1930–1960	1960–1990	1990–2017
–	–	Megérkezik a fotós
–	–	A menyasszony a fodrászhoz megy
A vőfélyek elmennek a zenészért	A vőfélyek elmennek a zenészért	Megérkezik a zenész a lakodalmas házhoz
A vőfélyek elmennek a koszorúslányokért és elviszik őket a vőlegényes házhoz	A vőfélyek elmennek a koszorúslányokért és elviszik őket a vőlegényes házhoz	A vőfélyek elmennek a koszorúslányokért és elviszik őket a vőlegényes házhoz
A vőfélyek és a koszorúslányok elmennek a násznagyért	A vőfélyek és a koszorúslányok elmennek a násznagyért	A vőfélyek és a koszorúslányok elmennek a násznagyokért
Megérkeznek a koszorúsok a menyasszonyos/vőlegényes házhoz a násznaggal	Megérkeznek a koszorúsok a menyasszonyos/vőlegényes házhoz a násznaggal	Megérkeznek a koszorúsok a menyasszonyos/vőlegényes házhoz a násznaggal
–	–	A vőlegény/menyasszony öltöztetése
–	–	A bokréták feltűzése
Tyúk/kakasküldés	–	–
–	A vőlegény búcsúztatása	A vőlegény búcsúztatása
–	A vőlegény násznépével megérkezik a menyasszonyos házhoz	A vőlegény násznépével megérkezik a menyasszonyos házhoz
–	Viccelődés a kapuban (álmenyasszony)	Viccelődés a kapuban (álmenyasszony)
–	Búcsúztatás	–
–	A bokréták feltűzése	A bokréták feltűzése
–	–	Búcsúztatás
Indul a két menet	Indulnak együtt a polgármesteri hivatalba, onnan a templomba	Indulnak együtt a polgármesteri hivatalba, onnan a templomba
Hozományos szekér indul	Hozományos szekér indul	–
–	–	Fotózkodás

1930–1960	1960–1990	1990–2017
Találkozás a templomban	Találkozás a templomban	–
Eskü	Eskü	Eskü
Búcsúztatják a menyasszonyt	–	–
Indul a menet és a hozományos szekér	–	–
A násznép megérkezik a vőlegény házába, az anyós fogadása	A násznép megérkezik a kultúrotthonba, az anyós fogadása	A násznép megérkezik a vendéglőbe, a pincér pezsgővel fogadja
A lakodalom elbomlása	–	–
–	–	Pezsgőbontás, pohártörés
A násznép visszajön, asztalülés	Asztalülés	Asztali áldás
–	–	Az előétel elfogyasztása
–	–	Menyasszonytánc, ez indítja a mulatságot, innen kezdve lehet táncolni
–	–	Menyasszony/vőlegény/cipőlopás
–	–	A sült
–	A tortaajándékozása	A torta
Ajándékozás	Ajándékozás	Ajándékozás
Kontyolás	A menyasszony átöltözik	–
Tánc	Tánc	Tánc
A násznagy hazakísérése	A násznagy hazakísérése	–
A zenész hazakísérése	A zenész hazakísérése	–

A fenti táblázat alapján is megállapíthatjuk, hogy a lakodalmak napok eseményei mások voltak régen és ma. A legrégebbi lakodalom első mozzanata az volt, hogy a vőfélyek összegyűltek a vőlegényes/menyasszonyos házaknál, és együtt mentek el a zenészekért. Ugyanígy történt ez a középső időszakban is, ám a mai események a fotós/videós megérkezésével veszik kezdetüket, hiszen az esemény mediatisálása, rögzítése elsődleges fontosságú, egyetlen mozzanat sem maradhat ki a lakodalomról készült filmből. A zenész is a maga autójával érkezik, ha nem a faluból származik, így a szokásnak ez a része is kimarad. A kommunizmus idején szervezett lakodalmakra is hívtak fotóst a városból, de a cél nem magának az eseménysornak a megörökítése volt, hanem csupán néhány emlékfotó elkészítése. Így például, ha az adatbázis képeit áttekintjük, látható, hogy a legtöbb a belállított, pózoló kép, és kevesebb a spontán, ugyanis a fotós nem kísérte el a násznépet mindenho-

va: készített néhány képet otthon, aztán néhányat a menetről, a templomi esküről, de a mulatságba sok esetben már el sem ment. Olyan esetek is voltak (ha például a menyasszony vagy a vőlegény szamosújvári volt), amikor a fotós nem is jelent meg az eseményen, hanem a násznép vonult be a stúdióba, és ott készült el a beállított kép. Ezekből a képekből szinte minden szamosújvári ember képgyűjteményében találunk darabokat, a beállítás azonos, a stílus, a fényhatások, a stúdió kellékei, a beállítás azonos, csak a szereplők mások. (lásd 29–30. képek) Ma a fotós beépül a rítusstruktúrába, sőt, sok esetben magának a rítusnak az alakítójává válik, amikor például bizonyos eseménymozzanatok csak azért kerülnek be a szokáscselekvések közé, mert „benne vannak a fotós csomagjában”. A menyasszony és a vőlegény az esemény jó megörökítése céljából aláveti magát a fotós kéréseinek, és például sok esetben „rendelésre” csokolózik azért, mert a fotós kéri, vagy a násznépet várakoztatja, mert jók a fények, és a fotós alkalmasnak látja az új párról portréfotókat készíteni.

Régen a vőfélyek elmentek a koszorúslányok otthonába, és onnan hozták el őket a lakodalmas házhoz, ma viszont már ez a szokás is kimarad, a koszorúslányok maguk mennek el és ott találkoznak. A koszorúslányok és a vőfélyek öltözete eltérő volt a három időszakban, erről a későbbiekben szó lesz, de bármennyire is változott az öltözködés, néhány alapvető, a régi lakodalmakból származó elem megmaradt: ilyenek a vőfélybot, amire rákerül a szalag, a bokréta, amit feltűz a lány a fiú mellényére és a virágbokréta, amit a kalapjába tesz. A legrégebbi formában a fiú verssel köszöntött be a lány házába és kérte ki a bokrétát, ma ez már rigmusos beköszöntés nélkül történik, vagy egyáltalán nem történik meg, és a fiú öltözkésétől függenek a kellékek is (ha nincs kalapja, akkor nincs szükség bokrétára sem). A középső időszakban és ma is a fiú nem verset vitt, hanem virágcsokrot a lánynak. Szó volt róla már a korábbiakban, és a későbbiekben, az öltözékek vizsgálatakor még kitérünk arra, hogy a mai fiatalok nem szívesen öltöznek népviseletbe, megpróbálják modern kiegészítővel stilizálni azt, így ennek a mozzanatnak a fontossága ezért van eltűnőben.

A násznagyoknak a lakodalmas házhoz kísérése ma is ünnepélyes és jelentős pillanata a lakodalomnak. A násznagyok aprósüteménnyel, itallal várják a koszorúsokat, sokat nem időznek, hanem indulnak is gyalogosan, zenész kíséretében a menyasszonyos, illetve a vőlegényes házhoz. Ez a mozzanat is a megmutatkozást, a ceremóniajelleg hangsúlyozását célozza: a násznagyok az ifjú pár kísérői, ők is a lakodalom főszereplői közé tartoznak, ezért nekik is kijár a pompás menet, a zenész kísérete. Ennek a mozzanatnak a lebonyolításában szinte semmi sem változott az idők során, azonban onnan kezdve, hogy mindenki megérkezett a lakodalmas házakhoz, a három időszak más-más eseménymozzanatok tartalmaz, célunk pedig, a különbségekre való rámutatás után, a változás okait keresni.

A legrégebbi esetekben a következő mozzanat a kakas/tyúkküldés volt, amely által megtörtént a menyasszony kikérése: a vőlegényes háznál felöltöztettek egy kakast vőlegénynek, textilből készült, otthon varrt „ruhadarabokat” adtak rá, és egy tányér sütemény, illetve pálinka kíséretében a vőfélyvel, és később a násznaggyal együtt, elküldték a menyasszonyos házhoz. Bár nem célunk a vőfélyversek

folklorisztikai elemzése, a rítuselem jobb megértése céljából nézzük meg mégis a szöveget:

A tyúk feladás

*Sokat jártam sokat láttam
 ij szép madarat még sohasem láttam
 S hogy jártamban ezt a szép madarat
 megláttam kisvőfi társammal, anyit
 futottam fáradoztam míg megfogtam.
 Most már kedves násznagyuram
 Elődbe ajándékul hoztam.
 Kedves násznagyuram ez olyan madár
 hogy 7-et tojik, 9-et köt
 Ha nem hiszi kedves násznagyuram
 itt a cédula olvassa el.*

A menyasszonyos háznál a vőfélyeket a násznagy várta, már tudták, hogy mi céllal jöttek, késleltető játékokkal próbálták megakadályozni közeledésüket (pl. bezárták a kaput), de végül csak megmutatták a menyasszonyt. Amióután a vőfély és a násznagy meggyőződtek, hogy a menyasszony házában is készülődnek, visszatértek a vőlegény házába azzal a menyasszonynak felöltöztetett tyúkkal, amit a menyasszonyos háztól küldtek cserébe a kakasért. A kakas és a tyúk egészen az 1962-es kollektivizálásig több tájegységben előfordult a lakodalmas szokások szerkezetében.³⁶ Például a szilágysági Kárásztelkén az esküvő előtt a menyasszony egy tyúkot és két almát küldött vőlegényének, aki azokat egy kakassal, kolbásszal és két tojással viszonzta. Több erdélyi vidéken általában gondosan feldíszített kakast vagy tyúkot helyeztek a fiatal pár előtti asztalra, amit Gyimesben a tréfásabb legények elloptak, majd különböző javak ellenében szolgáltatottak vissza (Pozsony 1998: 160–162).

Ördögösfüzesen szokásként már a középső időszak lakodalmi eseményei között sem szerepel, és ennek legfőbb oka az, hogy ma már a vőlegény maga is részt vesz a kikérésen. Az elem eltűnése a lakodalom szokásaiban bekövetkező leglényegesebb változásra mutat rá, és egy sor más szokáselemmel van összefüggésben. Ennek a mozzanatnak a jelentősége ugyanis abban állt, hogy a vőlegényes háznál megakartak bizonyosodni a lakodalom napján is arról, hogy készül a menyasszony, lesz lakodalom, ugyanis a legrégebbi formákban a mulatságot két helyen szervezték, az

³⁶ Referenciaként talán Balázs Lajos írásai szolgálhatnának még, aki a lakodalmi perec és a lakodalmi fenyő szimbolikájára vonatkozóan állapítja meg (lásd Balázs 2012a), hogy a menyasszony tulajdonképpen háromszor megy át beavatáson a lakodalom alatt: egyszer a hivatalos házasságkötés alatt, egyszer az egyházi esketés alatt és egyszer a lakodalmi fenyő kikérésekor. A fenyőkikérők az útjuk során a tyúk vándorlására vonatkozó énekeket énekelnek, és ez az az elem, amely megteremtheti a hasonlóságot a két szokáselem között. Ez a mozzanat is, amely a tyúk- és kakasküldés játékból áll, megragadható lehetne szimbolikus szexuális játékként, egy nevedik beavatásként?

ifjú pár csak a templomban találkozott. Az eskü előtt a vőlegénynek tilos volt látnia menyasszonyát, így vele csak az úrasztala előtt találkozott: a vőlegényes ház násznépe és a menyasszonyos ház násznépe külön indult el a lakodalomba és csak egy rövid útszakaszon mentek együtt, ugyanis a hídnál, a templom közelében kellett mindkét menetnek lennie, mire elkezdtek harangozni. A templomba is külön mentek be, aztán a vőlegényt is, a menyasszonyt is a vőfély elővezette, és ők csak ott találkozhattak. A kakas- és tyűkküldés szokása tehát ezeknek a további mozzanatoknak az ismeretében nyeri el jelentését, és válik elválasztó rítuselemmé. Ez a szokás a legrégebbi formában található meg, a szocialista időszakban teljesen eltűnt, a mai fiatalok egyáltalán nem ismerik, talán pontosan azért, mert a mögöttes szimbolikus tartalom már nem ismeretes számukra, vagy mert a lakodalomnak a szexualitással kapcsolatos rítuselemei eltűntek.

Ezt a mozzanatot a hagyományos lakodalomban a templomba való indulás követte, a két másik időszakban viszont megelőzte a vőlegény és a menyasszony búcsúztatása. A régi formában a búcsúztatás csak a templomi eskü után következett, és csak a menyasszonyt búcsúztatták, hiszen ő vált el addigi otthonától. A későbbiekben a búcsúztatás a vőlegényre is kiterjedt, egyrészt főként amiatt, mert ő maga is elköltözött a családi házból, másrészt azért, mert a szokás logikája is megváltozott, a státusváltást a vőlegényre is kiterjesztették. Itt, ahogyan a későbbiekben még szó lesz erről, az átmenetiség fázisainak sorrendjében is változás következik be: kisebb szerep jut az elválasztó, preliminális rítusoknak, és nagyobb szerep a beépítő rítusoknak. Ha a két utóbbi időszakot vizsgáljuk, akkor a templomba való indulást megelőzően a vőlegény és a násznépe a menyasszonyos házhoz megy és kikéri a menyasszonyt. Útjukat ekkor szokták elkötni, illetve ekkor szokták játékosan megviccelni a menyasszonyt keresőket azzal, hogy nincs menyasszony, vagy azzal, hogy idős asszonyt vagy fiatal leánykákat hoznak ki helyette. Ezeknek a késleltető játékoknak a szerepe az átmenet tudatosítása volt, játékos figyelmeztetésül szolgált arra, hogy a vőlegény alaposan gondolja meg szándékát. A késleltető játékoknak ma is nagy szerepük van, talán ezek azok az elemek, amelyek máig hordozzák a régi lakodalmak ízét. A kötél, az út szimbolikája ma már nem ismerős számukra, de a játékok helye van a rítusokban, ezért gyakran emiatt maradnak meg ezek a régi elemek.

A vőlegény búcsúztatásának a kommunista időszakban lett nagyobb szerepe, ugyanis ekkor adódott lehetőség arra, hogy az új pár új otthonba költözzön. Amíg a fiú a családi házban maradás jogát élvezhette, a búcsúztatásnak semmi értelme nem volt, hiszen a fiú sehova nem ment, hanem visszatért a családi házba a menyasszonyával. A búcsúztatás inkább a menyasszonyt érintette, aki valóban elbúcsúzott addigi lakásától, rokonaitól, szomszédaitól, szüleitől, testvéreitől, és ezután már csak látogatóba járt haza. A búcsúztatóknak ezért sokszor tragikus kicsengésük volt, gyakran történt meg, hogy sírtak is a rítus alatt. Manapság a fiatalok kerülnek a lakodalom alatt a szomorú pillanatokra, erre több példa is van: bár az árva leány búcsúja nagyon szép (az idősebbek szerint), adatközlőm sajnálkozva mondja, hogy unokája nem kívánta a vőfélyvel elmondani a saját esküvőjén, hogy ne legyen szomorú kicsengésű az esemény. A szomorúság kiiktatására való törekvés ragadha-

tó meg abban is, hogy ma már a búcsúztató nem mindegyik versszakát mondják el a vőfélyek. A szomorú hangvétel régen még hozzátartozott a rítushoz (pl. sirató a lakodalom előtt, búcsúztató), ma viszont ez főként amiatt marad ki, mert az átmenet rituális jellegét nem érzik annyira erőteljesnek. Az, ami már nem bír rituális jelleggel, könnyebben kiesik a szokások közül, így fölöslegesnek érzik mutatni a szomorúságot, megjátszani a sírást, amikor ez a lány életének a legszebb napja. A változás ma már nem releváns, korábban is hangsúlyoztuk, nincs igazi státusváltás, hiszen a lány élete alig változik valamit az asszonykorba lépéssel, sőt, könnyebb élete lesz, hiszen nem kell szembenéznie a szülői kontrollal. A búcsúztatás a középső időszakban rögtön a vőlegény és násznépe megérkezése után történt, ezzel is az eltávolító jelleget hangsúlyozva, ugyanis adatközlőim állítják, hogy addig nem mehetett be a házba se a vőlegény, amíg a menyasszonyt el nem búcsúztatták. Ma ez fordítva történik: a vőlegény érkezésekor esetleg eljártsszák az álmenyasszonyos tréfás játékot (ha „arravaló” a násznagy, vagy a násznépben akad egy-egy tréfásabb ember), majd a vőlegényt beengedik a házba, hogy megkeresse választottját. Amikor megtalálja, odaadja neki a hozott menyasszonyi csokrot, és megcsókolják egymást. Ezeknek a nyilvános intim gesztusoknak a múltban nem volt helyük a lakodalmi szokásokban, a vőlegény a menyasszonyát nem csókolhatta meg nyilvánosan, csak a kontyolás után. A szexualitás gyakorlását ki kellett várni. Ma, mivel lazultak az erkölcsök, említettük már, hogy sok esetben a házasság több évig tartó együttélés után valósul meg, az elválásnak nincs valódi értelme, tartalma. A rítus megmarad, de nagyfokú deritualizálódás megy végbe: a szokások gesztusokká válnak, amelyek mögül eltűnik a tartalom.

A búcsúztatás után a menyasszony a vőlegény, a szülők, a násznagyok és a testvérek mellére tűzi a bokrétákat, és menetbe állva elindulnak a polgármesteri hivatalba, majd a templomba. Bár az eltávolító jelleg megszűnőben van ezt a rítust illetően, azért ez mégiscsak megragadható abban a tényben, hogy a két fél külön megy a menetben: a menyasszony megy elől a két násznagy karján, a vőlegény pedig mögötte, oldalán a két násznagyasszonnyal. Annak is jelentősége van, hogy a menyasszony megy elől, hiszen a lakodalom valójában az ő beavatásáról szól. Ez a felállás azután is így történik, hogy kijönnek a polgármesteri hivatalban tett fogadalomról, hiszen összetartozásuknak a valódi tartalmát csak a templomi eskü adja meg. Amíg korábban a hivatalos eljárás egy héttel hamarabb lezajlott, addig ma ez a lakodalom napjára esik, hiszen egyszerűbb így – állítják az adatközlők.

A templomba érkezve a régi változatban külön megy be a menyasszony és leül az asszonyok padjába, és külön a vőlegény, aki a férfiak padjában foglal helyet. Innen a nagyvőfi vezeti ki őket rendre az úrasztala elé, ahol aztán a pap kérésére kezét fognak és megesküsznek. Ma egyszerre mennek be a templomba, de egymás mellé ma is csak az úrasztala előtt állnak.

A templomi szertartásnak ma már vannak kiegészítő elemei is: színesítheti a „műsort”, ha például a násznagyasszony vagy valamelyik koszorúslány verset mond. Sok esetben ma itt húzzák egymás ujjára a karikagyűrűket is, és az eskü után is helye van a hitvesi csóknak. A templomból kifele jövet a fogadalom ünnepi mi-

voltát tánc erősítette meg, amit a násznép a templomkertben vagy az utcán táncolt el. Ma ezt az örömet például a magasba eresztett galambok jelképezhetik, melyeket az ifjú pár és a násznagyok engednek el. A hagyományos lakodalomban a fiatal pár útja a templomból a menyasszonyos házhoz vezetett, és csak ekkor történt meg a menyasszony búcsúztatása. Az eskü még nem jelentette a beavatást, a küszöb-állapot csak azután (vagy még talán azután sem) számolódtott fel, hogy az anyós házába fogadta menyét. A hozomány kikérése verses formában zajlott, és a vőfély, illetve a násznagyok bonyolították le. A vőfélyes füzetek szövegei az ágy kikérésének nevezik ezt a rítust:

Az ágy kikérése

*Gondolom tudják már kigyelmetek nyilván
Hogy a mi vőlegényünk most mit kíván.
Illő tisztelettel általam kéreti
Hogy mátkája ágját adják által neki.
A szállításért nem kérünk semmit sem
Ami vőlegényünk elviszi ingyen.
De azért nem akarjuk ám a kentek házát
Megadjuk ha kell az ágnak az árát.*

A templomból visszatérő sereget a menyasszonyos háznál már várták a díszesen felöltöztetett, felbojtozott ökrös szekerek. A mondóka elhangzása után a szekerekre rakták a menyasszony holmiját (ládát, textíliákat, párnákat, ágyat, később modernebb bútordarabokat is: toalettasztalt, foteleket, kisasztalt stb.), elbúcsúztatták a menyasszonyt és elindultak a vőlegényes házhoz, ahol az anyósa már várta. A kapuban az örömanjának szóló csujjogatásokkal kérték a kapu kinyitását. Az anyós a ház küszöbén várta menyét egy tányér süteménnyel és egy üveg pálinkával, amiből megkínálta és ezzel szimbolikusan befogadta családjába. Ekkor szólította először lányomnak, és tanácsokat is adott neki arra vonatkozóan, hogy milyen elvárásai vannak vele szemben. Ennek a szokásnak nem volt külön mondókája, a két nő spon-tánul beszélt. Ma is megmaradt ennek a beépítő rítusnak a fontossága, hiszen a régi formák után a kommunizmus idején az anyós a kultúrház ajtajában, szintén a küszöbön fogadta menyét, ma pedig a vendéglő ajtajában várja. Az újabb változatokban még az is beépült a szokásba, hogy nemcsak az egyik anyós várja a fiatalokat, hanem mindkettő, hiszen ma már kettős társadalmi változás tapasztalható: a vőlegénynek is, a menyasszonynak is be kell tudnia épülnie a másik családjába.

A régi lakodalomban a násznép ekkor eloszlott, mindenki hazament megetetni az állatokat, este pedig, ahogy besötétedett, visszajött mulatni. Addig a lakodalmas házaknál átrendezték a szobát, bútorokat vittek ki és padokat tettek be, hogy a násznép le tudjon ülni vacsorázni. A középső időszakban ekkor mindenki beült a kultúrotthonba, a sűrűn egymás mellé helyezett padokra, és indult a lakoma. Ma a vendéglő ajtajában néha még az anyósok fogadják az ifjú párt, de a legtöbb esetben

a vendéglősök által beépített rítuselem, a pezsgőbontás és pohártörés következik. Bár adatközlőim szerint ezt ők nem kérték, a vendéglő elengedhetetlen mozzanatként tartja, és sokszor az ifjú pár véleményének a kikérése nélkül bonyolítja le a rítust. Arra is van ma már példa, hogy a lakodalom egy másik specialistája, a fotós szól bele a rítusba, ugyanis a fotózkodás is a szokáscelemek egyik eleme. Bár a fotós feladata dokumentálni az egész lakodalmat, a beállított fotókat is el kell készíteni, így sokszor az történik, hogy a násznép bevonul a vendéglőbe, és a pár csak félórás/órás késéssel érkezik, mert azalatt portréfotókat készítenek.

A multság menetét régen a vőfélyversek általi rend diktálta, és első mozzanata a pálinka *feladása* volt. Ma a vőfély szerepe itt, ennél a mozzanatnál már lejárt, és a szót általában valamelyik zenész veszi át, aki a mikrofonba mondja be, hogy éppen melyik fogás következik. Ő mondja el az asztali áldást is, ha a meghívottak között nincs ott a lelkész. A pálinka feladása után következett a bor, a leves, a sült, a káposzta és végül a sütemény feladása. A vőfély szerepe volt a hosszú asztalülés alatt szórakoztatni a vendégeket, amire ma már azért sincs szükség, mert az előétel elfogyasztása után következik is az új pár nyitótánca. Erre a mozzanatra külön tánctanárral készülnek azok, akik nem túl tehetséges táncosok, és betanult mozdulatsort adnak elő, ami sok esetben művi. Az új pár tánca után már bárki felállhat táncolni, így az asztalülés nem tart olyan sokáig, mint régen, amikor a túl szűk lakószoba biztosította az egyetlen helyet a multság számára. A régi lakodalmakon, de még a középső időszak lakodalmaiban is csak éjfél után kezdődött a tánc, amikor a lejár az ételek elfogyasztása, így összeszedhették az asztalokat. A szokás megváltozását ebben az esetben a hiányosságok feloldása okozza. A táncos multság alatt történik meg ma az, ami régen egyáltalán nem volt szokás, hogy ellopják a menyasszonyt, majd – újabban – a vőlegényt is. Ezek a játékos kitérők a lakodalom hangulatát, játékosságát hivatottak szolgálni, ugyanis a visszatérők ma már nem pénzt vagy pálinkát kérnek cserébe a menyasszonyért, mint a korábbi változatokban, hanem különböző feladatok elé állítják a rítus „főszereplőit”: a vőlegény az anyósáról kell dicserő szavakat mondjon büntetésül, hogy nem vigyázott eléggé menyasszonyára. Gyakorik a szexuális konnotációjú játékok is, amelyek a beavatást segítik: a menyasszonynak például egy tojást kell átcsúsztatnia a vőlegény egyik nadrágszárából a másikba úgy, hogy a tojás ne törjön el. Bár ezek a szokások a régi lakodalmakból hiányoztak, és idegen mintára épültek be a mai formákba, mégis szervesen illeszkednek az egységbe, összefüggenek a szokás rituális logikájával, és a beavató rítusok körébe sorolhatjuk őket.

A sült, majd a torta ünnepélyes behozatala a rituális étkezés módjának a megadását jelenti, és ez is a vendéglősök nyomán került be a szokásrendbe, akár csak a pezsgőbontás utáni pohártörés. A sült behozatala előtt a teremben lekapcsolják a villanyt, hogy érvényesülni tudjon az a láng, amit a tányérokon gyűjtenek. A pincérek rátermettségének és kez ügyességének a megmutatkozását hivatott szolgálni e mozzanat, a rítus szempontjából semmilyen jelentése nincs. A tortát szintén ünnepélyesen szolgálják fel, egy nagy állványon gurítják be, majd miután a menyasszony és a vőlegény közösen fogva a kést megszelte, a vendégeknek is adnak a több-

emeletes édességből. Ma, a felszeletelést megkönnyítendő, az is gyakori, hogy a torta maga kisebb, vagy ha nagyobb is, akkor csak a legfelső emelet igazi, a többi csak díszes karton, és a vendégek tulajdonképpen nem ebből esznek, hanem a cukrászda által előre elkészített szeletekből. Ez az apró csalás teszi lehetővé a pillanat pompájának a megőrzését és ugyanakkor a gyakorlatiasság érvényesülését. A rituális étkezésnek és a pompás tortáknak a divatja nem teljesen új. A kommunista időkben mindenki vitt tortát a lakodalomba, és egymást megkínálták ezekből a tortákból, a hangsúly itt is a közös étkezés rituális funkcióin volt. A két násznagynő tortáját a menetben is díszként vitte a két vőfély, ezzel is a pillanat ünnepélyességét emelve. Ez a szokás átszármazott a mai lakodalmakba is, hiszen a 2000-es évek elején a menyasszony tortáját ha nem is a násznagynő készítette már el, de ő fizette ki a cukrászdában. Mivel a torta kiválasztása ma már esztétikai szempontokat is feltételez, megrendeléséről a menyasszony gondoskodik, és ő is fizeti ki azért, hogy a násznagyokat ne terheljék plusz költségekkel. Ebben az esetben is a gazdasági helyzet változása, az új pár anyagi függetlensége a szokás alakítója: amíg a pár nem bírt önálló anyagi háttérrel, addig rászorultak a szülők, a násznagyok segítségére, de ma ez már nem így van, hanem ők döntenek afelől, hogy a begyűlt összegeket mire költik, mennyire akarnak sok pénzzel megmaradni és a lakodalmi „szolgáltatásokat” minimálisra csökkenteni, vagy pedig minden pompás kínálatot elfogadni, ami a „specialisták” részéről érkezik. Erről a későbbiekben, az anyagi vonatkozások vizsgálatánál még kitérünk.

A mindenkori lakodalomban az ifjú párt megajándékozzák, ennek pedig régen külön ünnepélyes pillanatát jelentette be a vőfély. Az általa emondott vicces szójátékok vezették be az ajándékok vagy a pénz átadását. Az idők során az ajándékozás különféle változataival találkozunk, attól kezdve, hogy *ígért egy malacot, aztán sose adta meg*, odáig, hogy például az örömszülők jelentős összegeket ajándékoznak az ifjú párnak. Az ajándékozást kísérheti kikiáltás, de lehet borítékos változata, történhet diszkrétén vagy nagy felhajtással az ifjú pár igényei és a divat logikája szerint. Ennek a rítusjellege csökkentett, inkább gazdasági jellegű szokáselem, ezért itt csak megemlítjük, később majd részletesen is vizsgáljuk. Különféle változataival találkozunk, de a szokáscselekmény szerves részét képezi az általunk vizsgált legkorábbi lakodalmaktól máig.

A lakodalmak régi formáiban az ajándékozást követően a menyasszonyt felkontyolták. Ez általában egy másik helyiségben történt, a násznagyasszonyok és az anyós jelenlétében. Ez a mozzanat jelentette a menyasszony tulajdonképpeni beépítését az asszonyok társadalmába azáltal, hogy haját már nem szalagba, hanem kontyba kötötték úgy, ahogyan csak az asszonyok viselték. A vőfélyvers segíthet a szokáselem rituális tartalmainak a jobb megértésében:

Kontyoláskor

*Szerencsés joestét kívánok e házgazdának
 Vele egyetemben a kedves násznagyurnak
 Mint a közönséges egész frekvencának
 Ugy az elejének mint az utoljának
 tekintsenek én rám jaj de porul jártam
 Ami rajtam történt de rég így akartam
 Szaporán kívánom terjed ki felettem
 A te familiád kívánt öröme
 életek terjedjen sok jóval, s ne ujitson
 semmi változásom meg ne szomorítson.
 Szép menyasszonyunkat egy kicsit félrehívtam
 Hogy a ház tájékát neki megmutassam
 Akkor még lány volt a mi menyasszonyunk
 Most már a szobába mint menyecskét hoztuk
 Fontos kötelesség szállott a vállára
 Adjon Isten szerencsét a hordozására
 Legyen családjuknak hű anyyala
 Legyen fölöttük az Isten áldása.*

Bár a vers nem minden szavának jelentése egyértelmű, mégiscsak az átmenet fontosságát hangsúlyozza, ugyanis a kontyolás alatt a lányból asszony lett. Mivel később a hajviselet divatjának a megváltozásával a szokás maga lehetetlenné vált, a kontyolást a menyasszony átöltözése helyettesítette. Ekkor már nem az anyósától kapott kendőt kötötték a fejére, mert már nem viseltek kendőt, de a szokás tovább élt, ugyanis az anyóstól kapott kiskosztümbbe öltözött át a menyasszony. Manapság mindkét szokás kikopott, nincsen kontyolás sem, átöltözés sem, hiszen a kontyolásnak nem lenne értelme. Az elhálás szokására már senki sem emlékszik adatközlőim közül, pusztán halvány jelzések utalnak arra, hogy valaha a Mezőségen³⁷ is kitüntetett szerepe lehetett.

Balázs Lajos, amikor a lakodalmi perec szexuális konnotációkat hordozó rítusának eltűnési okát keresi, arra a következtetésre jut, hogy „a házasság előtti nemiség hagyományos tilalmának, moráljának fokozatos, aztán felgyorsult lazulása” okozta a szokás eltűnését. Szerinte „átértékelődött a szüzesség erkölcsi súlya, leértékelődött az, amit a paraszti társadalomban »a leány legnagyobb vagyonának« tekintettek. [...] Más szóval kialakulhatott az a szóban meg nem fogalmazott közösségi konszenzus (erre van más hasonló példa a népi kultúrában, folklórban), hogy azt, ami megtörténik már házasság előtt és vétségek bizonyul, értelmetlen

37 Említettem már azt a szokást, hogy amikor másnap a menyasszony násznépe átmegy a völgyénes házhoz újjasszonyt látni, akkor csendben mennek, lopakodva, hogy senki se hallja meg érkezésüket. Ez valószínűleg arra utaló elem, hogy a régmúlt időkben igyekeztek az új párt rajtakapni a szexuális együttléten.

ritualizálni. Azt az átváltozást, átmenetelt – női identitásváltást –, amit ebben a kultúrában mindenki tud, és beszél róla, nem szükséges szertartásosan is a közösség tudomására hozni. Még jelképesen sem, mert maga a beavató rítus válik komikussá.” (Balázs 2012b: 16.) A középső időszakban a kontyolás rituális jellegét eltörli a pénzsámlolás mozzanata, amely az eltolódást jelzi a rituális tartalmak felől a gazdasági érdek felé.

A kontyolás után Füzesen már csak a tánc, a szórakozás következik, illetve az a mozzanat, amikor a menyasszony násznépe átjön újasszonyt látni. Erre csak homályos adatok vannak, ugyanis gyakran történt meg az is, hogy az ifjú pár ment át hajnalban, a kontyolás után, a menyasszonyos háznál mulatókhoz az ott összegyűjtött ajándékért.

A násznagy és a zenész hazakísérése jelzi a hagyományos lakodalom végét, ez a szokás mára már teljesen eltűnt, ugyanis a mai lakodalmak az ajándékozással járnak le.

A lakodalom utáni események

1930–1960	1960–1990	1990–2017
Kijárási tilalom	–	–
Az újasszony felmutatása	Az újasszony felmutatása	–
A menyasszony elajándékozza szalagjait	–	–

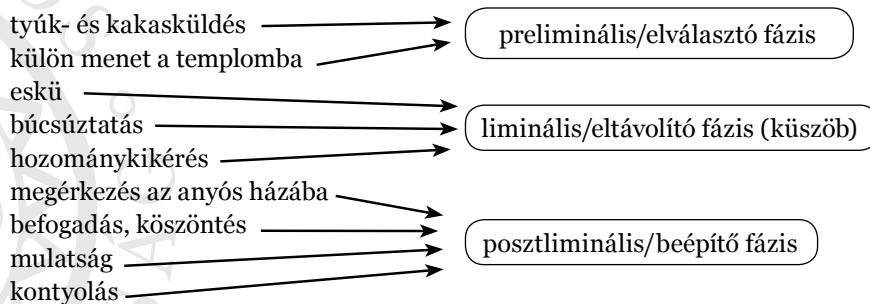
A lakodalom után történik meg a menyasszony harmadszori beavatása is, ugyanis a nász után egy újabb liminális, küszöbállapotba kerül: egy hétig nem szabad elhagynia anyósa házát, sőt munkálkodnia sem szabad, mert tisztátalan állapotban van mindaddig, amíg fel nem mutatják, más szóval amíg el nem viszik a templomba az esküvőt követő első vasárnapon (lásd Bárh 2005: 139–142). Ez a tisztátalan állapot azonos azzal az állapottal, amelyben a hathetes anya van. A gyermeke születése után az asszonyt ma is „betegasszonynak” nevezik a Mezőségeen, és ugyanazok a tilalmak vonatkoznak rá, mint az újasszonyra: nem szabad vízért se kimennie a kútra, nem szabad főznie stb., mert tisztátalan állapotban van. Mindaddig meg nem tisztul, amíg a gyermekét meg nem keresztelik, illetve amíg fel nem mutatják a templomban. Csonka Takács Eszter a gyimesi csángóknál végzett hasonló kutatásokat, és kapcsolatot lát a tisztátalansági állapotok között, sőt a harmadik átmeneti helyzetre, a temetésre is kiterjeszti az átmenetiség fogalmát: a halottal kapcsolatos tisztátalanságra (lásd Csonka–Takács 2006). Erről a szokásról a mai újasszonyok is tudnak, de többen is jelezték, hogy nem bírták kivárni az egyhetes bentmaradást, és mivel a közösség normái ma már nem annyira szigorúak, megszegték a szabályt. Az a szokás viszont ma is általánosan elterjedt, hogy a lakodalmat követő vasárnapon az új párnak illik ott lennie a templomban. Sok esetben ezt még mindig *felmutatásnak* hívják.

A szalagok és gyöngyök elajándékozása a beavatás zárómozganata, jelezvén, hogy a lánykodás ideje lejárt, a szalag funkcióját veszette.

Forgatókönyvek az átmenetiség fogalmának a tükrében

A legrégebbi formában az eltávolító, elválasztó rítusok nagy jelentőségére bukkanunk, és visszatérhetünk az átmeneti rítusok vizsgálatokor leszűrt következtetéseinkre: a lakodalomban megjelenő rítuselemeket nagyon nehéz a preliminális–liminális–posztliminális hármassága szerint végiggondolni, mert a három fázis nem ebben a sorrendben követi egymást, vagy ha igen, akkor ez csak egy-egy kisebb-nagyobb egységre érvényes, például a lakodalom napjának eseményeire. Egy-egy elem behatárolása valamelyik fázis egyikébe a kontextustól is függ.

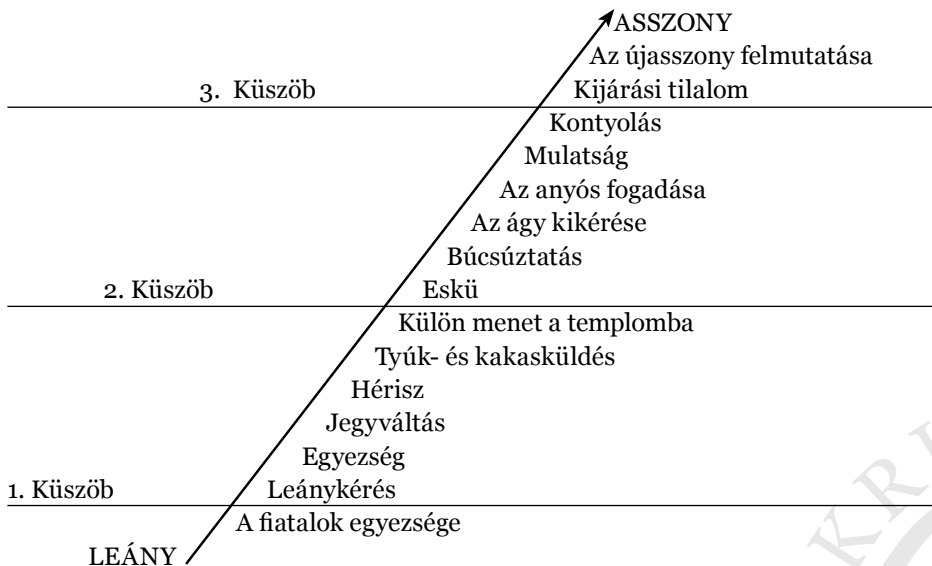
Ha csak a lakodalom napjának eseményeit vizsgáljuk, a következőképpen szemléltethetnénk az átmenet fázisait a legrégebbi lakodalomban:

Az eskü például, ha a folyamattól, a kontextustól függetlenül vizsgáljuk, beépítő elemnek tűnhet, azonban a szokáscselekményeket folyamatszerűségükben követve az tapasztalható, hogy az egyházi „beépítésnél” sokkal fontosabb a „világi hatalmak” általi beépítés, ami az új házba való befogadást jelenti. Ezzel a beépítő mozzanattal aztán kezdetét veszi egy újabb átmeneti időszak, amikor is az újasszonynak be kell bizonyítania, hogy döntése komoly súlyú, és valóban be tud illeszkedni az új családjába.

A hagyományos formában a menyasszony tulajdonképpen háromszor kerül liminális állapotba a státusváltás során:

A három fázis logikája szerint a rítusok sorrendjét a következőképpen ábrázolhatjuk:

A fiatalok egyezsége Leánykérés	Preliminális/Elválasztó
Egyezés	Liminális/Eltávolító
Jegyváltás	Posztliminális/Beépítő
Hérisz Tyúk- és kakasküldés Külön menet a templomba	Preliminális/Elválasztó
Eskü Búcsúztatás Az ágy kikérése Az anyós fogadása	Liminális/Eltávolító
Multság Kontyolás	Posztliminális/Beépítő
Kijárási tilalom	Liminális/Eltávolító
Az újasszony felmutatása	Posztliminális/Beépítő

Ha a középső időszakra és a mai lakodalmakra vonatkozóan vizsgáljuk a táblázatokat, azt tapasztalhatjuk, hogy a lakodalom szokásrendszere leegyszerűsödik, kiesik a menyasszony háromszoros beavatása, és az elválasztó rítusoknak csökken a jelentőségük (lásd a félkövérített elemeket). Ez azzal is magyarázható, hogy a stá-

tusváltásnak ma már nem annyira hangsúlyos a közösségi szerepe, mint korábban volt, a lány helyzete alig változik a lakodalom után. „A tradicionális házasságokból hiányzott az érzelmi közösség igénye, azt a gazdasági és társadalmi elvárásokra alapozták. A tradicionális házasságban nincsenek alternatív szerepértelmezési lehetőségek. A válás a család instabilitását jelenti, s ez tradicionális közösségekben alapvető ütközést jelent a normarendszerrel. Tradicionális létfeltételek között a nők válása szinte teljesen reménytelen, hiszen férje családjából kiválva nem volt lehetősége önálló egzisztencia teremtésére. Miután a nők is kiszakadtak a hagyományos munkamegosztás által kínált szerepből, egyre inkább anyagilag is tudták függetleníteni magukat. Az alá- fölérendeltségen alapuló házastársi kapcsolat ott és akkor érvényesül, amikor a nő egyetlen reális megélhetési lehetősége a házasság. Ha a feleség »kint« is talál munkát, már kevésbé elnyomott.” (Kotics 2001: 30.) Főként ezekkel a tényekkel magyarázható a nőket érintő változás. Az asszonystátus ma már mást jelent, mint régen, úgy, ahogyan ezt az alábbi táblázat mutatja:

Asszonystátus régen	Asszonystátus ma
Különbségek	
Az anyós házában kell laknia.	Az asszony a férjével külön lakik a szülőkétől.
Az anyós által diktált rend a meghatározó.	Már nem az anyós diktálja a házirendet.
A mulatságba csak a férj társaságában szabad menni.	Bármikor elmehet szórakozni akár egyedül is.
Kötelező a konty, a fejkendő és az asszonyokhoz illő ruha viselete.	A lányokhoz hasonlóan is öltözködhet, ha alakja megengedi.
Engedelmeskednie kell a férjének.	A férj és a feleség partnerek, akik közös megegyezés nyomán döntenek.
Nem illet pajzánkodnia, hangoskodnia, visszafogottabban kellett viselkednie.	Ugyanúgy viselkedhet, mint korábban.
Hasonlóságok	
A templomban az asszonyok padjába kell beülnie.	

A lakodalom helyének változása – a térelemek kitüntetett szerepe

Ördögösfüzesen a három vizsgált időszak elsősorban a lakodalomtartás helyének különbözősége mentén választható el egymástól. Az általunk vizsgált első időszakban, az 1930–60-as években a lakodalmakat inkább otthon tartották, mert nem létezett a faluban egyetlen olyan hely sem, ahova nagyobb tömeget lehetett volna begyűjteni. Később, az 50-es évektől már sátorban is szerveztek lakodalmat, ha sok volt a vendég. Mivel a lakodalomtartás ideje megváltozott, és már nem télen, ha-

nem nyáron tartották a multságokat, nem kellett a fűtött házban szorulni, hanem az udvar terét is ki lehetett használni erre a célra. Hogy a változást illetően mi volt elsődleges, az időpont változása-e vagy pedig a tér megváltozása, arra adatot nem tudtunk szerezni.

A sátrakat szintén a ház mellett építették fel, az udvaron és az utcán, úgy, hogy a házban vagy a nyári konyhában főztek. Ördöngösfüzesen 1974-ben épült fel a kultúrház, így lassan a lakodalmakat is ott kezdték tartani. Ma a kultúrház biztosította körülmények már nem felelnek meg a füzesiek esztétikai, kényelmi igényeinek, sem a törvény által előírt higiéniai elvárásoknak, ezért a 2000-es évektől a lakodalmakat már városon tartják, vendéglőben. Sztrinkó István szerint, aki a lakodalom és a ház kapcsolatáról írt tanulmányt: „Az 1950-es évektől a hagyományos lakodalom további átalakulását figyelhetjük meg, amelyet mindenekelőtt az jelez, hogy elmaradnak a mágikus tartalmú cselekvések. Többnyire elszakad a lakodalom a lakóháztól is, a kultúrház vagy az étterem nagytermében rendezik meg.” (Sztrinkó 1983: 377.)

Ha a lakodalom szokásainak térhasználatát vizsgáljuk, nemcsak a multság helyére kell figyelmet fordítanunk, hanem a többi térelemre is. A kitüntetett helyeket – mindhárom korszakból – a szokáselemek sorrendje szerint egy táblázatban tudjuk összesíteni:

Rítuselem	Hely
Egyezés	A menyasszony háza
Jegyváltás	Községháza, a menyasszony háza
Hívogatás	A falu utcái
Készülődés	A vőlegény háza, a menyasszony háza
Hérisz	A menyasszony háza
A koszorúslányok után	A koszorúslányok udvara, a falu utcái
A násznagyok után	A násznagyok háza, a falu utcái
Tyúk- és kakasküldés	A menyasszony és a vőlegény háza
Menet	A falu utcái
Eskü	A templom (úrasztala, asszonyok padja, férfiak padja, iroda, templomkert)
Búcsúztatás	A menyasszony és a vőlegény háza (a ház belseje, udvar, küszöb)
Ágy kikérése	A menyasszony háza
Érkezés a vőlegény házához	A vőlegény háza (udvar, kapu, küszöb)
Multság	A vőlegény háza, a menyasszony háza
Kontyolás	A vőlegény háza vagy a szomszéd ház
Kijárási tilalom	A vőlegény háza
Az újasszony felmutatása	A templom

A vőlegény és a menyasszony házának minden rítuselem esetében kitüntetett szerepe van, hiszen innen indul útjára a két beavatásra váró fiatal. Ekkor a ház minden része, az udvar, a szobák nyitottakká válnak a szomszédok és a készülődésben segítők előtt. Hogy a násznép elférjen, átrendezték a lakásbelsőt, kivitték a székeket, asztalokat, és csak a legszükségesebb bútort hagyták bent. A legrégebbi lakodalmakban, amikor a mulatságot is bent tartották, úgy alakították ki a szobabelsőt, hogy mindenki asztalhoz tudjon ülni. A zenészeket egy kicsi emelvényre állították, amelyet szintén a szobában helyeztek el. Amikor az asztalülés lejárt, akkor a vőfélyek a bútorzatot kivitték, hogy helye legyen a táncosoknak. Később, amikor a lakodalmakat már kint tartották, a ház mellé béreltek egy sátrat is, amit közvetlenül az udvarra építettek, ide helyezték el a szintén kölcsonbe vett padokat, asztalokat. A sátorponyvát háziszőttés abroszokkal, terítőkkal díszítették, a mennyezetre pedig színes krepp-papírból font girlandokat tettek. Szintén ebben a periódusban terjedt el a lakodalom díszletei között az *Isten hozott* feliratos tábla használata is. „Az 1950-es évektől a hagyományos lakodalom további átalakulását figyelhetjük meg, amelyet mindenekelőtt az jelez, hogy elmaradnak a mágikus tartalmú cselekvések. Többnyire elszakad a lakodalom a lakóháztól is, a kultúrház vagy az étterem nagytermében rendezik meg. Így csak az esküvőre indulásig funkcionál a ház, ami egyben kevesebb átalakulást is jelent, hiszen nincs szükség lakodalmi konyhára, a szobát sem kell berendezni vacsorához stb.” (Sztrinkó 1983: 377.) A násznépnek a lakóházba való beengedése annak a jele, hogy az ember kitarja a falu előtt intimitásának a helyét, láthatóvá teszi magánéletét a közösség előtt. A ház elsősorban reprezentatív funkciói miatt válik az egyén jelképévé. Az ember házatájékának a tisztasága, tárgyainak a minősége, a háza mérete, az udvaron megtalálható rend, jószágainak a száma stb. mind őt minősítik. „A ház a benne lakó személyiségének a megduplázódása, tehát a személyiség jelképe.” (Tánczos 2006: 204.) A mai lakodalmak esetében még gyakori az, hogy a vőlegényt és a menyasszonyt a saját otthonából indítják útjára, azonban már arra is van példa (lásd az előbbi esettanulmányban), hogy a vőlegény édesanyja nem akarta a „felfordulást”, amivel a lakodalmi készülődés jár, és nem fogadta a régi szokás szerint házába a fiatalokat a lakodalom előtti napon. Ez a gesztus a társadalom átalakulását, az egyén és közösség viszonyának a megváltozását bizonyítja. Ma már nem szívesen mutatkozik meg az ember a közösség előtt, a saját háza kapuján belül éli az életét, és nem szereti, ha ebbe az intimitásba beleszólnak. „A házzal kapcsolatos mágikus szokások nagyrészt a lakodalom két szakaszában fordulnak elő: az újasszony fogadása és a menyasszony búcsúzása során. [...] Nagyvonalakban Európa számos népénél megegyeznek, sőt Európán kívül is hasonló formában jelennek meg, de egyes változatok elterjedési területe jól körülhatárolható. Ezek a szokáscselekvések több irányúak, mai értelmezésük szerint általában szerencsét, gazdagságot, bőséges gyermekáldást hoznak az új párnak.” (Bartha 1983: 382.)

A ház kitüntetett része a kapu és a küszöb, amelyeknek szimbolikus jelentésük van. Itt állítják meg a vőlegény seregét, és csak akkor engedik be, ha a játékba beállva megválaszolják a feltett kérdéseket. A *Szimbólumtár* szerint „a kapu két kü-

lönböző terület közötti áthaladás és határvonal jelképe” (Újvári 2001: 246). A nyíló kapu ugyanakkor szexuális jelkép is lehet, hiszen a birtokbavételre, a meghódításra utal. A lakodalmas sereg érkezésekor a zárt kapuk ma is arra utalnak, hogy a menyasszonyt nem könnyen adják, játékosan előadják a háziak, hogy a vőlegény rossz helyen jár, azonban végül mégis beengedik. A késleltető játékok szerepét az idő kontextusában is vizsgálni lehet, úgy, ahogyan ezt Gráfik Imre teszi a széki lakodalom kapcsán. „A lakodalom [...] időstruktúrájában a késleltetés [...] több funkciót lát el. Mindenekelőtt a lakodalmi szokáskör elemeiként a rítusok liminális résztvevőinek kulturális bizonyítékot nyújtanak arra, hogy a kétértelmű helyzetek végső, stabil megoldást nyerjenek (vö. Turner 1997: 679). Másfelől bizonyos „pillanatok kimerevítésével”, az eseménysoron belül egyes események elnyújtásával fokozzák az ünneplélességet. Értelmezésünk szerint azonban mindezek mellett, egyidejűleg a drámai hatás, feszültség növelésének és pszichológiai nyomás, tehertétel feloldásának funkcióját is ellátják.” (Gráfik 2000: 292.)

A küszöb „határszimbólum, egy új világba való belépést jelez. Egyszerre fejezi ki az elválást és az összekapcsolódást.” (Propsz 2001: 305.) A menyasszonyt a küszöbön állva búcsúztatja a nagyvőfi, aki a füzesi lakóházak esetében általában egy, a házhoz vezető lépcső tetején áll (lásd 31. kép). A menyasszony a vőfi kezét fogja, és ahányszor az befejez egy-egy versszakot, a menyasszonyt átfordítja a karja alatt. Ezáltal nemcsak a küszöb, hanem a kar alatt történő átfordulás is az egyik életszakaszból a másikba történő átlépést szimbolizálja. „A küszöb ebben a szerepkörben jelentőségét azáltal nyeri, hogy elválasztja a házon kívüli és a házon belüli világot, amely nemcsak jelképesen, de a maga valóságában is a családon kívüli, illetve a családon belüli világnak felel meg.” (Bartha 1983: 383.) Ez a helyzet a társadalmi kapcsolatoknak a térben történő kivetülésére mutat rá. A menyasszony e rítusok során kikerül a saját családjából, és az anyósának a szintén küszöbön való fogadása révén bekerül az új családba. Érdekes és megjegyzendő dolog, hogy a rítusok hogyan deszematizálódnak. A mai lakodalmakban ugyanis az anyós szintén fogadja a menyét, azonban ez a fogadás már nem a saját házában a küszöbén történik, hanem a vendéglő vagy a kultúrotthon küszöbén.

Összegezve elmondható, hogy a lakodalmi szokások szerkezetében fokozatosan megváltozott azoknak térhasználat, különösen a családi házhoz kapcsolódó rítusok alakultak át gyökeresebben. A 20. század első felében az esküvőre való készülődés, a lakodalom napjának eseményei és rítusai általában a családi házban vagy annak udvarán zajlottak. Ördöngösfüzesen is azt figyeltük meg, hogy ezek a cselekvések fokozatosan eltávolodtak a háztól, bár a középső szakaszban még mindig a ház mellett, annak kiegészítéseként építik meg a sátozt, ahol az ünnepi étkezés és táncmulatság zajlik. A kollektivizálást követő, középső időszakban már helybéli kultúrotthonokban szervezték. A mai lakodalmak esetében a családi háznál már csak a legközelebbi rokonok gyülekeznek, onnan útra indul a két fiatal, hiszen a lakodalom már legtöbbször a vendéglőben zajlik. Ebben a faluban is fokozatosan elmaradt a templomban való kihirdetés és az esküvőt követő asszonyavatás. Tehát a privát és a

családi tértől egyre inkább a publikus, világi terek felé mozdult el a lakodalom térhasználata Ördögösfüzesen is.

A lakodalomtartás napja és ideje – az idő kérdései

Fejős Zoltán szerint „az időszemlélet jellegzetességei leginkább képzetekben ragadhatók meg, ugyanakkor megnyilvánulnak cselekvésekben, magatartásformákban, s kifejeződnek tárgyokban, melyeknek tanulmányozása az idő kutatásának és meghatározásának csomópontjává válhatnak” (Fejős 2000: 10). Az idő kérdéséhez nem egyformán viszonyultak az emberek a történelem során. „A gépi, a kreált idő megjelenése megváltoztatta az idő gyakorlati észlelését és jelentését, de különböző mértékben hatja át az emberiséget.” Másképpen töltötte el/be az időt a századelő embere és másként a mai. A hagyományos paraszti társadalmakban az ünnepi és nem ünnepi idő, a szakrálisan megélt idő és a hétköznapi idő rendje más volt, mint a mai társadalomban.

A lakodalom kapcsán az idő több szempontból is vizsgálható: melyik napon, melyik hónapban, melyik évszakban tartották a lakodalmakat, mekkora időt fog át a készülődés ideje, hogyan strukturálódik kisebb időszakokra ez az időszak, mikor kezdődik és meddig tart a lakodalom, mennyi időt ölelnek fel a lakodalom napján az egyes mozzanatok?

A lakodalomtartás napjának és évszakának a vizsgálatakor dr. Kós Károly munkája szolgáltat alapot, aki a mezőköbölküti lakodalmak szezonálisáról írt tanulmányában kifejti, hogy a legjelentősebb változás az első világháborút követően tapasztalható, ugyanis ekkor a gazdálkodásban is újítások figyelhetők meg. A lakodalomtartás idejét szoros összefüggésbe helyezi a tanulmány a gazdálkodási szokásokkal, hiszen inkább akkor mulattak, amikor erre alkalmas szabad idő és megfelelő anyagi háttér volt: hízott disznóból sonka, szalonna, hús. Az első világháború előtti időszakban a lakodalmakat inkább télen és tavasszal tartották, a bőjti időszakokat kikerülve, hiszen nyáron sok volt a munka, kevés volt a szabad idő. Ugyanakkor az újasszony értékes munkaerőnek számított, ezért igyekeztek még a gazdasági év elkezdődése előtt lebonyolítani a lakodalmat, hogy a menyecske immár az új házában és az új családjában kezdhesse el a munkát.

Nemcsak a gazdasági élet, hanem az év egyéb rítusai is alakítói voltak a lakodalomra alkalmas időnek. „Abban, hogy a téli hónapok és május vált a lakodalomtartás időszakává, a közvetlen gazdasági-anyagi tényezők mellett fontos szerepet játszott az is, hogy az életkezdés, termés, szaporodás előmozdítására irányuló ünnepek, kultikus-mágikus cselekmények bizonyos időszakokra való sűrűsödése általános érvényű törvény.” (Kós 1979: 480.) Az évkezdés rítusai, illetve az április 24-ei Szent György napja körüli gazdasági évkezdő rítusok körébe illesztették a lakodalom rítusát is, hiszen ennek is részesülnie kellett a kezdet szentségéből, a termékenységére irányuló varázsló praktikákból. Kós Károly az első világháború utáni

időszakra helyezi a lakodalomtartás idejének a megváltozását, ugyanis 1919-től a vizsgált terepen egyforma arányban tartottak lakodalmat télen és nyáron.

Az ördöngösfüzesi egyházi házassági anyakönyvek vizsgálata alapján elmondhatjuk, hogy a lakodalomtartás napjának megváltozása itt is hasonlóképpen zajlott. Az anyakönyvekben 1879-től máig találtunk adatokat, és ezek szerint 1960-ig a lakodalmakat inkább kedden tartották és télen, illetve kora tavasszal. Bár a korábbi kutatás során három relevánsnak vélt időszakot különítettünk el, itt a jobb rálátás és az 1879–2012 közötti időszaknak az arányos elosztása végett négy időszakot vizsgálunk. A *Mellékletben* fellelhető táblázat szerint az első időszakot nem értelmezzük, ugyanis ez nem képezi vizsgálódásaink tárgyát, a következő 112 évet pedig négy egységre osztottuk.

Az első időszakban (1900–1930) 277 esküvő volt, ebből 219 esik téli, illetve tavaszi évszakra, és csak a maradék 58 nyárra, illetve őszre. Ugyanakkor 148 esküvő zajlott kedden és a többi 129 pedig szombaton, vasárnap, illetve más napokon. A hétvégi esküvő azonban az adatok szerint még nem meghatározó ebben az időszakban, ugyanis 54 lakodalom zajlott vasárnap és 53 más hétköznapokon.

A következő időszakban, az 1930–1960 között is hasonló még a helyzet. 269 esküvőt jegyeztek, szinte ugyanannyit, mint a korábbi 30 évben, a lakodalomtartás napja pedig még mindig a kedd, ugyanis ekkor zajlott a lakodalomnak körülbelül a fele: 124. De a hétvégére való áttérés még itt sem releváns, erre utal az, hogy a hétköznap tartott esküvők száma 65, a más napokra eső házasságkötések valószínűleg olyan házasságok lehettek, amelyek nem jártak mulatsággal, ugyanis a háborús időszak, az ebből adódó szegénység nem tette lehetővé ezeket. A téli és az őszi időszakban 211 esküvőt tartottak, ami reprezentatív időszaknak nevezhető még ezekben az években is.

Az áttérés a keddi napról a szombati napra a harmadik időszakban valósult meg, és pedig 1960-tól. 1960 és 1990 között a lakodalmak száma majdnem 100-zal csökkent, ugyanis ekkor már csak 176 lakodalmat tartottak az első, a második és a harmadik időszak körülbelül 270 lakodalmához képest, ami százalékarányban körülbelül 37 százalékos visszaesést jelent. Ebben az időszakban a lakodalmak nagy részét szombaton tartották, a 176-ból 102-t, de még mindig télen és tavasszal: 176-ból 113-at, ami valószínűleg a hagyományhoz való ragaszkodással magyarázható, illetve azzal, hogy a kultúrház csak ennek az időszaknak a felénél, 1974-ben lett készen.

Az 1990-es év jelentette aztán a gyökeres változást, ugyanis ekkor a lakodalomtartás napja egyértelműen a szombat lett, a legtöbb lakodalmat pedig nyáron tartották, de a tavasz és az ősz is releváns, pusztán a téli idő van kizárva. A lakodalmak száma óriásit csökkent a századelőhöz viszonyítva, ugyanis ekkor már csak 74 házasságkötés volt, ami 74 százalékos visszaesést jelent. Ennek egyik oka természetesen a populáció számának a módosulása, illetve a magyarok számának a csökkenése is lehet, ám ezeket a szociológiai kérdéseket most nem célunk vizsgálni.

A keddi, a csütörtöki és a szombati napok kitüntetettek voltak, hiszen ekkor mehetett a fiú menyasszonyához udvarolni. Ez volt az az alkalom, amikor a család kitűzte az esküvő dátumát, és a papnak jelezték ezt először. Az egyezségtől tehát négy

hét telt el a lakodalomig, ugyanis a pap háromszor hirdette a templomban a fiatalok házasulási szándékát, utána következő kedden eskette őket össze. A hirdetés során elhangzott a fiatalok neve, életkora, családi hovatartozása és a lakodalomtartás ideje. A lánykérés, az egyezés, illetve a lakodalom napja egymáshoz közel eső időpontok voltak, hiszen semmi értelme nem lett volna a várakozásnak. A lakodalom előtti vasárnap volt a tojásgyűjtés és a hívogatás, utána pedig egész héten mindkét család készülődött a lakoma előkészítésére. Hétfőn a héniszt tartották, ahol a menyasszony elbúcsúzott hozzátartozóitól. Ezeknek a napoknak a kitüntetett jellege elsősorban gyakorlati okokra vezethető vissza, és az évtizedek folyamán pusztán annyiban változott, hogy a leánykérés és a tulajdonképpeni lakodalom ma már távolabb esik egymástól. Ennek egyik oka elsősorban az, hogy a fiatalok az eljegyzés, illetve a kikérés után általában már összeköltöznek, és az innen számított idő hosszúsága inkább attól függ, hogy milyen anyagi helyzettel bírnak. Van, aki még dolgozik egy ideig külföldön, hogy össze tudja keresni a lakodalomtartáshoz szükséges pénzt, a tehetősebbek viszont a leánykérés utáni nyáron általában már lakodalmaznak. A korai formákban tehát a készülődés körülbelül egy hetet tartott, mára viszont ez az idő kitágult, sokszor a leánykéréstől számított egy év is szükséges a készülődéshez.

Szintén az idő kérdéseihez tartozik a lakodalom napjának időbeosztása is.

Időszak	Készülődés	A lakodalom napjának eseményei	A lakodalom után
1930–1960	1 hét	10 óra: a koszorúsok érkezése 12 óra: <i>kakasküldés</i> 13 óra: búcsúztatás, indulás a templomba 14–23 óra: multság 24 óra: kontyolás másnap hajnalban: át a menyasszonyos házhoz reggel: a násznagy és a zenész hazakísérése	1 hét a felmutatásig
1960–1990	fél év	10 óra: a koszorúsok érkezése 12 óra: búcsúztatás 13 óra: templomi eskü 14–23 óra: multság 24 óra: áttöltözés reggel: a násznagy és a zenész hazakísérése	1 hét a felmutatásig
1990–2017	1 év	10 óra: a koszorúsok érkezése 12 óra indulás a násznagyokért 13 óra: búcsúztatás 14 óra, vagy később: templomi eskü 15 óra, vagy később: érkezés a vendéglőbe 24 óra: torta, ajándékozás	–

A lakodalom reggel 10 óra felé kezdődött, amikor a *nagyvőfik* megérkeztek a muzsikásokkal a lakodalmos (menyasszonyos/vőlegényes) házhoz. Dél körül volt a

leánykérés, amit csak szimbolikusan játszottak el, ugyanis a vőlegényes háztól a vőfélyek elmentek egy tyúkkal a menyasszonyos házhoz és kikérték a menyasszonyt. A belegegyezés jeléül a menyasszonyos háztól is küldtek egy kakast. A kérés öröme a fiatalok táncoltak, utána asztalhoz ültek és ettek.

A harangszó jelezte, hogy indulni lehet a lakodalomba, de a két sereg, a menyasszonyé és a vőlegényé külön ment. Előbb a menyasszony ment be a templomba, majd a vőlegény, és az úrasztalánál találkoztak. Innen a menyasszonyt visszavitték a menyasszonyos házhoz, elbúcsúztatták, kikérték az ágyát, és átvonultak a vőlegényes házhoz, ahol aztán a násznép eloszlott, hiszen haza kellett menniük megetetni az állatokat, de estére visszatértek a lakodalmas házakhoz. Az asztalülés éjfélig tartott, éjfél körül történt a pénzszedés, a kontyolás, utána pedig elbontották az asztalokat és kezdődött a tánc, amely hajnalig, sőt másnapig is eltarthatott. A multság a násznagy hazakisérésével zárult, ami általában hajnalban vagy reggel történt meg.

A lakodalmat követő egy héten a menyasszonynak kijárási tilalma volt, ez az idő szintén kitüntetett, hiszen még az utcára sem mehetett ki, nem hagyhatta el új házának tájkát. A lakodalmat követő első vasárnap a násznagyasszonyával együtt első útja a templomba vezetett, ahol „felmutatták az újasszonyt”, „beültették” új helyére, az asszonyok padjába.

A két másik korszak lakodalmainak időbeosztása hasonló, ha a lakodalom napjának eseményeit tekintjük, pusztán néhány mozzanat módosul: a két sereg együtt megy, azután, hogy a menyasszonyt elbúcsúztatták, és az eskü után senki sem megy haza, hanem közösen ülnek asztalhoz a kultúrházban vagy a vendéglőben. A rituális éjféλι időnek itt is jelentősége van, ugyanis ekkor a kontyolás helyét a menyasszonytorta behozatala képezi.

Összegezve elmondható, hogy a lakodalomtartás idejének a változását elsősorban a gazdasági helyzet változása okozta. Míg régen a mezőgazdasági munka diktálta a lakodalomtartás napját, ma ez már nem meghatározó szempont, a szabadidő fogalma ugyanis átértékelődött. A készülődés időszak a is megváltozott a múlt század harmincas éveitől máig, a fiataloknak a mai körülmények között hosszabb időre van szükségük a felkészülésre, mint korábban volt.

Szerepek a három időszak lakodalmaiban

A hálózatkutatás napjainkban divatos módszer (lásd Angelusz–Tardos 1991: 5), amely interdiszciplináris jellege miatt a szociológiából átkerült a társadalomtudományok területére is. Kiindulópontjaiként, illetve előzményeiként a szociálpszichológiát és a szociológiát, szociálanropológiát szokták meghatározni, hiszen ezek voltak azok a tudományterületek, ahol az első elméleti, majd gyakorlati kutatások elindultak. Marc Granovetter nevét már network-teoretikusként említi a szakirodalom. Téziseit a munkahelykeresés vizsgálatán keresztül fogalmazta meg. Kidolgozta az „erős és a gyenge kötések erejének” elméletét, mely szerint az erős kapcsolatok

ugyanazokat az információkat hordozzák, míg az eseti, gyenge kötések új információkat hozhatnak a rendszerbe.

A rítusok/szokások kapcsán is létrejönnek bizonyos kapcsolathálók, ha azt nézzük, hogy kik a rítusok résztvevői. Egy falu társadalmára jobb rálátást kaphatunk, ha megvizsgáljuk, kik azok, akik interakcióba lépnek egymással, vannak-e olyan személyek, akik gyakori résztvevői a rítusoknak, illetve vannak-e olyanok, akik a perifériára szorulnak. Az is érdekes vizsgálati szempont lehetne, hogyan oszlik meg a rítusokon való részvétel nemek szerint, kor szerint, társadalmi státus szerint, illetve hogy milyen kapcsolati útvonalak mentén határozható meg egy esküvő meghívottjainak a listája, mennyire működik egy kapcsolathálón belül a kölcsönösség elve, mennyire tér el a városi és a falusi közösségek kapcsolatrendszere, milyen gyakoriak az interakciók stb.

Elsődlegesen annak a meghatározása a legfontosabb, hogy kit/mit tekintünk csoportnak a lakodalom esetében. A rítusok esetében csoportnak tekinthető az a társulás, amely egy rítus kapcsán létrejön. A rítus maga meghatározza, hogy a csoport egy egyén szándékából lesz tagja a csoportnak (pl. meghívják a keresztlőbe, lakodalomba), vagy pedig egyéb tényezők határozzák meg a rítuson való részvételt. Mert ha a temetés rítusát vizsgáljuk, az ott részt vevő csoporttagok saját szándékuk szerint váltak a csoport tagjaivá, míg a keresztlő és az esküvő kapcsán ezt a döntést az ünnepektől akarata szabja meg. Itt is különbséget kell tennünk, hiszen magának a rítusnak a vallásos/szertartásos részén bárki részt vehet, ám az ezt követő mulatságon való részvételhez már meghívó szükséges. Talán ebben lehetne megragadni a rítus és szokás különbségét. Rítusnak nevezhető maga a vallásos szertartás, a szokás viszont tágabb kategória, hiszen tartalmazza a rítus körüli összes egyéb cselekvést is, amelynek bárki szereplőjévé válhat a közösségből.

A csoportnak tehát a rítusból adódóan van egy középpontja, egy magja, ez generálja tulajdonképpen a csoportot, ennek az egyénnek vagy családnak a köre hozza létre azt, amit csoportnak vagy hálónak nevezünk. Ennek a csoportnak a kiterjedését elsősorban a középpontként megjelölt elem határozza meg. A család és a házasulandók döntenek el ugyanis, hogy mekkora keresztlőt/esküvőt szerveznek, kiket hívnak meg, mekkorára terjesztik ki a hálót. A temetés esetében több mutatója is lehet a rítuson résztvevők számarányának: a halott népszerűsége, a rokonság nagysága, a halál tragikussági foka, az, hogy a halott maga gyakran járt-e temetésre vagy sem, stb.

Az esküvő rítusa esetén a kapcsolatháló kiterjedtebb lesz, hiszen a legkisebbre tervezett esküvő is ennél sokkal több meghívottat feltételez. A rítusban résztvevőknek itt is van egy fontossági sorrendje:

1. szülők
2. testvérek
3. nagyszülők
4. násznagyok – 2 pár
5. első unokatestvérek, nagynénik, nagybácsik
6. koszorúsok – 6-10 pár

7. barátok
8. másod-unokatestvérek, nagynénik, nagybácsik
9. harmad-unokatestvérek, nagynénik, nagybácsik
10. szomszédok
11. a nagyszülők szomszédai
12. volt iskolatársak
13. munkatársak

Általában lista készül arról, hogy kit hívnak meg az esküvőre, és a kölcsönösség elve alapján a meghívónak kötelessége visszafizetni a „tartozást”. Ritkán hívnak meg úgy valakit esküvőre, hogy ne lenne rokon vagy ne tartozna, illetve úgy, hogy ne lenne esélye visszafizetni a tartozást. Például nem hívnak meg az esküvőre olyan távolabbi rokont, akinek nincs gyereke, és akinek a lakodalmában az ifjú pár szülei nem voltak, mert annak már nincs esélye visszahívni a fiatalokat, és így azok adósok maradnak, le lesznek kötelezve. Természetesen még a rokoni szálak esetén is fontos, hogy a kötések erősek legyenek a meghívó és a meghívott fél között, hiszen például harag miatt megszakadt rokonsági kapcsolat esetén nem biztos, hogy egyáltalán elhívják az esküvőre a rokont, még akkor sem, ha tartozik. Az esküvőre is szokás meghívni a papot, aki viszont nem a megszokott pénzajándékkal kedveskedik, hanem valami kisebb ajándékkal (egy bibliával, imádságos könyvvel stb.), és nem is marad végig a lakodalomban, hanem csak amíg az asztali áldást elmondják. Természetesen a papnak is lehetnek a faluban erős kötelékei: ha szomszédja hívja vagy netalán rokona, akkor ő maga is ugyanolyan értékű meghívott, mint a többi vendég.

Az esküvőt megelőző előkészületekben résztvevőket az erős kötések logikája irányítja: ott csak a legközelebbiek vesznek részt: elsőágú rokonok, legközelebbi szomszédok.

Ha az esküvőn sok a résztvevő, az a család számára presztízsértékkel bír, hiszen azt bizonyítja, hogy kiterjedt kapcsolatrendszere van, ugyanakkor anyagilag megengedheti magának a nagy lakodalom megszervezését. Ha a meghívottak közül kevesebben jönnek el, mint ahány emberre számítottak, szégyennek számít, hiszen ez azt jelzi, hogy a család nem tett eleget az addigi meghívásoknak.

A lakodalom meghívottjait illetően változást észlelünk a három időszak tekintetében. A legkorábbi időszakban csak a nagyon közeli rokonokat hívták meg a lakodalomba, mert a férőhely szűkössége miatt nem volt lehetőség nagyobb csoport ellátására, megvendégelésére. Amikor a kommunizmus idejében a lakodalmak mérete megnőtt, ez elsősorban a meghívottak számában volt leginkább érezhető, ugyanis a ház mellé épített sátor vagy a kultúrotthon megfelelő helyet biztosított a nagyobb vendégsereg mulatásához. A középső időszakban tehát a kapcsolatháló kiterjedt a legtávolabbi rokonokra is, igyekeztek sok embert hívni, hogy a fiataloknak anyagilag biztosítani tudják a jövőbeli jó megélhetést. Ekkor a vendégek meghívása, azok kilétének az eldöntése még mindig a szülők feladata maradt, hiszen ők viselték az adósságot. A mai lakodalmakban ezek a szokások alaposan átalakultak. A legszélsőségesebb esetekben, amire egyre több példa van, a fiatalok

ki sem kéri a szülők véleményét a meghívottakkal kapcsolatban, hanem maguk döntenek, sokszor a rokonokat háttérbe szorítva és a barátokat előnyben részesítve. Erre a fiatal pároknak több érvük is van: ma már legtöbbször nekik kell visszazamenniük a meghívottjaik adományát visszafizetni, és szívesebben mennek el olyan lakodalomba, ahol barátokkal lehetnek együtt. A távolabbi rokonokat a fiatalok sokszor már nem is ismerik, egyes esetekben nem is élnek már a faluban, ezért nehezebb az ilyen helyekre visszazamenni az adósságot visszafizetni. 2016-ban zajlott Ördöngösfüzesen egy olyan esküvő, ahol mindkét fél tehetőes családnak számított, ám a fiatalok maguk rendezték a lakodalom költségeit, így igényt tartottak arra, hogy az ő számukra fontos emberek legyenek a meghívottjaik, és például kizárták volna a meghívottak listájáról az egyik (vállalkozó) örömapa alkalmazottait. A tisztességnek, amit az örömapa értékrendszere diktált, itt fölébe kerekedett a fiatalok határozottsága, így két nézet, két értékrend, két generáció szokása ütközött. Az apa végül meggyőzte a fiatalokat, akik egyébként, amint mondták, „nem voltak rászorulva a plusz meghívottak ajándékára”, azzal a feltétellel, hogy azokba a lakodalmakba majd a szülők teszik tisztességüket, és nem a fiatalok.

Ha tehát a kapcsolathálókat vizsgáljuk, azt tapasztaljuk, hogy az erős kötések elmozdulnak a rokonok irányából a barátok irányába.

A lakodalom szokáselemeit vizsgálva az eseményen résztvevők kilétét tartalmazza a következő táblázat. Ezek a szerepek a három időszakot illetően változnak, de a főszereplők azonosak maradnak. Természetesen akkor, amikor a mai szokások közül kiesik például a tyúkküldés mozzanata, akkor az ehhez a szokáshoz tartozó szereplők is kiesnek. Mivel korábban a forgatókönyvek összehasonlításánál a szokáselemek változására már kitértünk, itt a három időszak szereplőit egyszerre vizsgáljuk. A vázlatosság céljából a főszereplők kategóriába a következő személyek tartoznak: vőlegény, menyasszony, örömszülők (a menyasszony és a vőlegény anyja és apja), a násznagyok, a vőfélyek és a *nyüszüleányok*.

Rítus	Az átmenet fázisa	Szerepek
A fiatalok egyezsége Leánykérés	Preliminális/Elválasztó	– menyasszony, vőlegény, örömszülők
Egyezség	Liminális/Eltávolító	– a menyasszony szülei, a vőlegény szülei (vagy csak az apja), „segítő”
Jegyváltás	Posztliminális/Beépítő	– a főszereplők és első unokatestvérek szintjéig a rokonság

Rítus	Az átmenet fázisa	Szerepek
Hérisz Tyúk- és kakasküldés Külön menet a templomba	Preliminális/Elválasztó	– a főszereplők és első unokatestvérek szintjéig a rokonság – a ház népe és a szomszédok, vőfélyek, nyüszüleányok, bámszokodók, zenészek – a főszereplők és a rokonság, zenészek
Eskü Búcsúztatás Az ágy kikérése Az anyós fogadása Útelkötés	Liminális/Eltávolító	– a főszereplők és a rokonság, illetve bárki a faluból vagy azon kívül – a főszereplők, szomszédok, násznép, zenészek – szomszédok, násznép
Mulatság Kontyolás	Posztliminális/Beépítő	– főszereplők, násznép, zenészek, szakácsné, vendéggazda – menyasszony, az anyósa, a násznagyasszonyok
Kijárási tilalom	Liminális/Eltávolító	– az új család
Az újasszony felmutatása	Posztliminális/Beépítő	– menyasszony, az anyósa, a vőlegény násznagyasszonya, bárki a faluból, aki az istentiszteleten részt vesz

Ha a lakodalom rítusának szereplőit kívánjuk beazonosítani, a következőket állapíthatjuk meg:

1. menyasszony
2. vőlegény
3. násznagyok
4. örömszülők
5. *nagyvőfi*
6. vőfélyek, *nyüszüleányok*
7. vendéggazda
8. zenészek
9. szakácsnő
10. fényképész
11. vendéglős
12. násznép

A menyasszony és a vőlegény a lakodalom főszereplői. Habár annak szokásrendje jól megszerkesztett, és a helyi közösség nagy része által normatívnak tartott dramaturgiára épül, az általuk eljátszott eseményt Verebélyi Kincső nem tartja valódi színjátéknak, mert szereplői rendszerint egy sajátos (menyasszonyi, vőlegényi, örö-

manyai és -apai, keresztszülei) életszerepet játszanak el, az átmeneti rítus fontosságát reprezentálják. (Verebélyi 2005a: 151, idézi Pozsony 2006: 75.)

Az ördögösfüzesi házassági anyakönyvek vizsgálata nyomán korokról is adatokat szerezhetünk (lásd a táblázatot a *Mellékletben*). A három időszak esküvőinek áttekintése nyomán megállapítható, hogy koruk az idők folyamán változó. A közös vonás talán abban ragadható meg, hogy 25 éves korig illő megházasodni Ördögösfüzesen mind a lányok, mind a fiúk esetében. Ha kicsit alaposabban vizsgáljuk a korhatárokat, észrevehető, hogy a lányok esetében régen a korábban történő férjhezmenés volt a gyakoribb, míg a fiúk esetében mindhárom időszakban a 20-25 év a meghatározó. Státusukat illetően a hajadon és a nőtlen a meghatározó, bár az első időszakban, amikor a világháború miatt sok volt az özvegy, ez a státus is előfordult a házasulandók között.

A lakodalom alatt betöltött szerepüket illetően elmondható, hogy többnyire passzívak, a szokásokban a többi szereplő irányítja őket. A vőfélyek szólalnak meg helyettük, a násznagyok vezetik őket a templomba, mintha a saját sorsukat még nem ismernék, hanem a házasság járatlan szférájába most vezetnék be őket. Követelményként talán annyi mondható el mégis, hogy a menyasszonynak a legrégebbi időszakban illő volt sírni a búcsúztató alatt, ma már ez sem követelmény, sőt, a „síró” versszakokat eleve el sem mondja a vőfély.

Az örömszülők szerepe a múltból a mai idők felé haladva egyre kevésbé jelentős. Míg a legkorábbi időszakban az ő anyagi lehetőségeik határozták meg a fiatalok jövőjét és a lakodalom méretét, a hozomány értékét, addig ma aligha szólhatnak bele a lakodalom körüli döntésekbe. A lakodalom számukra is „beavatás” a szóban abban az értelmében, hogy ők is státust váltanak. Míg korábban a falu felnőtt társadalmának tagjai voltak, most anyóssá és apóssá válnak, ez a státus pedig új viselkedési mintákat, kódokat feltételez. Annak az asszonynak például, akinek házas gyermeke van, már nem illik hivalkodóan öltözködni, mulatozni stb.

Amíg ők biztosították a lakodalomhoz szükséges anyagi keretet, addig a döntés is az örömszülőké volt: ők döntötték el, hogy kiket hívnak meg a lakodalomba, ők választották ki a helyet, ők vágtak állatot, hogy legyenek megfelelő étkek a lakodalomban stb. Mióta a lakodalom költségeit a fiatalok állják, az örömszülőknek nincs már akkora beleszólási joguk a szervezésbe, mint korábban. Sokszor, ahogyan az esettanulmányban is láttuk, ők maguk szigetelődnek el a nyilvánosságtól, és az is előfordul, hogy megtagadják a fiataloktól azt, hogy portájukat megnyissák, intim szférájukba, a házba beengedjék a készülődő nyüzszülőányokat és vőfélyeket a lakodalom előtti napon. Ha a fiatalok mégis megkérdezik őket a szervezést illetően, akkor azt főként tisztességből, a szülők iránti tiszteletből teszik.

A násznagyok kiválasztásakor a fiatalokat más-más szempontok vezérelték a múltban és ma. A legkorábbi időszakban a násznagynak olyan embernek kellett lennie, aki a rokonságból került ki, idősebb volt a házasulandóknál és ő maga házasember volt. Ezekhez a szempontokhoz még a kommunizmus idején szervezett lakodalmak esetében is ragaszkodtak, amikor még előnyt jelentett a választásban, ha a kiválasztott násznagypár anyagilag tehető volt, hiszen a szülők után ők adták

a legjelentősebb összeget a fiataloknak. Násznagynak lenni presztízsértékkel bírt, hiszen azt jelentette, hogy a pár megbecsülésnek és bizalomnak örvend nemcsak a családban, hanem a közösségben is. A mai násznagyok kiválasztása esetében a fenti szempontok már nem feltétlenül működnek elvárásként. Inkább választanak barátot rokon helyett, és a násznagyok kora is változott. Az az elvárás, hogy a násznagy legyen tapasztalt és házas, már nem jelentős, gyakran kerülnek ki a baráti körből olyan násznagyok, akik még csak nem is házasok. Ennek a magyarázata is a rokonsági és társadalmi kapcsolatok módosulásában keresendő, a családi kötelékek lazulásában ragadható meg.

Vőfélyből régen általában nyolc volt, négy a menyasszonynak és négy a vőlegénynek: a búcsúztató *vőfi* volt a *nagyvőfi*, aztán volt második *nagyvőfi*, aki kikérte a menyasszonyt, amikor vitték a kakast, és volt két *kisvőfi*. Vőfély csak olyan legény lehetett, aki még nem volt katona. Általában a családból került ki, de jó kiállásúnak és talpraesettnek kellett lennie. A hagyományos formában a menyasszonynak és a vőlegénynek is külön vőfélye volt. Ma már sokkal többen vannak a vőfélyek és a koszorúslányok, számuk elérheti a 10-15 párt is. A régiesebb formákban nagyon jelentős volt a szerepe, ma inkább csak a búcsúztatás tartozik a feladatai közé. Míg a régi lakodalmakon a vőfély bonyolította le szinte az egész lakodalmat az első mozzanattól az utolsóig, minden szokáscelemekényben szerepe volt, ma a jelenléte már inkább csak formális, a hagyományhoz való kötődést jelzi.

A következő ábra jól mutatja a vőfély szerepének a leértékelődését. A legkorábbi időszakban számszerűen 21 feladatot kellett ellátnia, a középső időszakban 15-re csökken ezeknek száma, míg a mai lakodalmakon csupán 4 olyan feladat van, amit a vőfély lát el.

A hagyományos lakodalom	Lakodalom a kommunizmus idején	A mai lakodalmak
Tojásgyűjtés	–	–
Hívogatás	–	–
Barakképítés	–	–
Ajándék a papnak	–	–
A koszorúslány kikérése	A koszorúslány kikérése	–
A zenész elhozatala	A zenész elhozatala	–
A násznagy elhozatala	A násznagy elhozatala	Indulás közösen a násznagy után
–	A vőlegény búcsúztatása	A vőlegény búcsúztatása
–	Indulás a menyasszonyos házhoz	Indulás a menyasszonyos házhoz
–	A menyasszony búcsúztatása	A menyasszony búcsúztatása

A hagyományos lakodalom	Lakodalom a kommunizmus idején	A mai lakodalmak
Kakas-/tyúkvivés	–	–
A menet élén a templomba	A menet élén a templomba	–
A menyasszony kikísérése az úrasztalához	–	–
A menet indítása a menyasszonyos házhoz	–	–
A hozomány kikérése	–	–
A menet indítása a vőlegényes házhoz	–	–
A szobában/sátorban a bútorzat előkészítése	A kultúrotthon előkészítése	–
Az asztalozás alatt az ételek feltálalása	Az asztalozás alatt az ételek feltálalása	–
A násznép szórakoztatása a multság alatt	A násznép szórakoztatása a multság alatt	–
Az ajándékok összegyűjtése	Az ajándékok összegyűjtése	–
A zenészpénz és a szakácsnépénz összegyűjtése	A zenészpénz és a szakácsnépénz összegyűjtése	–
A násznagy hazakísérése	A násznagy hazakísérése	–
A zenész hazakísérése	A zenész hazakísérése	–
A barakk elszedése	A kultúrotthon rendbeszedése	–

Amint a táblázatból is látható, a vőfély jelentősége megszűnőben van, a helyét sok esetben a megfogadott zenészek egyike veszi át, aki a multság alatt átveszi az ételek feltálalásával és a násznép szórakoztatásával kapcsolatos feladatokat. A vőfély szerepe a mai lakodalmakon teljesen megszűnik a vendéglőbe érkezés után, tehát inkább csak reprezentatív funkciója van, ami a hagyományhoz való ragaszkodást jelzi, azonban ez a hagyományörzés már csak formális, funkcionalitása felszámolódóban van. Ennek oka elsősorban a szokás forgatókönyvének a változásában és a körülmények változásában keresendő. Például a vendéglőben, ahol a pincérek szolgálják fel a díszes ételeket, nincs szükség már a vőfély segítségére. Elena Rodica Colta, aki több munkájában is foglalkozik az Arad környéki lakodalmas szokásokkal, és a multikulturalitás kérdéseit is vizsgálja, a magyar vőfélyre vonatkozóan állapítja meg, hogy: „a hagyomány szükségessége, a kontinuitás fontossága, a múlttal való kapcsolattartás szükségessége egy legitimizációs diskurzussá vált, amit a lakodalmakon is felfedezhetünk: »*ha nem lesz vőfély a lakodalmunkon, ki beszél a nevünkben, ki vesz búcsút a nevünkben a szülőktől és a nagyszülőktől...*«», mert valóban, a vőfély, a maga jelvényeivel és a maga rituális megnyilvánulásával magyar

nyelven tökéletesen beleillik a magyar identitást megjelölő programba ebben a multietnikus Európában.”³⁸ (Colta 2009: 290; fordítás tőlem – Sz. M.)

A *vendéggazda* olyan személy lehetett, aki a családnak közeli, megbízható embere volt, ő felelt a lakodalom teljes ideje alatt a vendégek ellátásáról, de főként az italról és az ételekről. Ő szedte össze a *nyüszüleányok* által hozott süteményt, ezeket egy nagy ládába öntötte, és onnan adagolta a lakoma alatt az asztalra. Fontos volt, hogy a vendéggazda ne legyen italos ember, mert az elfogyasztásra kerülő pálinkáért és borért is ő felelt. A lakodalom alatt a háttérből szervezte a vendégek ellátását, és irányította a vőfélyeket és a koszorúslányokat a felszolgálásban. Később, a kultúrotthonos lakodalmak esetén is megmaradt a szerepe, de a mai lakodalmakból, ahol az ellátásért már a vendéglő felel, szerepe teljesen megszűnik.

A zenészek, a szakácsné, a vendéglős és a fényképész olyan szerepköröket látnak el, amelyek elengedhetetlenek a lakodalom sikerességét illetően.

A zenészek korábban a faluból kerültek ki, két zenészbanda is volt, egyik muzsikált a menyasszony násznépének, a másik pedig a vőlegényének. A zenészek között az idős Pikili (Mezei Ferenc) volt a jobbik zenész, a két násznép gyakran versenyzett, hogy ki tudja hamarabb megfogadni. Arra is volt példa, hogy a két család összeveszett a zenész miatt (lásd az előbbi elemzést), és a házasság létrejöttét veszélyeztette volna, ha a menyasszony násznépe nem mond le a vőlegény javára a jobbik zenészről. Pikili a 80-as években halt meg, így a következő időszak lakodalmait már különböző helyekről megfogadott zenészek szolgálták ki. A mai lakodalmakon még divat, hogy olyan zenészeket fogadnak meg, akik tudnak népzene is szolgáltatni és könnyűzenét is. Míg korábban a zenészhez úgy viszonyultak, mint aki kiszolgálja a násznépet, és sokszor kevés pénzt fizettek neki, ma sok esetben a zenész is beleszólhat a rítus alakulásába, szerepe tehát felértékelődött.

A szakácsné csak a hagyományos formában és a középső időszakban volt jelentős, ugyanis ma már a vendéglő biztosítja az ellátást. Sok esetben ő is rítus alakítója, hiszen a vendéglős is biztosít néhány olyan látványos elemet, amely a lakodalom szokáseseményeibe beépül. Ilyen például a sülttel való díszes felvonulás, illetve a torta behozatala. Ezek a mozzanatok csak akkor maradnak ki, ha a házasulandók külön kérik, hogy ne így járjanak el.

A fényképész/kamerás elmaradhatatlan a mai lakodalomból, jelenléte a 80-as évektől érzékelhető. A régi lakodalmakat nemigen dokumentálták, esetleg arra akadt példa, hogy a friss házások bementek a városba, és ott a fényképész kellékeivel (mirtuszkoszorú a menyasszony fejére, művirágcsokor a kezébe) készítettek magukról fényképet. Ma viszont sokszor csak a fénykép kedvéért épülnek be bizonyos mozzanatok a lakodalom szokáseseményeibe. Például a menyasszony és a vőlegény

38 „A hagyomány, a kontinuitás szüksége, a múlttal való kapcsolat nélkülözhetetlensége egy olyan etnikai legitimizációs diskurzussá vált, amelyet még a lakodalmakban is felfedezhetünk: »Ha nem fogadunk vőfélyt, akkor ki búcsúzik el a nevünkben a szülőktől, nagyszülőktől...«, mert valóban a vőfély, a maga jelvényeivel és rituális verseivel, magyar nyelven tökéletesen beilleszkedik abba a folyamatba, amely a magyar identitást hivatott fémjelezni egy interetnikus Európában.” (Colta 2009: 290; fordítás tőlem – Sz. M.)

galambokat bérel, amelyeket az esküőről kijövet feleleszt csak azért, mert a képen ez olyan jól mutat. Szintén a fényképész alakítja a rítust olyankor is, amikor a csomagjában levő szolgáltatást kihasználva a menyasszony és vőlegény egy külön napon, amely nem azonos a lakodaloméval, beöltözik a menyasszonyi/vőlegényi ruhába, és fotózáson vesz részt. Ekkor csak a fénykép kedvéért öltöznek be azért, hogy a lakodalom napján ne szolgáltatassák ki magukat a sok beállításnak, amit a fényképész kér, és hogy megmaradjon a lakodalom emléke. Itt már egy megalkotott valóságról beszélhetünk ugyanis a kiválasztott hely akár olyan is lehet, ahol a pár sohasem járt korábban. Ez a fotó már nem a dokumentálást szolgálja, hanem a fiataloknak az önmagukról alkotott ideáljainak a kivetítését, kimerevítését.³⁹

A násznépet illetően a szokás nem sokat változott a múltbéli formáktól máig, ugyanis a feladatuk azonos: résztvevői egy olyan eseménynek, amely nem róluk szól, nem őket érinti, pusztán csak részesülhetnek az örömből. A régi formákban, amikor még két helyen zajlott a lakodalom, reggel inkább csak a fiatalok mentek a lakodalomba, este pedig csak a házasok. A fiataloknak, öregeknek más mozzanatokban is megvolt a sajátos szerepük. Amikor a készülődés zajlott, az idősebb asszonyok nyújtották a laskát, a fiatalok pedig inkább a tyúkokat kopasztották, hiszen a laskanyújtáshoz szükség volt szakértelemre. Szintén a fiatalok/öregek közötti különbségtételre vonatkozatható az a tény is, hogy gyerekek nem mehettek a lakodalomba. A mai lakodalmak esetében az öreg/fiatal arány is megváltozott, és e tekintetben is egyfajta felértékelődését tapasztalhatjuk a fiatalabb generációknak. Míg korábban a házasok jelentették az alapot, mert ők rendelkeztek olyan anyagi javakkal, amelyek a fiatalok számára ajándékot jelenthettek, ma már fontosabb a pénznél a jó hangulat és a szórakozás. A régi lakodalmakban a fiatalok, akik reggel a menyasszonyos/vőlegényes háznál jelen voltak, csak segíteni mentek, az esti mulatságra viszont csak a koszorúsok mentek vissza, akik felszolgálták az ételeket, hiszen ők nem tudtak ajándékot vinni, nem rendelkeztek még saját jövedelemmel. Ma ez már nem így van, sőt, már a kommunizmus idején sem így volt, hiszen a fiatalok akkor korán munkába álltak, és a gyári keresetük lehetővé tette, hogy pénzajándékkal mehessenek a lakodalomba. Ma az idősek jelenléte csak szükséges feltétel, de nem elégséges, ugyanis a mulatságon a jó hangulatot a fiatalok teremtik meg. A gyerekek szerepe is megváltozott. Az adatközlőim közül sokan hangsúlyozták, hogy a gyermeknek semmi keresnivalója a lakodalomban, hiszen itt a felnőttek mulatoztak, sokszor pikánsabb tematikájú viccek is elhangozhattak a vőfély szájából, ami nem való a gyerekeknél. Ma, ezzel ellentétben, a gyerekeknek külön asztalt terítenek a lakodalomban, és külön menüt kapnak.

Ha a szerepkörök változására vonatkozó konklúziókat szeretnénk levonni, a következőket állapíthatnánk meg:

1. A fiatalok szerepe felértékelődik, az öregeké háttérbe szorul.

39 Ugyanez mondható el egyébként a ballagásra készített fotókról is, ahol a diákok óriási összegeket fizetnek ki egy specialistának, hogy életük legszebb évében, 18 évesen fotóalbumot készítsen róluk. A cél itt sem a hitelesség, hanem az álmaiknak, a vágyott helyzeteiknek a halhatatlanná tétele.

2. A fényképész és a vendéglős a szokáscselekmények új elemeivé válnak.
3. A násznagyok életkora és státusa megváltozik.
4. Eltűnik a vendéggazdai szerep.
5. A vőfély szerepköre leszűkül.
6. Az örömszülők szerepe a szervezésben megszűnik.

Testtechnikák

A lakodalom során a különböző testtel történő jelzések is nagyon fontosak. A rítusok normatívái meghatározzák, hogyan kell viselkednie a menyasszonynak, a vőlegénynek, az örömszülőknek és tulajdonképpen a lakodalom összes résztvevőjének. E tekintetben néhány olyan gesztust fogok megvizsgálni, amely jelzésértékkel bír. Ezek között említhetem a felállást, leülést, az érintések hiányát/gyakoriságát, a kar alatt forgatást, a kézenfogást, karonfogást, a csókot, a táncot.

A felállás, leülés már az örömszülők találkozásakor jelentős: illik helyet kínálni és leültetni az érkezőket, az állás a várakozás és a bizonytalanság hatását kelti, amitől ebben a helyzetben óvakodnak. A vendéget akkor ültetik le, ha „van helye a háznál”, tehát jó szívvél fogadják, és nyitottak a beszélgetésre. Ha ez nem így van, akkor az érkezők már az ajtóban érzik, hogy nem szívesen látják őket, és a látogatást igyekeznek rövidre fogni. Például a hívogatáskor is ez történik: a lakodalmi meghívóval érkező szülőket, fiatalokat illik leültetni, ha pedig a meghívottak nem érzik magukat *adósnak*, vagy nem kívánnak elmenni a lakodalomba, akkor le sem ültetik a vendégeket.

A lakodalom napjának eseményei között is fontos szerepe van a testtechnikáknak. A legrégebbi formákban a vőlegény még csak nem is láthatta a lakodalom előtt a menyasszonyát, vele csak a templomban találkozott az úrasztala előtt, ahol szintén csak az eskü alatti kézfogás által érinthette meg választottját. Kifele már együtt mentek, legtöbbször karonfogva (lásd 32. kép). A mai lakodalmakon ezek a testhasználattal kapcsolatos tabuk is feloldódtak: a hitvesi csókra a vőlegénynek már akkor is joga van, amikor a menyasszonyáért jön a templomba indulás előtt. Ekkor, a csokor átadásakor a vőlegény már megcsókolhatja menyasszonyát. Itt kell megemlítenem azt az észrevételemet is, hogy a testi érintkezés tabui sokat lazultak az idők folyamán: a mai fiatalok sokkal nyíltabban mutatják ki érzelmeiket csók, érintések formájában, mint ahogyan ez korábban volt. A lakodalmi fotós megjelenése és a fotográfiákkal kapcsolatos előzetes elvárások is alakítanak a testi érintkezés mikéntjén. A sok-sok lakodalmi fotó között egy külön csoportot képeznek azok a képek, amelyek a menyasszonyt és a vőlegényt olyan meghitt, intim pillanatokban ábrázolják, amelyekre a lakodalmi forgatásban nem igazán van lehetőség. A fotós ezért például gyakran irányítja a párt, ha megfelelő „helyzetet” észlel, hogy fogják meg egymás kezét, hogy öleljék meg egymást vagy hogy csókolózzanak. Ezek a gesztusok sokszor nem természetesek (és ez a fotókon is látszik), hanem erőltetetté válnak, sokszor csak a fotó kedvéért történnek.

A búcsúztatókor a menyasszonyt régen is, ma is a küszöbön vagy a lépcső tetején állva kar alatt forgatja a vőfély. Ennek a testi jelzésnek a szimbolikájáról korábban már szó esett, ez is az átfordulásnak, a státusváltásnak az egyik jele. Ugyanakkor ebben a pillanatban a menyasszonynak is, annak édesanyjának is illik sírni, hiszen elválnak egymástól. A régi változatokban ez a mozzanat még jelen volt, ma már – ahogyan erről is beszéltünk már – a lakodalomban nincs helye a tragikumnak.

A lakodalmi menetek sorrendje is jelentős szempontokat kínál az értelmezés számára. A lakodalom alatt többször is menetben haladnak, a menet élén haladók pedig változnak. Az első menetben a násznagyok haladnak elől, a koszorúsok követik őket, (a középső időszak lakodalmi esetén) viszik a násznagyasszony tortáját (lásd 52. kép). A vőlegény búcsúztatása után, amely a második időszakban vált általánossá, a menyasszony után induló menet élén már a vőlegény halad. Amíg a templomba külön mentek, a vőlegény haladt a saját vendégeinek az élén a násznagyjaival, a menyasszony pedig a saját menetének élén a saját násznagyjaival. A menet felépítése változó azoknak a lakodalmaknak az esetén, amikor a vőlegény és a menyasszony közösen indul a templomba. A testi érintkezés tabuja még itt is észrevehető abban a tényben, hogy a fiatal pár nem egymás mellett, hanem egymás után halad a menetben: a vőlegényt a két násznagyasszony fogja karon, a menyasszony a két násznagyot. Középkorú és fiatal adatközlőim narratíváiban eltérő az, hogy ki halad elől: egyesek szerint a menyasszony (lásd 54. kép), mások szerint a vőlegény, úgy, ahogyan ez a fotóanyagon is látszik (lásd 53. kép).

Az esküvőről érkező fiatal párnak illik gratulálni, ekkor a násznép sorban állva virággal és csókkal köszönti őket, ami szintén a testi érintkezés lehetősége. A legregebbi formákban az örömanya, a vőlegény édesanyja a saját háza ajtajában vagy kapujában várta a menyét, kezében pálinkával és süteménnyel, amit ráköszöntött, és ezáltal menyének fogadta. Ilyenkor kezet fogtak és arcon csókolgatták egymást. A középső időszakban és ma ez csak annyiban változik, hogy nemcsak a vőlegény édesanyja várja a fiatalokat, hanem mindkét örömanya, az egyik a menyasszonyt fogadja be köszöntésével a családjába, a másik a vőlegényt.

Nemcsak az örömanya, hanem a tánc során bárki a menyasszony és a vőlegény közelébe kerülhet, hiszen a multság alatt bárki megtáncoltathatja őket. A mai lakodalmak végén szintén kézfogással és arcon csókolással adják át a párnak a pénzajándékot a szervezők által előkészített borítékokban, melyeket egy közös kosárba gyűjtenek. Ezeket a borítékokat a felbontásuk után a párok általában megtartják, hogy emlékeztesse őket arra, ki mekkora összeggel ajándékozta meg őket.

A menyasszony beavatásának az utolsó mozzanata, ahogyan erről a korábbiakban már szó esett, az, hogy „*elviszik a templomba és felmutatják*”. Ahogyan ez az adatközlők narratíváiban megfogalmazódik, arra enged következtetni, hogy itt a menyasszony az új családja gondjaira van bízva, ezekre vonatkozik a harmadik személy. A kijelentést természetesen nem szabad szó szerint értelmeznünk, hiszen ez is egy testtechnikára vonatkozik, egy olyan mozzanatra, amelynek nyomán a menyasszony anyósa és a férje násznagyasszonyának a kíséretében elmegy a templomba, de ott már nem a régi helyére ül le a lányok padjában, hanem a férje családja számá-

ra fenntartott padba. Több mezősegi faluban elterjedt szokás, hogy a templomban nemzetségek szerint ülnek. Ördöngösfüzesen a Hidegek, a Barabások, a Lapohosok más-más helyen ültek, az anyós pedig oda viszi menyét, ahol ő szokott ülni. Mivel a mai lakodalmakból a beavatásnak ez az utolsó mozzanata elmarad, a szokás mára elveszítette funkcióját, már nem is gyakorolják.

A testtechnikákat illetően azt tudom konklúzióként levonni, hogy a múltból a jelen felé haladva az intimitás megmutatkozásának nagyobb tere van. Az érintkezések visszafogott volta a két fiatal között ma már nem jellemző. Megmaradnak azonban a hagyományos szokáselemek közül azok, amelyeknek a funkcióját ma is relevánsnak és fontosnak tartják, például a két örömanya kézfogással és csókkal köszöntését, vagy a kar alatt forgatás mozdulatát a búcsúztatókor.

Intézmények a lakodalomban

A lakodalom megszervezésekor különböző intézmények is szerepet kapnak. Ezek között ott van a templom, a parókia melletti iroda, a kórház, a polgármesteri hivatal.

Elsőként a papnál tesznek mindig látogatást, ő az első, aki a vendéglő lefoglalása után tudomást szerez az eseményről. Ide általában egy vasárnapi istentiszteletet követően megy el a pár vagy azok szülei, bejelenteni a házassági szándékot. Megvárják, amíg a pap kijön a templomból, utána pedig együtt mennek be az irodába a dátumot feljegyezni. Az irodának abban az esetben is szerepe van, ha a pár eklézsiakövetésre jár, hiszen a bűnbánati imádkozást itt tartják az irodán, és az eskütétel is ott történik, szűk körben.

A kórházba az orvosi ellenőrzések végett kell elmennie a párnak, ugyanis a polgármesteri hivatalban való bejelentkezéskor fel kell mutatni az orvosi papírt is. Ez az ellenőrzés egy általános egészségi állapotfelmérést jelent: vérvétellel, tüdőrontgen elkészítésével, amelyeknek alapján a házi orvos aztán kiállítja a papírt.

A polgármesteri hivatalban a hivatalos iratok fénymásolatait és az orvosi papírt kell leadnia a párnak, amelynek nyomán időpontot kapnak (a pontos nap és óra meghatározásával) a polgári eskütételre. A szöveg, melyet a pár elmond, tulajdonképpen nem is eskü, inkább annak a szándéknak a kifejezése, hogy az illető fél valóban házasságra kíván lépni társával. Ördöngösfüzesen, mint egyébként más erdélyi településeken is, ma már ezt a fogadalmat magyarul is el lehet mondani, ugyanis a falu alpolgármestere magyar. A hivatal ezeket az eseményeket a megszokott ridegséggel és hivatalos modorral kezeli, ám a házások és családjaik ezután is szoktak koccintani egy pohárral. Megszervezik, hogy valaki, aki nincsen szorosan az eseményekhez kötve, odavigye az előre elkészített süteményes tányérokat és poharakat, a fogadalom után pedig koccintanak. Bár a lakodalomnak ez a leghivatalosabb része, mégis igyekeznek a rituális étkezéssel ezt a mozzanatot is ünnepivé tenni.

A templom, bár nem tekinthető teljes mértékben intézménynek, mégiscsak az egyházi hatalom egyik kiemelt helye. A paraszti társadalom, és így az ördöngösfüzesiek szemléletében is szent hely, ezért mennek el oda házasodni. Másfelől a temp-

lom a közösség előtti megmutatkozás egyik színtere is, ahova olyanok is elmehetnek a közösségből, akik nem hivatalosak a lakodalomra, de látni szeretnék a párt. Az eskütétel az istentisztelet keretében zajlik, a násznép pedig a gyülekezetben foglal helyet az esküvő alatt. A pár az úrasztala elé áll ki a násznagyokkal együtt, és végig állva marad az esküvő alatt, utána pedig, még mielőtt a gyülekezet kimenne a templomból, kivonul. A papot a templomkertben várják meg, és együtt mennek el a paplak melletti irodába a nevek anyakönyvbe való feljegyzése végett.

Az intézményeknek jelentős szerepük van a lakodalmak esetében, ugyanis ezek hiányában a lakodalom nem lenne legitim sem vallási, sem hivatalos szempontból.

Tárgyi kellékek – szimbolikus jelentések

A tárgyak ugyanúgy részei a lakodalomnak, mint ahogyan a szereplők vagy a rítuselemek. Bodó Julianna jól látja, hogy „nem a tárgy a fontos, hanem a hozzárendelt szimbolikus jelentés” (Bodó 1987: 58). Egy korábban is idézett román kutató, Delia Suiogan a szimbolikus gesztusokat, tárgyakat egy a hagyományos kultúrában élő embert jellemző mágikus gondolkodással kapcsolja össze.⁴⁰ Ebből a kiindulópontból tekintve a lakodalom tárgykészletét vizsgálva pusztán azoknak a tárgyaknak a jelentőségére fogunk kitérni, amelyek valamilyen szimbolikus tartalmat hordoznak és a tárgyhasználók világának megértését szolgálják. Mivel több tárgytípus jön szóba a lakodalom kapcsán, ezért ezeket külön csoportokban tárgyaljuk.

Öltözet

Kezdetben az öltözet, a ruha a test megvédését szolgálta a hidegtől, a sérülésektől. Később a ruha jellé vált, többletjelentések rakódtak rá, így a nem, a kor, a szerep, az etnikai és a társadalmi hovatartozás kifejezőjévé lett. (Tötszegi 2009: 179–182)

A ruha mássága a rítusok esetében mindig szükséges eszköze a másfajta állapot kifejezésének. „Az öltözködés technikailag, illetve funkcionálisan lehetséges variánsai alkalmasak az egyén szerepeinek megfelelő cselekvési minták alátámasztására. [...] Amennyire fontosak a szerep-kategóriák az identitás kifejlődésénél, ugyanannyira jelentős eszköz az öltözködés is mások és a magunk szerepeinek az azonosításához.” (Lönnqvist 1980: 280.) A menyasszony, a vőlegény, a vőfély, a koszorúslányok, a násznagyok stb. így öltözetükkel is jelzik azt a megváltozott szerepet, amelybe kerültek.

40 „Egy gesztus szimbolikája, vagy éppenséggel egy szóé, de leginkább egy rítus vagy egy ceremónia szimbolikája mitikus gondolkodást feltételeznek. Még inkább, ahogyan ezt Mírcea Eliade is észrevette, mindig egy eredetmítoszhoz való visszatérésről van szó. Az eredetmítosz jelentése – amelyet *egynek* nevezhetnénk – az *egyensúlyállapot* fogalmával írható le a legjobban. Ennek a szükségállapotnak a létrehozásához egy hosszú és fájdalmas harcra van szükség, amely a rendtelenség helyére rendet teremt, a Káoszt Kozmosszá szervezi (újra).” (Suiogan 2006: 246; fordítás tőlem – Sz. M.)

A jobb átláthatóság kedvéért a következőkben összehasonlítjuk azokat az öltözékeket, amelyek a három korszakban használatosak voltak azon szerepkörök esetében, amelyek öltözködésükkel is jelezni kívánják/kívánták rituális szerepüket. Külön kiemeljük azokat, amelyek rituális tartalommal bírnak, és ezáltal valamilyen többletjelentés hordozóivá válhattak.

Szerep	1930–1960	1960–1990	1990–2017
Menyasszony	ing szoknya/köntös alsószoknya kötény mellény gyöngyök jeggyűrű slájer (mirtuszkoszorú) anyóskeszkenő cipő/csizma	fehér menyasszonyi ruha hajdíszt fátyol két copfba fonott haj/konty ékszerek karikagyűrű harisnya fehér cipő	fehér menyasszonyi ruha hajdíszt fátyol konty ékszerek karikagyűrű harisnya fehér cipő
Vőlegény	jegyíng priccses posztó- nadrág mellény kabát kalap bokréta csizma	ing (csokor)nyakkendő öltöny mirtuszbookréta a hajtókán karikagyűrű	ing nyakkendő öltöny bookréta a hajtókán karikagyűrű
Vőfélyek	ing mellény priccses nadrág bokrétás kalap keresztbe kötött kendő bookréta csizma	(polgári)ing öltöny mirtuszbookréta a hajtókán cipő	(polgári/népi) ing (népi) mellény/teljes öltöny szövetnadrág (kalap) (bookréta a kalapban) (nyakkendő) szalagbookréta a mellé- nyen cipő/csizma

Szerep	1930–1960	1960–1990	1990–2017
Koszorúslányok	ing mellény szoknya/köntös alsószoknya gyöngy szalagok a hajban kötény csizma	rózsaszín/világos- kék hosszú/rövid ruha cipő	magyar ruha (fehér ing, piros/fehér szoknya, pi- ros/fehér kötény, piros mellény, pártá, szalag a hajban)/mezőségi ruha (ing, lajbis köntös, kötény, mellény, szalag a hajban) karaktercipő/magas sarkú cipő
Násznagyszony	ing mellény szoknya/köntös alsószoknya kötény konty kendő csizma	kiskosztüm/hosszú alkalmi ruha bokréta a ruhán frizura	alkalmi ruha bokréta a ruhán frizura
Násznagy	ing priccses nadrág mellény kabát csizma kalap	öltöny bokréta a hajtókán	öltöny bokréta a hajtókán
Örömszülők	–	bokréta a hajtókán	bokréta a hajtókán

A három időszak öltözete természetesen, ugyanúgy, mint más jelenségek esetében, a divat logikája szerint változik. Az 1930-as években a két világháború között és a második világháború után az emberek anyagi helyzete nagymértékben befolyásolta a lakodalmak kellékeinek a mikéntjét is. Egy gazdagabb család sarjának a lakodalmán díszesebb ruhák, nemesebb kelmék voltak megtalálhatóak, egy szegényebb család esetében, amelyből viszonylag sok volt, a menyasszony a konfirmálóruháját vette fel erre az alkalomra is, hiszen méretben az alig néhány évnyi eltérés ezt lehetővé tette. Mivel a konfirmálóruha fehér volt, a menyasszony ruhája is fehér lett. Nem minden esetben ragaszkodtak azonban a fehér ruhához, ennek ekkor még semmilyen jelértéke nincs. A menyasszony is, a vőlegény is, a násznép is a lehető legszebb ruháját öltötte magára erre az alkalomra. A hagyományos paraszti viselet darabjai ekkor a táblázatban is feltüntetett darabok (lásd 32. kép).

A menyasszony már a jegyesség időszakában megvarrta a vőlegényi inget,⁴¹ amely díszesen vagdalásos mintával volt elkészítve, erre aztán egész életében vigyázott, ha nem nőtte ki, akkor sok esetben ez volt a halottas inge is. A parasztembert sokkal szorosabb viszony fűzte saját tárgyaihoz. Elkezdve attól a pillanattól, hogy elvetette a kendert, odáig, hogy előkészítette a fonalnak valót, megfonta a szálát, megszötte a vásznat, aztán ruhát, lepedőt vagy egyebet készített belőle, a saját energiáiból hívta életre az adott tárgyat. Emiatt a tárgyakhoz sokkal személyesebb viszony fűzte, mint a modern embert. (Vö: Hofer 1983: 46.) A tárgyak tehát sok esetben rituális, szakrális jelentőségű darabokká válhattak, mint ahogyan ezt a vőlegényi ing is mutatja. A ruhadarabok rituális tartalmai a folytonosság szintjén is megőrződtek: a lány érintetlenségét bizonyító konfirmálóruhából lett a menyasszonyi ruhája, a vőlegény jegyinge pedig sokszor vált halottas inggé. A textíliákon megjelenő hímzések szintén rituális, mágikus tartalmakkal bírtak, a motívumkincsük (vö: Székely 2005) (bár erre a Mezőségen már csak nagyon ritkán emlékeznek) ősi képzeteket őriznek.

A jegyingen kívül az a kendő (lásd 4–5. képek) is rituális tartalommal bírt, amelyet a menyasszony az anyósától kapott kontyoláskor, és amellyel aztán *felmutatták* újasszonyként a lakodalmat követő héten a templomban. Tánczos Vilmos szerint „a szövet- és a vászonfélék leggyakrabban a folytonosság jelképei, valamilyen kapcsolatot fejeznek ki időintervallumok, illetve személyek vagy közösségek között, ezért az emberélet fordulóihoz kapcsolódó átmeneti rítusokban valamilyen formában rendszerint megjelennek. A »kendező«, mint a kötelék, a rokonsági összetartozás szimbóluma a moldvai csángóknál: az esküvői szertartás után a menyasszony fejére az anyósa »kendezőt« köt, a fiatal párt is kendővel kötik össze, és ezzel vesznek részt a szülőkkel és a keresztapákkal együtt járt körtáncban, akiken szintén díszes »kendezők« vannak.” (Tánczos 2006: 81.) A Mezőség szinte minden településén ismeretes az a szokás, ami még Füzesen is él. Széken például, ahol a lakodalom bonyolult és sokrétű szokásrendszere a mai napig megőrződött, a menyasszony kézzel hímzett fejkendőt adományoz férje nőrokonainak: anyósának, és ha élnek, akkor a vőlegény nagymamáinak is. Ugyanakkor ő maga is kap ajándékba az anyósától egy selyemrojtos *keszkenyőt*, amivel a templomba megy a lakodalmat követő vasárnapon. Füzesen az anyós a régi, szép *keszkenőjét* adta tovább menyének, mert a *keszkenő* milyensége jelezte, hogy mennyire becsüli meg az új családtagot, és mennyire tehető az a család, ahova érkezett.

A régiót tekintve Ördöngösfüzes hamarabb polgárosult, mint Mezőség más falvai, ezért innen a női viseletdarab, a köntös (melles ruha) hamarabb eltűnt, bár elvétve találtunk még a terepen arra bizonyítékot, hogy ezt itt is viselték valamikor (lásd 32. kép). Megkülönböztető jelként a menyasszony *slájert* viselt, amit a fátyolból képeztek ki koszorúszerűen (lásd 33. kép), majd ezt váltotta fel tehetősebb csa-

41 A férfi adatközlők érdekes módon egészen más részletekre emlékeznek, mint a nők. 93 éves adatközlőm erre a mozzanatra tért ki nagy részletességgel, de nem emlékezett pl. arra, hogy kapott-e menyasszonyától vőlegényi inget.

ládok esetében a mirtuszkoszorú (lásd 34. kép). Ezt a *slájert* a család nőrokonai készítették úgy, hogy egy darab finomabb szövésű fehér anyagot az egyik felén összefodroztak, a másik felét pedig hagyták lelőgni.

A koszorúslányok és a vőfélyek, illetve a násznagyok szintén az akkori viseletnek megfelelően öltöztek fel erre az alkalomra, a násznagyoknak megkülönböztető jelük nem volt, a vőfélyeknek pedig annyi, hogy az ingük és mellényük fölött keresztben átkötött díszes keszkenőt viseltek, kalapjukat pedig bokréta díszítette. Ugyanakkor az ördögösfüzesi férfiviselet egyik jellegzetes eleme, hogy a mellényükön egy kis díszes hímzés található (lásd 35. kép).

Az 1960-as évektől egyre inkább polgárosodik a vidék, a város nagy hatással van a falusiak életére, Szamosújvár közelsége miatt pedig Ördögösfüzesre is hamar átterjednek a városi öltözködési szokások. Ekkor már a menyasszony, a koszorúslányok hosszú alkalmi ruhába öltöznek, a hajukat fodrásszal készítetik el, sőt sok esetben az addig megkülönböztető jelnek számító kontyba fogják. A 60-as évek elején még jellemző ugyan a két copfba fonott haj (lásd 33. kép), amit aztán csak kontyoláskor kötnek kontyba, de az 1970-es évektől már megjelenik a konty is a menyasszonyok hajviseletében (lásd 6. kép).

Az örömszülők viselete is polgáribbá válik, bár az asszonyok esetében marad a fejkendő, a férfiak esetében pedig a kalap. A kiskosztüm vagy az alkalmi ruha már a jobb gazdasági helyzetnek köszönhetően városi varrónőnél készül, és az addigi népi viselet szinte teljesen eltűnik a rítusból. A koszorúslányok ruhája, annak függvényében, hogy a vőlegény vagy a menyasszony koszorúsa az illető, kék vagy rózsaszín, de ez a szokás sem teljesen egységes a teljes időszakot illetően, inkább csak a 70-es, 80-as évekre jellemző. A vőfélyek már nem viselnek kalapot, és csak az öltönyük hajtókájára tűzött mirtuszbokréta jelzi, hogy más szerepben vannak, mint a násznép többi része (lásd 36. kép). Ebben az időszakban tehát a polgárosodás hatására felszámolódott népviseletnek lehetünk a tanúi.

Az 1990-es évek furcsa változásokat hoznak az ördögösfüzesiek életébe. Ekkor a tiltások megszűnésének hatására megint megszületik az igény arra, hogy „magyarságukat” megmutassák, és így újabb hulláma kezdődik el a „népi” lakodalmaknak, ami az öltözködést illeti, hiszen a rítuselemek esetében a középső időszaknak a hatása annyira nem érezhető. Érdekes módon a népviselet jelértékének hangsúlyozódását tapasztalhatjuk ekkor, ugyanis itt a népi/magyar ruha azért kerül vissza a használatba, hogy ezzel magyarságukat, nemzeti identitásukat fejezhessék ki. Bár a népviselet használata a kommunizmus idején nem volt tiltott, mégis erősebb hajtóerőnek bizonyult a városról érkező divat. Az 1990-es években a kommunizmus alóli felszabadulás jeleként kerül megint használatba az ekkor már átértékelt funkcióval rendelkező „népviselet”, ami tulajdonképpen nem is igazi népviselet, hiszen az 1940–1944 közötti időszakban Mezőségen mindenhol elterjedt *magyar ruha* válik rituális öltözképpé. Ha a *magyar ruha* helyett mégis népviseletet öltenek, akkor már nem az ősök ruhatárából kerül elő a népviselet, mert ők sem viselik már ekkor, hanem a szamosújvári néptáncgyűjtéstől kérik kölcsön. Ezek a ruhák pedig nem is igazán őrzik az ördögösfüzesi hagyományt, hiszen inkább visai viseletek mintájá-

ra varrták őket. „Mint működő jelkép a tárgy már nem a folklór kontextusában nyeri el a hozzárendelt jelentéseket, és bármennyire is »népi«-nek mutatja magát, már egy más, a folklórtól különböző életmód tartozéka.” (Bodó 1987: 59.)

„A folklórelemek ebben a helyzetben a mögöttük álló vagy feltételezett egészst jelentik, a rész az egész szimbóluma lesz.” – mondja Bodó Julianna. „Létét már nem az egészhez való tartozása határozza meg, hanem sokkal inkább az a tény, hogy az egészst helyettesíti. A helyettesítőnek itt nincs saját értéke: az illető »népi« dolog menet közben kicserélődhet vagy akár el is veszítheti eredeti népi jellegét, szenvedhet bármilyen torzulást, ezek már mit sem változtatnak a megemelt értéktartalmakkal telített, szimbolikus jelentésén.” (Bodó 1987: 61.)

Természetesen ezek a torzulások a mi esetünkben is szemmel láthatóak. A fiúk viseletében ebben az időszakban váltogatják egymást az öltönyös, kalapos, de azért bokrétás változatok, illetve a nagyon „eredeti” öltözékek, amikor a viselet minden elemére nagy figyelmet fordítanak. A kalap nem minden esetben jelenik meg, a szövethadrág nagyon jól megfér a posztómellénnyel és a lila vagy piros inggel. A lányok esetében a mezőiségi ruhához a kiegészítők modern jellege teremt valamiféle ferdeséget, hiszen a népviselethez a sajátos fazonú cipő és nem feltétlenül a magas sarkú talál vagy a kiengedett haj, fodrász által elkészített konty (lásd 37–38. képek). Ion Şeuleanu⁴² román kutató a hagyomány és az újítás viszonyát vizsgálva beszél az amerikai tudósok által is használt „fakelore” fogalmáról, amely a mi esetünket is tökéletesen leírja.

A szimbólumoknak egyfajta „átfordulása” (Bodó 1987: 62) következik be ilyenképpen: egyrészt a választott szimbólum által az ember egy közösség tagjának érezheti magát, másrészt pedig a folklórban mint értéktelített kultúrában való jártasságot bizonyíthatják a szimbólumok használata révén. Ebben a második esetben az értékek leválnak a rendszerről és önálló életre kelnek, mondja Bodó. Ezáltal a népviselet beépülése a mai lakodalmakba inkább a műveltebb réteg egyfajta „magyarkodó” jelzése. „A ma forgalmazódó közösségi szimbólumaink már nem nyújtanak magyarázatot a világról, nem igazolják cselekvéseink helyes vagy helytelen voltát. Nem tájékoztatnak. Ehelyett magunk felé fordítottuk őket, már nem a világot, hanem saját magunkat magyarázzuk velük. A folklórelemek az eszköz szerepét játsszák: kiszolgálják az egyént, önmaga definiálásában.” (Bodó 1987: 62.)

Az öltözékdarabok tekintetében Bodó szerint egyfajta „folyamatos szemiotizáció” figyelhető meg (Balázs–Bíró–Bodó–Gagyi–Túros 1987: 226). „Az öltözködés rendszerében még köznapinak, megszokottnak számító elemek a kiválasztás, a ge-

42 „A népi kultúra szintjén a hagyomány az, amely az idöket átvészelve ma is él. Ennek pedig az az oka, hogy még akkor is, amikor az újításoknak tág megnyilvánulását tapasztaljuk (úgy, ahogyan ez mostanság is történik), ezek az újítások továbbra is a hagyományozott struktúrába épülnek, a már létező anyagon élnek tovább, ezt a táptalajt pedig a hagyomány biztosítja a népi alkotó számára. Amikor [...] az újítás túlságosan sokkoló, erőltetett, az esztétikai, mentalitásbeli standardokat feszegető, már nem beszélhetünk népi alkotásról, hanem teljesen más egyébről. Az amerikai folklórkutatók ezt a jelenséget nevezték *fakelore*-nak, amely egy hamis termék, minőségileg vitatható, és egyértelműen a kultúra más területeihez tartozik (sok esetben a szubkultúrákéba), távol a népi alkotók stílusától.” (Şeuleanu 2007: 63; fordítás tőlem – Sz. M.)

nerálás és a környezetépítés folyamán a rendszer jeleivé válnak. Ez a jelszerűség mindazokban tudatosul, akiknek közük van ehhez a folyamathoz, mindenki tudja, hogy ezek az elemek nem a paraszti kultúra részei, hanem csupán jelzik ennek a rendszernek a létét. Mégis mindig elfogadjuk ezt a kettősséget, és úgy teszünk, mintha a forgalmazott elemek a népi kultúra inherens elemei lennének.” (Balázs–Bíró–Bodó–Gagy–Túros 1987: 226.)

Ha összesíteni szeretnénk az öltözködésben történt változásokat, elmondhatjuk, hogy egy, a népi kultúrához való újfajta viszonyulásmódot tapasztalhatunk a mai lakodalmakon. „A metonimikus gesztusok sokasága egy külön világot s e világ építőelemeként egy külön kódot teremt: a paraszti öltözködési kultúra rendszeréről való beszélés, gondolkodás, az ahhoz való viszonyulás világát és kódját. Talán ez az, ami a leginkább elgondolkoztató, hiszen ez egyenértékű azzal a kijelentéssel, miszerint a filmekben, divatholmikon, kiállításokon, színpadokon és sok más helyen jelentkező öltözködési elemek nem beépülnek valamilyen más kultúrába, hanem olyan folklórra reflektáló metanyelvű állnak össze, amelynek segítségével sokak számára megoldható a folklórhoz való viszonyulás mindennapos feladata.” (Balázs–Bíró–Bodó–Gagy–Túros 1987: 227.) Azok a fiatalok, akik még vállalják, hogy népi elemeket vigyenek be az egyébként jól megszervezett lakodalmi napjukba, már a saját kultúrájukhoz kívülről viszonyulnak. Az a fajta gondolkodásmód, ami őseiket jellemezte, már nem jellemzi ezeket a generációkat, és ha meg is jelennek ezek a „réginek”, „hagyományosnak” nevezett elemek, ezek ferdesége, oda nem illősége tapasztalható, egyfajta „folklórra reflektáló metanyelv” alakul ki.

A rítus eszközei

Akár csak a viselet, a tárgyak is korról korra változnak a lakodalmi szokásokban. A hagyományos lakodalomban a tárgyaknak a szimbolikus tartalmai sokkal erőteljesebben jelentkeztek, mint a mai lakodalmakon, s a mi esetünkben, ha elő is fordulnak, ezek nem jelentenek már semmit, vagy jelentésük elferdül.

A vőfélybot a hatalom jelképe, amellyel a rítus idejére a vőfélyt ruházzák fel. A *Szimbólumtár* szerint nagyon sok jelentése van, viszont ebben a kontextusban a beavatással kapcsolatos jelentése érvényesül. „A bot tulajdonosa mágikus erő birtokosa, ezért úgy is tekintették, mint az oltalmazó, a beavatásban nélkülözhetetlen mester szimbólumát.” (Kuszmán 2001a.) A bot Ördöngösfüzesen nem akármilyen bot, hanem mogyorófaból készül, és a készítője szépen kifaragja, a tetejét bunkósra hagyva. Erre a botra kötik aztán fel a szalagokat, amelyeket a vőfély a *nyűszüleánytól* kap. Minél több szalag van egy vőfély pálcáján, az számára annál nagyobb dicsőség. A vőfély ezzel az eszközzel testesíti meg a hatalmat, amelyet a beavatás során élvez. Ő vezeti a násznépet és az ifjú párt, ő hozza el a zenészt a násznagyot, ő irányítja a menetet a templomba, majd a mulatóhelyre, ő „adja fel” verseivel az ételeket. Szerepköre a múltbéli lakodalmakhoz képest fokozatosan szűkült. A vőfélyre igazából ma már nincs is szükség, hiszen csak azokon a lakodalmakon van szerepe, amelyeken a bűcsúztatás szokását még őrizni kívánják.

Botja mellett a másik jelképertékű tárgy a szalagból kötött bokréta (lásd 39. kép), illetve a kalapjára készített virágbokréta (lásd 40. kép), amit a koszorúslány készít el neki és tűz a mellényére. Tánczos szerint: „A bokrétakötés azonos értelmű a virágszedéssel, azaz magáévá tenni, feleségül venni jelentésű. A hagyományos világban a leány bokrétát ajándékozott a legénynek, amit a legény a kalapja mellé tűzött, ezzel is jelezve, hogy a leány már az övé.” (Tánczos 2006: 283.) Ebben a kontextusban a koszorúsok közötti jelképes gesztus csak a lakodalom idejére érvényes kapcsolatot jelent. Természetesen, ha egy legénynek volt szeretője, akkor azzal lett koszorús, de ha nem volt, akkor esetlegesen párosították össze a fiatalokat. Később, és ez a szokás a mai napig érvényben van, hogy ne legyen ebből harag, a koszorúsokat a születési évük szerint párosították össze. Egy lapra felírták a lányokat, egy másikra a fiúkat, és így sorrendbe helyezve őket megtalálták a párokat.

Az a bokréta, amit a lány a vőlegénynek ad a lakodalom napján, szintén ezzel a jelentéssel bírt valamikor, azonban ma már csak jelképe annak, hogy az illető, aki viseli, a lakodalom főszereplői közé tartozik. Ebből kifolyólag a ruhájára tűzött bokrétát kap a vőlegény, a násznagy, a násznagyasszony és az örömszülők. A bokréta használatának ez a kiszélesedése is bizonyítja, hogy a jelképnek a valamikori jelentése eltűnt, elferdült, és pusztá jellé vált, ami mögött már nincs világértelmezés.

A csokor szintén ebben a gondolatkörben értelmezendő, és a második időszakban jelent meg. Korábbi fényképeken is felbukkan, de adatközlőim szerint a mirtuszkoszorút és a csokrot gyakran a fényképész kelléktárából kölcsönözték a városba fényképkészítésre bevonuló fiatalok. A jelentés ebben az esetben megmarad, azonban a szerepek felcserélődnek: nem a menyasszony adja a vőlegénynek, mint a bokrétát, hanem a vőlegény hozza, amikor jönnek kikérni a menyasszonyt. Ugyanígy virágcsokrot visz a vőfély is a koszorúslánynak akkor, amikor a lakodalom napjának reggelén érte meg, hogy elkísérje a lakodalmas házhoz.

A lakodalom tárgykészletéhez tartozik a zöld ág is, amivel a lakodalmas ház kapuját díszítik fel a lakodalom előtti napon a koszorúsok. Szintén zöld ág kerül a sátorba is, később pedig a kultúrházba az új pár asztala fölé (lásd 41. kép). „A zöld ág a megújuló vegetáció és a megújuló élet természetes jelképe.” (Tánczos 2006: 277.) Ugyanakkor „a falevél és a faág szimbolikus jelentései mindig az étellel és az élet folytatásával vannak kapcsolatban” (Tánczos 2006: 278). Balázs Lajos több tanulmányt szentel a Székelyföldön szokásban lévő lakodalmi fenyő szimbolikájának (Balázs 1994b, 2012b). Ez a fenyő is életjelkép, aminek erotikus jelentése is van, ezért magasra teszik, hogy senki se tudja elérni. Ha ugyanis valaki letöri a fenyőfa csúcsát, a házasság sikertelenségét eszközli vele. Ördöngösfüzesen a lakodalmi szokáskörben is hasonló jelentéssel bír. Ahogyan májusban is zöld ággal díszítik a legények a lányok kapuját, úgy ebben az esetben is a fiatalság, az életerő, a nemzőképesség, a termékenység jelképe. Keszeg Vilmos 2007-ben megjelent tanulmányában a mezősegi zöldág-állítás rítusának eredtét és funkcióit vizsgálja. Szerepe a termékenységvarázslás, a szerelem kinyilvánítása, a férfiszerep felvételének a bizonyítása (Keszeg 2007: 156–157).

A zöld ág mellé a középső időszak lakodalmában és a kortárs lakodalmakon elengedhetetlen az Éljen az új pár, illetve az *Isten hozott kedves vendég* felíratos tábla (lásd 20. kép). Ezeket szintén a koszorúsok készítik el a lakodalmi előkészületekkor, rendszerint szombaton, a lakodalom előtti napon.

A hozomány tárgyai szintén ehhez az eszközkészlethez tartoznak. Egyik adatközlő szerint a hozományos szekeret *olyan művesen elkészítették, mint a ravalt, most már nem, ugyanúgy elkészítették a szekeret...* (L. H.). A hozományos szekereket tehát úgy készítették elő, hogy a szekér oldalát kitoldották, hogy a bútorokat fel tudják rakni. A hozomány tárgyai korról korra különböztek. Legrégebben csak a díszes láda és esetleg egy kanapé, egy ág volt a menyasszony hozománya, és az ebbe való ruhák és textilek. Később, ahogyan az 1950-es évektől erre a falusiak anyagi helyzete javult, a menyasszony kaphatott bútort is: a tehetősebbek régi faragott bútort készítettek a városban a zsidó asztalossal, de a kommunizmus idején a gyárban készített furnéros bútor is divattá vált. Ezt ugyanúgy szekérre rakták, hogy mindenki láthassa, mit visz a menyasszony az új házba.

A textíliákat illetően az általunk vizsgált első időszakban a hozományt képezte:

1. 4/6/8 párna,
2. derékalj,
3. fehér abroszok,
4. zöld abroszok,
5. több rend ruha,
6. zsákok,
7. kendők,
8. szótt vászon.

A bútorokat és a textíliákat díszes és meghatározott rendben tették fel a szekérre, hogy minden jól látható legyen. Az ágyra helyezték fel a díszes párnákat, a saroglyán, hátul pedig a fehér abroszokra terített zöld abroszok voltak láthatóak. Az 1980-as évektől a tárgykészlet változott, a szőttéseket felváltották a külföldről beszerzett perzsaszőnyegek, a plüss ágyterítők, a különböző ábrázolásokkal díszített falvédők, csipkék. Visszatérve a kiindulópontához: a hozományos szekérnek a halottas ravatalhoz való hasonlítása nem véletlen. Ha a jelentések sokszor el is tűnnek, a gesztusok rituális mélysége azért valahol a tudat alatt mégiscsak megmarad. A lakodalom is átmenet, akárcsak a halál, ezért a tárgyaknak, a kellékeknek is megvan a maguk szükségszerű, jól meghatározott rendezettsége.

Az utat a menyasszony felé tartó vőlegényes sereg előtt el szokták kötni, illetve el szokták torlaszolni. A kötél az elzárás, az akadály jelképe ebben a kontextusban, hiszen a menyasszonyt nem könnyű megszerezni. Ezeknek a késleltető technikáknak, ahogy korábban is szó esett erről, az a szerepük, hogy a rítus, az átmenet fontosságát tudatosítsák a résztvevőkben. Az elválasztást szolgálják, amely két dimenziót különít el: a menyasszony világát és a falu világát. A beavatásra váró lányt csak akkor szerezheti meg a vőlegény, ha bizonyos próbákat kiáll. Az útelkötőket rendszerint pálinkával vagy egyéb juttatással szokták eltávolítani azért, hogy az út újra szabaddá váljon.

A mai lakodalmakon a násznép már nem gyalogosan, hanem autókkal közlekedik. A rituális út, amelyet a vőlegény a saját otthonából a menyasszony házáig és onnan együtt a templomba tesz meg, megmaradt, azonban a városi vendéglőbe már autón mennek. Ezek az autók is ki vannak díszítve virággal, lufikkal, szalagokkal. Az autónak nincs semmilyen szimbolikus tartalma, ám amint az egyik esettanulmányból kiderül, arra is volt példa Füzesen, hogy a menyasszony nem autón, hanem hintón vonult a templomba és onnan a vendéglőbe.

A hintónak a megjelenése nemcsak különösségével hívja fel magára a figyelmet, hanem azáltal is, hogy a mesebeli hercegeket és hercegnőket juttatja eszünkbe. Ezt a jelentéskört a szokáselem a fiatal párhoz társítja, akik erre a napra valóban herceggé és hercegnővé válhatnak (lásd 42–43. kép). Ekkor történik meg az, amit a bevezetőben a játék fogalmával írtunk le, ugyanis a fiatal pár olyan kellékeket épít maga köré ezen a napon, amelyek a megszokott hiteles környezetükből kiemeli és egy másik világba repíti el őket. Még akkor is megengedik maguknak ezt a „luxust”, ha nem feltétlenül tehetősek, hiszen ezen a napon bármit lehet, bármivé válhatnak, amit megálmodtak maguk számára.

A felröppentett galambok is ehhez a gondolatkörhöz tartoznak, bár inkább az állatoknál beszélhetnénk róluk. A filmekben látott amerikai esküvők hatására terjedt el itt is az a szokás, hogy az esküről kijövet a fiatal pár (és esetleg a násznagyok) galambokat engednek a magasba. Érdekes módon nem ennek a szokásnak a jelentése miatt épült be ez a szokáselem, hiszen a fiatalok nem ismerik a galambhoz kapcsolódó beteljesülő álom, vágy szimbolikáját. Ez a mozzanat is a játékkal kapcsolatos, amely által a filmekben látott hősökhöz válhatnak hasonlatosakká (lásd 24. kép).

Konklúzióként elmondható, hogy a tárgyhasználatban is változások figyelhetők meg. Ezek a változások elsősorban a rituális szimbolikus tartalmak eltűnésében ragadhatók meg, a szimbólumértékű elemek deszemantizálódásában, illetve új tartalmak megjelenése is tapasztalható, amelyeknek szintén megvan a világmagyarázó szerepük. A mai fiatalok világlátása a filmek, az internet által kínált világokat tekintti mintának, onnan inspirálódnak, amikor a hagyományt a saját ízlésük és világuk szerint alakítják.

Rituális állatok és szimbolikus jelentéseik

A lakodalomban több olyan állat is megjelenik, amelynek szimbolikus tartalma van. Ezeknek a jelentését már nem ismerik a mai adatközlők, sokszor a szokást magát sem értik, azt egy vicces változatban őrizték meg, és állítják, hogy pusztán a mókázás volt a szerepe régen is.

A tyúk és a kakas a lakodalom napja eseményeinek egyik szimbolikus tartalommal bíró állata. Mielőtt a két násznép külön utakon a templomba indulna, a vőlegényes háztól küldenek egy fiúnak felöltöztetett kakast a menyasszonyos házhoz azzal a céllal, hogy megtudakolják, adják-e a lányt: *tehát amikor a lánytól elindultak a vőfélyek vitték a lányos háztól a tyúkot felöltöztetve lánynak a vőlegényes házhoz (Gy.); „igen, mivel oda ment menynek. Jelképe volt a menyasszonynak, a lánynak.*

[...] na, s akkor táncoltak ott egy párt, s akkor onnan ők eljöttek. De közte, azalatt az idő alatt a vőlegénynél is felöltöztettek egy kakast: gatyávol, bő fehér gatyát tettek reá, me régen úgy jártok itt a faluba nem nadrágbo, bő fehér gatyábo, s akkor bő fehér ing s lájbi, kalap a fejire, s küldték a menyasszonyhaz. (H. A.)

A kakással érkező vőfélyeket aztán kicsúfolják, zsebükbe madártollat és majorságsontot tesznek, majd egy lánynak felöltöztetett tyúk kíséretében visszaküldik őket a vőlegényes házhoz annak a szimbolikus jeléül, hogy a menyasszony készen áll. Ebben a kontextusban nemcsak a tyúknak és a kakasnak, hanem a madártollnak, a csontnak is szimbolikus jelentése van.

A kakas a vőlegényt szimbolizálta, ám erőteljes szexuális jelkép is (Pozsony 1998: 157–164), és annak a jeléül, hogy a menyasszonyt adják, a menyasszonyos háztól cserébe egy tyúkot küldtek a vőfikkal a vőlegénynek, amit ezúttal lánynak öltöztettek fel: pendelyt adtak rá, inget, főkötőt tettek a fejére. *S akkor délelőtt mondom, hogy amikor már közeledett a dél felöltöztették a tyúkot pendelybe, fűketővel, inggel s a két vőfi s egy tánygyér tésztávol s pálnkásüveg a tánygyér közepén, s akkor elmondták a tyúknak a mondókáját. Vittik a leányt. [...] igen, ez volt a lány. Na s akkor aztán ott megvendégelték a vőfiket, tollút a zsebekbe... [...] igen, mivel oda ment menynek. Jelképe volt a menyasszonynak, a lánynak.* (H. A.) A játékos szokás elem is sok szimbolikus tartalmat hordoz, hiszen a tyúk meg a kakas jelképsége egyértelmű, az adatközlő maga is ismeri még. A kakas a férfiasság jelképe, ez esetben a vőlegényé, a tyúk pedig a nőt szimbolizálja, a menyasszonyt. Egy bálványosváraljai esküvős szokásban találunk egy olyan vőfélyverset, amely a menyasszonyt madárként írja le.⁴³

A tyúk a román folklórananyagokban is jelentős szereppel bír (vö: Marian 2009, Ghinoiu 2003). Szinte minden etnográfiai vidék ismeri a „găina” szokását, amelynek során a szakácsné egy tyúkot visz a násznagyok elé, hozzá pedig különböző verseket mond. A román lakodalmakra vonatkozó gyűjtések nagymértékben magát a szöveganyagot közlik, és csak ritkábban értelmezik azokat. Ha mégis értelmezésükre kerül sor, akkor általában egy előszónyi vagy utószónyi anyagra szorítkoznak a kutatások. Ion Apostol Popescu írása is hasonló, aki a Szamos-menti falvakban vizsgálta a lakodalmi verseket (orații de nuntă) (Popescu 1979). A jelen kutatás szempontjából ennek az anyagnak nagy jelentősége van, hiszen rendkívül közeli folklórananyagot közöl az Ördöngösfüzes körüli román falvakból: Füzesmikoláról, Buzából, Szépkényerúszentmártonból stb. Ezeknek kapcsán állapítja meg az előszóban, hogy: „Érdekes, hogy a tyúk énekének a műfaja, bár a komikus hatáskeltés a célja, egyaránt táplálja az egészséges nevetést, az iróniát, de ugyanakkor valamilyest kecsességet is sugall.” (Popescu 1979: XIII; fordítás tőlem – Sz. M.) Bár a kötet előszava részletes folklorisztikai elemzést nyújt a szövegekről, a tyúknak a szimbolikáját vizsgálva mégsem azonosítja ezt a menyasszonnyal, sem a szöveg szexuális

43 Tánzos Vilmos idézi (vö: Tánzos 2006): a nőre való vadászás szimbólumkörébe sorolja.

jelentésköreire nem tér ki, bár a szöveg több pontja is erre utal.⁴⁴ Az ördöngösfüzesi románok lakodalmas szokásaiban is megtalálható volt a gäina szokása. A tyúkot a szakácsnő, vagy az őt képviselő személy vitte a násznagyasszony elé különböző humoros versikék kíséretében azzal a céllal, hogy a násznagyasszonytól pénzt szerezzen cserébe. A vicces szóváltás, az adatközlők szerint, azt a célt szolgálta, hogy mindkét fél, a szakácsnő is, a násznagyasszony is elmondhassa esetleges panaszait a szervezést illetően. A tyúk rituális szimbolikájára tehát már nem emlékeznek.

A toll és a tyúkkaparó (majorságcsont), amely a vőfík zsebébe kerül, is bírhat szimbolikus jelentéssel. Egyrészt a toll a madarakhoz kapcsolódik, a szabadságot, a repülést jelképezi, másrészt itt szexuális szimbólum is lehet. A tyúkkaparó szimbolikája visszautalhat a Szováton még élő szokásra, a „hírszre”, amikor az újasszony látogatására érkező vendégek szintén majorságcsontot vittek magukkal. A csont jelentésére már Szováton sem emlékeznek, ám azt tudják, hogy csendben kell érkezniük, hogy az újasszonyt rajtakapják a szexuális együttlétben. A *Szimbólumtár* szerint a csont: „mivel a létezők eredendő anyaga, az újjászületés csírája, a lélek lakhelye, ezért a legyőzhetetlen életelv, az erény, a feltámadás, a feltámadásba vetett hit kifejezője” (Lipták 2001). A madártoll pedig: „az evilági súlyoktól mentes légi hatalom kifejezője, jelenthet könnyedséget, levegőbe való felemelkedést. [...] Áldozati szimbólum, az égi isteneknek való áldozáskor a tollakat szétteregették az oltáron.” (Pethő 2001.) Mindkét elem, a madártoll és a csont is lehet áldozatjelkép, és kapcsolatban lehet a beavatott fiatalokkal, akiknek egyik énjük most meghalt azért, hogy újjászülethessenek egy másik státusban.

A majorságcsont és a madártoll megjelenése a lakodalomban, illetve ezeknek az áldozat-szimbolikához való kapcsolódása okkal teremti meg a párhuzamot a tikverőzés szokásával, amelyről Nagy Veronika írt tanulmányt (Nagy V. 2011). A mohaiak körében élő népszokás arról szólt, hogy a lakodalom másnapján a lakodalomban részt vevő fiatalok újra meglátogatták a lakodalom vendégeit, és tyúkot öltek, amit el is fogyasztottak az esemény során. Kérdés, hogy a mezőségi, ördöngösfüzesi lakodalomban megjelenő tyúk, kakas szimbolikája nem ezekre az ősi áldozatokra utal-e vissza? Szintén ezt a kérdésselvetést emeli ki Pozsony Ferenc is: „a tyúk a kakashoz hasonlóan megjelenik az állatkivégző szokások kellékeként. A kakással együtt nagyon sokszor előfordul a népszokásokban és a hiedelmekben. Gyakran előfordult az építőáldozatokban, megjelenhetett a temetési áldozatokban és a lakodalom keretében is.” (Pozsony 2006: 101.)

A tojás szintén a tyúkhöz kapcsolódik. Fontos jelképisége van, hiszen az intimitás-szimbólumok közé tartozik. Alapjelentése a zárt térben nyugvó életerő, amely adott esetben fejlődni kezd. Rokon képzet tehát a maggal, a dióval és a többi hasonló jelképekkel. A jelképiség lényege, hogy egy szilárd héj őrzi egy fejlődőképes csírárt

44 „Că îmi trebe taleri noi./ Să mă duc să-mi ieu război/ Războiaș automat./ El a țese, eu în pat./ Războiașu cu motor/ El să țasă, eu sub țol./ Și l-oi pune dupa casă./ Cîți or trece, toți să țeasă.” vagy: „Socăcînd pe lîngă oale/ Mî-o ars un laț la poale./ La poale ar fi cum ar fi./ Uite, rău m-am fript aici./ Nu-i acasă doctoru./ M-o vindeca nănașu./ Că nănașu știe bine/ De sărut cu vitamine.” (Popescu 1979: XIV.)

(Durand 1977: 313–316), tehát nyilvánvaló termékenységszimbólum és ugyanakkor erotikus jelkép is, minden kultúrában a megújulás rítusaihoz kapcsolódik. Az esküvő is megújulás és ígéret: a hívogatás nyomán begyűjtött tojás tulajdonképpen annak a reménye, hogy az új pár közös élete boldogságban fog eltelni.

A menyasszony hozományának az elvitelekor még az 1990-es években is rendszerint ökröket használtak a faluban. Nem tartjuk ezt véletlennek, mert egészen a 20. század közepéig a szarvasmarhák elsődleges szerepet játszottak a térség gazdasági életében, az igavonásban. Mezőségi falvakban (pl. Bátorban, Szamosújvárnémetiben) pedig a román gazdák virágkoszorúval feldíszített ökröket vezettek végig pünkösöd vasárnapján az utcákon. (Gherman 1979, Szabó 2004.)

Az ökrök esetében szinte minden adatközlő narratíváiban megjelenik a színes bojt és a csengettyű motívuma is. Bár ekkor már sok mindenkinek volt lova, mégis ragaszkodtak a hagyományos ökrös szekerekhez, ugyanis az ökörnek a szarva révén erős szexuális jelképisége van és a hatalmat asszociálja. Gilbert Durand szerint „a fejen található szarvak a férfierő elsajátítását jelképezik” (Durand 1977: 174–175). Tánczos Vilmos a motívum szimbolikáját kiegészítve írja: „Az el nem rothadó, fegyverként is használható szarvak maszkulin jellege nyilvánvaló, hiszen csak a hímek viselnek szarvakat, amelyeknek a formája is a szuggesztív férfierőt asszociálja. A szarv és maszkulin »társai« – például kard, kés, bot, kulcs, gyertya, kígyó, sőt maga fej is, amin a szarv található – egyértelmű fallikus jelképek.” (Tánczos 2006: 126.) Egyértelmű tehát, hogy miért ragaszkodtak annyira a jelentést már nem ismerő fűzesiek is az ökrösszekérhez. Néhány visszaemlékezés következik, amelyben az ökrök jelentőségét és esztétikai fontosságát hangsúlyozzák az adatközlők: *Milyen szépen jöttek az ökrek csengettyűkkel.... (M.); ...csipkés abrasz alól, s reá azak a zöd abraszak. Fejül réá egymásra... az ökrekre csengettyűk, s aztán ahogy mozgatt a fejek a csengettyűk úgy szóltak... (M.); ...bojt, akkor ilyen nagy bojtak voltak csinálva az ökreknek a szemeken... (M.); Úgy kötették a bojtakat, ahogy kötették az abrasz sarkáro, még akkortól kezdődött, akkor az öregek... aztán csináltak kisebbeket is... (B.); ezek nagy bojtak voltak az ökrekre... olyan hosszúk ni... (Zs.); Még nekem is van egy abraszon. (M.)* Akkor, amikor később a kommunizmus idején már nem minden háznál volt ökör, a „kollektív” (társulás) ökreit kérték kölcsön, ami szintén a szokásnak a jelentőségét bizonyítja a falu életében. Az ökrök tehát két szempontból is jelentősek: egyrészt szexuális vonatkozású jelentést hordoznak, amelyet bár nem ismernek már a falusiak, mégis ragaszkodnak hozzá, másrészt pedig olyan esztétikai elemek, amelyek hozzátartoznak a lakodalom hangulatához.

Az ökrök szarvát díszítő színes bojtoknak is jelentős szimbolikus tartalmuk van. A bojt a magyar nyelvterület több néprajzi régiójában is megjelenő díszítőelem, amelynek különböző funkciói lehetnek. Mezőségen a kisbárányok nyakába akasztanak bojtot, az ökrök szarvára kötik esküvő vagy temetés alkalmával, Kalotaszegen a lány és a fiú viseletének egyaránt tartozéka. A *Szimbólumtár* nem említi a bojt szimbolikáját, Tánczos Vilmos pedig csak a fonál, szál, fonás, szövés, szövet, vászon szimbolikáját tárgyalja (Tánczos 2006). Mindenképpen a bojt, mint a szálból kötött összefüggő csomó, ehhez a gondolatkörhöz kapcsolható, szimbolikáját pedig a ron-

táselhárításban ragadhatjuk meg, ha a más kontextusokban való előfordulását is tekintjük. A csomózás a varázslással egyenértékű cselekedet, a bojt pedig a csomó egyik változata, amelynek védő funkciója van.

A csengettyű az ökrök szarvára aggatott másik dísz, amely szintén rituális tartalommal rendelkezik. Ha azt az alapanyagot nézzük, amiből a csengettyű készül, a fémeszközökhöz kapcsolódó szimbolika kerül előtérbe. A fém Tánczosnál a vas mágikus ereje kapcsán értelmeződik (Tánczos 2006: 162). „A fém egyéb pozitív tulajdonságai mellett az égi eredet tudata kétségkívül hozzájárulhatott ahhoz, hogy a mitikus tudat a vasat és a vasból készült tárgyakat [...] mágikus erővel ruházza fel.” (Tánczos 2006: 162.) „A mágikus erőképzet folytán a vasnak rontáselhárító szerepe is van, és ilyen funkcióban gyakran fordul elő hiedelmekben.” (Tánczos 2006: 164). A *Szimbólumtár* is hasonló jelentéseket fűz nemcsak a vashoz, hanem magához a csengőhöz, amit szimbolikája tekintetében a haranggal rokonít. „Transzcendens szimbólum, a rontás elleni védelem eszköze. [...] A görög-római hagyományban a csengő fallikus értelmet hordozott, Priaposz alakjához társították, s a zenés Dionüszosz-rítusokon használták.” (Kuszmán 2001b: 193.) Mindkét jelentés indokolt lehet az ökrök szarvára akasztott csengettyű esetében, hiszen a rontáselhárítás szándéka egyértelmű. A szekér a menyasszony kelengyéjét, köztük az ágyát is viszi, amely a majdani gyermekáldás egyik feltétele. A hanghatás szintén a rontáselhárítást erősíti, mintha ezzel riasztanák el a hozományt vivők az útjukba álló gonosz szellemeket, és ezáltal biztosítanák a fiatal pár számára a tiszta, rontástól mentes életet.

Az állatok szimbolikája, akárcsak korábban a tárgyaké vagy az öltözeté, ősi képzetekre vet fényt, olyan képzetekre, amelyeket ma már nem ismernek, a formák kiüresedtek, de még használatban levésük azt bizonyítja, hogy a közösség ragaszkodik hozzájuk. Nem mondható el mindez a mai fiatalokról, de a változás, amely tetten érhető, több szakaszban zajlott. A ma még élő 70–80 éves adatközlők úgy emlékeznek ezekre a szokásokra, mint a lakodalmi rítusok fontos elemeire. Jelentésüket már ebben a középső időszakban sem ismerték minden esetben, de még ragaszkodtak a formákhoz: ha van hozomány, akkor azt meg kell mutatni, és úgy kell a rítust végrehajtani, ahogyan azt a hagyomány diktálja. Erre még 1990-ben is volt példa, és ez volt az utolsó hozományt „szekereztető” lakodalom. A mai fiatalok már nem ragaszkodnak ezekhez a szokásokhoz, a jelentéseket nem ismerik, a formák sem maradtak meg, maga a hozomány sem tárgyakban mérhető, sokkal inkább pénzben.

Ételek, italok

A közös étkezések szimbolikus tartalmaival régóta foglalkoznak a kutatók. Delia Suiogan ezekben a közös étkezési alkalmakban szintén szimbolikus tartalmakat fedez fel. A közös étkezés az ő megközelítésében nem csupán a szükségletek kielégítését jelenti, hanem ezek olyan alkalmak, amikor a rítusban részt vevő ember az univerzális energiát idézi meg azért, hogy a felborult egyensúly helyreálljon. Ebben a

megközelítésben a lakodalmi étkezéseket összefüggésbe hozza a halotti torral, ahol szintén a halott lelkének az üdvözülése képezi a rítus célját.⁴⁵

Ettől a metaforikus, mágikus megközelítéstől kissé eltérő Monica Vasile, a román származású, Németországban élő kutató munkája, aki az Erdélyi-sziget-hegység régiójában a román kultúrát vizsgálja. Tanulmányaiában többek között a komasági viszonyokkal, a lakodalom „kereskedőivel”,⁴⁶ illetve a rituális alkalmakkor elfogyasztott ételekkel, étkezési szokásokkal foglalkozik. Az étkezés kapcsán megállapítja, hogy az általa vizsgált településeken a lakodalmakon túltengő ételmennyiséggel ellentétben a közös étkezések nem hangsúlyosak más rituális alkalmakkor, mint például ünnepekkor. Erre a kérdésre keresve a választ arra a következtetésre jut, hogy a kommunizmus előtti és a kommunizmus alatti időszak „szegénysége”, az étel nehéz beszerezhetősége miatt a rítusok is átíródtak, és bár ma már más anyagi helyzet jellemzi az általa vizsgált településeket is, a rítusokhoz kapcsolódó étkezési szokások megőrződtek. (Vasile 2010: 1.)

Amit Monica Vasile az általa vizsgált régióról megállapít, az történelmi jellegét illetően érvényes egész Romániára. Az 1930-as évek gazdasági válsága, majd az 1946-os pénzváltás egy éjszaka alatt pénz nélkül hagyta az embereket. 1945 márciusában életbe léptették az agrárreformról szóló törvényt, melyben meghatározták, hogy a legnagyobb birtokolható földtulajdon 50 ha lehet. 1947-ben a kommunisták lemondásra kényszerítették a királyt és létrehozták a köztársaságot. Az 50–60-as éveket a hiány és a nélkülözés jellemezte. Miután 1962-ben a kollektivizálást befejezték, a falusiak kisémmizettekké váltak. A paraszti magántermelés eltűnt, a falusiak is a rendszer kiszolgáltatottaivá váltak. A '60-as évektől számított váltás jobbra fordította az emberek sorsát, ugyanis a városi iparosodásnak köszönhetően plusz keresethez juthattak a gyári munka révén, azonban az ország fokozatosan elszegényedett Nicolae Ceaușescu rossz politikája miatt. A '70-es években kialakuló jegyrendszer egyformán juttatta ételhez Románia lakosait. Egy főre negyed kenyér járt naponta, havonta pedig egy kg liszt és cukor, illetve egy l olaj. 1948–1956 között a falusiak különböző kvóták beszolgáltatásával tartoztak az államnak. Biztosítaniuk kellett a tojás, tej, hús mennyiségét. Később egy, az állammal kötött szerződés nyomán a falusiaknak kötelességük volt egy disznót beszolgáltatni az állami gazdaságnak, aminek fejében lisztet és egyéb javakat kaptak. A szerződés megkötése nem volt kötelező, ám az állami gazdaság ezen szerződés megkötését tekintette a kiszolgáltató egyéb javak feltételének. 1989 után a helyzet radikálisan megváltozott, az

45 „A hagyományos lakodalmi étkezés vagy a halotról való megemlékezésekkor megült asztalozások nem közönséges étkezések, hanem közösségi események, amelyek lehetőséget teremtenek arra, hogy az univerzális energiát magukhoz vonzzák és megszüntessék az egyensúlytalanság állapotát. Az evés és ivás ezáltal mágikus cselekvésekké válnak, amelyeknek jól meghatározott motivációjuk és funkciójuk van.” (Suiogian 2006: 251; fordítás tőlem – Sz. M.)

46 The trader's wedding – erről lásd későbbi fejezetünket, ahol a lakodalom anyagi vonatkozásait vizsgáljuk.

üzletekben lassan megint mindent be lehetett szerezni, sőt a határok megnyitása által a külföldről beszerzett termékek is piacra kerülhettek. (Vö: Gagyi 2009: 205–224.)

A gazdasági helyzet változása egyértelműen kihatott a lakodalomban elfogyasztott ételekre is, hiszen a három általunk vizsgált időszak más-más sajátosságokkal bír e tekintetben is. Az alábbi táblázatban a három időszak lakodalmi ételeit listázzuk:

1930–1960	1960–1990	1990–2017
<p>Asztalülés (fiatalok) – nappal laskaleves tyúkhús külön tálalva kalács pálinka</p> <p>Asztalülés (házasok) – este laskaleves sült tyúkhús krumplival töltött káposzta száraz sütemények kalács pánkó pálinka bor</p>	<p>Előétel: hidegétel (boef saláta) szalámi házisajt tepertő paradicsom paprika uborka (zöld vagy savanyú) májás kolbász</p> <p>Főétel: laskaleves hússal disznó és/vagy csirkesült krumplival</p> <p>Desszert: torta</p> <p>Italok: sör bor házi pálinka</p>	<p>Előétel: különféle felvágottak paradicsomba töltött padlizsánkrém paprikába töltött túrókrém sajtgolyó spenótos tekeres csirkemelltekeres sajtfélék egyéb különlegességek mogoró sós sütemény</p> <p>Meleg előétel: Gordon bleu/csirkeragu mártással és rizzsel/bármi, amit a vendéglő kínál</p> <p>Főétel: leves (választásra a vendéglő menüjéből: húsgombóclevés, pacalleves, tyúkhúsleves stb.) disznó- és csirkesült krumplival és zöldséggel (vagy egyéb körettel) savanyúság/saláta</p>

	<p>Reggel: töltött káposzta</p>	<p>Desszert: házi/cukrászdai sütemény/ candy bár gyümölcs torta</p> <p>Italok: pezsgő pálinka házi édespálinka bolti édespálinkák konyak whisky bor sör alkoholmentes sör szénsavas üdítőfélék szénsavmentes üdítőfélék szénsavas ásványvíz szénsavmentes ásványvíz kóktélok (ha van koktélbár)</p>
--	--	---

A táblázat adataiból az olvasható ki, hogy a múltból a jelen felé haladva a lakodalmi étkezés egyre változatosabb és gazdagabb, ami elsősorban a falusi emberek gazdasági helyzetében bekövetkezett változásokkal magyarázható. Az 1930-as években, amikor a falusiak anyagi-gazdasági helyzete válságos volt, a lakodalmi étkezés is szerényebb volt. Az asztalra kerülő fogásokhoz szükséges alapanyagok a vendégek hozzájárulásával voltak beszerezhetőek. A lakodalmat megelőzően a vőfélyek összegyűjtötték a tojást, amiből a laskát gyúrták, majd a készíteni jövő asszonyok elhozták a tyúkot, amit ott levágtak. Ezeket belefőzték a laskalevesbe, a húsból pedig sültet készítettek. A tyúkok aprólékjából aznapra, az egybegyűlt segítőknek pörköltet főztek. Aki otthon tartott disznót, az a lakodalomba úgy ment, hogy vitte a töltött káposztába való húst. A koszorúslányok sütötték a süteményt, amit a lakodalom napjának a reggelén vittek át akkor, amikor a vőfélyek értük mentek. Ezek a sütemények száraz, krém nélküli sütemények voltak, ugyanis az összeset egy nagy ládába öntötték, ahonnan a vendéggazda aztán tányérokra tetette és a fiatalok felszolgálták. A pálinka és a bor legtöbbször saját készítésű ital volt, aki tudta, hogy lakodalomra készül, meggyűjtötte a pálinkáját, borát, de hozzájárulhattak a rokonok is (nagyszülők, keresztszülők, házas testvérek stb.)

Később, a kommunizmus idején is megmaradt a közösködésnek ez a szokása. Mivel az igények nőttek, de az étel alapanyagait egyre nehezebb volt beszerezni, a közeli rokonok nemcsak húst és tojást vittek segítségül, hanem egyéb ételeket is: rizset, lisztet, cukrot, olajat, tyúkot. A család általában ilyenkor disznót/disznókat vágott, és így bővült ki a menü az előételként felkínált májashurkával, kolbással, tepertővel. Ehhez, ha a családnak voltak kapcsolatai, szalámit is tálalhattak, amit

azonban nem volt egyszerű beszerezni. A boeuf saláta is divatossa vált a 70–80-as években, ugyanis a hozzávalók kéznél voltak: a tyúkhúslevesbe belefőtt zöldségeket kivették, apróra vágták, vágta hozzá a mellehúst a tyúkból, és mindezt házilag elkészített majonézzal keverték össze.

A főételhez tartozó leves, amint a táblázatban is látható, az egyik olyan hagyományos étel, amely mindhárom időszakban megtalálható, akárcsak a töltött káposzta. Ez utóbbit az éjszaka tartott lakodalmak esetében reggel szokták felszolgálni, akárcsak a régi lakodalmakon. Manapság, ha a lakodalom nappali, általában elmarad a töltött káposzta, azonban akkor a háznál, a vendégek érkezésekor kínálják fel a vendégeknek. A levest csirkesült és/vagy disznósült követte, amit általában krumplipürével tálaltak. A konyhát ilyenkor nem volt könnyű üzemeltetni, ugyanis 200-300 főre nehéz volt a kultúrház melléképületében főzni. Valószínűleg később, az 1990-es évektől a higiéniai szempontok is hozzájárultak ahhoz, hogy a lakodalmakat a vendéglőbe költöztették, ahol már nem a családnak kellett a hatóságokkal tárgyalnia egy esetleges ellenőrzés esetén. A kultúrházban tartott lakodalmak idején jött divatba az a szokás, hogy minden asszony, lány, aki a lakodalomba hivatalos volt, tortát sütött, és a főétel után megkínálta ebből a többi vendéget is. Valószínűleg a közösködés egy másik formája volt ez is, hiszen egy lakodalomra való süteményt nagyon nehéz lett volna a családnak előkészítenie. A sült után a hölgyek felálltak az asztaltól (ha volt hely), ha nem, csak integetéssel, a vőfély segítségével cserélgették el egymás között a süteményeket. Ekkor a násznagynő tortájának is külön rítusa alakult ki. Ez egy több „emeletes”, díszesen elkészített sütemény volt, amit kis emelvényeszerű edényben hoztak a vőfélyek a násznagyasszonnyal együtt. Ezt a két tortát a menetben is a vőfélyek vitték, mintegy a lakodalmi sereg egyik díszeként (lásd 9. kép).

A mai lakodalmak ételeit és étkezési szokásait már nem feltétlenül a lakodalmozók ízlése határozza meg, mint inkább a vendéglős kínálat. Amikor a fiatalok eldöntik, hogy összeházasodnak, a következő lépést a készülődésben a vendéglő lefoglalása képezi. A meghívottak számától függően döntenek egyik vagy másik hely mellett, annyi azonban elmondható, hogy a füzesiek gyakran tartanak lakodalmat a szamosújvári Fiesta étteremben, amit a fafeldolgozó gyár valamikori étkezdéjéből alakítottak ki. Mivel a füzesiek nagy számban dolgoztak/dolgoznak ebben a gyárban, a lakodalmaikat is ott szervezték/szervezik. Természetesen a tehetősebbek akár más városba (Kolozsvárra vagy Désre) is elviszik busszal a vendégeiket, ha az a hely tetszik a fiataloknak valamilyen oknál fogva. A lakodalom időpontjának meghatározásában elsősorban a vendéglő játszik nagy szerepet. A helyet egy évvel azelőtt le kell foglalni, előleget kell fizetni, és a szabad időpontok közül lehet választani. Ugyanez a helyzet az ételek kiválasztásával is: hogy milyen előételt vagy főételt választ a pár, elsősorban a vendéglő által felkínált lehetőségektől függ. A család anyagi lehetőségeihez mérten kínálják a lakodalomban az italokat is: aki megteheti, nemcsak pálinkát és bort kínál, hanem egyéb italokat is: whiskyt, konyakot stb. Ugyanez áll az ételkülönlegességekre is: a megszokottakon kívül tálaltak már fel fü-

zesi lakodalomban baconba csomagolt aszalt szilvát csokoládéöntettel, volt már sütemény helyett candy bár is stb., de ez nem minden generáció ízlésének felelt meg.

Konklúzióként elmondható, hogy a lakodalmakon törekedtek a vendégek számára mindig a legfinomabb falatokat feltálalni. A korábbi időkben, elsősorban a nagy szegénység miatt, az ételek sem voltak annyira változatosak, azt tették az asztalra, amit megtermeltek házilag, és amit egyéb ünnepi alkalmakkor is szoktak. Ez a helyzet a kommunizmus idején, a gyáripari termékek elterjedésével sokat változott. Beiktatták az előételt, a szalámit, a sütemények is kiegészültek a tortával, az italok körében megjelent a sör. Bár új ételek is bekerültek, ekkor még mindig egységes a kínálat a kultúrházban tartott különböző lakodalmakon, ugyanis a fogásokhoz szükséges alapanyagokat ugyanazokból a forrásokból szerezték be. A különbség esetleg abban állt, hogy egyesek, akik nagyobb ismeretségi hálójával bírtak, esetleg szalámit is tudtak az asztalra tenni, mások ezt a házi kolbásszal, tepertővel pótolták. A mai lakodalmakon igyekeznek ételkülönlegességeket feltálalni, olyanokat, amelyeket otthon nem készít el az ember. Ezek az újítások már a vendéglő által kínált fogások, és a házi készítményektől nagyon távol kerültünk. Ma már nem a közösségi kontroll diktálja a rendet, hanem inkább az egyedi, a különleges, a másra való törekvés a meghatározó, amely azonban szintén hagyományteremtő erejűvé válhat.

Anyagi vonatkozások

Az anyagi vonatkozások egyetlen lakodalom esetében sem elhanyagolható szempontok. Sőt, azt is mondhatjuk, hogy bizonyos esetekben azért tartanak a szülők lakodalmat a fiataloknak, hogy visszagyűljön az a sok pénz, amit ők azóta fektettek be, hogy gyermekük született. „A házasságnak mindig is volt gazdasági fontossága, mivel nemcsak a fiatalokat érinti, hanem azok szüleit, rokonait és a klánt is. A feleség az, aki ad (aki az új házba hozománnyal érkezik), aki megerősíti és előmozdítja a gazdaságot, amit a hagyományos társadalom alapértékének tekintenek a földdel és az állatokkal együtt. A megfelelő kapcsolatok létrejötte végett még a kikérés előtt különböző gesztusokkal jelzik a szándékot, amit a köztes személyek (rokonok, szomszédok, a házasságkötésben jártas öregasszonyok) által valósítanak meg. Ebből következően a szakrális, ritualizált jellegén kívül, a házasság a legrégebbi idők óta egyfajta »anyagi vállalkozást« is jelentett, amely együtt járt egy sorozat kereskedelmi jellegű tevékenységgel, fizetéssel (ebbe beletartozott a menyasszony »ára« is): egyezés, hozomány, készülődés, mindkét fél részéről járó kötelezettség (meghatározták például a menyasszony hozományának a visszaszolgáltatási feltételeit, ha a házasság nem volt maradandó). Mindent azért tesznek, hogy a közös otthon létrejöhessen, de az egyéni érdekekre is odafigyelnek.” (Colta 2015: 108; fordítás tőlem – Sz. M.)

A lakodalmat az anyagiak felől megközelítve első mozzanatként az egyezés hívja fel magára a figyelmet. Ekkor egyeznek meg a szülők az új pár majdani javaiban.

Elmentek az egyezésre, kitűztek egy estét, hogy mikor mehetnek, biza volt hogy a... az is, hogy nem tudtak megegyezni. Na felköttek, akkor nem tettik ki a pánkot nekik, hogy megkínálják... Tehát, ha nem tudtak megegyezni, nem volt házasság... (B.)

A menyasszony szülei felajánlották a hozományt, a vőlegény szülei pedig próbálhattak egyezkedni ez ügyben. A vőlegény szüleinek ugyanis érdeke volt, hogy azok a földek, amit a menyasszony hozományban kap, minél közelebb legyenek a saját földjeikhez, hogy ne kelljen nagy távolságokat megtenni, amikor kapálni mennek.⁴⁷ Az új otthon megteremtéséhez a menyasszony családja biztosította a házba valókat (textíliák, bútorok), amit megpótolhatott állatajándékkal (a régmúlt időkben a tehetősebbek két ökröt vagy annak az árát adták a lánnyal) és földdel. A vőlegény családja biztosította a lakóházat, amely nem volt egy különálló épület, hanem az új pár beköltözött a család valamelyik szobájába. A különböző generációk egymással egy fedél alatt laktak, így egy szobában aludtak az öregek, a fiatalok és a gyerekek is. Természetesen a hozomány nagymértékben függött a családok anyagi helyzetétől: *A ház s a telek a fiúé, mer az marad itt, és állatok, s minden, ami van, de közbe kitétek már..., hogy fejezzem ki..., nem éppen mindenki, voltak szegényebb családok is, voltak középgazda családok, voltak... más osztály s voltak nagygazdák... jó pár család itt ebbe a faluba. Erről a faluról beszélek. Akkor persze, megegyeztek: ez s ez a lányé. [...] A fiú, legtöbb, maradt a lakásba. Ahol volt két fiú, vagy három fiú, vagy mit tudom én... ritka eset volt, hogy kiadták vejnek... egy szegényebb fiú egy gazdagabb helyre, összetákolták a dolgot, hogy elment, otthagya az ő lakását... oda került egy másik, vagy... volt egy lány, vittek oda egy másik fiút és így tovább.* (H. F.) Legidősebb adatközlőm a régi időkre visszaemlékezve mondja, hogy ritka eset volt, amikor egy fiú otthagya a családját és „elment vejnek”, ugyanis ez megalázó volt a fiúra nézve. De ha több fiú is volt a családban, akkor a szülőknek el kellett dönteniük, hogy ki marad a házban. Hogy a többi fiú is ugyanannyit kaphasson az örökségből, ilyenkor igyekeztek jó házasságot rendezni nekik, ahol a menyasszonynak nem volt fiútestvére, tehát maga maradhatott a szülők házában. Egyik adatközlőm például azért nem akart „rendes” esküvőt, mert a testvérek közül ő ment férjhez utoljára, és mivel a többi testvér már megkapta a neki járó részt a családi örökségből, neki szánták a szülői házat. Ez természetesen együtt járt azzal is, hogy feladata ott maradni a házban, és olyan férjet keresni, aki hajlandó eljönni vejnek, hogy együtt tudják az öregeket gondozni, ha majd rászorulnak. A rendes házasságkötés erre nem adott volna lehetőséget, hiszen az egész rítus arra épül, hogy a menyasszonyt beépítik az új környezetébe. *Én azért szöktem meg, mert a férjem ott lakott lenn a faluvégén és egyedüli fiú volt és én egyedüli lány, mert a testvérem Marika néni férjhez volt már menve, a bátyám, János*

⁴⁷ Bizonyos mezőségi falvakban, például Széken a vőlegény azért vett feleséget az unokatestvérei közül (nem volt ritka még a másod-unokatestvérek közötti házasság sem), hogy az egyébként is kevés birtok egyben maradjon. A rokonoknak ugyanis legtöbbször egymás mellett helyezkedtek el a földjeik, így a házasság révén a vőlegény családjának a földrésze kiegészülhetett egy-egy szomszédos parcellával, amit a menyasszonnyal adtak.

Vásárhelyt volt, már ki volt nevezve rektornak... akkor én maradtam s akkor mit akarok, én nem akartam odamenni. Há mondam, ha te akarsz jönni ha szeretsz jüszs, s ha nem otthanülsz... én nem megyek sehová. (P. B.)

Szintén ennél a példánál maradva fontos hangsúlyoznunk, hogy a lakodalom hagyományos formáiban a lány hozománya jelentősnek számított a fiú családja számára, és ha a lánynak nem volt semmije, megtörténhetett, hogy a szülők megakadályozták a házasságot. A másik gond ebben az esetben az volt, hogy a kollektívba beállt menyasszony családja semmit sem tudott adni a lánnyal, hiszen a földeket ekkorra már elvették. A vőlegény családja viszont még nem volt tagja a társulásnak, így ők elvárták volna, hogy a lánnyal hozományt is adjanak. A fiatalok azért szöktek meg, hogy ennek a két világnak és a két szokásrendszernek az ütközéséből adódó csapdát kikerüljék.

A kommunizmus idején szervezett lakodalmak előtt az egyezség formálissá vált. Mivel sok osztani való birtok vagy állat nem volt, a szülők csak abban egyeztek meg, hogy ki állja a lakodalom költségeit, ugyanis ekkor már olyan lakodalmakat szerveztek, amelyek sok pénzbe kerültek. Ezekre legalább egy kis idővel előtte rá kellett készülni anyagilag is, ugyanis sok mindent előre ki kellett fizetni, állatot kellett tartani, hogy legyen megfelelő mennyiségű hús, be kellett szerezniük a cukrot, lisztet, olajat, rizset, esetleg szalámit, és egyéb olyan bolti alapanyagokat, amit csak „porcióra” adtak már a nyolcvanas években.

A mai lakodalmak esetében az egyezség teljesen elveszítette funkcióját, átminősült leánykérésé. A szülők még megtartották a régi formát, tehát ma is elmennek a leány szüleihez a lakodalom előtt, azonban már nincs min egyezkedjenek. Ujváry Zoltán a szokások elemzése kapcsán különbséget tesz funkcióelem és szokáselem között: „A szokáselem eltűnésében vagy megjelenésében a funkciónak van lényeges szerepe. Éppen ezért, amíg egy szokáselem a szokás egészében jelen van, függetlenül attól, hogy miért maradt fenn (a hagyományhoz való pusztá ragaszkodás-ként vagy a rítus tényleges, értelemszerű gyakorlásaként), bizonyos funkciót tölt be, és így arról mint funkcióelemről is beszélhetünk.” (Ujváry 1980: 20.) Az egyezség esetében a szokás funkciója változik meg, illetve számolódik fel, és válik funkcióelemmé. A fiatalok javait illetően már nem jelent semmit a hozomány kérdése, sem pedig a közös javak. Ha az anyagiakra mégis hangsúlyt fektetnek, akkor ez abban merül ki, hogy a fiataloknak sikerüljön olyan lakodalmat szervezni, ahol sok pénz gyűljön, hiszen ez fogja megalapozni majdani otthonukat. Az új pár ritkán költözik a vőlegény szüleinek a lakásába, ugyanis ma már mindenki külön otthont szeretne, amihez sok pénz kell. Nem minden esetben van azonban lehetőségük a szülőknek beleszólni az új pár életébe és a lakodalom megszervezésébe. Ma már több fiatal adatközlőm is beszámolt azokról a konfliktusokról, amelyek a szülők és a fiatal pár között léptek fel a szervezést illetően. Ezen konfliktusok nagy része azért keletkezett, mert a szülők még ma is igényt tartanak arra, hogy beleszóljanak a jó anyagi hasznot hozó esemény megszervezésébe, a fiatalok viszont nehezményezik ezt. Főként olyan esetekben élesek ezek a konfliktusok, amikor a fiatal pár nem szorul rá a szülők anyagi segítségére. Mivel a lakodalmat ki lehet fizetni utólag is abból a

pénzből, ami begyűl a vendégektől, a fiatalok úgy érzik, joguk van a saját ízlésüknek megfelelően költekezni, és nem szorulnak rá a szülők véleményére. Ha a szülők anyagi hozzájárulása a lakodalomhoz jelentős, akkor a fiatalok is engedékenyebbek, és nagyobb figyelmet fordítanak a szülők tanácsaira.

Az egészséget követően az anyagi töltettel rendelkező következő mozzanat a készülődés. A legrégebbi formákban a lakodalom költségeit szinte teljes mértékben a rokonság adta össze. Mindenki tudta, hogy kötelessége vinni egy disznólábat vagy egy tyúkot, süteményt és egyéb hozzávalókat.

Ezeket természetesen a csere logikája diktálta, hiszen amit kaptak, azt általában vissza is adták. Amit a násznép hozott, az többnyire elég is volt a lakomához, elég volt, ha a család biztosítja a bort és a pálinkát.

A kölcsönösségnek ez a logikája nemcsak hogy megmaradt, hanem meg is erősödött a kommunizmus idején, amikor az alapanyagokat még nehezebb volt beszerezni. Itt az adományba hozott alapanyagok listája kibővült, hiszen az emberek igényei is változtak és ezzel együtt a menü is.

Ma már nem divat bármit is vinni a lakodalmas házhoz, bár a szokást egyesek még őrzik. A lakodalmas család azokat az ételajándékokat, amiket visszkap (mert valamikor ő is adott) elteszi vagy elajándékozza, ugyanis ma már csak kevés vendéglő fogad el házi termékeket (pl. tyúkokat) a higiéniai szigorítások miatt. Még a 2000-es évek elején volt rá példa, hogy a vendéglősök az ajándékba kapott tyúkokból főzték a húslevest, hogy legyen finomabb, de ma ez már elképzelhetetlen. Ugyanez a helyzet a süteményekkel is. A házi süteményt egyetlen vendéglő sem hajlandó felszolgálni, ha nincs rá hivatalos cukrászdai engedély. Az a szokás még ma is él, hogy a rokonság asszonytagjai sütnek egy-egy süteményt a lakodalomra (ugyancsak a csere logikája alapján), azonban ezeket a süteményeket általában az otthoni és az utcán történő kínálgatás alatt osztogatják szét.

Ha a három időszak ételadományait vizsgáljuk, akkor a következő táblázat jól szemlélteti, hogyan kopott ki mára a szokás:

1930–1960	1960–1990	1990–2017
tojás disznóláb/haspecsenye füstösen tyúk száraz sütemény	tyúk 10 tojás 1 kg liszt 1 kg cukor 1 kg rizs 1 l olaj krémes sütemény torta	esetleg sütemény

A lakodalom anyagi vetületeinek másik meghatározó eleme szintén a készülődésben áll, és inkább a mai lakodalmakat érinti. Míg a korábbi időszakokban ezek a költségek nem voltak annyira jelentősek, ma sokkal több a kiadás. Az alábbi táblázat a három időszak lakodalom előtti költségeit összegzi:

1930–1960	1960–1990	1990–2017
a meghívást a vőfélyek rendezték	a meghívást a szülők rendezték	meghívók
nem volt fotós	fotós	fotós
otthon tartották	a kultúrház nem került pénzbe	terembérlés
a zenészeket kifizették a násznép által nekik felajánlott összegekből	zenészek	zenészek
a szobát nem díszítették	a termet vagy a sátort a koszorúslányok díszítették háziszóttal és krepp-papírral	teremdíszítés, virágok
nem készítettek külön ruhát	varrónővel varratták a faluban vagy Szamosújváron	ruhák
gyűrű/cipő	gyűrű	gyűrűk
hozták a vendégek	hozták a vendégek	torta és sütemények
a vendégek nem vittek haza semmit	abból adtak, ami maradt	ajándék a násznépnek
alapanyagok a menühöz: disznó, bor, pálinka	alapanyagok a menühöz: disznó, bor, pálinka, sör	–

A táblázatban azokat az elemeket sötétítettem be, amelyek anyagi, pénzben számolható költséggel járnak. Ebből az látható, hogy a lakodalom előzetes költségei kezdetben kisebbek voltak, mára szinte eltűnnek a csere nyomán megszerzett javak, és mindent pénzben kell kifizetniük a fiataloknak. Ez a vonatkozás arra is utal, hogy a közösségen belüli viszonyok is átértékelődnek: míg korábban egy-egy lakodalom szinte a közösség ünnepének számított, ma ez már nem így van, a közösség nem alakítója, hanem pusztán szemlélője az eseményeknek. Addig, amíg egy lakodalom költségeihez mindenki hozzájárult, inkább érezte sajátjának, mint ma, amikor a lakodalom inkább arról szól, hogy a fiatal pár megszervez egy olyan eseményt, ahova szemlélőnek hívja el a vendégeket. A cél minél különlegesebbet nyújtani („ami még nem volt senki lakodalmán”), és nem a normához, a faluközösség rítusaihoz való igazodás.

A lakodalmi előkészületek során felvetülő anyagi kérdések tisztázása után a lakodalmi pénzadományokat is meg kell vizsgálnunk, ugyanis a három időszakban ezek is eltérőek voltak. A régi lakodalmakra szinte minden adatközlő hasonlóképpen emlékezik: *Adtak egy malacos kocát, a másik valami bárányokat, aztán, hogy megadta vagy nem. A násznagyok azok pénzt adtak. (B.); Banikat. (A.); Vagy ment égy nap szántoni vagy... (Zs.); A közeli rokonok azok adtak... (B.); Aki jött a lakodalomba az mindenki hozott, tyúkot, disznólábot. (Ba.); ...disznólábot, egy tányér téstát. (A.); S akkor az asztalon ezt sorakoztatták fel. (Ba.); Vittük a tortát a laka-*

dalamba. Kellett süssünk tortát. (B); Akkor nem lehetett garszont venni a menyasszanypinzből. (Zs.). Az adatközlők narratíváiból az derül ki, hogy a régi lakodalokban nem fektettek akkora hangsúlyt a pénzadományokra, ugyanis a fiatalok elkezdhatték az új életüket pénz nélkül is. Földet, állatot adtak a szülők a menyasszonnyal, a ház pedig megvolt a vőlegény családja részéről, hiszen odaköltöztek. A be nem teljesített ígéretekre szinte minden adatközlő emlékszik, és mindenki hangsúlyozza, hogy ebben az időszakban az ajándék abban állt, hogy összeadta a vendégsereg a lakodalmi ételekhez valókat. Pénzadományt inkább a szülők és a násznagyok adtak. Ugyanakkor külön gyűjtést szerveztek a szakácsnéknak és a zenészeknek is.

A kommunizmus idejében terjedt el annak a szokása, hogy a lakodalmat a minél nagyobb pénzösszeg megszerzése végett tartják. A „sikeres volt a lakodalom?” kérdésére általában annak függvényében válaszoltak igennel vagy nemmel, hogy a fiataloknak a költségek kifizetése után mennyi pénzük maradt.

Monica Vasile tanulmányaiban ennek a kérdéskörnek járt utána az Erdélyi-középhegységben élő románok körében, és arra a következtetésre jutott, hogy valóságos kereskedelmi lehetőséggé vált e közösség körében a lakodalom. Megfogalmazott szándéka „megvizsgálni, hogyan tévesztik össze a ritust és a gazdasági tényezőket a közösségi megnyilvánulások során” (Vasile 2015: 137; fordítás tőlem – Sz. M.). Más kutatók munkáira is támaszkodva állapítja meg, hogy a lakodalom pénzorientáltsága összefügg a gazdasági, politikai helyzet változásával: „A házassággal kapcsolatos kiadások nagymértékben megnövekedtek Romániában az utolsó 100 év falusi társadalmában a megváltozott kereskedelmi, modernizációs és ipari viszonyoknak köszönhetően (Kligman 1988, Beck 1979, Kideckel 1993). Az antropológiai szakirodalomra és saját tapasztalataimra alapozva állíthatom, hogy a nagy változás a késő 1960-as és az 1970-es évek elején következett be, amikor a falusi társadalom tagjai alkalmazottai lettek az állami gyáraknak, és készpénzt kaptak fizetésül. A munkára alapozott kollegialitás kiegészítette a társadalmi kapcsolatokat és lehetővé tette az utazást a mobilitást a különböző települések között.” (Vasile 2015: 137; fordítás tőlem – Sz. M.)

Szintén ebben az időszakban terjed el az a szokás is, hogy a násznép által felajánlott pénzösszegeket „kikiáltják”, tehát mindenki hallhatja, hogy a másik pár mennyit ajándékoz a fiataloknak. „A késő szocializmus magyar népszokásait vizsgálva Sárkány Mihály 1983-ban és Chris Hall 2014-ben említi a »rituális felvirágzást« (»ritual efflorescence«) és a lakodalmak »gazdasági infláció«-ját, amely a gazdasági átalakulás nyoma lehet. Mindkét szerző a közösségi szempontokat fölébe helyezi a gazdaságiaknak.” (Vasile 2015: 141; fordítás tőlem – Sz. M.) Az általunk vizsgált lakodalmakat tekintve elmondható, hogy a kommunizmus idején tartott lakodalmak célja már az volt, hogy a fiatalok számára gyűlt pénzből azok külön lakást, házat vehessenek maguknak. Igaz, hogy a városon dolgozó gyári munkásoknak járt az ingyen lakás, de a cél akkor is a saját tulajdon megszerzése volt. Ha pedig nem lakásra, akkor autóra költötték a megszerzett pénzt. A násznépnek a lakodalomra költött pénzösszeg nem tűnt nagy kiadásnak, adatközlőim mesélik, hogy egy nyá-

ron több lakodalomba is hivatalosak voltak, és ez nem jelentett anyagi terhelést a család kasszájára nézve.

A mai lakodalmak résztvevőit Monica Vasile nagyon érzékletesen „Las Vegas-generációnak” nevezi (Vasile 2015: 159), hiszen legfontosabb jellemzőjük a féktelen költsékezés, amit amerikai mintákra és az interneten látottakra alapozva valószínűsít meg. „A szocializmus utáni lehetőségeket figyelembe véve a Las Vegas-generáció fiataljai a nagy és bőséges lakodalmak megszervezése mellett döntöttek, amelyek nagy ajándékokat feltételeztek. A lakodalmak a könnyű és kockázatmentes pénzszerzés egyik formájává váltak, mely pénzt egyébként csak kockázatos üzletek lebonyolításával szerezhettek volna meg. Ezek a nagy »inflálódott« (inflated weddings) esküvők még a 2008-as évek körüli gazdasági válság idején is zajlottak. Még akkor is, ha a húszas éveikben járó fiatalok ekkor még nem kerestek semmi pénzt, a lakodalmak megmaradtak az előző generáció szokásaihoz mérve ugyanazon a szinten, részben azért, mert ezek még mindig nyereségesek voltak, és a kölcsönlánc, a reciprocitás logikája folytatódott.” (Vasile 2015: 159; fordítás tőlem – Sz. M.)

Bár eltérő, nem mezőségi, még csak nem is közeli tájegység településeit vizsgálja a kutató, a fenti állítások a mi esetünkben is relevánsak. Az ördögösfüzesiek lakodalmi szokásait vizsgálva mi is megállapíthatjuk, hogy a legtöbb esetben a féktelen fényűzés a meghatározó, hiszen a párok, ha csak egy napig is, de törekszenek megvalósítani azt az álmot, amit a filmekből, az internetről inspirálódva alkottak maguknak.

Itt már nem csak a faluban vagy a környéken tartott esküvők képezik a mintát, hanem az információszerezésnek a határai az internet hatására a végtelenbe tágultak. A mai lakodalmak megszervezésekor általában a nyereség mértékének a célját is figyelemmel tartják: aki sok pénzzel szeretne maradni, az nem költ fényűző kellékekre. De az a mentalitás is él, hogy ahhoz, hogy sok pénz gyűljön a lakodalomban, a vendégnek is jól kell éreznie magát. A lakodalom költségeinek az előre való megtervezése ennek a kettősségnek a mérlegén dől el. Ugyanis csak nagyon kevesen engedik meg maguknak, hogy egyáltalán ne a nyereségre törekedjenek.

Monica Vasile kutatása nyomán arra a következtetésre jut, hogy a lakodalmakban még ma is működő kölcsönösség a közösség megtartóerejévé válhat. „A lakodalmak újraterezték a közösséget fizikailag is és szimbolikusan is, személyes kötvényeket hozva létre, házakat és szociális kapcsolatokat építve egy jövőbeli szociális kötelezettség formájában.” (Vasile 2015: 160; fordítás tőlem – Sz. M.) Ezt a tényt az is megerősítheti és bizonyíthatja, amit Marcel Maussnál és Pierre Bourdieu-nél olvashatunk az ajándékozás természetéről. Marcel Mauss úgy látja, hogy az ajándékok „nem önkéntesek, nem is igazán érdekmentesek. Zömükben már ellenszolgáltatások, s nem csak azzal a céllal adják őket, hogy dolgokat fizessenek meg velük, hanem azért is, hogy fönntartsanak egy hasznos szövetséget, amit [...] vissza sem lehet utasítani.” (Mauss 2000: 326.) Pierre Bourdieu az ajándékozást a társadalmi kapcsolatok fenntartásának eszközeként határozza meg. Bár hallgatólagos szabály írja elő az ajándék visszafordításának kötelezettségét, a felek mégis igyekeznek eltekinteni ettől: „az ajándékozók anélkül, hogy tudnának róla vagy összebeszélnének,

az ajándékozás valódi természetének a leplezésén, elfojtásán fáradoznak” (Bourdieu 2002: 150). Az ilyen jellegű íratlan szabályok pedig éppenséggel a közösségek életben tartói, hiszen az egymás lakodalmain való részvételi kötelezettség csoportokat és közösségeket kovácsol össze.

A nyereség kérdése is joggal vetődhet fel ebben a diskurzusban, és ebben a tekintetben is eltérések figyelhetőek meg a három időszakot illetően. Az „ígérték, aztán nem adták meg soha” állapotától jutunk el odáig, hogy a fiatal pár a lakodalomban begyűlt összegből ma már házat épít vagy távoli szigetekre megy el nászútra, hiszen ezek több 10 000 lejre rúgnak.

A szexualitás kérdései

A lakodalom a szexualitással szorosan összefüggő szokás, ugyanis sok ideig küszöb-ként tartották számon a szexuális önmegtartóztatás felől a szexualitás szabad gyakorlása felé. Bár tudunk olyan közösségekről, amelyben a nemiség gyakorlása már a házasság előtt is szabad volt, sőt bizonyos vidékeken (lásd gyimesi próbaházasság) a jó házasság alapfeltételének számított, mégis elmondható, hogy a legtöbb esetben, így a mi esetünkben is a menyasszonynak illet szűzen férjhez menni. Ezt igazolja a következő interjúrészlet is. *Régebb az volt... (L. H.); Mi? (H. A.); Ha szűzleány volt valaki? (Gy.) Az volt. Tám itt aludtunk az első házba. Nem is kéne ezek előtt a léányok előtt mondjam, na menjetek ki... úgy szígyelltem magamat, há vékony léányko voltam, szűk testű voltam, hogy mind összevéztem a lepedőt, s hogy szígyelltem anyósamtul, hogy mind dugtam, takartam. (H. A.); Nem kellett volna szégyellje, mert legalább látták, hogy... (Gy.); Látták... láthotta az uram is és anyósam is. Me nem tettek oda azannal mosni... biztos anyósam mosta ki [nevetés]. (H. A.).*

„Az együtt élő csoport, amelynek termelési módja azonos, közössége stabil, óhatatlanul is kialakít egy olyan belső struktúrát, az egyénekre kötelező olyan szabályrendszert, mely az egész életet szabályozza.” (Nagy O. 1989: 281.) Tárkány Szűcs Ernő, aki a népi jogszokások szakértője, számtalan példával szemlélteti, hogy a paraszti életben a születéstől a halálig mindent a faluközösség által megalkotott íratlan törvények szabályoznak (Tárkány Szűcs 1981). Szerinte az egyén „köteles volt egész élete folyamán különböző mintákat, szabályokat [...] elfogadni, utánozni, vagy azokhoz alkalmazkodni, amelyeket a társadalom a hagyományos formák között részére felajánlott, elébe tárt vagy rákényszerített” (Tárkány Szűcs 1981: 208). Ez a minta a fiatalok életmódjára is kihatott, és íratlan szabályként határozta meg a házasság előtti nemi életre vonatkozó tiltást.

Balázs Lajos szerint a házasság a női nemiség átértékelődését szolgálta elsősorban (Balázs 2012a: 103). Munkáiban azt kifogásolja, hogy a lakodalom kérdéskörének a szakirodalma nem szán elég figyelmet a szexualitás kérdésének, az ő munkáinak a legértékesebb hozadéka pedig pont ebben áll. Sokéves gyűjtői tapasztalata eljuttatta oda, hogy adatközlői nyíltan beszélnek a szexualitás egyébként csak burkoltan kezelt kérdéseiről. A házasság rítuskörét vizsgálva nemcsak a közösség

társadalmi vizsgálatára tér ki, hanem igyekszik a nemiség kérdése felől az egyént is megközelíteni. „Az átmeneti rítusok elvi megfogalmazója, van Gennepe a »társadalmi serdülés« életfokozat után a »házasságot« sorolja, átugorva, de meg sem említi az ember, sajátosan a nőnemű ember biológiai »serdülését«, holott éppen ez a szakasz mindenik fölött áll az emberi életpálya, a párosodás alakulásában, ez az a szakasz, amely »pontosan meghatározott helyzetbe« juttatja át az egyént.” (Balázs 2012a: 103.)

Az ördögösfüzesi régi vagy mai lakodalmakban a kinyilvánított nemiségre nem találunk annyi egyértelmű példát, mint a Balázs Lajos több írásában is leírt székelyföldi, csíkszentdomokosi lakodalomban. Ha a múltban volt is, ennek a mai adatközlők narratíváiban már nincs nyoma. Ha a nemi megnyilvánulások listáját szeretnénk elkészíteni, a következőkre térhetnénk ki:

1. az udvarlás időszakára (ezalatt tiltott volt a fiúnak a lánynál aludni, a lány nem ment a fiú házába csak a lakodalom után);
2. a szökésre (az szökött, aki hamarabb akart szexuális kapcsolatot vagy aki megesezt);
3. a tyúk- és a kakasküldés szokására;
4. a templomba induló menet alatt elhangzó csujjogatásokra;
5. a lakodalmi multság alatt zajló játékokra.

A hagyományos lakodalomban a nemi élet elkezdése is megtörtént, közvetlenül a kontyolás után, bár erre vonatkozó adatokat nem gyűjtöttem, az adatközlők narratíváikban csak utalnak a szexualitás kérdéseire, de nem taglalják. Inkább a násznép hazatérése után történhetett meg az első szexuális együttlét.

A leánykérés utáni időszak még átmenetinek számít, ugyanis ekkor még tilos a szexuális együttlét. A fiú meglátogathatja ugyan a lányt, magukra is hagyják őket, de a lánynak óvatosnak kellett lennie, mert ha a házasság valami miatt mégsem jött volna létre, akkor a hír *rajta marad*. A lánynak ebben az időszakban nem illett a fiú házába menni még látogatóba sem, ez csak a lakodalom után történhetett meg – még a kommunizmus alatt tartott lakodalmak esetében is.

Ma erre vonatkozóan nincs semmilyen szabály, a szigorú törvények lazultak. Ha otthon nem is, de a ma oly sokat kiránduló fiatalok megkapják a módját a nemi élet házasság előtti elkezdésének. Bár nem olyan szigorúak az íratlan törvények, azokat a fiatalokat, akik nem is titkolják összeköltözésüket, ma is eklézsiaökvetésre kötelezik. Több olyan esetet is meséltek fiatal adatközlőim (egyiket 2005-ből), amikor eklézsiaöt kellett követnie a fiatal párnak, mert a lakodalom előtt összeköltöztek. Ekkor a lánynak, bár városi ruhában járt már, fedett fejjel, kendővel a fején (ami a kontyot helyettesítette), végig kellett mennie párjával a falun, és a templomi előljáróságok előtt bűnvalló imádságokat kellett mondania. Az összeköltözésnek gyakorlati okai voltak, ugyanis a leánykérés után, az udvarlás időszakában a lány beköltözött városra, a fiú szüleinek a lakásába, mert ott dolgoztak mindketten a gyárban, és így nem kellett ingáznia. Az, hogy a nyáron esküvő lesz, arról már mindenki tudott, mégis a falu egyházi előljárói felszólították a menyasszony szüleit, hogy küldjék a fiatalokat az eklézsiaökvetésre, akik ennek a szokásnak engedelmessked-

tek is. Egy másik esetben, 2013-ból, az új párra talált özvegyasszonyt szólították fel hasonló módon ekléziakövetésre, ugyanis a templomi eskü előtt költözött egy fedél alá választottjával. Mindezek azt bizonyítják, hogy bár a szokások elavulnak az új szemlélet terjedésével, mégis valamilyen formában megőrződik a hagyomány. „Az ősi mechanizmusok egy ideig még a megváltozott körülmények között, a falu életformájának és életmódjának bomlása közben is tovább működnek.” (Nagy O. 1989: 279.) Házasságon kívüli együttéléstről tehát az ördöngösfüzesiek esetében is beszélhetünk, ám ezeket az eseteket a közösség deviánsként kezeli, és igyekszik a hagyományos módszerekkel hozzáigazítani a közösségi normarendszerhez.

A tyúk- és kakasküldés szexuális szimbolikáját ma már egyáltalán nem ismerik, sőt, magát a szokást sem gyakorolják. A kakas általi szimbolikus leánykérés, illetve az erre válaszként érkező tyúk jelzi, hogy a lakodalom által a szexuális élet is elkezdődik. Ugyancsak ebbe a gondolatkörbe tartozik az erős fallikus jelleggel bíró ökörszarv is, amint ezt a korábbi fejezetekben tárgyaltuk. (*Rituális állatok és ezek szimbolikus tartalmai*)

A menetben elhangzó csujjogatások⁴⁸ esetében (amit egyesek „kiujálásnak”, mások „csujjogatásnak” neveznek) adatközlőim nem tudtak egyezsége jutni. A fiatalabb korosztály (70-80 évesek) hangsúlyozta a „csúf” csujjogatások fontosságát a menetben, az idősebbek (80-90 évesek) erősítették, hogy a régi lakodalmakon a csúf, trágár beszédnek nem volt helye. ...s kiáltották: „A násznagyné de csinós/B... meg a gordonyos.” [nevetés] (M.); ezt nem mondták az én időmbe. (B.); Nem há... [nevetnek] (M.); Nem. (B.); Csúnyákat nem mondtak? [nevetünk] (Gy.); I. kővér volt... az óvó néni. Ennek a... [tárgyalják, hogy kikről van szó, s milyen csúnyákat csujjogattak] (Gy.); Na de itt nálunk nem ez a mondóka soha... (B.); Tám ott hal-lattuk mi is... „Három tányér tepertyű/ Nincs a p...n csengettyű/ Mer ha azon csengő vóna/ Minden éjjel megszólalna.” – eztet egy visai asszony mondta. (Zs.); De B. néni, maguknál nem is csujjogattak? (Gy.) Nem, ilyeneket nem. Én nem is emlékszem erre. (B.). Többen is megerősítették viszont azt, hogy ha a szexualitás kérdéseit érinthették, akkor annak itt, ezen a ponton volt a helye, mintha az eskü előtt a menyasszonyt is és a násznépet is tisztára moshatnák szexuális bűneiktől. Az alábbi interjúrészlet a lakodalom alatti csujjogatásokra vonatkozik: Én csak ezt, hogy kikiujálták mikor lakodalom volt egyik a másikat (hangzavar) emlékszem a testvérem is beszélt egy fiúval, s más leány elkapta tőle, más leány beszélt velem, s akkor őtet is meghívták abba a lakodalomba, s nem ment el a lakadalomba. S égy barátnéjával, aki jó barátnője volt kikönyökölték az ablakon, amikor ment a sereg, me ott volt a szeretője is, meg az a leány is, aki elvette, s az a leány kikiujálta, hogy: „Rózsa, rózsza...” a testvérem magyarázta, hogy „Rózsa, rózsza.../ minden bunda engem beszél” – azt jelentette, hogy dancs, mindene mocskos... a testvéremet olyannak minősítette az a haragos, pedig nem olyan volt, csak hát aki haragoszik valakire, há mit nem mond rá. (H. A.)

48 Azért beszélünk csak ezekről, mert a csujjogatásoknak a lakodalom alatt nincs nagy szerepük, az ördöngösfüzesiek állítják, hogy ők tánc közben nem csujjogattak.

A Békési Tímea és Varga Sándor szerzőpáros a táncszóknak a mezőségi társadalomban betöltött szerepét vizsgálták, és arra a következtetésre jutottak, hogy: „Fontos szerepük, hogy segítségükkel az ember a közösség által elfogadott módon formába önti érzéseit, de lényeges különbség a kettő között, hogy míg az éneklés ilyen funkcióban gyakran a »hallgatóság nélküli népművészet« kategóriájába tartozik, addig a *táncszó* mindig a közösség előtt, nyilvánosan hangzik el. Az egyéni sérelmek orvoslására, a közösségi morál érvényesítésére, valamint konfliktushelyzetek kezelésére is hozunk példákat.” (Békési–Varga 2008.) A kutatásból kiderül az is, hogy a táncszóknak az Ördögösfüzesen is tapasztalható „vagdalkozó” jellege hangsúlyos. Visában a fogalom a táncszókra vonatkozik, és jól kifejezi, hogy ezek által a lakodalmazók igyekeztek kikiabálni azokat a vétségeket (főleg szerelmi csalásokat), amelyek problémát jelentettek a közösségi erkölcs szempontjából. Kürti László mutatott rá arra, hogy a kalotaszegi lakodalmak csujjogatók milyen szexuális és erotikus jelentésekkel, valamint csúfoló, termékenységvarázsló, óvó és védő funkciókkal rendelkeztek (Kürti 2003).

A szocialista időszak lakodalmaiban terjedtek el különböző olyan játékok, amelyeknek szintén erotikus vonatkozása volt. Az egyik ilyen játék például, hogy a menyasszony és a vőlegény elé egy tyúkot és egy kakast tettek, a kakas szájába pedig a férfiaság jeléül cigarettát helyeztek (Pozsony 1998: 159–162).

A mai lakodalmakban a menyasszonyszöktetésnek és a vőlegénylopásnak is vannak erotikus-szexuális konnotációi. Amikor a menyasszonyt ellopják, a visszaszolgáltatásért fizetniük kell a násznagyoknak vagy a vőlegénynek, aki azért kapja a büntetést, mert nem vigyázott eléggé a menyasszonyára. Ugyanez érvényes a vőlegénylopásra is, akit úgy hoznak vissza a lányok, hogy sok esetben inge hiányzik, az arca és a mellkasa rúzsoltos, a nyakkendője félre van csúsztatva (lásd 28. kép). A büntetőjátékok sokfélék lehetnek, itt csak néhányat sorolunk fel ezek közül. Például a menyasszony azt a büntetést kapja, hogy a vőlegénye belső nadrágszárán át kell csúsztatnia egy tojást az egyik szártól a másik felé haladva úgy, hogy a tojás ne törjön el (lásd 44. kép). Vagy egy másik játék, hogy a menyasszonynak bekötik a szemét, különböző férfiakat állítanak elébe, és fel kell ismernie a választottját tapogatók által. Szintén népszerű játék a mai lakodalmakban az a játék, amelynek során próbára teszik az új párt a tekintetben, hogy eléggé jól ismerik egymást. Az itt elhangzó kérdések között soknak van szexuális-erotikus tartalma.

Az elhálás szokása a mai lakodalmakon háttérbe szorul, hiszen a fiatalok házasság előtti szexuális élete ma már nem tiltott, a közösségi normarendszernek ma már nincsenek meg a megfelelő erkölcsi ellenőrzési formái. „A polgári házasságkötés kötelezővé tétele és a hagyományos szokásrend bomlása következtében azonban a lakodalmi események sorából az elhálás szokása a századforduló idejére jórészt kikopott, illetve jelentősen átalakult. [...] A változásokat mutatja, hogy a menyecske után már nem kísérik az új párt a nászgyűléshez, hanem úgy szöknek meg egy időre a násznép elől.” (Sztrinkó 1983: 377.) A gyors gyermekáldás sem jelenti ma az igazi asszonnyá válás mércéjét, hiszen a fiatal párok gyakran éveket várnak, amíg eldöntik, hogy gyermeket szeretnének. A mai világ más értékrendszert és más világlátást

kínál, amit a fiatalok könnyen elfogadnak. A karrierépítés, az anyagi jólét megteremtése elsődleges az utódnemzéssel szemben, így inkább ezek jelentik a házasság utáni években a prioritást. Ha meg is születik a gyerek a házasság után, ahogyan ezt korábban is hangsúlyoztuk, ez nem jelent semmiféle státusváltást az asszony számára, hiszen a mai társadalom értékrendje alig tesz különbséget a két státus között.

Kotics József a moldvai magyarok körében végzett kutatások kapcsán mondja, hogy „a válaszok mellett a női emancipálódás irányába hatottak a demográfiai változások is, elsősorban a csökkenő gyermekszám, amelynek során megváltozott a feleség lekööttsége a kisgyermek körül. A születéskorlátozásnak és az egykének a nők életformáját megváltoztató hatását elsősorban nem abban látom, hogy általa a nő tevékenységszerkezete, feladatai módosulnak, hanem abban, hogy saját teste és személyisége válik önmaga számára fontossá. Az önmagát, mint egyedi személyiséget tételező nő egyértelműen elindul az emancipálódás útján. Ez már nem a férfiuralomhoz alkalmazkodni kész alattvalói személyiség, hanem saját arculatú, önmagát vállalni kész individuum.” (Kotics 2001: 31.) Az asszonyok és a lányok közötti öltözködésbeli, viselkedésbeli különbségek felszámolódtak, a lányoknak és az asszonyoknak is ugyanazok a jogaik vannak: eljárhatnak mulatóhelyekre akár férjük nélkül is, úgy öltözködhetnek, akár a lányok, ha külsejük megengedi, esetenként továbbtanulhatnak házasságuk után is, stb. Amíg a szexualitás köré szerveződő tiltások a lányok és az asszonyok között régen éles határvonalat húztak, addig a státusváltás is hangsúlyosabb, a két szerep közötti eltérések is jelentősebbek voltak, de mára ez eltűnt. A modernizáció hatására a szexualitás ebben a mezőszéki faluban is kiesett a közösség ellenőrzéséből, az erkölcsi normák szorításából, tehát az egyén privát ügyévé vált.

Érzelmek a lakodalomban

Mihail Bahtyin François Rabelais és Gogol műveit vizsgálva beszél a nevetés, a humor, a jókedv középkori gyökereiről. „A középkori ember életében óriási szerepet játszottak a karneválszerű ünnepek és a hozzájuk kapcsolódó, vidám látványosságok. A többnapos, bonyolult vásári és utcai jelenetekkel, körmenetekkel tarkított, szoros értelemben vett karneválok mellett voltak külön »bolondünnepek« (*festa stultorum*) és »szamárunnepek« is, volt külön, a hagyomány által szentesített »húsvéti nevetés« (*risus paschalis*). Ráadásul szinte minden egyházi ünnepnek volt egy – ugyancsak a hagyomány által szentesített – népi-vásári, komikus vonatkozása. Ilyenek például az úgynevezett »búcsúk«, amelyeket rendszerint a vásári vidámságok gazdag és változatos rendszerével (óriások, törpék, nyomorékok, »tudós« állatok részvételével) tarkított vásárok kísérték.” (Bahtyin 2002: 12–13.) Nemcsak a rendezett ünnepeken, hanem a mindennapi életben is nagyobb szerepe volt Bahtyin szerint a nevetésnek, hiszen sokszor még a mindennapi lakomákat is a humor kísérte. A világnak ez a másfajta megközelítése párhuzamosan élt a hivatalos, egyházi élet mellett, s ebben minden középkori ember benne élt. „A karneváli

formák következetesen távol tartották maguktól az egyházi és vallásos szemléletet. A lét egy egészen másfajta szférájába tartoztak.” (Bahtyin 2002: 14–15.)

Az érzelmeknek nagyon széles skálája tárulkozik fel a lakodalmakban mind a pozitív érzelmek, mind a negatív érzelmek irányában. Egyik oldalon ott van az egymásra találás öröme, a szerelem, a kiválasztottság érzése, a készülődés izgalma, a megmutatkozás során megélt büszkeség, a kölcsönös segítségéből adódó közösségi összetartozás érzése, a szórakozás önfelelt boldogsága stb., de a negatív érzelmek is jelentkeznek: az elválás tragikumuma, a másik családba való költözés fájdalma. Jelen dolgozatban nem célom az összes felsorolt irányvonalat bejárni, csak néhány olyan tendenciára térek ki, amelyet hangsúlyosnak tapasztaltam terepmunkám során.

Ha ezeknek az érzelmeknek a mai szokásokban megjelenő relevanciáját vizsgáljuk, a mérleg eltolódik a pozitív érzelmek felé, amelyeknek a megélésére és a tragikum leplezésére a mai lakodalmakon különösen törekednek. Az adatközlők narratíváiból az derül ki, hogy a lakodalom egy olyan esemény, amelyhez vidámság tartozik, ezért kerülnek a tragikus helyzetek megélését, bár ezekre a korábbiakban számos példa volt. Korábban a lakodalmak leírásánál már említettem azt a példát, amikor az árva menyasszony megtagadta, hogy a vőfély elmondja a menyasszony-búcsúztatónak azokat a versszakait, amelyekben halott édesanyjától búcsúzik, mert úgy vélte, hogy a sírásnak nincs helye a lakodalomban. A különböző generációk mentalitásának különbözőségére utal az a tény, hogy a menyasszony nagymamája, aki egyébként az édesanyja halála után felnevelte, neheztelt rá a szokás ferdítése miatt, mert ő szükségét érezte volna a lakodalom alatt is újra átélni azt a tragikumot, ami életüket sújtotta. *Nem mondta úgy, ahogy kellett, én értettem a dolgokat...* (P. E.)

Az alábbi párbeszédben az adatközlőim a búcsúztatókról beszélgetnek, azokról a változásokról, amelyek a régi szokáshoz képest bekövetkeztek:

L. H.: *De megmondta, Melinda, hogy három szakasz, kész. Aztán...*

B. Zs.: *De az eredeti milyen szép volt. 35 szakasz. Oyan szép búcsúztató... tart 15 percet.*

L. H.: *Nincs türelmek...*

P. E.: *Hát egyik szó hozza ki a másikat. Az értelmet... ez csak úgy érvényes, ha végigmondjuk.*

L. H.: *Hát az mondta, hogy búcsúztassa el az anyjától, az apjától... azt az egy szakaszt, ami van az anyjától, az apjától... és... ennyi.*

Nemcsak a búcsúztató szövegének a tragikumát kerülnek, hanem az annak nyomán bekövetkező sírás is egyre ritkább, ami magyarázható akár a bahtyini elmélettel is. A karneváli jelleg, a lakodalmi humor, jókedv a meghatározó ma már, akár csak a középkorban volt valamikor. A hétköznapi élet megszokott rendje felfüggesztődik, és kezdetét veszi valami más, amihez vidámság, pazarlás, jókedv és önfelelt mulatozás tartozik: „a karneválon maga az élet játszik – szénpad, rivalda, színészek, nézők, vagyis minden sajátosan színpadi művészi eszköz nélkül –, s amit eljátszik, az önmagának egy másik, szabad (kötetlen) megvalósulása, saját újjászületése és jobb elvek szerinti megújulása. Az élet valóságos, egyszersmind megújult, eszményi formája is.” (Bahtyin 2002: 16.) Ezt a tendenciát látom megvalósulni a

mai lakodalmakon is, amelyek a hagyományos formáktól eltérve eltolódnak egyfajta karneváli jelleg felé. A lakodalom ünnep, a hétköznapi megszokott életből, a szegénységből, a nélkülözésből való kilépés lehetősége, amikor a pár és a lakodalma-zók ha csak egy napig is, de felfüggesztik mindennapi gondjaikat, álomautókat bérelnek vagy hintókra ülnek, és eljátsszák életük eszményi „filmjét”.

Míg a lakodalom alkalmá régen az érzelmek széles skálájának az átélését jelentette, ma ez a skála leszűkül, mert különböző eseménymozzanatok elvesztették funkciójukat. A menyasszony ma már nem sír, amikor elbúcsúzik a szülői háztól, mert az elválás formális. Nem kell egy új családba költöznie, hanem az önállóság vágyott helyzetébe kerül. Șerban Anghelescu egy egész könyvet szentel az átmeneti rítusokhoz kapcsolódó feszültség érzésének a vizsgálatára. Konklúzióként állapítja meg maga is, hogy az átmeneti rítusok is egyfajta „paradigmaváltáson” mennek keresztül, ugyanis megszűnőben van az azokban rejlő feszültség.⁴⁹ A hozománnyal együtt nem szűnik meg a szülők anyagi támogatása sem, hiszen az anyagiak kérdései ma már másként alakulnak, mint régen. Ugyanakkor a lányság elvesztése sem okoz szomorúságot, hiszen a státuskülönbségek eltörlődése során szinte ugyanazt az életet élheti, mint korábban is. A mai lakodalmak résztvevői jókedvre, vidámságra törekednek, ezek az érzelmek vannak előtérben a lakodalom különböző mozzanataival.

A médiumok szerepe – szöveg, fotográfia, film

Az írott szövegeknek a lakodalomban való megjelenése a középső időszakban vált meghatározóvá. Később, a mai lakodalmakban már sokkal több írásos elem is megjelenik, sőt az internet által használt digitális írás is szerepet kap. Az „Éljen az új pár” típusú feliratok, a lakodalmi meghívók, a vendégek listája, a feladatok összeírásáról készült listák, a különböző társkereső oldalakon megjelentetett hirdetések, a vőfélyesfüzetek, az esküvői albumok és filmek feliratai mind ehhez a gondolatkörhöz kapcsolódnak. Mivel ezeknek a vizsgálata akár egy külön kutatás tárgyát is képezhetné, itt csak érintőlegesen beszélek néhány ilyen szövegnek a funkciójáról, de nem térek ki folklorisztikai elemzésükre. Az általam vizsgált legelső időszakban az írott szövegeknek két ponton volt nagyobb szerepük. Füzetből több is forgott kézen a faluban, ezek közül a kutatás során egyhez jutottam hozzá, amely valószínűleg másolt füzet lehet. „A vőfélyesköltészet a szokáskör minden mozzanatát átfogja, funkciója széles skálán bomlik ki. Hol a szertartásos jelleg, hol a vallásosság, hol a didaktizmus kerül előtérbe, hol az érzelmekre hatás, hol a feszültség levezetésének szerepét tölti be. Minden esetben az egyén viselkedési, vélekedési, viszonyulási megnyilatkozásait kanalizálja a közösségi hagyományos normák szerint.”

---

49 „A belső mozgások, vagy az, amit más, megfelelő terminusok hiányában annak nevezünk, a lélek hatalmas billegése a mélység és a magasság között a rítus hiányában történnek, tanúk nélkül, tehát mindenféle nyilvános legitimizáció hiányában, és ezeknek a súlya nagyban meghaladja a rítus színpadiasságát.” (Anghelescu 1999: 302; fordítás tőlem – Sz. M.)

(Keszeg 1991: 17.) A műfajt a szakirodalom úgy határozza meg, mint egy keveréket a nemesi lakodalmi költészet, az iskolás-diákos műveltség, a reformáció utáni oktató költészet és a népi énekköltészet között. Ördöngösfüzesen ma még van szerepe a vőfélynak, bár a szokások fellazultak, és ma is ugyanabból a régi, a Mellékletben is megtalálható vőfélyeskönyvből tanulják meg a verseket a vőfélyek, mint régen. A különbségekről korábban már beszéltünk, ugyanis ezek összefüggenek a vőfély szerepkörének a leszűkülésével. Ma már nem mondják el az összes verset, inkább a menyasszony és a vőlegény búcsúztatásakor van nagyobb szerepe a verses mozzanatoknak, és ott sem mondják el a vonatkozó részek összes versszakát. Ugyanakkor a füzesi vőfélyversek specifikumaihoz sem ragaszkodnak a mai fiatalok, sokkal inkább a funkciójukhoz. Egy mai lakodalomban a búcsúztatás formájának a fontossága miatt szüksége van vőfélyre és versre, de hogy ez az internetről származik-e vagy a füzesi vőfélykönyvből, az nem számít.

A vőfélyverseken kívül szöveggént jelenik meg a lakodalomban a meghívó is. A legkorábbi formái már a 80-as években elterjedtek, amikor is egy, az új párt ábrázoló fotóra írt versike által hívták meg – szintén szóban és személyes látogatás révén – a vendégeket a lakodalomba (lásd 45. kép). A szöveges, képeslapszerű meghívók megjelenését nem is annyira a szükség, mint inkább a divat diktálta, ugyanis a papírnak nagyon sok jelentősége nincs, a meghívás ugyanis elhangzik szóban, a dátumot pedig a lakodalmat megelőző hetekben a pap többször is elmondja a templomban. Ezek a meghívók az 1990-es évek végén jelentek meg Ördöngösfüzesen, és ma is használatban vannak (lásd 46. kép).

A feliratos táblákat a koszorúsok szokták elkészíteni, és bár manapság már szinte mindennek megjelentek a specialistái, ezeket még ma is ugyanúgy készítik, mint megjelenésükkor. Két ilyen táblát/plakátot láthatunk a lakodalomban, az egyiket az olvasható: „Isten hozott kedves vendég” (lásd 20. kép), a másikon pedig, amit a mulatóhelyen helyeznek el, azt írja: „Éljen az új pár” (lásd 16. kép). Ezeknek a szerepe azokat a kapukat, illetve azt a teret díszíteni és elkülöníteni, ahol a rituális események zajlanak.

A fotográfus megjelenése a lakodalomban gyökeresen megváltoztatta a szokásokat is. A kamera előtt, amely ma már egyszerre rögzít képet és filmet, másént viselkedik az ember, azt az arcot mutatja, amit viszont szeretne látni évek múlva is magáról: egy kivetített (jövő)képet játszik meg. „A fotózás, a film a mágiának egy nagyon modern formája, mellyel az egyén az emlékezetes eseményeket konzerválni, vágyait pedig ki tudja vetíteni.” (Blos-Jáni 2012: 168.) A kamera jelenlétében eltűnik a spontaneitás, minden beállítást a fotós szemlélete és szeme diktál. Ebben a folyamatban a beállítások módosíthatják a rítus természetességét, és új, oda nem illő elemeket vihetnek be a szokásokba pusztán a jó fotó kedvéért. Ugyanakkor szintén a rítus természetes lefolyásán változtat az is, hogy a párok a saját lakodalmuk előtt nagyon sok ilyen fotót látnak, és így a már ismert mintának kívánnak maguk is megfelelni.

A fotográfia a 60-as években jelent meg a lakodalmi szokásokban, ugyanis ekkor vált elérhetővé a falusi társadalom számára is. Adatközlőim visszaemlékezései

szerint még nem járt ki a fotográfus a faluba, hanem a fiatal pár ment be Szamosújvárra, a legközelebbi városba fényképet készíttetni, mint korábban is egyébként. Ekkor a fotográfus kellékekkel láthatta el az alanyokat, így került ugyanaz a fátyol, ugyanaz a mirtuszkoszorú vagy menyasszonyi csokor a különböző menyasszonyok kezébe. Adatközlőm, akinek 1964-ben készült egy ilyen fotója, állítja, hogy ő a legsebbe ruhájában ment a fotózásra, de a fotós adott neki egy fátyolt, a kezébe pedig egy csokrot, hogy menyasszonynak nézzen ki (lásd 47. kép). Az idősebb generáció meg is szólta őket ezért, mert úgy gondolták, ez a gesztus fölösleges.

Később az események megörökítésének egyre nagyobb szerepe lett, így a szocialista időszakban, amikor már magánemberek tulajdonában is volt fényképezőgép, rengeteg fotó készült. A lakodalmi fotózásnak azonban kialakultak a specialistái, akik kimentek a terepre és a lakodalmat „élőben” fotózták, de ennek ellenére sok a beállított kép. Az ördöngösfüzesi lakodalmakra ugyanazt a fotóst hívták, és általában ugyanazok a rítuselemek, mozzanatok jelennek meg ennek a korszaknak a képein: az útelkötés, a kikérés, a búcsúztatás, a menet, esetleg a templomban az úrasztalánál, és sok beállított kép, amelyek nagy része a templomba indulás előtt készült a rokonsággal. Ha a családi tulajdonban levő fotóanyagokat vizsgáljuk, akkor a legtöbb kép a következő mozzanatokot ábrázolja:

1. a menyasszony búcsúztatása;
2. beállított képek a menyasszonnyal, a vőlegénnyel;
3. menet;
4. útelkötés;
5. a polgármesteri hivatalban;
6. a templomban;
7. a mulatságban

Itt a reprezentáció nagyon fontos, ugyanis a főszereplőket általában a lakás „legsebbe” pontján fényképezték le (pl. a már fehér párnákkal felvetett ágyon ülve (lásd 48. kép). A fotóst nem mindig fogadták meg a lakodalom egész napjára, így a szokásrendszer bizonyos elemei nincsenek dokumentálva. Sok ideig a papok nem vetették jó néven, ha a szertartás alatt a fotós fényképezi az eseményt, ezért a templomban készült fényképek csak később, a 80–90-es évektől jelentek meg.

A második korszak végének, a harmadik korszak elejének lakodalmaiban a fotográfia mellett a film is megjelent. Az 1990-es évektől megjelentek a performensebb fényképezőgépek és a videókamerák is. Mivel magánemberek egy ideig még nehezen tudták ezeket beszerezni, főként specialisták birtokában voltak, akik ebből vállalkozást indítottak. Így alakult ki a lakodalmi vagy egyéb eseményre meghívott videós, fotográfus szerepe. E két szerephez kezdetben két emberre volt szükség, ma, a digitális eszközök világában egy géppel egyszerre lehet fotót is, videót is készíteni. Ha mégis van két ember a stábben, akkor azok a több pozícióból való láttatás miatt vannak ketten.

A mai lakodalmi szokásokban a fotós már olyan specialista, aki korábban beszélgetést folytat a párral, megbeszéli a fotózás körülményeit. Jelenléte mindenképpen meghatározó a lakodalom alatt, ugyanis ő is irányítójává válhat az esemé-

nyeknek. Az alanyok a jó fotó kedvéért állnak be bizonyos pozíciókba, rendelésre csattannak a hitvesi csókok. Ezeken a fotókon is megjelennek bizonyos reprezentatív mozzanatok, de itt a megörökített események mikéntje már a fotográfus kreativitásától vagy a pár kéréseitől is függ.

Ha a reprezentatív mozzanatokot nézzük, a következők jelennek meg szinte minden fotógyűjteményben:

1. A menyasszonyi csokor
2. A feldíszített autók (ha vannak)
3. A koszorúsok érkezése
4. A vőlegény öltözködik
5. A vőlegény búcsúzik szüleitől
6. Menet a menyasszonyért
7. Öltözik a menyasszony
8. Sütemények, terített asztal
9. Fogadás a kapuban, ajtóban
10. Álmenyasszony
11. Az igazi menyasszony megjelenése
12. A bokréták feltűzése
13. Csók
14. Beállított fotók a násznagyokkal, szülőkkel stb.
15. Menet a polgármesteri hivatalba
16. Az aláírások a házassági oklevélen
17. Menet a templomba
18. A templomban az eskü
19. Az új pár kilép a templomajtón
20. Beállított fotók a templomkertben vagy a parkban (ha Szamosújváron van a lakodalom)
21. Pohártörés a vendéglőben
22. Az új pár és a násznagyok a szépen feldíszített asztalnál ülve
23. A nyitótánc
24. Pillanatfelvételek a mulatságról
25. A torta behozatala

A fotózásnak csak néhány olyan mozzanata van, ahová a násznép is beállhat, ezek általában a lakodalom holtidejére vannak időzítve. Például akkor kerül sor ilyen fotózásra, ha a hivatalos és a templomi eskü között várni kell, vagy otthon, mielőtt a vőlegény indulna, illetve a menyasszonynál, mielőtt a búcsúztató elhangzana. Ekkor a szűk rokonságon kívül bárki beállhat a menyasszonnyal vagy a vőlegénnyel fotózni.

A fent leírt mozzanatok mellé bekerülhetnek olyanok is, amelyek nem meghatározó eseményei minden lakodalomnak, hanem csak az adott pár esetében relevánsak. Az esettanulmányban is vizsgált vőlegény és a menyasszony közös vonása az, hogy mindketten nagyon szeretik a lovakat. Ezt a közös vonást a lakodalmi fotóikon is hangsúlyozni akarták, ezért erre külön figyelmet fordítottak. J., a vőle-

gény, a menyasszonyhoz indulása előtt, otthon, Ördöngösfüzesen a saját lovával készített képet (lásd 49. kép). Ez a beállítás megidézi a lakodalmuk alapját is képező történetet, amely egy kicsit a mesékre hasonlít. A herceg fehér lovon elindul megkeresni választottját, a szintén Ördöngösfüzesről elszármazott, de Kolozsváron élő orvostanhallgató Kingát. Otthon a saját lovával fényképezkedik, de később valóban hintón mennek a templomba. Ez a kínálkozó narratíva új távlatokat nyithatna jelen kutatás számára is, itt azonban ezeknek a szimbolikus tartalmaknak a vizsgálata nem célunk.

Visszatérve a megörökített mozzanatokra, itt a fényképek tárháza sokkal gazdagabb, mint korábban, hiszen szinte minden a jó fotó kedvéért készül. Érezhető ebben a folyamatban annak a hatása is, amit korábban a játék fogalma felől közlítettünk meg. A lakodalom főszereplői egy olyan játékot teremtenek meg, annak minden kellékével, amely álmaikban él. Tötszegi Tekla azokat a filmeket vizsgálja tanulmányában, amelyeket a Kolozsvárra beköltözött, de falusi származású párok készítettek maguknak a fent leírt specialistákkal. A kutatás célját az képezte, hogy miként szól bele a fotográfus jelenléte a ceremóniába, a rítusban résztvevők viselkedésébe. Megállapítja, hogy mivel a mai technikai körülmények között a fotó és a film utólagos rekonstrukcióra ad lehetőséget, a fiatalok ezért egy ideális image-ét szeretnék látni annak, ami megtörtént: „Konklúzióként megállapítható, hogy a lakodalmi film funkciója sokrétű. Az utókornak szánva megörökít egy ideális képet a párról és az eseményről.” (Tötszegi 2016: 117; fordítás tőlem – Sz. M.) Ugyancsak a fenti tanulmány hangsúlyozza az utólagos retusálás lehetőségét is, amely szintén az idealizáltság gondolatával van összefüggésben. A fotográfia, amely az utókor számára készül, nagyon fontos eszköze a self-image-nek, az önmagunkról alkotott képnek. „A hagyományos esküvők látványos jellegét felerősítette »filmre vitelük«, amennyiben a film elsősorban a látvány szabályainak van alárendelve, ez elkerülhetetlenül kockáztatja azt, hogy az esemény régi rituális struktúrája háttérbe szorul.” (Tötszegi 2016: 117; fordítás tőlem – Sz. M.)

A lakodalom napja egy olyan időpont, amikor a főszereplők beleszólhatnak abba, hogy az utókor milyen képet lát majd róluk, ezért ezeknek a képeknek a legszébbet, a legjobbat kell tükrözniük a párról. Mivel a pár beleszólhat a folyamatba, a fotóssal való egyeztetés nyomán kerülnek be olyan elemek, amelyek leírják azt a világot, amely az alanyokat jellemzi. A képeken megjelenő tárgyak, a ki nem vágott, „képbe lógó” elemek hű képet festenek a megrendelőkről. Például visszatérve esettanulmányunk főszereplőinek képanyagához, a fotók között van egy olyan is, amely a vőlegényt gyönyörű öltönyben, alkalmi ruhában, egy különleges virágokból készített menyasszonyi csokorral a kezében, szénaboglya előtt ábrázolja (lásd 50. kép).

Hogy mit kezdhet a néprajzos ezekkel a fotókkal? Szalma Anna-Mária 2013-ban megvédett doktori disszertációjában a privát fénykép társadalomtudományi hasznosíthatóságáról a következőképpen ír: „Amíg a fotográfia művészetként, technikatörténeti jelenségként vagy a múzeumi gyakorlatban összefonódik (legalább) egy szakmai diskurzussal, addig a privát fotó – bár nem érdektelen és messze nem semmitmondó (társadalomtudományos) szakmai szempontból – a

mindennapjainkba, mindennapi gyakorlatainkba épülve tudomást sem vesz a róla folyó (parázs) szakmai vitákról, elméleti közelítésekről.” (Szalma 2013: 47.) Disszertációjában a fényképeknek a társadalomtudományi megközelítése kapcsán arra is kitér, hogy rendkívül bonyolult a néprajzos vagy az antropológus feladata, ugyanis a mai digitális világban az egyén egészen másként viszonyul a fotográfiához, mint korábban: „A digitális képfordulat olyannyira éles határvonalként érzékelhető a fotográfia jelenségében és kutatásában, hogy akár joggal vonható kétségbe e jelenség beidézésének létjogosultsága a »hagyományos« fényképtechnikákra fókuszáló elemzésbe. Ha úgy tetszik, a digitális képrögzítés és képanyag, a hipermédia vizsgálata nem feltétlenül és csupán a fényképekkel foglalkozó (vizuális) antropológiai, néprajzi kutatás, vagy éppen a technikatörténet evolúciójának következő lépcsőfoka, nem egyszerű következmény és folytatás, hanem ennél jóval mélyrehatóbb, gyökeresebb, felforgatóbb jelenségkör, mely a maga rendjén külön, új, más elméleti keretet, módszertani megközelítést és eszköztárat implikál.” A hagyományos fényképek feldolgozására és elemzésére született módszerek ma már nem használhatóak a digitális fényképeket illetően, így a kutatás új irányainak a kidolgozására van szükség. „Az új képek egyre inkább a lehetőség, mintsem a szükség miatt jönnek létre.” (Bán 2008: 110, idézi Szalma 2013: 48.)

Ez magyarázza azt a tényt is, amit Ördöngösfüzesen magam is tapasztaltam. A lakodalomról készült privát fotók száma megnövekedett, ma már nem feltétlenül csak az esemény megörökítése céljából készül a fotó, hanem azért, mert lehet. A fotográfus sem törekszik már annyira a legjellemzőbb beállításokra, hanem több ezer fotót elkészít (mert technikai lehetősége van rá, és ez nem jelent számára anyagi terhelést), hogy aztán az esemény lejárta után kiválaszthassa a legsikerültebbeket. A hagyományos fotográfus számára ez a lehetőség nem volt adott, így abban az időszakban a fotók száma korlátozott volt: a lakodalmat követően a friss házások bementek a városi fotográfushoz, és elkészítettek egyetlen reprezentatív fényképet. A második időszakban, a technika fejlődésével már a fotográfus megy ki terepre és örökíti meg a lakodalmi eseményeket, ámde a technikai korlátozottság még ebben a korszakban is érezhető: a fotográfus véges számú fotográfiai filmmel dolgozik: a filmtekercs maga is pénzbe kerül, az előhívási munkálatok is idő- és energiaigényesek. Ebben az időszakban 20-50 kép készült el általában (egy filmtekercsen általában 36 filmkocka elkészítésére volt lehetőség). A mai lakodalmakon szinte nincs is technikai határ, hiszen a digitális fényképezés másként működik. Elkészülhet több ezer fénykép is, azonban a fotós általában csak a kínálatában lévőket „retusálja”. Az általam vizsgált esetben 1200 fotó készült el, amit a fényképész CD-n adott át a fiatal párnak, ők pedig azt nyomtatták ki belőle, amelyiket reprezentatívnak és „szépnek” találtak.

Konklúzióként elmondhatjuk, hogy a lakodalmi fotográfálás ma már a specialisták feladatává vált, és mivel ők meghatározó elemként vannak jelen a lakodalom folyamatában, ez a jelenlét átminősíti a különböző szereplők viselkedését. Más szóval azt is mondhatnánk, a kamera előtt a szereplők játékot játszanak, azt az idea-

lizált játékokat, amit reprezentatívként szeretnének megörökíteni a maguk és az utódaik számára.

Kulturális interferenciák

Ördöngösfüzesen három etnikum él egymás mellett, magyarok, románok és cigányok. A magyarok narratíváiban gyakran találok a magukat más etnikumoktól határozottan elkülönítő jelzésekkel. Kérdéseimre, hogy voltak-e átvételek a szokások között értetlenkedve válaszoltak, és állították, hogy nem vettek át semmit a románoktól, sőt, különbségeket sem tudtak megnevezni a két lakodalom között. A vegyesházasságokat illetően tagadták, hogy lettek volna vegyesházasságok, a faluból csak egy-két esetet tudtak említeni. Erre a határozott elkülönülésre kerestem tulajdonképpen a választ akkor, amikor a román lakodalomra kérdeztem rá a faluban.

A román lakodalom rövid leírása

Az ördöngösfüzesi román lakodalmaknak a tudományos diskurzusokban nem találtam nyomát, ha pedig a régióra vonatkozó általános munkákat nézzük (pl. Ion Cuceu, Ion Şeuleanu – akikre már korábban is hivatkoztam), ezek legtöbbször szokásantológiák, amelyek a szokások leírását tartalmazzák, de nem térnek ki az általam vizsgált falura. Szaktudományos forrásmunka hiányában interjúk által próbáltam választ keresni a kutatás során megfogalmazódó kérdésekre.

Ahhoz, hogy konkrét kép alakulhasson ki az ördöngösfüzesi román lakodalomról a lakodalmi szokások legrégebbi változataira kérdeztem rá az adatközlőknél, ugyanis az interjúk alatt így folyamatosan össze tudtuk hasonlítani a legrégebbi formákat a később kialakult vagy bekerült elemekkel. A román lakodalmak az 1930–1960-as időszakban alig különböztek a magyar lakodalmaktól. Mivel a románok és a cigányok mindig kevesebben voltak a faluban, mint a magyarok (45/30/25%) a magyar lakodalmak jelentették a mintát a többi etnikum számára is. Amikor a román jellegzetességekre kérdeztem rá, az adatközlők alig tudtak néhány példát mondani ezekre. Legjelentősebb román adatközlőm egy román vőfély, „staroste” volt, akinek a feladatköre azonos a vőfélyével, a különbség kettejük munkája között azonban az, hogy az utóbbi hivatásszerűen, pénzért űzi a mesterségét és nem kell feltétlenül legényembernek lennie.

A leánykérést követően a lakodalmi előkészületek egy héttel a lakodalom előtt kezdődtek, amikor a menyasszonyos háznál elkészítették a levesbe kerülő laskákat. Szintén a lakodalom előtti hetekben zajlott a hívogatás is, amit a két örömanya végzett. Elindultak a falu egyik végéről, és falusorján minden olyan házba bekopogtattak, ahol egyiknek vagy másiknak ismerőse, rokona lakott. A lakodalom napján a vőlegényes háznál gyülekezett össze a násznép: a koszorúsok („chemători”, „druşte”), a násznagyok mindkét oldalról és a vőlegény rokonai. A násznagyok

nem maguktól mentek el a vőlegényes házhoz, hanem őket a koszorúsok és a zénészek „hozták” oda. A vőlegényt valamelyik fiatal társa elbúcsúztatta („iertăciuni”) szüleitől (később ezt a feladatot a „staroste” végezte), testvéreitől, rokonaitól, és elindultak a menyasszonyos házhoz, ahol a kapuban viccelődés zajlott. A vőlegénynek álmenyasszonyként egy kislányt hoztak, aki aztán pénzért megmutatta neki hol rejtőzik a valódi menyasszony. Ezután következett a bokréták feltűzésének a mozzanata („împănăt”), amit a menyasszony végzett. A menyasszonyt szintén egy koszorúsfiú (később a „staroste”) búcsúztatta el hozzátartozóitól, majd a lakodalmas menet, élén a menyasszonyt vezető násznagyokkal a templom fele tartott. A hozományos szekerek ezzel egyidőben indultak a vőlegényes házhoz, ahova a menyasszony hozományát („zestre”) lerakták. A lakodalom napján csak a templomban esküdtek, ugyanis a házasságkötés hivatalos részének nem volt nagy jelentősége, azt korábban, valamelyik hétköznap, ünneplés nélkül bonyolították le. A templomból a násznép egyenesen a szórakozóhely felé vette útját, ami lehetett otthon, a vőlegény házában, az udvaron felépített sátorban vagy később a kultúrházban, illetve a vendéglőben. Akármerre is ment a násznép, az ajtóban a menyasszonyt az anyósa várta, és kedves szavakkal üdvözölték egymást, amelyek rendszerint további együtt töltött idejükre vonatkoztak. A lakodalmat egy idős arravaló rokon (vagy később a „staroste”) imája indította. A régi lakodalmakon éjszaka a fiatalok nem vehettek részt, hiszen ezeknek a „bacchanália” jellege nagyon erős volt. Adatközlőm szerint az idősebbek mulatozás közben gyakran berúgtak, szitkozódtak, pikáns vicceket mondtak, ezért a fiataloknak nem volt ott keresnivalójuk.

A mulatságba mindenki étellel, itallal érkezett, mindenkinek kötelessége volt a lakodalmat megelőzően egy tyúkot vinni, a lakodalom napján pedig süteményt és italt. Ha a lakodalmat a házban tartották a bútorokat kivitték, hogy az asztalok elérjenek, később azokat is eltávolították, hogy táncolni is tudjanak.

A lakodalom mindig egy helyen zajlott, soha nem tartottak külön lakodalmat a menyasszonynál és külön lakodalmat a vőlegénynél, mint a magyarok. A menyasszonylopás tilos volt, hiszen a menyasszony lányságát nagy értéknek tekintették. Ha valaki a menyasszonyt ellopta volna, amire egy példát sem gyűjtöttem, válóokot szolgáltatathatott volna. A lakodalmi multság egyik sajátosan román mozzanatát a „găina” szokása jelentette, amikor is a szakácsnő vagy az általa megbízott személy a násznagyasszonytól humoros versek által kikérte a jussát. A szakácsnőt ugyanis a násznagyasszonynak illett kifizetni, amit szimbolikusan úgy tett meg, hogy a szakácsnő által élébe hozott tyúk csőrébe tűzte a pénzt. A tyúk egyébként a násznagyasszony által kapott ajándék volt, annak a köszönetképpen, hogy ennek a költséges tisztségnek eleget tett. A szokás tulajdonképpen egy szimbolikus csere a szakácsnő és a násznagyasszony között.

A lakodalom másik pontja a pénzgyűjtés volt, amire érdekes módon ugyanazokat a narratív sztereotípiákat találtam magyaroknál és románoknál egyaránt: „ígérték és sose adták meg”. Az 1930–1960-as években tartott lakodalmakon nem mindig pénzt ajándékoztak az ifjú párnak, hanem gyakran ígértek állatot vagy egyéb ajándékot, amit aztán vagy megadtak, vagy nem. A menyasszony becsületének a bi-

zonyítására arra is találtam adatot, hogy a vőlegénynek a véres lepedőt kellett büszkén felmutatnia a násznép előtt. A mulatság a násznagyok hazakísérésének a mozzanatával zárult, amikor is zenész kíséretében a fiatalok hazavitték őket.

Az a „staroste”, aki számomra a legértékesebb adatokat szolgáltatta az 1960-as éveket jelölte meg ennek a korszaknak a határaként. A kultúrotthon felépülése után és a kommunista társadalom kialakulásával a szokások is megváltoztak úgy a románok, mint a magyarok körében. Ma a románok rítusát folyamatosan aktualizálják a „staroste”-k, a tévéből és könyvekből inspirálódva alkotják meg a szokásokat kísérő szövegeket. A mai lakodalom nagyon sok szokáselemet vett át a filmekből, a régi szokáselemeket pedig már nem értik. Adatközlőm elmesélt egy esetet egy mai lakodalomról, amikor a „găina” szokását bemutató asszony előadására senki sem figyelt, mert nem értették.

Átfedések, különbségek a rítusok között

Amint a korábbi leírásból is kiderült a román és a magyar lakodalom között alig tudunk különbségeket megállapítani, azok pedig, amelyek mégiscsak megjelennek gyakorlati okokkal magyarázhatóak.

Magyarok	Románok
A násznépet a hívogató vőfélyek végezték, később a két család külön-külön (a menyasszony felőli rokonokat a menyasszony családja hívta meg, a vőlegényét pedig az ő családja)	A násznépet a két örömanya hívta meg, ők pedig egyszerre mentek hívogatni
A lakodalom két helyen zajlott: a menyasszony násznépe a menyasszony házában mulatott, a vőlegényé a vőlegény házában	A lakodalom egy helyen zajlott, a vőlegény házában
A két násznép azonos úton ment a templomba	A vőlegény és a menyasszony násznépe külön utakon ment a templomba
Hiányzik a „găina” szokása (bár helyette vagy mellette szintén van egy vicces mozzanat, amikor a szakácsnő előjön és a pénzgűjtő vőfélyel együtt sirattatja magát, hogy megégette a kezét és ezért pénzt kér kárpótlásul)	A „găina” szokása

A különbségek keresésekor a román adatközlők szerénykedve állapították meg, hogy a magyar lakodalom nagy hatással volt a románra. De természetesen azt sem tudjuk, hogy a lakodalomnak melyek azok a mozzanatai, amelyeket a magyarok vettek át a románoktól. Mivel a megfelelő forrásanyag és a korábbi magyar illetve román gyűjtések hiányoznak, nagyon nehéz meghatározni az átvételek irányát. Azt, hogy a román lakodalmak valamikori mintája esetleg lehetett a magyar lakodalom a terminológia bizonyíthatja: a lakodalmi tyúkhúsleveset „leveșă”-nak nevezi a ro-

mán közösség, a szakácsnőt „socăciță” terminussal illeti, a lakodalom után feltett kérdések egyike pedig: *Cum v-o mulătit?* (‘Hogyan szórakoztattak/láttak el benneteket a lakodalomban?’).

A fent meghatározott különbségeknek elsősorban gyakorlati oka van. Például a lakodalmat azért tartották egy helyen, mert nem volt túl nagy a rokonság, a násznép kisebb helyen is elfért. Ebből természetesen következik, hogy a két örömanya együtt ment hívogatni, hiszen közös ügyet szolgáltak.

A templomba való külön úton érkezés valószínűleg sajátosan magyar ördögösfüzesi szokás, ugyanis az Erdélyi Mezőség egyetlen szomszédos falujában sem ismert. A tyúk szokása pedig tekinthető sajátos román szokásnak, hiszen Románia számos területén ismert lakodalmi szokásként még ma is él, de ezt a magyarok nem vették át,.

Vegyesházasságok

A vegyesházasságokat illetően úgy a román, mint a magyar ördögösfüzesiek véleménye megegyezik: nagyon ritka volt, mert szégyennek számított. Az idősebb generációk tiltották egymástól az eltérő etnikumú fiatalokat, és ha megtörtént, hogy mégiscsak egymásba szerettek, akkor titokban keltek össze, lakodalom nélkül, nem „vitték a falu elé”. A közösség ilyen jellegű kontrollja egészen az 1990-es évekig működött, utána, napjainkra ez a kontroll eltűnt, a mentalitás megváltozott, ami a vegyesházasságok számának a megnövekedését is alátámasztja.

A probléma a párválasztáskor kezdődött, a magyar illetve román multságok megszervezésekor. A románok kisebbségben, kevesen voltak, a falunak a perifériáján voltak a házaik, és ezt a kisebbséget fel is vállalják a mai napig. A magyar fiúk, az Erdélyi Mezőségen „kezesek”-nek nevezték őket, külön multságokat szerveztek és megverték a román fiatalokat, ha a magyar lányoknak próbáltak udvarolni. Mi több a szülők kontrollja is jelentősnek számított, hiszen az első időszak multságáiba (1930–1960) a fiatal lányok a szülők kíséretében mentek. Az anyák feladata éppen az volt, hogy ne engedjék, hogy a lányukat bárki táncba vihesse. A magyarok által szervezett bálókba elmentek a románok is, de a románokéba a magyarok nem mentek, ami a világos elhatárolódási szándékot jelezte. A táncuk is különböző: míg az Erdélyi Mezőség más falvaiban (Feketelakon, Búzában, Melegföldváron stb.) a magyar és a román csárdás szinte azonos figurakészlettel bír, addig Ördögösfüzesen a magyarok csak a csárdáslépést és a forgást táncolták, nem volt a tánckészletük olyan gazdag figurákban, mint a románoké. A „hátradobás” figuráját például a magyarok román táncnak tartották, és a mai napig sem táncolják, mert az „román” tánc, akárcsak a „kar alatt forgatás”.

Adatközlőim szerint a faluban régen a vegyes házasság ritka volt, alig tudtak emlékezetből példát mondani rá. Másrészt, amikor vegyesházasságról beszélnek elsősorban a magyar-román közötti házasságot értik alatta, ugyanis a cigány közösséget izolálták, velük nem teremtettek kapcsolatot. A cigányok nagyrésze az 1990-

es évekig koldulásból élt, és csak a rendszerváltás után változott valamelyest a társadalmi presztízsiük azáltal, hogy elkezdtek dolgozni, kereskedni.

Amint a református házassági anyakönyvek is bizonyítják, az első időszakban 1930–1960 összesen 6 vegyesházasságot kötöttek Ördöngösfüzesen, amelyből csak 2 nem számít kivételnek. A többi esetben nem is tartottak lakodalmat, mert a pár eklézsiakövetés nyomán az imateremben házasodott a presbiterek előtt. Kivételnek tekinthető, ha a párok közül legalább az egyik özvegy, vagy idős korban kötöttek házasságot, illetve, ha a lány megesett. Ezekben az esetekben a magyar–román házassághoz is elnőzbben viszonyult a közösség:

- az egyik egy 67 éves román özvegyember és egy 56 éves magyar özvegyasszony házassága;
- a másik egy 35 éves „magyarcigány zenész” és egy szintén cigány, de görög-katolikus, tehát inkább román, 31 éves asszony közötti házasság, akik addig a jegyzőkönyv tanúsága szerint „vadházasságban” éltek;
- szintén idős özvegyek közötti házasság az is, amelyben a 43 éves román vőlegény vette feleségül a 34 éves magyar asszonyt;
- találunk az esetek között egy megesett hajadont is.

Mivel a jegyzőkönyvekbe ebben az időszakban az eklézsiakövetést is jelezték, az is fontos adatnak számít, hogy a 6 eset mindegyikében a házasságkötés eklézsiakövetéssel zajlott, ami erkölcsi vétségre utal és arra, hogy a házasság nem a templomban a hívek előtt zajlott, hanem csak az imateremben a presbiterek előtt. Az első időszak 269 házasságkötéséből 6 volt vegyes, ez az összeg 2,23%-a.

A második időszak 176 lakodalma közül 4 volt vegyes. Ezek szintén eklézsiakövetéssel zajlottak, és nem voltak hirdetve. Százalékarányban ezek az esetek még mindig elenyészőek, ugyanis a 2 százalékos arány körül marad a számok, pontosabban: 2,27%-a az összesen megkötött házasságoknak.

Mára, ezek a számarányok megváltoztak, nem ritka a román magyar közötti házasság, sőt a más európai országokban történő vendégmunka gyakorisága miatt még magyar olasz közötti házasságkötésre is van példa. 1990–2017 között 17 vegyesházasságot jegyeztek, többet, mint a korábbi 60 év alatt összesen, ami a 80 házasságkötésnek a 21,25%-a, tehát tízszer több, mint a korábbi időszakokban.

Az ortodox házassági anyakönyveket nem bocsátotta rendelkezésemre a falu lelkésze, azonban közölte, hogy nála is hasonló a helyzet. Ott, saját írásbeli közlése nyomán 1993-tól máig 11 a vegyesházasságok száma, azonban ezek nagy valószínűséggel ugyanazok a házasságok lehetnek, amelyeket a reformátusoknál is megkötöttek. A korábbi, 1944 előtti görögkatolikus jegyzőkönyveket elégették, a faluban pedig általában mindkét templomban megesküsznek, ha a házastársak nem azonos vallásúak.⁵⁰

---

50 Megjegyzem, hogy a kutatásban nehézséget okozott, hogy a polgári házassági anyakönyvek tudományos célú kutatása ma már személyi jogokat sért (a házasulandók személyi számát is jegyzi az anyakönyvbe), ezért ezeknek a hivatalnokok általi közkézre bocsátását törvény tiltja.

A református birtokban levő családkönyvek is megerősítik ezeket az adatokat, amelyekben a mai időszakra vonatkozóan 155 magyar református család szerepel, ezek között pedig 25 vegyes család van. Ebből a 25 családból 10 nem lakik a faluban, hanem más városban vagy külföldön él, de oda fizeti az egyházadót, 2 pedig vadházasság. Ez azt jelenti, hogy a magyar családok 16,12%-a vegyes. Százalékarányban a megkötött vegyesházasságok aránya a következőképpen néz ki:

	1930–1960	1960–1990	1990–2017
A vegyesházasságok aránya az összesen megkötött házasságok számához képest	2,23%	2,27%	21,25%

A fentiek alapján látható, hogy a vegyesházasságok a harmadik időszakban a leggyakoribbak, a jelenség pedig növekvő tendenciát mutat. Ez elsősorban a nagyfokú mobilitás miatt történik, hiszen a falu határai ma már nem jelentenek gátakat a házasságra lépők előtt. 1930–1960 között adatközlőim szerint ritkán mozdultak ki a faluból, csak vásárok esetén lépték át falu határait a nők, a férfiak pedig a katonáskodás alatt. Ez az életforma leszűkítette a házasságra készülők lehetőségeit, és legtöbbször a saját falujukban kerestek párt maguknak. Volt rá példa, hogy a szomszédos falvakba is eljártak bálba, sőt Ördöngösfüzesre is jöttek legények például Feketelakról, Szépkényerúszentmártonból, vagy a távolabb eső Szovátról is, de mindig csak magyarok. Románokkal együtt nagyon ritkán báloztak 1930–1960 között, s ha meg is jelentek a magyarok által szervezett bálokban a románok, a magyar legények akár verekedés árán is elhatárolták őket a magyar lányoktól.

Az a tény, hogy 1930–1990 között kevés vegyesházasság volt azzal magyarázható, hogy ebben az időszakban veszélyeztetve érezték magyarságukat. Később, a határok megnyíltak, a mobilitás megnőtt, az értékrendszer megváltozott, a külföldi minta meghatározóvá vált, ez pedig a vegyesházasságok számának növekedését is magával hozta.

Ami pedig a mai lakodalmi szokásokat illeti, a román és a magyar lakodalom között sok a hasonlóság, ám ennek magyarázatát nem a múltban kereshetjük, a sokéves együttélés eredményének sem tekinthetjük, hanem ez sokkal inkább a globalizáló világunknak a hatásával magyarázható.

Kitekintés

A számarányokon túl megvizsgáltam két olyan lakodalmat is, amelyek egyikében a menyasszony magyar és a vőlegény román, illetve egy olyat, amelyben ez fordítva van. Mindkét lakodalom a harmadik periódusban zajlott, egyik 2004-ben, a másik 2017-ben. Bár a román hatásokra kérdeztem rá, mindkét esetben a magyar jelleg tűnt erőteljesebbnek a lakodalomban, ugyanis a román fél alkalmazkodott a magyar elvárásokhoz.

Az első esetben a román lány beleegyezett abba, hogy a magyar fiú vallása szerint esküdjenek meg a templomban, bár az esküt románul mondta el. A magyar szokásrendhez saját döntése volt alkalmazkodni, sem az anyósa, sem a férje nem várta ezt el tőle, mi több a saját román családjá se szólt bele döntésébe. A lakodalom tehát magyar szokás szerint zajlott, és bár fogadtak román „staroste”-t, annak a búcsúztató elmondásán kívül semmi feladata nem volt, és a lakodalomban is a magyar jelleg volt meghatározó. A román vendégek kedvéért az étkezés elkezdése előtt mondtak egy imát románul is, a mulatság alatt pedig román nyelvű számokat is játszott a zenekar. A lakodalom óta eltelt 13 évben két kislány született ebben a házasságban, akik reformátusnak lettek megkeresztelve, tökéletesen beszélnek magyarul, de míg mindkettő magyar óvodába járt, addig az iskolaérett nagyobbik kislányt már román iskolába írtatták. Az apa Magyarországon vendégmunkás, az anya pedig nem tudna segíteni a tanulásban, ha a kislánya magyar iskolába járna, pedig azóta már ő is megtanult magyarul beszélni (az interjút például magyarul kezdtük el, de aztán románra váltottunk, mert úgy könnyebben ment neki a kommunikáció).

A másik vizsgált esetben, a menyasszony volt magyar és a vőlegény román. Mindkét fiatal ördögösfüzesi, Szamosújvárra jártak iskolába, és a városban ismerkedtek meg. Mivel a vőlegény családja Jehova tanúinak a vallása szerint él szintén Ördögösfüzesen, a problémák kezdettől fogva adottak voltak. Mindkét család ellenkezett a frigy létrejöttét illetően: a menyasszony családja a román vőtől idegenkedett, a vőlegény családjának pedig nem is annyira a magyar lány nem tetszett, mint inkább az, hogy más vallású. Azt remélték, hogy a fiuk Jehova tanúi közül választ majd társat magának, és ő is megkeresztelkedik. Megjegyzem, hogy a fent említett vallás híveit nem keresztelik meg születésükkor, hanem felnőttek dönthetik el, hogy megkeresztelkednek-e vagy sem. Mivel az ő fiuk egy magyar lányt jegyzett el, egyértelművé vált, hogy a fiatalok előtt két út áll: vagy mindketten Jehova tanúivá válnak, vagy pedig a fiuk lesz református. A menyasszony családja sem értett egyet a lány választásával, hiszen idegenkedtek nemcsak a román vő a sajátjukétól eltérő kultúrájától, hanem annak a vallásától is.

Mivel a menyasszony rendkívül határozott volt, és őt családja is jobban támogatta, mint a fiút, a fiatalok úgy döntöttek, hogy a vőlegény, aki addig még nem volt megkeresztelve, református vallásra keresztelkedik a házasság előtt. Az ortodox vallásra keresztelkedés is adott volt, hiszen az ördögösfüzesi románok ma már mind ortodoxok, de a fiú családja szerint a református vallás közelebb áll a saját vallásukhoz, ezért ezt az álláspontot támogatták. A vőlegényt a lakodalom előtti hetekben megkeresztelték az ördögösfüzesi református templomban, konfirmált a saját anyanyelvén és így házasságot köthetett menyasszonyával. A vőlegény családja azonban nem volt megbékélve, a templomi eskütételen csak a vőlegény szülei vettek részt, nagymamája, aki tulajdonképpen őt felnevelte, és aki a leginkább ragaszkodott a család vallásához nem ment el a templomba. Mivel nem érettek egyet a házassággal, és mivel a saját vallásuk tiltja is az ilyen jellegű szokásokat, a vőlegényt nem a saját otthonából búcsúztatták el, hanem a menyasszony nagyanyjának a házából, ugyanis a vőlegény nagyanyja (akinél gyerekkora óta lakott) nem engedélyezte azt,

hogy tőle kísérik útjára a fiút. A lakodalom a mai – egyébként magyaroknál és románoknál szinte teljes mértékben azonos szokásrendszerrel zajló – módon ment végbe. Az egyetlen román kultúrára jellemző elem a „staroste” jelenléte volt, aki a vőlegényt elbúcsúztatta szüleitől és később a lakodalomban is mondott egy imát. A Jehova tanúi vallása szerint élők nem rendeznek nagy, mulatsággal egybekötött lakodalmakat, ezért a lány családjának a szokásrendszere szerint szerveztek meg mindent. A „magyar” elemek tehát egyértelműen többségükben voltak jelen a rítusban: viseletbe öltözött koszorúsok, zenekari kíséret, búcsúztatás, vőfély.

Amikor Ördögösfüzesen vegyesházasságról beszélek, akkor ezen a román és a magyar közötti házasságot értem, hiszen a magyar és cigány közötti házasságra csak elvétve akad példa, és azok is olyan esetek, amelyekben nem tartottak lakodalmat, tehát nem lehet vizsgálni a kulturális egymáshatást. A magyar és román közötti házasságok esetében a korábbi időszakokban (1930–1960) egyetlen tendencia figyelhető meg: a házasságot „nem vitték a falu elé”, mert szegény volt, tehát lakodalmat se tartottak, a házasodni szándékozók inkább „megszöktek”, más szóval összeköltöztek, tartottak egy kis vacsorát a rokonság számára, de nem csaptak nagy dárídót, nem akartak megmutatkozni a falu közössége előtt. Ez azzal is együtt járt, hogy a házasulandókat nem hirdette ki a pap a templomban, és legtöbbször nem is a templomban kötöttek házasságot, hanem az irodában.

A harmadik időszak fellazult erkölcsi normarendszere, a mentalitás átalakulása nyomán ez a „szégyenérzet” megszűnt, a kultúrák közötti átjárás szabadabbá vált, azonban az ekkor közötti házasságok lakodalmi szokásaiban sem a román, sem a magyar elem nem meghatározó, inkább egy globális kultúrához való igazodás figyelhető meg. Megmarad a mindkét kultúra szokásaiban ismert „búcsúztatás” („iertăciuni”) mozzanata, amelyhez feltétlenül szükséges egy vőfély („staroste”) is, de ezen túl az ördögösfüzesi román és magyar lakodalom is igazodik azokhoz a külső mintákhoz, amelyek a saját, addig zárt kultúrájukon kívüli forrásokból érkeznek hozzájuk.

Összegzés

Arnold Van Gennep 1909-ben állapította meg, hogy a jelentősebb életfordulókon *átmeneti rítusok* vezetnek át az egyént és közösséget, melyek elválasztó, eltávolító és beépítő egységekre tagolhatók. A pontosan kidolgozott rítusok szervesen integrálják az ember biológiai és kulturális dimenzióit, segítségükkel az egyének közelebb kerülnek önmagukhoz, saját mélységükhöz, s főszereplőként átértelmezik önmagukat, átminősülnek és új szerepbe lépnek, amit szélesebb csoportjuk, saját társadalmuk is elismer, szentesít.

Dolgozatomban elsősorban a finn kutatók eredményeire építve próbáltam továbbgondolni az átmenetiség/liminalitás problematikáját az ördögösfüzesi lakodalmas szokásokban. Tudtam, hogy nehéz teljesen újraértelmezni van Gennep megállapításait, azonban árnyalni lehet az átmenetiség fogalmát, működését, természetét és funkcióit. Terepkutatásaim során azt tapasztaltam, hogy az átmeneti rítusok szerkezete jóval rugalmasabban működik és változik ebben a téréségben is, mint azt Arnold van Gennep leírta bő száz évvel ezelőtt. Habár az ördögösfüzesi lakodalom szerkezete a 20. század során folyamatosan változott, soha nem követte mereven a francia kutató által felvázolt struktúrát. Kihangsúlyozom, hogy az itt megvizsgált lakodalmas szokásokban is jól azonosíthatók az elválasztó, eltávolító és beépítő egységek, de azok nem mindig követik a felsorolt rendben egymást, megismétlődhetnek még egy lakodalom során is (pl. a menyasszony és a vőlegény többször kerül külső helyzetbe, több alkalommal avatják be új státuszába), vagy éppen ki is maradhatnak.

Terepkutatásaim arról győztek meg, hogy a valóság itt is felülírta az átmenetiség alapvető, *státuszváltással* kapcsolatos kérdését és működését, amit az eddigi irodalom (Victor Turner, Edmund Leach) megfogalmazott és megállapított. Míg az első időszakban (1930–1960) az ördögösfüzesi fiataloknak még szükségük volt arra, hogy státuszváltásukat a közösség előtt is jelezzék és szentesítsék, a posztmodern lakodalom már Ördögösfüzesen sem erről a váltásról szól. Mivel a mindennapok során szinte teljesen eltűntek a korábbi legény/házasember valamint leány/asszony életminták és státusok közötti különbségek, a lakodalom célja és funkciója napjainkban gyökeresen megváltozott.

Megjegyzem, hogy a második világháborút követő évtizedekben, a magántulajdon felszámolása után, fokozatosan demokratizálódott a párválasztás is a faluban. Legtöbbször már nem a család társadalmi, gazdasági, vagyoni helyzete és státusza, a szülők értékrendje és akarata volt döntő a párválasztásban, hanem a fiatalok egyéni, szabad akarata és őszinte érzelmi vonzódása.

Az iparosodás, urbanizáció, munkamigráció és a globalizáció hatására a 20. század második felében ebben a faluban is gyökeresen megváltozott a fiatalok szexuális élete és annak megítélése. Míg korábban a faluközösségek szigorú normái próbálták korlátozni a fiatalok házasság előtti párkapcsolatát, szexuális életét, napjainkban a házasságra lépők már nem igazodnak a korábbi elvárásokhoz. Mivel hall-

gatólagosan elfogadott gyakorlat, hogy a fiatalok egy háztartásban, egy fedél alatt élnek az esküvőt megelőző években, a lány már nem „érintetlenül” megy férjhez, s így lánystátuszától való elválasztása sem fontos elem. Ugyanakkor az „új” asszony-státuszába való beavatása sem szükséges, mivel mindennapi életmódmintái, azoknak társadalmi és anyagi vetületei alig változnak a házasságkötés után.

Kutatásaim kezdetén azt feltételeztem, hogy a lakodalom szerkezete Ördögösfüzesen folyamatosan változott a 20. század idején, és számos egyedi variánsban él napjainkig. A lakodalom tehát olyan szokás, mely folyamatos változásban van, akárcsak a mezőségi, az ördögösfüzesi kultúra többi eleme. Dolgozatomban arra próbáltam rávilágítani, hogy ezeknek a változásoknak milyen okai vannak, milyen összefüggések észlelhetők a társadalomban bekövetkezett alapvető változások (kollektivizálás, iparosítás, elvándorlás, urbanizáció, munkamigráció, globalizáció) és a rítusok átrendeződése között.

Az ördögösfüzesi lakodalom 20. századi életében három időszakot láttam elkülöníthetőnek, melyek elsősorban a gyökeresebb történelmi, gazdasági, társadalmi és művelődési változások, fordulatok eredményeképpen alakultak, artikulálódtak. Az 1930-as kezdetet adatközlőim emlékezete indokolja. Az 1960-as küszöböt pedig az erőszakos kollektivizálás megszervezése és a termőföldek elkobzása határozta meg. 1990 pedig a rendszerváltás fontos éve, mely a kommunizmus fokozatos felszámolását és egy korábbinál demokratikusabb, szabadabb életforma megjelenését eredményezte. Kutatásaim közben a felsorolt fordulókat, határokat mentén vizsgáltam meg a lakodalom komplex szokáskörét, és kerestem a foratókönyvekben bekövetkező változásokat.

Kiemelem, hogy a lakodalomtartás igénye napjainkig fennmaradt, de funkciója gyökeresen megváltozott. Különösen az 1989-es rendszerváltozást követő években hangsúlyozódott ki és értékelődött fel az átmeneti rítus anyagi vetülete és színjáték-jellege, ami a korábbi hangsúlyokat gyökeresen átszervezte. Habár a lakodalomtartás szükséglete napjainkig fennmaradt, olyan ünnepi időszakká, eseménysorozattá vált, amikor a főszereplők (menyasszony és vőlegény) minden vágyukat beteljesíthetik: például álomruhákba öltöznek, autókölteményeken és hintókon közlekednek, egzotikus ételeket fogyasztanak, tűzijáték fényénél csillognak stb.

Ördögösfüzesen 1990 után jelentős mértékben átértékelődtek a faluközösségen belüli korábbi kapcsolatok, viszonyok és szerepek, melyek mind reprezentálódnak a lakodalom során. Míg korábban egy-egy lakodalom a lokális társadalom jelentős ünnepe volt, ma ez gyökeresen megváltozott: a közösség nem alakítója, hanem pusztán szemlélője az eseményeknek. Mivel korábban egy-egy lakodalom költségeihez mindenki hozzájárult baromfikkal, élelmiszerekkel, kalákában vagy rituális szerepben végzett munkával, fokozottabban érezte sajátjának a rítust, mint ma, amikor a fiatal pár szervez olyan ünnepi, vidám eseményt, játéksorozatot, ahová elsősorban csak résztvevőknek, szemlélőknek hívják a vendégeket. A lakodalom alapvető célja napjainkban már nem a korábbi normákhoz, a faluközösség rítusaihoz való igazodás, hanem annak a tudatos szándéknak a megvalósítása, hogy minél különlegesebb, egyedi élményt, látványt nyújtsanak.

A lakodalom anyagi vetületei, vonatkozásai, elemei és a nyereség kérdése is gyökeresen átrendeződött a három időszakban. Míg az első korszakban praktikus tárgyakkal látták el a fiatal párt, a második, szocialista időszakban már a pénzbeli ajándék vált fontossá. Napjainkban a fiatal pár a lakodalom során „ajándékként” kapott összegből már impozáns házat épít vagy éppen távoli, egzotikus szigetre megy nászútra. Kiemelem, hogy a pénzbeli ajándékozás révén napjainkban is olyan szoros kötelek jönnek létre, melyek erős közösségformáló erővel rendelkeznek, hiszen a lakodalom révén kialakult kötelezettségek a jövőben is életben tartják kapcsolataikat, elősegítik találkozásaitak valamint a közösség hosszú távú fennmaradását.

A három korszak lakodalmának forgatókönyvét összehasonlítva azt állapítottam meg, hogy bizonyos rítuselemek eltűntek szerkezetéből, mások pedig megmaradtak, illetve közben újak jelennek meg. Azok a szokáselemek, melyek alapvető, eredeti funkciójukat elvesztették, értelemszerűen kiestek. A (poszt) modern lakodalomban a szokásnak rendszerint két korábbi, sajátos funkciója számolódik fel. A regulatív funkció veszít jelentőségéből, ugyanis az egyén szerepének felerősödése, az individualizmus kiteljesedése révén a menyasszony és a vőlegény már nem érez akkora késztetést a közösség normáihoz való igazodásra, mint korábban. A visszatükröző funkció is csorbul, hiszen a mai fiatalok már nem akarnak integrálódni, sőt legtöbbször éppen a különbözőségüket/másságukat/egyediségüket kívánják kifejezni a lakodalom segítségével.

A két korábbi időszakban (1930–1960, 1960–1990) a lakodalmat egyszerre nevezhetjük vallásos jellegű szakrális rítusnak, és olyan szokásnak, mely által a közösség előtt a házasságra lépők státusváltásukat kívánták jelezni és legitimizálni. A rituális jelleget vizsgálva megállapítható, hogy a fiatalok valóságos „átalakuláson” mentek keresztül a házasság révén, hiszen legényből férfivá, leányból pedig asszonnyá válva, életük gyökeresen megváltozott. A házasság előtti szexuális önmegtartóztatás, a kontyolás, az „elhálás” rituális mozzanata, később a kijárási tilalom és a templomban történő „felmutatás” a szokás rituális/szakrális/szent jellegét mutatta. Érdekes tény, hogy a mai (1990–2017) lakodalmakból pontosan ezek a felsorolt elemek estek ki, melyeknek eredményeképpen a szokás deritualizálódik. Napjainkban már nem a lakodalom szakrális/vallásos jellege fontos, mivel az csak egy olyan jelzéssé válik, mely a nap egyedi jelentőségét emeli ki. Sok esetben már a közösségi normákhoz sem igazodik, csak a rendkívülire tör, a különlegesre, amely el ezt a napot mássá teheti. Az elválás lakodalom előtti szokásai (pl. hérisz) és a beépítés lakodalom utáni szokásai (kijárási tilalom, „felmutatás”) teljes mértékben eltűntek, ami pontosan ezt a deritualizálódást bizonyítja. A változás abban is megragadható, hogy az emeberek korábban keresték helyüket a társadalomban, de közben a transzcendens felé is nyitottak voltak életük kulcspillanataiban. Ez a „felé nyitás”, tehát a transzcendenssel való kapcsolatkeresés napjainkra nagyobb mértékben veszített jelentőségéből, mivel a posztmodern ember legtöbbször nem befelé, hanem kifelé él.

Az első időszakban az ördögösfüzesieket még a szimbolikus gondolkodás jellemezte, és ez olyan szokásokat teremtett, melyeknek üzenete az egész közösség számára ismert volt: az ökrök szarván a bojt és a csengő, a fehér ruha, a fátyol, a majorságsont és a toll a vőfélyek zsebében egy olyan tudást, üzenetet hordozott a világról, mely szoros kapcsolatban volt a szakrális dimenzióval. A szimbolikus tartalmak (állatok, tárgyak, öltözet szimbolikája) olyan képzetekre vetett fényt, melyeket ma már nem ismernek. A formák kiüresedtek, de még használatban vannak bizonyos esetekben, ami azt bizonyítja, hogy a közösség ragaszkodik ezekhez. Ezek a változások elsősorban a rituális, szimbolikus tartalmak eltűnésében ragadhatók meg, a szimbólumértékű elemek deszemantizálódásában. Igaz, hogy új tartalmak is megjelennek, melyeknek szintén megvan a saját világmagyarázó szerepük. Rendszerint azok a szokáselemek maradtak meg, amelyek ma is funkcionálisak, valamikor a rendszernek az alapvető vázát képezték, de vallásos/rituális/szimbolikus tartalmaik már eltűnnek. A mai fiatalok elsősorban a filmek és az internet által kínált világot tekintik mintának, onnan inspirálódnak, amikor a hagyományt a saját ízlésük és világuk szerint alakítják. A minta tehát napjainkban a közösségen kívülről érkezik a kábeltelevíziók, filmek, világháló, reklámok segítségével.

A lakodalomban megtapasztalható érzelmek szintjén is megragadható az alapvető váltás a különböző generációk között. Míg a lakodalom korábban az érzelmek széles skálájának (öröm, bánat, vidámság, szomorúság) átélését jelentette, ma ez leszűkült, mivel számos korábban felfokozott érzellel megélt esemény, mozzanat, szokáselem elvesztette funkcióját vagy éppen kiesett. A menyasszony a hérisz alatt korábban búsult, akárcsak a családja, hogy kiszakad addigi megszokott környezetéből és egy új családba kerül. A búcsúztató alatt is sírt, mert az elválás nehézségét élte meg családjával együtt. Mivel a státusválásból adódó változások ma csak jelzés-értékűek, az elválás nem valódi, az esemény tragikus jellege pedig általában eltűnik, s helyét átveszi a felszabadult vidámság.

Ma azok a fiatalok, akik még vállalják, hogy népi elemeket vigyenek be az egyébként jól megszervezett lakodalmas napjukba, saját kultúrájukhoz már kívülről viszonyulnak. Az a fajta gondolkodásmód, ami őseiket meghatározta, már nem jellemzi ezeket a generációkat, és ha meg is jelennek ezek a „réginek”, „hagyományosnak” nevezett elemek, legtöbbször hiányzik korábbi organikus kontextusuk, éppen ezért a hagyományos kultúrára ráíródó egyfajta metanyelv alakul ki, és nem a hagyomány szerves továbbélése látható például a rituális öltözködéskultúrában.

A három általam vizsgált időszakban rendre megváltozott a lakodalomtartás helye is. A legkorábbi formákban a lakodalom a családi házhoz (privát terekhez) kapcsolta a különböző rítusokat. Majd a kollektivizálást követő időszakban azok fokozatosan eltávolodtak a privát terektől, mivel az ördögösfüzesiek sem mutatkoztak meg szívesen a tágabb faluközösség előtt, rendszerint kapun belül, saját házukban élik magánéletüket, nem szeretik, ha mások beelátnak, beleszólnak, kiértékelik és minősítik életük intim vonatkozásait. A szocialista időszakban épült kultúrházak nagyobb tömeg befogadására voltak képesek, éppen ezért a család otthonos, de szűk tere helyett inkább a publikus jellegű művelődési házakban kezdték tartani

a lakodalmakat. Érdekes, hogy pár befogadó rítus átkerült ebbe a nyilvános térbe is. Mivel a falusi kultúrotthonok nem feleltek meg a korszerű igényeknek és higiéniai elvárásoknak, az utóbbi két évtizedben a lakodalmakat rendszerint városban, korszerűen felszerelt vendéglőben tartják.

A lakodalomtartás idejének a változását elsősorban a gazdasági helyzet átrendeződése okozta. Az első időszakban rendszerint a mezőgazdasági munka rendje diktálta a lakodalomtartás időpontját és napját. Azonban az 1970-es évek elejétől, a mezőgazdaság szövetkezetesítése, a közeli városok ipari központjaiba való ingázás következtében a korábbi keddi és csütörtöki lakodalmazás helyét a szombat és a vasárnap vette át. Megjegyzem, hogy egészen az 1989-es rendszerváltozásig a szombat még munkanap volt. Éppen ezért napjainkban a legtöbb esküvőt az időtartamában kiszélesedett hosszú hétvégére időzítik.

A lakodalomba meghívott személyek száma is fokozatosan megváltozott. Míg az első időszakban rendszerint szűkebb körű ünnepséget tartottak, a kommunista időszak magával hozta a tömeges lakodalmakat, tehát a korábbi 50-60 személy helyett már 200-300 vendéget hívnak meg az ünnepségre, s ez a tendencia napjainkban sem változott.

A megvizsgált három időszakban rendre átalakultak a lakodalomban eljátszott, megvalósuló szerepek is. Többször kiemeltem, hogy a szülőknek és a keresztszülőknek, a szűkebb család és a tágabb rokonság tagjainak korábban pontosan körvonalazott rituális, gazdasági, szervezői feladatai, szerepei és kötelezettségei voltak a lakodalom során. Mivel az utóbbi két időszakban megváltozott a különböző nemzedékek közötti viszony, átrendeződtek a szülők, s az idősebbek szerepei is a lakodalom szerkezetében. Korábbi értékrendjük, elvárásaik már nem érvényesülnek sem a fiatalok párválasztásában, sem a lakodalom struktúrájában. Az ünnepség megszervezésében a fiatalok szerepe felértékelődött, miközben az öregek háttérbe szorult. Közben megváltozott a keresztszülők szerepköre, a násznagyok életkora és státusa, eltűnt a vendéggazdai szerep, s fokozatosan szűkült a vőfély szerepköre is.

Miközben a helyi (családtagok, rokonok, szomszédok, barátok) „szereplők”, segítők elveszítették korábbi szerepüket, a lakodalom fokozatosan intézményesült Ördöngösfüzesen is. Például a szervezés feladatkörét különböző szolgáltató cégek vették át (eseményszervező, vendéglős, fotográfus, kozmetikus, virágkötész stb.), mivel a lakodalom számos korábbi eseményét, elemét a fiatal pár választja ki, rendeli meg és fizeti ki szolgáltatásként egy arra specializálódott cégnek.

Elemzéseimben kiemeltem, hogy a fényképész és a vendéglős a szokáscelemeknek fontos „szereplőivé” váltak az elmúlt évtizedekben. A lakodalmi fotográfálás rendszerint specialisták feladata, akik jelenlétükkel, fényképezőgépeikkel, kameráikkal és drónjaikkal átminősítik a különböző személyek, szereplők viselkedését, mivel a résztvevők általában kamera előtt játsszák el cselekvéseiket, lencséje előtt beszélgetnek, táncolnak, énekelnek, étkeznek, játszanak. Éppen ezért a lakodalom egy olyan idealizált eseménnyé, játékká vált, amit a fiatal pár tudatosan megszerkesztett, különleges, egyedi, de reprezentatív formában szeretne megörökíttetni saját magának és utódaiknak.

A tárgyhasználatban is alapvető változások figyelhetők meg, melyek elsősorban az objektumok rituális, szimbolikus tartalmainak eltűnésében ragadhatók meg, tehát a korábban szimbólumértékű elemek dezemantizálódnak. Azt is kiemeltem, hogy a lakodalom szerkezetében új tárgyak, tartalmak és jelentések is megjelennek, melyek szintén sajátos világmagyarázó szereppel rendelkeznek.

A lakodalom rituális-szimbolikus diskurzusában több állat is megjelenik. Ezeknek jelentését a mai adatközlők legtöbbször már nem ismerik, sokszor még a szokást magát sem értik, de azt vicces változatban megőrzik, s közben azt állítják, hogy régen is annak pusztán csak a mókázás volt elsődleges funkciója. Az állatok szimbolikája, akár csak korábban a tárgyaké vagy az öltözeté, ősi képzetekre vezethetők vissza, amelyeket ma már nem ismernek, éppen ezért korábbi tartalmuk kiüresedett, de még sok esetben használatban vannak, mivel a lokális közösség tagjai ragaszkodnak hozzájuk.

A gasztronómiai elemek is fokozatosan átrendeződtek a három időszakban. Az a törekvés, hogy a vendégeket finom és bőséges falatokkal lássák el, folyamatosan fennmaradt. Az első időszakban az ételek még nem voltak változatosak, rendszerint azt tették az asztalra, amit a földműves és az állattenyésztő családok házilag megtermeltek, amit egyéb nagyünnepekre is készítettek. Kihangsúlyozzuk, hogy abban a periódusban még a rokonok és a szomszédok főzték meg az ételt a menyasszony és a vőlegény családi telkén, ügyesebb szakácsok, helyi specialisták irányítása mellett. Azonban ez a helyzet a kommunizmus idején, a gyáripari termékek elterjedésével sokat változott. Bár új ételek is bekerültek a lakodalmi menübe, akkor a faluban még egységes volt a kínálat, ugyanis a fogásokhoz szükséges alapanyagokat ugyanazokból a forrásokból szerezték be. Azonban a mai lakodalmak idején igyekeznek ételkülönlegességeket is bemutatni és feltálalni, olyanokat, amelyeket otthon rendszerint még nem készítenek, nem fogyasztatnak, azokat legtöbbször a vendéglők szakemberei vezetik be, honosítják meg. Napjainkban tehát már nem a közösségi norma, kontroll diktálja az étkezési rendet, mivel annak kialakításában egyre inkább meghatározó az egyedire és a különlegességre való törekvés.

Anyakönyves vizsgálataim és terepkutatásaim azt tükrözik, hogy a magyar családok egészen a közelmúltig határozottan elutasították és tiltották a más ajkú, kultúrájú, felekezetű fiatalokkal kötendő házasságokat, habár a faluban jelentős román és cigány közösség élt szomszédságukban. Azonban a hazai román többségű nagyvárosokba és a Nyugat-Európába irányuló munkamigrációnak köszönhetően, elsősorban a rendszerváltozást követő évtizedekben, jelentős mértékben kiszélesedett a magyarok kapcsolatrendszere, térben való mozgása, éppen ezért egyre többen kötnek házasságot román vagy más külföldi fiatalokkal. Ez a változás azt tükrözi, hogy Ördögösfüzesen is fokozatosan megszűnt a magyar közösség korábbi kontrollja, elzárkózása a vegyes házasságokkal kapcsolatban. Adatközlőim azt emelték ki, hogy korábban elsősorban a magyar lakodalmak jelentettek követendő mintát a román esküvők megszervezésében. Napjainkban azonban legtöbbször éppen a globális jellegű rituális elemek, szokásformák fokozottabb érvényesülése figyelhető meg egy magyar és egy román fiatal esküvőjén. Tehát a kívülről érkező, nem kimondot-

tan magyar vagy román jellegű, rendszerint etnikailag semleges, kulturális, rituális mintákhoz való felzárkózás jellemzi a vegyes esküvőket.

Habár a modernizáció radikális életformaváltást eredményezett ebben a faluban is, az mégsem rendezte át, szüntette meg teljesen a korábbi ördöngösfüzesi lakodalmak sajátos elemeit vagy szerkezetét. Napjainkban leginkább a korábbi normák és a posztmodern rítuselemek egymás mellett élése, pluralitása figyelhető meg a helyi szokásrendszerben. A különböző generációk együttéléséből pedig a viselkedési normák heterogenitása, változatossága jön létre. A fiatalabb generációk életmódja és stratégiája, világlátása napjainkban elsősorban a városi, globális életformát követi, miközben továbbra is ragaszkodnak sokszor korábbi ördöngösfüzesi kulturális és szokáselemekhez, lokális identitásukhoz, amit saját lakodalmuk segítségével is reprezentálnak.

Konklúziók

Kutatásaim kezdetén arra vállalkoztam, hogy feltárjam és értelmezem az ördöngösfüzesi lakodalom forгатatókönyvében 1930–2017 között bekövetkezett változásokat. Azt feltételeztem, hogy a lakodalom lokális szerkezetét a különböző makro folyamatok alapvetően átrendezték. Terepmunkám során azt tapasztaltam, hogy a második világháborút követő évtizedekben az ördöngösfüzesi emberek mindennapi életmódját, ünnepi szokásait gyökeresen megváltoztatta a magántulajdon erőszakos felszámolása, a kollektivizálás, az iparosítás, a városra irányuló migráció, az urbanizáció, a rendszerváltás, a nemzetközi munkamigráció és a globalizáció.

Saját kutatásaim azt erősítették meg, hogy a három időszakban az ördöngösfüzesi lakodalom szerkezete, funkciói, jelentései is folyamatosan változtak, markánsan átalakultak, modernizálódtak a kollektivizálás és a rendszerváltozás után, éppen ezért a helyi szokásrend alakulásában három fontosabb időszakot (1930–1960, 1960–1990, 1990–2017) különíttem el.

Beszélgetéseim során az ördöngösfüzesi adatközlők azt emelték ki, hogy a fiatalok párválasztását, kapcsolatát a második világháború előtt elsősorban a helyi közösségben élő norma- és szokásrend, a szülők akarata, státusza és életstratégiája határozta meg. Aki ezt megszegte (lásd szöktetés), azt szigorúan büntették, nyilvánosan megszégyenítették (eklézsiakövetés), s nem szerveztek számára pompás lakodalmat.

A mezőgazdaság erőszakos kollektivizálása, a termőföldek, a nagyobb állatok és a munkaeszközök elkobzása elsősorban a fiatalok városra, ipari munkahelyekre irányuló elvándorlását gyorsította fel, ami az ördöngösfüzesi lakodalmak forгатatókönyvében is gyökeres fordulatot, változást eredményezett. A szőlőfalutól térben eltávolodott fiatalok már nem a család vagy a lokális közösség jól ismert közegében szocializálódtak. Miközben a román többségű városokban dolgozók új kulturális elemekkel, értékekkel és szokásokkal ismerkedtek, fokozatosan kivonták önmagukat szüleik, faluközösségük ellenőrzése, érték- és szokásrendje alól, szabadabban

választottak párt, s egyre nagyobb teret, hangsúlyosabb szerepet kértek saját lakodalmaik megszervezéséből.

A szocialista rendszer összeomlását követő években az ördögösfüzesi fiatalok egyre nagyobb számban kapcsolódtak be a nemzetközi munkamigrációba, annak hatására pedig életvitelüket, szokásaikat elsősorban a külföldön vagy a filmekben látott, nem etnikus színezetű, hanem globális jellegű kulturális minták alapján szervezik meg.

Kutatásaim során beigazolódtott feltevésem, hogy a lakodalom szerkezete Ördögösfüzesen is folyamatosan változott. Azt figyeltem meg, hogy a három időszakban elsősorban a lakodalom helyszíne és időpontja változott meg. Kiemelném, hogy a kollektivizálást megelőző évtizedekben a lakodalom eseményei elsősorban a vőlegény és a menyasszony családi házában, telkén zajlottak. Ezekből a privát terekből rendszerint a templomba, szakrális térbe vonultak, ahonnan az új menyecskét elvezették férje privát házához és itt jellegzetes rituális cselekvések segítségével befogadták, integrálták őt új családjába. A vidám lakodalmas multság mindkét családi háznál, privát térben zajlott tovább. A mezőgazdaság erőszakos megszervezése után a menyasszony búcsúztatása és kikérése még családi, privát térben történt, ahonnan elvezették előbb a templomba és sor került az egyházi esküvőre. Onnan átvonultak a művelődési házba, ahol közös étkezés és multság következett. A rendszerváltozást követő évtizedekben már rendszerint vendéglőkben vagy korszerűen berendezett rendezvénytermekben szervezték lakodalmaikat. Kihangsúlyozom, hogy az ördögösfüzesi esküvők fokozatosan eltávolodtak a privát terektől, mivel a családok már nem engedik meg, hogy meghívott vendégeik behatóbban betekintsenek saját intim világukba.

Mivel a falu népe egészen az erőszakos kollektivizálásig elsősorban földműveléssel és állattenyésztéssel foglalkozott, a lakodalmakat csak a nagyobb munkák szüneteiben, rendszerint hétköznapiokon szervezték. A szocialista érában csak a vásárnap volt szabad, éppen ezért az esküvőket és a vidám lakodalmakat általában szombat délután vagy vasárnap kezdték. Mivel a rendszerváltozás után a vasárnap mellett a szombat is munkaszüneti nappá vált, az esküvőket 1990 óta a hosszú hétvége alatt tartják.

A megvizsgált három korszakban átrendeződtek a lakodalomban betöltött szerepek is. A fiatal párnak 1930–1960 között még kevés beleszólása volt a lakodalom forgatókönyvének alakításába, mivel azt elsősorban a szülők és a helyi normák, szokások határozták meg. Beszélgetéseim során adatközlőim azt emelték ki, hogy a szerepek betöltése, a falu szokásrendje, a családi és a rokoni háló szorosan összefonódott, tehát az esküvők artikulált szerepeit, feladatait, cselekvéseit a különböző családtagok (szülők, testvérek, nagyszülők), valamint rokonok, keresztszülők, szomszédok és barátok jól meghatározott rend alapján töltötték be, végezték. A kollektivizálást követő szocialista korszakban a saját keresettel rendelkező fiatal párok már egyre nagyobb szerepet kértek a lakodalmak előkészítéséből és megszervezéséből. Mindezek a tendenciák a rendszerváltozást követő évtizedekben teljesedtek ki, amikor az egész lakodalmat már csak a menyasszony és a vőlegény tervezi meg.

Ők a kivitelezést olyan specialistákra (vendéglősökre, fotográfusokra, zenészekre) bízzák, akik mindezeket már nem kalákában, hanem pénzért, tehát fizetett szolgáltatásként végzik.

A terepmunka során azt tapasztaltam, hogy az említett makrofolyamatok gyökeresen átrendezték a lakodalmak tárgyi kellékeit is. Az alapvető változást elsősorban a „főszereplők” (menyasszony, vőlegény, vőfélyek, násznagyok) viseletében tapasztaltam. Például az első korszakban a lány még saját kezével készítette a vőlegény díszesen hímzett ingét, a menyasszony pedig legtöbbször a konfirmáció alkalmával használt szakrális, rituális öltözetében esküdt örök hűséget. A második korszakban az ifjú pár öltözete már polgári, városi mintákat kezdett követni: a vőlegény öltönyt, menyasszonya pedig fehér ruhát viselt. A vőfélyek és a násznagyok ünnepi öltözetében szintén polgári formák honosodtak meg a kollektivizálást követő évtizedekben.

A rituális tárgyhasználatban is gyökeres változást tapasztaltam a faluban. Azok az elemek (kakas, tyúk, tojás, ökör), melyek korábban kimondottan mágikus, szimbolikus funkciókkal és jelentésekkel rendelkeztek, előbb dezszemantizálódtak, majd sok esetben kimaradtak a szokásrendszerből, miközben globális minták alapján új elemek (galamb, hintó, limuzin, sziporkázó emeletes torta, tűzijáték) jelentek meg a lakodalom forgatókönyvében.

Az Ördöngösfüzesen végzett vizsgálataim azt tükrözik, hogy a lakodalmak szerkezetében alapvetően megváltozott a fiatalok megajándékozásának funkciója és rendje. Míg az első időszakban általában praktikus javakkal látták el őket, a másodikban már a pénzadomány vált fontossá, amit nyilvánosan ki is hirdettek. Habár a készpénz, mint ajándék a harmadik időszakban is fennmaradt, már nem „kiabálják” ki hangosan, rendszerint lezárt borítékban diszkrétan nyújtják át, amikor elbúcsúznak. Kiemelem, hogy a pénzajándéknak napjainkban is fontos szerepe van a kapcsolatok hosszú távú fenntartásában és megerősítésében.

Kutatásaim során azt tapasztaltam, hogy 1989 után megváltozott a lakodalom sajátos szokáselemeinek (hérisz, búcsúztatás, bekontyolás, elhálás, hozomány felvonultatása) korábbi változatos, bánattal, vidámsággal, szomorúsággal, tréfákkal való megélése, tehát a lakodalom során intenzívebben átélhető érzelmek skálája leszűkül, s az egész esküvő vidám eseménysorozattá vált.

Bár kezdetben azt sejtettem, hogy ebben a mezőszégy faluban is számos etnikailag vegyes házasságot kötöttek, s az ilyen lakodalmak sajátosan magyar és román rítuselemet integráltak. Azonban az egyházi anyakönyvek adatai és a terepen készített interjúk azt tükrözik, hogy az első és a második időszakban, elsősorban az erős szülői kontroll hatására, elenyésző volt az etnikailag vegyes házasságok száma. Mivel az ördöngösfüzesi magyar fiatalok az 1989-es rendszerváltozást követő évtizedekben legtöbbször román pályákon, román kapcsolataik segítségével kapcsolódtak be a nemzetközi munkamigrációba, a távoli országokban rendszerint román barátaikkal dolgoztak együtt, ismertek meg új kultúrákat. Ennek hatására fokozatosan oldódott az ördöngösfüzesi magyarok korábbi, szigorúan ellenőrzött etnikai endogámiája, s az utóbbi évtizedekben egyre többen alapítottak párkapcsolatokat,

családokat szomszédos román vagy külföldi fiatalal. Az ilyen esküvőkről készített interjúk, filmek azt tükrözik, hogy a fiatalok elsősorban a nyugat-európai vagy amerikai, tehát nem sajátosan magyar vagy román színezetű, legtöbbször globális minták, kulturális elemek segítségével szerkesztették és szervezték meg lakodalmaikat. Megjegyzem, hogy adatközlőim azt emelték ki, hogy egészen a közelmúltig a polgárosultabb magyar kultúrának, szokásrendnek a faluban élő románok körében magas presztízse volt, sok esetben mintaként követték azt.

Alapvető hipotézisem, hogy a makrofolyamatok, gyökeres fordulatok (kollektivizálás, rendszerváltozás) megváltoztatják a helyi szokásrendet, az ördögösfüzesi lakodalom forгатókönyvét, beigazolódott, melyet elsősorban egyéni példákkal dokumentáltam dolgozatom elemző részében.

Kutatásaim kezdetén arra is vállalkoztam, hogy a kijelölt három korszak lakodalmanak, szerkezetének jellegzetességeit kiemeljem. Megjegyzem, hogy mindhárom időszakban az ördögösfüzesi lakodalmakban számos elválasztó, eltávolító és beépítő elemet azonosítottam be, de azok soha nem követték pontosan azt a sorrendet, amit Arnold van Gennep 1909-ben megállapított. Továbbá azt tapasztaltam, hogy a faluban megszervezett lakodalmak szerkezetéből sokszor egy-egy belső egység hiányzott, kimaradt. Más esetekben pedig azt figyeltem meg, hogy a beépítő funkciójú elemek többször is megismétlődtek, tehát egy lakodalom keretében a fiatalok többször is beavatódtak. Mivel a rendszerváltozást követő évtizedekben a fiatalok éveken át egy háztartásban élnek, eltűnt a korábbi lakodalmak státuszváltást jelző és legitimizáló funkciója.

A lakodalmas szokások Ördögösfüzesen is rendszerint egyedi formában, változatokban valósulnak meg, egyedi elemeket tartalmazó szerkezettel rendelkeznek, tehát nem lehet kimerevített klisék, modellek segítségével vizsgálni vagy értelmezni. Voltaképpen mindegyik lakodalom megismételhetetlen, egyedi jellegű ünnepi esemény, ahogy minden fiatal pár is egyéni értékrenddel, életstratégiával, társadalmi státusszal és életmintával rendelkezik. Amikor saját lakodalmaikat tervezik, legtöbbször tudatosan arra törekednek, hogy a korábbi normáktól, formáktól, szokásrendtől teljesen eltérő, egyéni, látványos elemekben, sajátosságokban gazdag lakodalmat szerkesszenek, szervezzenek és valósítsanak meg. Kiemeltem, hogy az ördögösfüzesi lakodalmak napjainkban is folyamatosan változnak, de nem tűnnek el, mert a fiatal párok, családtagjaik, rokonaik és barátaik reálisan igénylik azoknak megszervezését és megtartását.

Szakirodalom

Angelusz Róbert – Tardos Róbert

1991 Társadalmak rejtett hálózata, avagy mit remélhet a társadalomkutatása kapcsolathálózati megközelítéstől. In: Uők (szerk.): *Társadalmak rejtett hálózata*. Magyar Közvéleménykutató Intézet, Budapest, 5–19.

Anghelescu, Șerban

1999 *Agon. Tensiunea fundamentală a riturilor de trecere*. Editura Ex Ponto, Constanța.

Antal Imre

1983 Udvarlás és leánykérés Gyimesben. In: Kós Károly – Faragó József (szerk.): *Népismereti dolgozatok 1983*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 141–149.

Anttonen, Pertti J.

1992 The Rites of Passage Revisited. A New Look at van Gennep's Theory of the Ritual Process and Its Application in the Study of Finnish-Karelian Wedding Rituals. *Temenos – Nordic Journal of Comparative Religion* 28. 15–52.

Bahtyin, Mihail

2002 *François Rabelais művészete, a középkor és a reneszánsz népi kultúrája*. Osiris Kiadó, Budapest.

Bakó Ferenc

1987 *Palócföldi lakodalom*. Gondolat Kiadó, Budapest.

Balatonyi Judit

2017 *A gyimesi lakodalmak. Közös kultúra és különböző identitások?* Balassi Kiadó, Budapest.

Balázs Lajos

1994a *Az én első tisztességes napom. Párválasztás és lakodalom Csíkszentdomokoson*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest.

1994b A lakodalmi fenyő erotikus szimbolikája. In: Keszeg Vilmos – Zakariás Erzsébet (szerk.): *Kriza János Néprajzi Társaság Évkönyve 2*. Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár, 81–86.

2001 Két szál pünkösdi rózsa kihajlott az útra. Erotika a székelyföldi lakodalomban. In: Györgyi Erzsébet (szerk.): *Lakodalmi szokások*. Plánétás Kiadó, Budapest, 129–135.

2003 Az erotika a lakodalom eszmeiségében. *Művelődés* LVI. (12) 27–29.

2006 *A vágy rítusai – rítusstratégiák*. Scientia Kiadó, Kolozsvár.

2012a A lakodalmi perecről másképpen, avagy a menyasszony nemi identitásának cseréje/váltása Csíkszentdomokoson. *Erdélyi Múzeum* LXXIV. (4) 101–117.

2012b *Rituális szimbólumok a székely–magyar jelképkultúra világából*. Pallas-Akadémia Könyvkiadó, Csíkszereda.

Balázs Lajos – Bíró Zoltán – Bodó Julianna – Gagy József – Túros Endre
1987 A lehető legszebb ruhában. (Szempontok a paraszti öltözködési kultúra változásának vizsgálatához.) In: Bíró Zoltán – Gagy József – Péntek János (szerk.): *Néphagyományok új környezetben. Tanulmányok a folklorizmus köréből*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 211–228.

Barabás László

2000a *Aranycsitkók, maszkurák, királynék. Erdélyi magyar dramatikus népszokások*. Mentor Kiadó, Marosvásárhely.

2000b Eklézsiakövetés a székely „protestáns szentföldön”. In: Uő: *Kapun belül, kapun kívül. Népiismereti írások*. Impress Kiadó, Marosvásárhely, 16–36.

Bartha Elek

1983 A lakodalom és a ház kultikus összefüggései. In: Novák László – Ujváry Zoltán (szerk.): *Lakodalom*. (Folklor és etnográfia, 9.) Kossuth Lajos Tudományegyetem Néprajz Tanszéke Debrecen, 381–388.

Bárth Dániel

2005 *Esküvő, keresztelő, avatás. Egyház és népi kultúra a kora újkori Magyarországon*. (Szövegek és elemzések, 1.) MTA–ELTE Folklor Szövegelemzési Kutatócsoport, Budapest.

Benda Gyula

1991 A polgárosodás fogalmának történeti értelmezhetősége. *Századvég*. (2–3) 169–176.

Békési Tímea – Varga Sándor

2008 Kiáltott rigmusok és használatuk Visában. *Folkszemle*. (június) (Elérhetőség: http://folkradio.hu/folkszemle/varga_tancszok/index.php; letöltve: 2017. máj. 2.)

Blos-Jáni Melinda

2012 *A mozgókép domesztikációja családi kontextusban. Antropológiai vizsgálat*. Doktori disszertáció. BBTE Hungarológiai Tudományok Doktori Iskola, Kolozsvár.

Bodó Julianna

1987 Jelképeink szerepváltása. In: Bíró Zoltán – Gagy József – Péntek János (szerk.): *Néphagyományok új környezetben. Tanulmányok a folklorizmus köréből*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 49–62.

1998a A magánszféra ünnepe a szocializmus korszakában. In: Uő (szerk.): *Fényes tegnappunk. Tanulmányok a szocializmus korszakáról*. (Helyzet Könyvek.) KAM – Regionális és Antropológiai Kutatások Központja – Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda, 211–221.

1998b Átjárási technikák a szocializmusban a társadalom privát és hivatalos szférája között. In: Uő (szerk.): *Fényes tegnapunk. Tanulmányok a szocializmus korszakáról.* (Helyzet Könyvek.) KAM – Regionális és Antropológiai Kutatások Központja – Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda, 31–80.

Bodó Julianna (szerk.)

1998 *Fényes tegnapunk. Tanulmányok a szocializmus korszakáról.* (Helyzet Könyvek.) KAM – Regionális és Antropológiai Kutatások Központja – Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda.

Bourdieu, Pierre

2002 *A gyakorlati észjárás. A társadalmi cselekvés elméletéről.* Napvilág Kiadó, Budapest.

Colta, Elena Rodica

2009 Funcția de vöfely – modă, tradiție și marcă identitară maghiară. In: Uő (red.): *Integrare, autonomie, dialog intercultural. Lucrările Simpozionului Internațional de Antropologie culturală din 21-23 mai 2008.* (Colecția minorități, 10.) Complexul Muzeal Arad, Arad, 284–295.

2015 *De la naștere la moarte. Rituri domestice și alte comportamente rituale contextualizate din județul Arad.* Editura Etnologică, București.

Cuceu, Ion – Șeuleanu, Ion

2005 Ritualurile de nuntă în Transilvania. Introdúcere. In: Cuceu, Ion – Cuceu, Maria – Lisovschi, Anamaria – Șeuleanu, Ion (ed.): *Cântecele rituale de nuntă din Bihor.* I. Editura Fundației pentru Studii Europene, Cluj-Napoca, I–XXXII.

Czinegéné Károly Anna

1984 *Dramatikus játékok a csikmenasági lakodalomban. Néprajzi dolgozatok.* József Attila Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kara, Szeged.

Csata Zsombor – Kiss Dénes – Kiss Tamás – Sólyom Andrea

2001 Vallás és modernizáció a Mezőségen. *WEB. Szociológiai folyóirat. A Max Weber Szociológiai Szakkollégium Lapja.* (8–9) 34–65.

Csáky Károly

1993 *„Jaj pártám, jaj pártám...” Párválasztási, lakodalmi szokások és hiedelmek az Ipoly menti palócoknál.* Nap Kiadó, Dunaszerdahely.

Csonka-Takács Eszter

2006 *A születési rítusok és hiedelmek szerepe a közösség kapcsolatrendszerében Gyimesközéplokon.* Doktori disszertáció. ELTE BTK, Néprajztudományi Doktori Iskola, Budapest. (Elérhetőség: <http://doktori.btk.elte.hu/folk/csonkata-kacs/diss.pdf>; letöltve: 2016. aug. 2.)

Dimény Erika

2010 Társadalmi kapcsolatok a magyarszováti temetkezési szokásokban. In: Keszeg Vilmos – Szabó Zsolt (szerk.): *Mezőség. Történelem, örökség, társadalom*. Művelődés, Kolozsvár, 118–140.

Dömötör Tekla

1982 rítus címszó. In: Ortutay Gyula (főszerk.): *Magyar Néprajzi Lexikon*. 4. N-Szé. Akadémiai Kiadó, Budapest, 356–357.

Durand, Gilbert

1977 *Structurile antropologice ale imaginarului*. Editura Univers, București.

Eperjessy Ernő

2000 Lakodalmi rítusok és dramatikus játékok egy vegyes etnikumú régióban. In: Jung Horti Judit (szerk.): *Válogatás a magyarországi nemzetiségek néprajzi kötetéből*. III. Magyar Néprajzi Társaság, Budapest, 11–70.

Faragó József

1947 *Betlehemezők és kántálók Pusztakamaráson*. (Erdélyi Néprajzi Tanulmányok, 8.) Kolozsvári Bolyai Tudományegyetem Erdélyi Tudományos Intézete, Kolozsvár.

Fejős Zoltán

1979 Az átmeneti rítusok. Arnold van Gennep elméletének vázlatja. *Ethnographia* XC. (3) 406–414.

2000 Az idő – képzetek, rítusok, tárgyak. In: Uó (szerk.): *A megfoghatatlan idő*. (Tabula Könyvek, 2.) Néprajzi Múzeum, Budapest, 7–24.

Fekete Zsuzsa – Kónya Hanna – Ribas Orellana Cristina – Szűcs Norbert – Tamás Ervin – Eranus Eliza

2005 *Társadalmi rétegződés Ördögösfüzesen*. (Az elvégzett kutatást nem publikálták, így a Corvinus Egyetem honlapján érhetőek el a kutatás adatai: <http://web.uni-corvinus.hu/antropologia/ordongos>; letöltve: 2017. máj. 5.)

Fél Edit – Hofer Tamás

1969 A kalotaszegi kelengye. Kísérlet a tárgyi világ rendjének feltárására. *Néprajzi Értesítő* LI. 15–36.

Firth, Raymond

1983 A szimbólum jelentése. In: Hoppál Mihály – Niedermüller Péter (szerk.): *Jelképek – kommunikáció – társadalmi gyakorlat. Válogatott tanulmányok a szimbolikus antropológia köréből*. Tömegkommunikációs Kutatóközpont, Budapest, 187–197.

Gadamer, Hans Georg

2003 A játék, mint az ontológiai explikáció vezérfonala. In: Uó: *Igazság és módszer. Egy filozófiai hermeneutika vázlatja*. Második, javított kiadás. Osiris Kiadó, Budapest, 133–164.

Gagy József

1990 Mi a hagyomány? Egy tágabb körű értelmezés eshetőségei. *Művelődés* XXXIX. [XLIII.!] (10) 17.

2009 *Fejezetek Románia huszadik századi társadalomtörténetéhez*. Mentor Kiadó, Marosvásárhely.

Gennep, Arnold van

1996 *Riturile de trecere*. Editura Polirom, Iași.

Gergely Zoltán

2016 *Mezőségi kántáló énekek*. Hagyományok Háza, Budapest.

Gherman, Traian

1979 Sărbătoarea boului ferecat. *Marisia* IX. 599–618.

Gilyén Nándor

2005 *Az erdélyi Mezőség népi építészete*. Terc Kft., Budapest.

Gráfik Imre – Turbéky Dénes

2000 *Széki lakodalom*. Mentor Kiadó, Marosvásárhely.

Gráfik Imre – Turbéky Dénes – Széki Soós János

2014 *Széki lakodalom*. (Bővített kiadás Szék honismereti bibliográfiájával és CD ROM-melléklettel). Hagyományok Háza, Budapest.

Granovetter Mark

1995 A gyenge kötések ereje. In: Angelusz Róbert – Tardos Róbert (szerk.): *Társadalmak rejtett hálózata*. Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest, 371–340.

1979 *hérés* címszó In: Ortutay Gyula (főszerk.): *Magyar Néprajzi Lexikon*. 2. F–Ka. Akadémiai Kiadó, Budapest, 526–527.

Györgyi Erzsébet (szerk.)

2001 *Lakodalmi szokások. Mátkaság, menyegző*. (Jelenlévő múlt.) Mezőgazda Kiadó – Planétás Kiadó, Budapest.

Halmos Béla

2000 Tizenkét széki csárdás. Egy tánczenei folyamat vizsgálata. In: Felföldi László – Virágvölgyi Márta (szerk.): *A széki hangszeres népzene*. Planétás Kiadó, Budapest, 274–351.

Heller Ágnes

1996 *A szegény hatalma*. Osiris Kiadó, Budapest.

Heltai Gyöngyi

1997 *A szokások és a test az európai etnológia perspektívájában*. MTA PTI Etnoregionális Kutatóközpont, Budapest.

Horsa István – Hanusz Zoltán (szerk.)

2015 *Annus néni daloskönyve. Az ördögösfüzesi Hideg Anna élete és dalai. Óseink Nyomában Közhasznú Alapítvány, Komárom.*

Hofer Tamás

1983 A „tárgyak elméletéhez”. Felszerelések és tárgye gyűttesek néprajzi elemzése. In: Kósa László (szerk.): *Népi Kultúra – Népi Társadalom XIII. A Magyar Tudományos Akadémia Néprajzi Kutató csoportjának évkönyve*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 39–64.

Honko, Lauri

1997 A rítusok osztályozásához. In: Barna Gábor (szerk.): *Folklorisztikai olvasmányok* I. JATE Néprajzi Tanszéke, Szeged, 31–44.

István Lajos

2009 *A korondi lakodalom*. (Hazanéző Könyvek.) Firtos Művelődési Egylet, Korond.

Istvánovits Márton

1979 hagyomány címszó. In: Ortutay Gyula (főszerk.): *Magyar Néprajzi Lexikon*. 2. F–Ka. Akadémiai Kiadó, Budapest, 393.

Kádár József

1900 *Szolnok-Doboka vármegye monographiája* III. *A vármegye községeinek részletes története (Deés–Gyurkapataka)*. Solnok-Doboka vármegye közönsége, Deés.

Kallós Zoltán

2010 Tánchagyományok egy mezősegi faluban. *Folkszemle*. (június) (Elérhetőség: https://folkradio.hu/folkszemle/kallos_valaszut/index.php; letöltve: 2017. máj. 5.)

Keszeg Vilmos

1991 *A folklór határán. A népi írásbeliség verses műfajai az Aranyosszéken*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest.

1994 Régi karácsonyok. *Kelet–Nyugat* V. (12) 24–31.

2003 A „mai nap” mint rítus és mítosz. *Tabula* 6. (2) 187–215.

2004 *Aranyosszék népköltészete*. I–II. Mentor Kiadó, Marosvásárhely.

2006 *Mezősegi hiedelmek*. Mentor Kiadó, Marosvásárhely.

2007 A zöldág-állítás egy funkciója: belépni az emlékezetbe. In: Pócs Éva (szerk.): *Maszk, átváltozás, beavatás. Vallásetnológiai fogalmak tudományközi megközelítésben*. (Tanulmányok a transzcendensről, V.) Balassi Kiadó, Budapest, 153–188.

2008 Egyének és rítusok: az átmeneti rítusok új értelmezése. [Balázs Lajos: *A vágy rítusai – rítusstratégiák. A születés, házasság, halál szokásvilágának lelki hátteréről*.] *Erdélyi Múzeum* LXX. (1–2) 129–132.

2010 *Erdélyi Mezőség* szócikk. In: *Romániai Magyar Lexikon*. (Elérhetőség: <http://lexikon.adatbank.ro/tematikus/szocikk.php?id=52>; letöltve: 2017. máj. 15.)

Keszeg Vilmos – Szabó Zsolt (szerk.)

2010 *Mezőség. Történelem, örökség, társadalom*. Művelődés, Kolozsvár.

Konsza Samu

1957 *Háromszéki magyar népköltészet*. Konsza Samu gyűjteménye. Szerkesztette, és a bevezetőt írta Faragó József. A kezdő- és a zárórajzokat F. Halay Hajnal készítette. Állami Irodalmi és Művészeti Kiadó, Marosvásárhely, 417–437.

Kós Károly, dr.

1979 Munka, életmód és hagyomány egy rituselem változása tükrében. In: *Úó: Esz-köz, munka, néphagyomány*. Kriterion Könyviadó, Bukarest, 472–486.

2000 *A Mezőség néprajza II*. Mentor Kiadó, Marosvásárhely.

Kotics József

2001 *Mások tekintetében*. (A Kulturális és Vizuális Antropológia Tanszék könyvei, 4.) Miskolci Egyetem, Miskolc.

Kovács Sándor

1999 A házassághoz kapcsolódó szokások a Sárközben. In: Gaál Attila (szerk.): *A Wosinszky Mór Múzeum Évkönyve XXI*. Wosinszky Mór Megyei Múzeum, Szekszárd, 365–412.

Kövesdi Kiss Ferenc

1995 *Még szólnak a harangok!* Magyar Református Presbiteri Szövetség, Budapest.

1997 *Riadóra szól a harang!* Kőbányaiak Kőbányáért Egyesület, Budapest.

2006 *Riadóra szól a harang!* Második, bővített kiadás. Kráter Műhely Egyesület, Pomáz.

Kuszmán Zsófia

2001a bot címszó. In: Pál József – Újvári Edit (szerk.): *Szimbólumtár. Jelképek, motívumok, témák az egyetemes és a magyar kultúrából*. Balassi Kiadó, Budapest, 84.

2001b harang/csengő címszó. In: Pál József – Újvári Edit (szerk.): *Szimbólumtár. Jelképek, motívumok, témák az egyetemes és a magyar kultúrából*. Balassi Kiadó, Budapest, 193–194.

Kürti László

2003 Szexualitás és csujjogató Kalotaszegen. In: Szikszai Mária (szerk.): *Kriza János Néprajzi Társaság Évkönyve 11. Játék és kultúra*. Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár, 216–273.

2012 Idő, terep és leírás. In: György V. Imola – Keszeg Vilmos – Tekei Erika (szerk.): *Kriza János Néprajzi Társaság Évkönyve 20. A néprajztudomány története. Intézmények, kutatók, kutatások*. Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár, 299–328.

Laczkovits Emőke, S.

1982 Egy hagyományos kézfogó és lakodalom változása Kalotaszentkirályon. In: Balassa Iván – Ujváry Zoltán (szerk.): *Néprajzi tanulmányok. Dankó Imre tiszteletére.* (A Hajdú-Bihar Megyei Múzeumok Közleményei, 39.) Debrecen, 689–723.

Lajtha László

1954a *Szépkenyerűszentmártoni gyűjtés.* (Népzenei monográfiák, 1.) Zeneműkiadó, Budapest.

1954b *Széki gyűjtés.* (Népzenei monográfiák, 2.) Zeneműkiadó, Budapest.

Lapohos András

2006 *Zúgó harangok üzenete. Templomok és fogó gyűlekezetek.* Grafycolor Kiadó, Kolozsvár.

László Márton

2009 A kollektivizálás menetrendje és modelljei a Székelyföldön. *Korall.* (36) 56–85.

Leach, Edmund

2000 Két tanulmány az idő szimbolikus ábrázolásához. In: Fejős Zoltán (szerk.): *Idő és antropológia. Fordítások gyűjteménye.* Osiris Kiadó, Budapest, 85–112.

Lipták Anikó

2001 csont/csontváz címszó. In: Pál József – Újvári Edit (szerk.): *Szimbólumtár. Jelképek, motívumok, témák az egyetemes és a magyar kultúrából.* Balassi Kiadó, Budapest, 102.

Lönnqvist, Bo

1980 Az öltözködés szimbolikus értéke. *Folcloristica.* (4–5) 263–284.

Martin György

1995 *Magyar tánc típusok és táncdialektusok.* Plánétás Kiadó, Budapest.

Mauss, Marcel

2000 *Szociológia és antropológia.* Osiris Kiadó, Budapest.

Molnár Ágnes – Barna Gábor

1983 Az Ung-vidéki lakodalom jellemzőiről. In: Novák László – Ujváry Zoltán (szerk.): *Lakodalom.* (Folklor és etnográfia, 9.) Kossuth Lajos Tudományegyetem Néprajz Tanszéke Debrecen, 119–153.

Nagy Ilona

2005 Körösfői lakodalom – anno 1980. In: Bárh Dániel (szerk.): *Ünneplő. Írások Verebélyi Kincső születésnapjára.* ELTE BTK Folklore Tanszék, Budapest, 97–106.

Nagy Janka Teodóra

2001 A nőablástól a házasságkötésig. In: Györgyi Erzsébet (szerk.): *Lakodalmi szokások. Mátkaság, menyegző.* (Jelenlévő múlt.) Mezőgazda Kiadó – Planétás Kiadó, Budapest, 49–53.

Nagy Olga

1989 *A törvény szorításában. Paraszti értékrend és magatartásformák.* Gondolat Kiadó, Budapest.

Nagy Veronika

2011 *Egy lakodalmi és farsangi népszokás funkcionális elemzése az alkalom összefonódásának tükrében.* Doktori disszertáció. DE Történelmi és Néprajzi Doktori Iskola, Debrecen. (Elérhetőség: <https://dea.lib.unideb.hu/dea/bitstream/handle/2437/118548/ertekezes-t.pdf?sequence=28&isAllowed=y>; letöltve: 2017. máj. 7.)

Neulinger Ágnes

2013 Világi rítusok, családi rítusok. Szakirodalmi áttekintés. *Szociológiai Szemle* 23. (3) 102–120.

Németh Imre

1971 Néprajzi és szociológiai módszerek a szokáskutatásban. In: Ortutay Gyula (szerk.): *Népi kultúra – Népi társadalom V–VI. A Magyar Tudományos Akadémia Néprajzi Kutató Csoportjának Évkönyve.* Akadémiai Kiadó, Budapest, 13–24.

1982 *szokás* címszó. In: Ortutay Gyula (főszerk.): *Magyar Néprajzi Lexikon.* 5. Szé–Zs. Akadémiai Kiadó, Budapest, 69–71.

Niedermüller Péter

1983 Az akció mítosza. Szempontok az átmenet rítusainak szemiotikai értelmezéséhez. In: Novák László – Ujváry Zoltán (szerk.): *Lakodalom.* (Folklor és etnográfia, 9.) Kossuth Lajos Tudományegyetem Néprajz Tanszéke Debrecen, 409–417.

Novák László – Ujváry Zoltán (szerk.)

1983 *Lakodalom. Lakodalom.* (Folklor és etnográfia, 9.) Kossuth Lajos Tudományegyetem Néprajz Tanszéke Debrecen.

Pentikäinen, Juha

1979 The Symbolism of Liminality. In: Harald Biezais (ed.): *Religious Symbols and their Functions.* Almqvist and Wiksell, Stockholm, 154–166.

Pethő Ildikó

2001 *toll* címszó. In: Pál József – Újvári Edit (szerk.): *Szimbólumtár. Jelképek, motívumok, témák az egyetemes és a magyar kultúrából.* Balassi Kiadó, Budapest, 480.

Poenar-Rus Éva

2007 Magyarborzási népszokások stratégiái. *Művelődés* LX. (6–9) 34–38.

Popescu, Ion Apostol

1979 *Orații de nuntă*. Editura Minerva, București.

Pozsony Ferenc

1998 *Szól a kakas már. Szász hatás az erdélyi magyar jeles napi szokásokban*. Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda.

2006 *Erdélyi népszokások. Egyetemi jegyzet*. (Néprajzi Egyetemi Jegyzetek, 1.) KJNT – BBTE Magyar Néprajz és Antropológia Tanszék, Kolozsvár.

Propsz Eszter

2001 *küszöb címszó*. In: Pál József – Újvári Edit (szerk.): *Szimbólumtár. Jelképek, motívumok, témák az egyetemes és a magyar kultúrából*. Balassi Kiadó, Budapest, 305–306.

Șeuleanu, Ion

2007 *Tradiție și inovație în cultura populară*. In: Cuceu, Ion (ed.): *Alternative antropologice și etnologice în cercetarea culturilor*. Editura Fundației pentru Studii Europene, Cluj-Napoca, 63–66.

Seres András

1984 *Barcasági magyar népköltészet és népszokások*. Sajtó alá rendezte Keszeg Vilmos. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest.

Shils Edward

1987 *A hagyomány. Bevezetés*. In: Hofer Tamás – Niedermüller Péter (szerk.): *Hagyomány és hagyományalkotás. Tanulmánygyűjtemény*. MTA Néprajzi Kutatócsoportja, Budapest, 15–66.

Suiogan, Delia

2006 *Simbolica riturilor de trecere*. Editura Paideia, București.

Szabó Annamária

2004 *A bányai ökörhordozás. Egy mezősegi népszokás archetipikus jelképei*. In: Tánczos Vilmos (szerk.): *Képek a folklórban. Tanulmányok az archetipikus szimbolizáció köréből*. (Kriza Könyvek, 22.) Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár, 107–118.

Szalma Anna-Mária

2013 *A fénykép a mindennapi életben. Vizuális antropológiai közelítések privát fényképkorpuszokhoz*. Doktori disszertáció. BBTE Hungarológiai Tudományok Doktori Iskola, Kolozsvár.

Székely Melinda

2005 Élő tárgy – halott tárgy. In: Keszeg Vilmos – Tötszegi Tekla (szerk.): *Kriza János Néprajzi Társaság Évkönyve 13. Tanulmányok Gazda Klára 60. születésnapjára*. Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár, 200–236.

Sztrinkó István

1983 A lakodalom és a ház funkcionális összefüggései. In: Novák László – Ujváry Zoltán (szerk.): *Lakodalom*. (Folklór és etnográfia, 9.) Kossuth Lajos Tudományegyetem Néprajz Tanszéke Debrecen, 373–380.

Tánczos Vilmos

2006 *Foklórshimbólumok*. (Néprajzi Egyetemi Jegyzetek, 2.) KJNT – BBTE Magyar Néprajz és Antropológia Tanszék, Kolozsvár.

Tárkány Szücs Ernő

1981 *Magyar jogi népszokások*. (Társadalomtudományi Könyvtár.) Gondolat Könyvkiadó, Budapest.

Tengelyi László

1998 A vágó filozófiai felfedezése. *Thalassa* 9. (2–3) 3–21.

Tönnies, Ferdinand

1983 *Közösség és társadalom*. Gondolat Kiadó, Budapest.

Tötszegi Tekla

2009 *A mérai viselet változása a 20. században. A mérai magyar női viselet és kontextusai*. Mentor Kiadó, Marosvásárhely.

2016 Role, fonctions et impact de l'image filmée dans le cadre du rituel de mariage contemporain. In: Fournier, Laurent Sébastien – Keszeg, Vilmos – Tötszegi, Tekla (eds.): *Les langages de la communication rituelle en Europe*. (Kriza Könyvek, 38.) Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár, 111–118.

Turner, Victor

1983 Szimbólumtanulmányok. In: Hoppál Mihály – Niedermüller Péter (szerk.): *Jelképek, kommunikáció, társadalmi gyakorlat. Válogatott tanulmányok a szimbolikus antropológia köréből*. Tömegkommunikációs Kutatóközpont, Budapest, 173–186.

2002 *A rituális folyamat. Struktúra és antistruktúra. A Rochesteri Egyetemen (Rochester, New York) 1966-ban tartott Lewis Henry Morgan-előadások*. Osiris Kiadó, Budapest.

Újvári Edit

2001 *kapu címszó*. In: Pál József – Újvári Edit (szerk.): *Szimbólumtár. Jelképek, motívumok, témák az egyetemes és a magyar kultúrából*. Balassi Kiadó, Budapest, 246–247.

Ujváry Zoltán

1980 *Népszokás és népköltészet. Válogatott tanulmányok*. (A Hajdú-Bihar Megyei Múzeumok Közleményei, 35.) Debrecen.

Varga E. Árpád

2010 *Erdély etnikai és felekezeti statisztikája. Népszámlálási adatok 1950–2002 között.* (Elérhetőség: <http://www.kia.hu/konyvtar/erdely/erd2002.htm>; letöltve: 2017. máj. 15.)

Vasas Samu – Salamon Anikó

1986 *Kalotaszegi ünnepek.* Gondolat Könyvkiadó, Budapest.

Vasile, Monica

2010 *Food and Ritual in upland Communities – Apuseni Mountains.* (Kézirat.) (Elérhetőség: https://www.academia.edu/1692193/Food_and_ritual_in_upland_communities_-_Apuseni_Mountains; letöltve: 2017. febr. 17.)

2015 The Trader's wedding, Ritual Inflation and Money Gifts in Transilvania. In: Gudeman, Stephen – Hann, Chris (ed.): *Economy and Ritual. Studies of Post-socialist Transformations.* Berghahn Books, New York–Oxford, 137–166.

Vargyas Gábor

2007 Arnold van Gennep és az Átmeneti rítusok. Előszó. In: Arnold van Gennep: *Átmeneti rítusok.* (Kultúrák keresztútján, 9.) MTA Néprajzi Kutatóintézet – PTE Néprajz–Kulturális Antropológia Tanszék – L'Harmattan, Budapest, 8–31.

Virágvölgyi Márta – Felföldi László (szerk.)

2009 *A széki hangszeres népzene.* Plánétás Kiadó, Budapest.

Verebélyi Kincső

2004 Ünnepek. In: Pócs Éva (szerk.): *Rítus és ünnep az ezredfordulón. Tudományos konferencia Marcaliban, 2002. május 13–15.* (Studia Ethnologica Hungarica, VI.) L'Harmattan – Marcali Városi Helytörténeti Múzeum, Budapest, 13–20.

2005a *Szokásvilág.* (Studia Folkloristica et Ethnographica, 46.) Debreceni Egyetem Néprajzi Tanszéke, Debrecen.

2005b *Minden napok, jeles napok. Hétköznapok és ünnepek a népszokások tükrében.* Timp Kiadó, Budapest.

2009 Átmenetek – rítusok. In: Lajos Katalin – Tapodi Zsuzsanna Mónika (szerk.): *A hagyomány burkai. Tanulmányok Balázs Lajos 70. születésnapjára.* (Kriza Könyvek, 33.) Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár, 77–92.

Voigt Vilmos

1983 Az érzelmek és a fájdalom eltávolítása. Menyasszonysiratók. In: Novák László – Ujváry Zoltán (szerk.): *Lakodalom.* (Folklór és etnográfia, 9.) Kossuth Lajos Tudományegyetem Néprajz Tanszéke Debrecen, 397–408.

2002 Az idő szerepe a magyar folklórban. In: Árvay Judit – Gyarmati János (szerk.): *Közelítések az időhöz. Tanulmányok.* (Tabula Könyvek, 3.) Néprajzi Múzeum, Budapest, 119–133.

2004 *A vallási élmény története.* Timp Kiadó, Budapest.

2007 *A hagyomány modern fogalma.* (A tanulmány a Közművelődési Nyári Egyetemen, 2007-ben elhangzott előadás szövegének lejegyzett változata.) (Elérhetőség: <http://knye.shp.hu/hpc/web.php?a=knye&o=qNOfb2p3pi>; letöltéve: 2017. febr. 15.)

Zsigmond József – Palkó Attila

1996 Lakodalmi szokások. In: Uők: *Magyaró néphagyományaiól.* Mentor Kiadó, Marosvásárhely, 141–186.

Mellékletek

A házassági anyakönyvi adatok összegző táblázata

Időszak	1879–1900 20 év	1901–1930 30 év	1931–1960 30 év	1961–1990 30 év	1991–2017 20 év
Az esküvők száma	185	277	269	176	80
Az esküvők napja					
kedd	119	148	124	12	0
szombat	7	22	38	102	73
vasárnap	29	54	42	25	4
más	30	53	65	37	3
Az esküvők hónapja					
tavasz (márc., ápr., máj.)	93	94	104	64	20
nyár (június, júl., aug.)	13	26	25	34	33
ősz (szept., okt., nov.)	18	32	33	33	21
tél (dec., jan., febr.)	61	125	107	49	6
A menyasszony életkora					
16–18 év	60	53	67	53	7
19–20 év	47	81	76	45	8
21–25 év	42	80	79	63	46
26–30 év	12	28	19	6	14
31–40 év	13	19	19	4	2
41 +	11	16	9	7	3
A vőlegény életkora					
16–18 év	1	1	4	0	0
19–20 év	0	3	10	10	2
21–25 év	97	138	123	106	40

A magyar lakodalom változása Ördöngösfüzesen (1930–2017)

Időszak	1879–1900 20 év	1901–1930 30 év	1931–1960 30 év	1961–1990 30 év	1991–2017 20 év
26–30 év	46	72	77	41	25
31–40 év	20	33	43	14	10
41+	21	30	12	7	3
A más falu- ból származó házasulandók száma	48	102	99	95	49
A menyasszony státusa					
hajadon	156	224	226	157	75
özvegy	26	43	18	7	1
elvált	3	10	25	12	4
A vőlegény státusa					
nőtlen	146	287	223	163	76
özvegy	37	40	23	5	0
elvált	2	10	23	8	4
Vegyesházas- ságok	1	6	4	0	17
magyar menyasz- szony – román vőlegény	0	5	2	0	7
magyar vőle- gény – román menyasszony	0	1	2	0	9
magyar menyasz- szony – cigány vőlegény	1	0	0	0	0
magyar vőlegény – cigány meny- asszony	0	0	0	0	0
magyar meny- asszony – olasz vőlegény	0	0	0	0	1

A síratóban (hériszben) elhangzott búcsúnóta (H. A. közlésében)

*Bárcsak ez az éjszaka
Szent György napig tartana
soha meg ne virradna, soha meg ne virradna
soha meg ne virradna...áj, lá lá...*

*Ne báná édes virágom,
hogy így élelem világom
éljed te is nem bánom
szívemből azt kívánom.*

*Az ajtóig meg vissza
a gyűrűmet add vissza
ej ha vissza nem adad
félakasztam magamat.*

*Fehér galamb szállt a házra
édesanyám isten áldja
köszönöm a nevelését
s hozzám való szívességét...*

*Kapufélfa ne mozdulj,
édesanyám ne búsulj
ne búsuljan életibe,
visszajövök én még ide.*

Lapohos István kézírása és vőfélyesfüzetének átirata

*Ördögös-füzesi
Ref. magyar
lakodalmi ceremonia
a vőfélyek számára
Át írta
Lapohos István
Isten nevében
1968. január 15.
Vőfély voltam*

Voltam vőfély

1.	<i>Pap István Varga Ilona</i>	<i>1966.III.13.</i>	<i>nagyvőfi bucsuztattam</i>
2.	<i>Barabás István Barabás Ildi</i>	<i>1966.VIII.7.</i>	<i>kisvőfi</i>
3.	<i>Láposi István Hideg Irma</i>	<i>1967.I.8</i>	<i>nagyvőfi bucsuztattam</i>
4.	<i>Láposi András Láposi Aranka</i>	<i>1967.II.4</i>	<i>nagyvőfi bucsuztattam</i>
5.	<i>Harangi István Lapohos Anna</i>	<i>1967.VII.29.</i>	<i>nagyvőfi bucsuztattam</i>
6.	<i>Fodor Kis János Márkosi Mária</i>	<i>1967.X.28.</i>	<i>nagyvőfi bucsuztattam</i>
7.	<i>Lapohos Gyurka Lapohos Zsuzsika</i>	<i>1968.II.3</i>	<i>nagyvőfi bucsuztattam</i>
8.	<i>Kisláposi Ferenc Kisláposi Anna</i>	<i>1968.III.28.</i>	<i>nagyvőfi bucsuztattam</i>
9.	<i>Felszegi Miklós Képiró Amália</i>	<i>1968.VIII.17.</i>	<i>nagyvőfi bucsuztattam</i>
10.	<i>Réti István Simon Iona</i>	<i>1968.VIII.24</i>	<i>nagyvőfi bucsuztattam</i>

1.	<i>Pap István Varga Ilona</i>	<i>1966 március 13</i>
2.	<i>Barabás István Barabás Ildi</i>	<i>1966 augusztus 7</i>
3.	<i>Láposi István Hideg Irma</i>	<i>1967 január 8</i>
4.	<i>Láposi András Láposi Aranka</i>	<i>1967 február 4</i>
5.	<i>Harangi István Lapohos Anna</i>	<i>1967 július 29</i>
6.	<i>Fodor Kis János Márkosi Mária</i>	<i>1967 október 28</i>
7.	<i>Lapohos Gyurka Lapohos Zsuzsika</i>	<i>1968 február 3</i>
8.	<i>Kisláposi Ferenc Kisláposi Anna</i>	<i>1968 május 5</i>
9.	<i>Füstös Ferenc Láposi Ilona</i>	<i>1968 május 9</i>

10.	Felszegi Miklós Képiró Amália	1968 augusztus 17
11.	Réti István Simon Iona	1968 augusztus 24
12.	Kulesár Zoltán [nem lehet kiolvasni]	1970 november?

1. Láposi Juliana
2. Borzási Mária
3. Borzási Ilona
4. Láposi Aranka
5. Bálint Nusi
6. Paul Anus
7. Láposi Roza
8. Láposi Anus
9. Réti Ilona
10. Gagya nagynéni
11. Pap Mariska
12. Kulesár Irma
13. Győri Irma
14. Daruka Róza néni
15. Domi Marika

Nyüszüleányokhoz küldött ajándék

*Ne vegyék rossz néven hogy beköszöntöttem
 De ma egy hű párnak követője lettem
 Ha szándékoznak valamit küldeni
 Még ajándékot is el tudnám azt vinni
 Mert a szép menyasszony még azt is megéri
 Hogy kiss szívességet cselekedjünk neki
 Azért ha úgy tetszik bizzák kezeimre
 Ugy vigyázok arra mind két szemeimre*

Bokréta kikérés

*Nyűszű leányom most arra kérem
 Kedves ajándékát adja ide nékem
 A mi vőlegényünket szívesen ígérte
 Tűzze fel hát nekem a vőfi bokkrétáját
 S mellé tartozandó bolti pántlikáját
 Nyűszű leánym drága ajándékát.*

Megköszönése

*Köszönöm e szép lány ajándékát
Isten áldja meg minden maradékát
Tudom nekem szánta volt szándéka reá
Legyen örök fáradsága*

Hivogatás

*Szerencsés jó napot kívánok
Erőt egészséget e házi családban csendes békességet
Hogy önöknél megjelentünk érdemes körébe
szívesen meghívjuk egy szép menyegzőre.
A mi vőlegényünk tehát tisztelettel, ij
szép magyaros vendég szeretettel, áltolunk
szollítja szép menyegzőre a ház családját
a jövő kedd estére.
Hogy tett fáradságunk hiába ne essék e
szép meghívást kérem meg ne vessék.
Addig is az Isten önökkel maradjon
Házuk javára bőven áldást adjon
Virágozzék e kör kívánom békével
Áldjon meg az Isten fris jó egészséggel.*

Kedd reggeli hivogatás

*Szerencsés joreggelt kívánok!
A mi nállunk lévő nássznagy urunk
Vendéggazdánk házgazdánk és gazdaszonyunk
De legfőképpen a mi vőlegényünk
szívesen látja kegyelmeteket az előbbi
jó akaratra megjelenni.*

Pap meghívás

*Szerencsés jóestét kívánok
A mi nállunk lévő nássznagurunk
Vendéggazdánk házgazgánk és gazdasszonyunk
De legfőképpen a mi vőlegényünk és
menyasszonyunk szívesen látja a
kedves tiszteletes urat a kedves családját
egy kis étel ital elköltésére
megjelenni.*

Mikor a menyasszonyért indulnak

Elsővőféj mondja

Tisztelt gyülekezet Isten szent nevébe
 Induljunk el innen csöndes békességben
 Vőlegény urunknak keressük föl párját
 Az ő drága kincsét ékes menyasszonyát
 Szerezzünk néki örömet boldogságot
 Hozzunk a keblére egy szép gyöngyvirágot
 Előbször majd Isten hajlékába visszük
 Hol szent áldás után boldog lesz a hitük
 Induljunk el tehát Isten szent nevében
 Menyünk a mátkáért a legnagyobb rendben.

A menyasszony kapujában

Haljátok meg uraim az én bujdosásom
 Hegyekben völgyekben keresztül járásom
 Én sok népeimmel ide eljutásom
 Összel kezdtem én meg a járásomat
 Sok hűvös harmatok lépték nyájaimat
 Sok hűvös szellők fújták orcáinkat
 De most szép multság váltja fel azokat
 Becsületes nemzetből vagyon a mi származásunk
 Európában vagyon a lakásunk
 Délről jöttünk északra és onnan valok
 vagyunk. Ide azért jöttünk hogy
 egy virágszálat lássunk.
 Ezen szép ifju a mult évben [nem olvasható]
 Hogy egy virágszálat holl keressen
 Mejet kertjében be is ültethessen
 De rá is segítette a mi Istenünk
 Mikor itt járt e hejségben (x y) urának
 virágos kertjében.

Látott egy virágot gyönyörű szivében
 Gondolkozott rolla hogy nagyon szereti
 S eszt a virágot magáévá teszi.
 És hogy gazdájazol biztatást nyerhessen
 De hállá Istennek meg is egyezkedtek
 Tehát ide azért jöttünk hogy e virágnak
 bejövetelét és az új kertbe valo
 beplántálását és meggyökerezését lássunk

*kivánjuk minnyájan a terjedését
Áldja meg az Isten drága gyümölcsökkel
Sok számos évekig sép hosszú étellel
Mind adja a teremtő Isten szivemből
Kivánom*

Menyasszony kapujában

*Ez volna a hajlék ahova indultunk
És miféle szégyen hogy zárt kaput találtunk
Kopogtatunk egy kis szállást kérünk
Mindent elkövetünk csak minél hamarab
célhoz érjünk
Nem jöttünk mi üres kézzel*

Menyasszony kikérés

*Haljunk szot uraim szollok igosságot
Nem mondok én tréfát hanem valóságot
Adjanak hát nekem egy kis szabadságot
Amíg megbeszélem a szent házasságot
Ádámot az Isten mikor teremtette
A szent házasságot még akkor szerezte
Ádámnak egy oldalbordáját kivette
Mejből Éva asszonyt mellé készítette
Maga volt a vőféj az egek kirája
Amint azt bizonyítja Mózes históriája
Hiven elé adja bár ki-ki vizsgálja
E szent rendelését az egek urának
Tisztelt Ádám minden oly maradéka
Mint az evangélisták mint a pátriárhák
Páratlan életet keveset találnak
Bizony boldognak lehet azt mondani
Kit az ur jo tarsal szeret megáldani
Sokféle példát lehetne felsorolni
S mind belehetne ezt bizonyítani.*

*Házasodjatok párasodjatok
Töltsétek be a földnek színét embereket
Ezzel Isten bölcs mondása be is
Teljesedet úgy mint ezidáig
De csakugyan itten hejságünkben
Nemes ekléjiank keblébe*

*Becsületre méltó nemes és nemzetes (xy)
 Uramat megáldá Isten páros étellel
 Páros életünkben megáldá Isten magukat
 Magzatai közt megáldá Isten
 Egy szelid jámbor életű fiomagzatt
 Kinek becsületes neve (xy)
 Ezen ifju legény felnövekedvén
 Isten félelmével szüleink szárnya
 alatt és ugy jelente szívének szándéka
 Hogy szeretne páros életre lépni*

*Boldog az akinek van jo felesége
 Mert a jo feleség a ház gyönyörűsége
 Vig öröm és áldás száll vele egy házba
 Kivirágzik szépen a házasság fája
 Magános legénnek unalom az élet
 Nincs kivel megossa hogyha kedve éled
 Nincs ki vigasztalja ha meggyúl a gondja
 Nincs ki édes szokból drága jónak mondja
 Elismeri e kedves násznagyuram
 hogy miért járunk és fáradunk.
 Alszegutca felszegutca piros rozsa
 nyillik rajta. Hallótátok annak hírét
 a menyaszonyt jó hír éri a nagyvőfei
 most kikéri. Ha valaki akar venni
 feleséget ne anyira nézze benne a
 szépséget az elkőlcset
 és a kegyességet
 Szépre vágyott jókab meglett
 kívánsága a [nem olvasható]*

*De nem is volt mindenbe boldog kívánsága
 Emiatt lett fele nyughatatlansága
 Minek szent könyvekbe sok a bizonyosság
 Isten mikor teremtette széles e világot
 Hat napot hogyván hogy teremtsen
 Mindent és mindenféle állatot
 De Isten 5 nap allat megteremtett
 Mindent és mindenféle állatot
 És a 6 nap teremtette Isten az embert
 A mi első atyánkat Ádámot
 Isten bölcs és hatalmas látván hogy egy
 embernek nem jó egyedül lenni*

Melyet igen sok baj éri
Egy mély állmot bocsájtott Ádámra
És kivevén egy baloldalt termett bordáját
És formálva neki egy asszonyt
állított úgy mint feleségül azaz
fele segítségül
S akkor mondta a bölcs Salamon
Isten jó voltából megértétek e napot
Megértétek ti is amit kívántatok
Megértétek hogy a költsónós szeretet
Köztetek hit álltol megerősítetett
Az Isten aki látja a ti szíveteket
Tartsa meg köztetek a hű szeretetet
Sem szerencse sem bal sors
Sehol a ti hűségeteket
meg ne változtassa
Tudjátok-é azt hogy az élet
nem mindig egyforma
Ti is megunnátok ha mindig öröm volna
Ha a keserűből nem jutna kostolo
Nem is tudnátok akkor hogy mien édes a jó
Egyszer kisűt a nap
Aztán felhő támad
Örömötökhöz mindig közel jár a bánat
Ha a bánatot kikerülitek ésszel
Életetekben az is egy örömmel ér fel
És ha életeteknek egén felhők támadnának
Hű vigasztaloi legyetek egymásnak
És ne legyen szükség a vigasztalásra
Egyik a másikat busan sose lássa
Adja az Isten hogy boldogok legyetek
A boldogságban együtt örvendeztetek
Bőven száljon rátok az Isten álldása
Az én jó szívem néktek azt kívánja
Találjatok mindig álldást az urnál
Áljen mindenki de éljen az új pár

Szépen meg is kértük násznagyodtól
Álltolunk hívot hívó vőlegényed
Az Isten házába hogy vele esküt tehes
Szép leány koszoruból ime most kiválsz
Azért jó lelkedet ne epossze a bánat
Csak hű pároddal éj szeretetben

Mint egy pár gerlice a sűrű erdőben
 Mert most megváltozik az életed utja
 Vagy sirig örömrre vagy örökös bura
 Most kívánom Isten bocsásson le áldása
 E házban lévő vendégekre s tirátok
 Az Isten éltesen és szerencséltesen
 titeket. Hiven szeressétek egymást
 koporsotok bezártáig
 Sokáig éljeteK
 Én is azt kívánom mint nagyfőfiteK

A menyaszony bucsuztatása

1.

Mielőtt elvinnék e ház virágszállát
 Hadd mondjam hejette én el bucsuzását
 Mert ő nem fojthatja sirva zokogását
 Ezért én mondom el szive ohajtását

2.

Vajda hegedűnek áljon meg zengése
 Sarkantyuknak is némuljon pengése
 Mert bucsuzásomnak most léssen kezdése
 Legyenek hát csendben míg léssen végzése.

3.

Dicsérjék a Jézust az Uristen fiát
 Ki terjesze e házra uri szent áldását
 Engedelmet kérek illő alázattal
 Hogy bucsuzni merek ijen bátorsággal

4.

Jertek elő most már öregek és ifjak
 Valakik e háznak hajlékában laktok
 Halgatni e szűznek bucsuzo szavait
 Kire terjesze az Isten uri szent áldását.

5.

Aki e virágot itten fölplántálta
 Azon szép virágot kiásta
 A mi házgazdánkknak szépen általadta
 Hogy kertjében ő is plántálhassa.

6.

Legyen az a virág Istennek kedvére
 Apjának anyjának legyen örömére
 Ő kedves párjának tetszésére
 Isten ő felsége nagy dicsőítésére

7.

*Ékes menyaszonyunk most eképpen búcsuzik
Szíve szerelméből ha szavakhoz jutna
Elmondom én tehát ,jo szíve gondját
Ijen formán látom én az ő bus arcát.*

8.

*Örömmel viradt ránk e szép reggel
Örömmel köszöntöm ártalmas szívem
De keblemet mostan nagy bánat fogja el
Mert a házias élet utjára lépek fel*

9.

*Hosszú az én utam amire most indulok
Édes jo Istenem most tehozád fordulok
Mert bizodalmat segedelmet áldást
Csak töled nyerhetek*

10.

*Oh kérlek el ne hagyj e hosszu utamban
Szent fiadal egyútt légy melettem nyomban
Mert most megváltozik az életem utja
Vagy sirig örömmre vagy örökös bura*

11.

*Zeng bucsu szavam, hullanak kőnyeim
Mert tölletek vállok édes jo szüleim
Kedves drága apám legelső szavaimat
Tehozád intézem ezen elbucsuzásomat*

12.

*Ki engemet ápoltál ruháztál neveltél
Légy mindig megáldva az édes jo Isten
Sok bu fogta szíved hogy boldogá tettél
S engem az Urnak szépen felneveltél
Tiszta erkölcsömben, igaz munkáságban
Én is részes lettem mindazon
áldásban*

13.

*Mindazért áldjon meg a teremtő atya
Ki jo lelkedet így boldogította
Hogy a mai menyegzőre örömmöt lelj
És tiszta körébe örömapa legyél
És hogy egész siromig boldogan maradhason
Néked életemben hiven szolgálhasson.*

14.

Hű páromat is vedd szeretetben
Kérlek fogadj mindketőnket igaz jó szívedbe
Most kérlek add ide a kezedet
Hogy hülássunk rá hállás kőnyeket
Híntsűnk rá csokot mínd drága gyermek
És sírig maradjunk örökös híveid.

15.

Majd kiesik nyelvűnk megbágyadt hejéről
Mínd patak úgy fojnak kőnyeim szememből
S mínd tehozzád nyujtom ezen bucsuzómat
Kedves édesapám tőlled elválásom.

16.

Én szomorú szívem mire kelt hajnalom
Mert az édesanyámtól kel mostan bucsuznom
O jaj hogy is kezdjem beszélni semtudok
Hogy tőlled vállok anyíra zokogok

17.

Hej édesanyám mond ki lenne az
Aki eltudná mondani egy igaz anyai
szívnek szerelmét
Míndőn elviszik melőle egy szeretet gyermeket
Látod édesanyám elvisznek melőlled.
De én azért tőlled bocsánatot kérek.

18.

Kérlek az Istenre bocsásd meg vétkeket
Hogy el ne veszítsem a szegény lelkemet
Kőszőnőm anyai hí szeretetedet
Amínt nem érdemeltem gondviselésed
Ismerem a te anyai gyenge szívedet
_____?asszonyi erőtlenségedet.

19.

Sajnálni fogsz engem mínt neveltél
Emlődből tápláltál a széltől is megóvtál
Mínt gyenge virágot ápoltál a jora tanítottál
A rosztol íntettél és most már engemet
Szárnyamra eresztettél.

20.

Hej édesanyám még a vadállat is az ő fiait
megsírátja. A féltékeny madár a vérét is kiontja
Hát egy édesanya hogy lehet oj mostoha
Ki szeretet lányáért egy pár kőnyet ne
hullatna

*Kedves édesanyam hü dajkám
Áldjon meg az Isten légy boldog mind a két életbe*

21.

*Adjon az ég szép kort hogy híven láthason
Hogy mint hü leányod híven csokolhasson
S ha napjaid pedig meg lesznek számlálva
Égi üdvösséggel légy megkosz[orúzva]*

22.

*Igy szájon tirátok az Urnak áldása
Miként az esőnek égből fakadása
A te jo lelkednek ne legyen megbántása
Hanem legyen lelkednek menybe jutalmazása*

23.

*Kedves testvéreim el ne felejtsetek
Amint engem igaz szivből szeretetek
Szeressetek mindig bajban és örömben
El ne hagyjuk egymást soha az életben.*

24.

*Ápoljátok ezért drága szüleimet
Kérlek hejtem is ápoljátok őket
Igy áld meg titeket a teremtő szent attya
Huljon tireátok az áldás harmatja*

25.

*Most a vőlegény és menyaszony nevében
Mondom el beszédem
Mindjárt legelsőbben a kedves nasznagyurnak
Mondva köszönetül ,kik oly sok sziveséget
cselekedtek velünk. Az Uristen áldja
meg az egész családjukat, szivből szeretetből
hü magzatjukat.*

*Fogadják hálánkat és köszönetünket
Kérjük el ne felejtseken mibenünket*

26.

*Nűszű aszonyok és nyűszű leányok
Öröké fentmarad szives barátságotok
Kik velünk jötéve e hejt maradtatok
Az áldás harmatja huljon tireátok*

27.

*Kedves lánypajtársaim most hozátok járulok
Ha rátok nézek szinte megvidulok
De seregetekből más utra indulok
Ezért ime egy kisé busulok.*

28.

Nem lesz már köztetek többé maradásom
A férjem házánál lesz az én lakásom
Mint férjem akarja úgy léssen járásom
Jaj de hamar elmúlt az én leányságom

29.

Áljjatok előmbe sok híres legények
Kik szemeimet gyakram szemléltétek
Ajándékba pedig hajfésűt vettetek
Most már bánjátok hogy nem lettem
a tiétek. Az Uristen áldjon meg
titeket. Most már megyek
kisérem én kedvesemet

30.

Kedves Also felső joszivü szomszédok
Rokonok barátok kik most itt vagytok
Az Isten áldjon meg szivemből kívánom
Végre az egekre magához fogadjon
S az örök életben nektek is részt adjon.

31.

Szép vendég koszoru tisztelt gyűlekezet
Hogy engem méltatlanul meg nem vetettetek
És hogy lakodalmi parádét tettetek
Az Isten legyen mindig tiveletek.

32.

Megszokott hajlékom mindjárt itthagylak
Az Isten tudja hogy még mikor látlak
Kész vagyok elmenni hej de hogy siratlak
Ahogy itthagylak de keservesen [nem olvasható]

33.

Ahány virág nyilik egy virágos kertben
Ahányszor megakad szemünk a legszebbe
Anyi áldás szálljon az uj házaspárra
Szívem ohajtása sokáig éljete.

34.

Ahány csep eső jégzuzmara esik
e zöld mező agarára
Anyi áldás szálljon az uj házaspárra
Szeretett szülőkre és rokonokra.

35.

Ahány csepp viz vagyion a duna vizében
Ahány fűszáll vagyion hét virág mezőben
Ahány bimbo nyillik a flora kertjén

*Anyi áldás száljon rátok az életben
Az Uristen szerencsétlenség sokáig éljetelek
Én is azt kívánom mint Nagyvőfiek.
1968.1.15.*

[hiányzik az eleje]
*Azok által is megkérte és oda ígérték
Most már kedves násznagyuram
figyelmestesse a harangszót.
S a menyasszonyt lakodalmi sereggel
Kisérjék el az anyaszentegyházhoz
Mert mi is elkisérjük a mi vőlegényünket
hol ők lesznek a hitnek és a szeretetnek
elmondoi és mi meg többen a joakaroi
Hogy legyenek egy egy szerelmes oráiban
mind a két félről való szülők és
rokonok öröme nemes eklérsiánk épülését
Eddig volnánk kedves násznagy uram
rövid beszédemnek utolsó pontjai
Kedves násznagyuram azon szeméjért
akiért járunk és fáradozunk kívánom
a kezembe szolgáltatni*

*Kedves menyasszony ok Isten éltesse
vedd hű párodat szerencsétek legyen
Mert mi követünk eljöttünk tehozzád
[hiányzik a folytatás]
Szépen meg is kértük násznagyodtól
Álltolunk hívot hívó vőlegényed
Az Isten házába hogy vele esküt tehes
Szép leány koszorudból ime most kiválsz
Azért jó lelkedet ne epossza a bánat
Csak hű pároddal éj szeretetben
Mint egy pár gerlice a sűrű erdőben
Mert most megváltozik az életed útja
Vagy sírig öröme vagy örökös bura
Most kívánom Isten bocsásson le áldása
E házban lévő vendégekre s tirátok
Az Isten éltesen és szerencsétlenség
titeket. Hiven szeressétek egymást
koporsotok bezártáig
Sokáig éljetelek
Én is azt kívánom mint nagyvőfitek*

Árvalány bucsuztatás az apjától

1.

Én szomorú szívem mire kelt hajnalom
Mert az édes apámtól kellene bucsuznom
De fejemet bármire forgatom
Kedves édesapámat sehol se láthatom

2.

Árva leány vagyok apa nélkül árva
Koporsóba nyugszik és a sírba zárva
Sír bennem a lélek kesereg a szívem
Kedves édesapám mikor rád emlékszek

3.

Kedves édesapám most már
nem kívánok egyebet
mint hogy legyen áldott az
a föld ahol pihen
És nyugalom legyen a sírod felet
Mert azt kívánja a hű lányi szeretet

A papnál az ajándék feladás

Szerencsés jonapot kívánok!
A mi nállunk lévő násznagyurunk,
Vendéggazdánk, házgazdánk és gazdaszonyunk
de legfőképpen a mi vőlegényünk (menyaszony)
új szép és tiszteséges ajándékkal
tisztelkedik a tisztelt tiszteletes urnak
és a tiszteletes asszonynak.
És azt is mondták hogy ne vegyék
rossz néven hanem vegyék jó néven
mert ha Isten páros életüket megfogja
áldani, szebbekkel és jobbakkal
fognak tisztelkedni a tisztelt tiszteletes
urnak és a tiszteletes
asszonynak.

Bucsuztatás a bátyától

*Én szomorú szívem mire kelt hajnalom
Mert kedves bátyamtól kelene mostan bucsuzom
De én szememet bármerre forgatom
A kedves bátyamot sehol sem láthatom
Elvitte a balsors a Nagy országba
Isten legyen mivelünk a nagy távolságban
Én szívembe zártalak életem végéig
Isten veled bátyám a viszont látásig.*

Kisvőfi hivogatás

*Én álltalam is szívesen szollítja
kigyelmeteket N-uram és N aszonyom,
kedves gyermekének öröme napjára megjeleni*

Álldás az uj pár

*Kedves fiatal pár hozzátok intézem
Ezen ünnepéjes órában intésem
Az a szeretet amej összefűzött
Sirig tartó legyen mindketőtök között
Egymást az életben mindig szeresétek
Egymásnak hibáit békében tűrjétek
Egymásnak terheit együtt hordozzátok
És így boldogok lesztek míg e földön éltek
Szüleitekre is gondot viseljétek
Amiképpen tettek ők is tiveletek
Mert a gyermek első és fő kötelessége
Hogy kedves szüleit segítse és védje
A jó Isten pedig tegyen álldást rátok.
Hogy szerencsés legyen és hasznos a munkátok
Az életet soha ti meg ne unjátok
Éljétek sokáig öröm tereátok*

*Nagyon szépen köszönyűk a tiszteletes
urnak hogy ezt a fiatal párt
megeskette
Az Isten éltese a tiszteletes urat,
hogy még sok fiatal párt
eskethessen meg az Ördöngös
füzesi református templomban*

*A mi nallunk lévő házgardánk
vendég gardánk és gardasszonyunk
de legfőképpen a mi vőlegényünk
és menyasszonyunk szívesen
látja a tiszteletes urat az
egész családjával egy kis
étel ital elköltésére megjelenni.*

Ágy kikérés

*Gondolom tudjátok már kigyelmetek nyilván
Hogy a mi vőlegényünk most mit kíván
Illő tisztelettel általam kéreti
Hogy mátkája ágyát adják által neki
A szállításért nem kérünk semmit sem
A mi vőlegényünk elviszi ingyen
De azért nem akarják ám a kentek kárát
Megadjuk ha kell az ágynak az árát*

Mikor a menyasszonyt bevezetik

*Ime itt áll a kirájnő fején a korona
Áldja meg a mindenható szeretet hú [nem olvasható]
Áldja meg az Isten hogy a főköttő rozsát teremjen
Ez uj pár boldog ágyban számos évekig éljen*

Midőn a házhoz érnek

*Ez azon szép hajlék ahova indulunk
Már ide találván be is kopogtunk
Előttünk ujítsák egymásnak szándékát
Hogy felkeressük uri szent hajlékát.*

Ajándék feladás

*A mi nállunk lévő násznagyurunk
vendéggardánk, házgardánk és gardasszonyunk
de legfőképpen a mi vőlegényünk
ij szép tiszteséges ajándékkal kedveskedik,
az itten lévő násznagyurnak, vendéggardának
házgardának és gardasszonyának de
legfőképpen az ő menyasszonyának.
és azt is megigérte hogy ne vegyék rosz*

*néven hanem vegyék jo néven
mert ha az Isten páros életnek megfogja
tartani szebbekkel és jobbakkal fognak
kedveskedni egymásnak.*

Pohár köszöntés a papra

*Most poharam emelem és szolok az urhoz
Egy pár szot intézek a tiszteletes urhoz
Ki megtisztelt minket eljővetelével
Áldja meg az Isten sok sok vidám évvel
But ne érjen bánatos ne legyen
Benüket a jonak utjára vezessen
Egyházunk vezéreit áldja meg az Isten
Szivem ohajtása sokáig éljen*

Násznép felköszöntése

*Eljen násznagyuram ezer esztendeig
S azt kívánom legyen boldog addig
Ha kedves lánya nincs is közelébe
Azért ne őt bánja könyel a szivébe
Ugyis boldog ő már kend is legyen boldog
Enyit kívánok többet nem is mondok.*

Pohárköszöntős a násznagyra

*Isten éltese a kedves nászngyuramat
Adjon az Isten szerencsét e fiatal párnak
Áldja meg az Isten joval
Mint a havast hoval
But ne nyerjenek kárt ne valjanak
Rövid idő allatt meg ne haljanak
Legyen ugy mint eddig volt
Bor búza eleg volt
A málé csak újság volt
Adjon az Isten az üvegnek feneket
Hogy ihassunk mint más
Mert a mi torkunk sem rozsdás.*

A vőlegény felköszöntése

*E poharam hadd emeljem arra
Kié lesz ez a szép kedves ara
Rájja iszom e poharat az egészségére
S kívánom hogy balsors soha őt ne érje
Szeresse e szép menyaszonyt mert megérdemli
Mert szeretet nélkül nem lesz boldog senki
Kívánom boldogságának e földön
ne legyen mássa
Kísérje őtet lépten nyomon
az Isten áldássa*

A menyasszony felköszöntése

*Éljen a menyasszony az a kedves lány
Aki néha olyan busan tekint rám
Pedig ne legyen bus minek ide bánat
Hiszen ő már mostan vig lehet mert boldog
Annak lett a neje akit ő vállasztott
Akire oly foro szerelmet vállasztott
Legyen tehát vig most minek a bubanat
Nekem is most olyan piros kedvem támad
Éljen tehát ujból a kedves menyasszony
S neki az Uristen sok szerencsét adjon*

Köszöntés a vőlegényre és a menyaszonra

*Hogy a menyasszon olyan szomorú
Hiszen rég elmúlt a török háború
Ha én szép menyaszony volnék
Mindig ennék innék viradattig táncolnék
Hát a vőlegény min töré a fejét
Talán ho lepte a háza tetejét
ördög vigye el a but hagyják el máskorra
Hol van egy üveg bor igyunk rovására.*

Palinka feladás

*Haljunk szot uraim azt kiáltja a szám
Legyenek csendben hogy dolgomat végezhessem
rendben. Mert e házban csak annak szolgálók
szívesen ki jól mulat és becsületesen
Becsületre méltó tisztelt gyűlekezet
férfi asszonyokból álló felekezet. Haljunk
szot valakik házhejre érkeztek, kezemben
az üveg pálinka van benne. A vőlegény
várja hogy rejá köszöntsem a menyaszony is gondolja
ha feléje menne még a násznagy
uram is elvenné ha előtte lenne
Ezért jo uraim csak bátorsággal hozzá
nyulhat ki-ki örömmel ne töltsük az
időt szomorúsággal mert a jutalmas gazda
azt kívánja aki ebből iszik egészség utánna
és hogy hideg csömör ne essék hatására
és is egészséget kívánok utánna.*

Biztatás a pálinkához

*Hej tisztelt vendégek nem siralom hanem
vigadalom míg ránk nem köszönt
a hajnal. Költsétek azt az italt bátran
minek áll az a sok üveg pálinka sorba
Asszonyok menyecskék hozzá kell csak nyulni
mert tudom hogy az asszonyok is tudnak
ám jo nagyokat huzni. Csak hogy aztán
köztünk közbe legyen mondva egy
asszonynak se álljon félre a kontya
Fehérnépek én rám ne halgassatok
ételből italból menyit birnak fogyasszatok
mert nincsen rutabb látvány mint
a részeg asszony életemben egyet láttam
jaj de megutáltam mikor eszembe
jut borzadék a hátam. Kedves
vendégek legyünk vigak mint a menyaszony
ő sem pergeli a borsot
hanem kezében forgat egy [nem olvasható]*

Bor feladás

Nagy a foradalom ott lent a pincében
Csapot ütöttek a hordo fenekére
Megölték a hordot most már foj a vére
Tisztelt vendégek nem kis örömére
Egy kis üveggel ime be is hoztam
Hogy el ne ejtsem sokat imátkoztam
Mert sziv vidámito ez a hordo vére
Aki ebből iszik váljon egészségére

A borra

1.

Töltsük a bort poharunkba
Holnap már int nekünk
Addig élet az az élet
Amig iszunk és szeretünk

2.

Míg a szivünk buzgon perzseg
Szeressük a bort és a lányt
Hátha holnap már kitudja
A halál a sirba ránt

3.

Gyöngyerő bor a pohárba
Ne maradjon semmi benne
Amikor azt kiáltom
Éljen a bor s a szerelem

Tyuk feladás

Sokat jártam sokat láttam
Ij szép madarat még sohasem láttam
S hogy jártamban ezt a szép madarat
megláttam kisvőfi társammal, anyit
futottam fáradoztam míg megfogtam
Most már kedves násznagyuram
elődbe ajándékul hoztam
Kedves násznagyuram ez olyan madár
Hogy 7-et tojik 9-et kőt
Ha nem hiszi kedves násznagyuram
itt a cédula olvassa el.

Leves feladás

*Haljunk szot uraim azt kiáltja
szám. Legyenek csendben hogy dolgomat
végezhessem rendben. Mert e házba
csak annak szolgálok szivesen, ki jól mulat
és becsületesen. Becsületre méltó tisztelt
gyülekezet férfi asszonyokból álló felekezet
Haljunk szot valakik e házhejre érkeztek
Nagy öröm van a mi házgazdánk szívében
Hogy házában enyi szép vendégek gyülekeztek
Ezért parancsola énnekem /vőfőjének/hogy
ételt italt hozzak a vendégeknek. De én
jó gazdámól meg is értettem mej itt van
a kezembe is vettem. Az első tál ételt
be is hoztam hogy el ne ejtsem sokat
imádkoztam. Szakácsné aszonyal jól
megfűszerezstem, bors sáfrány gömbér
jól meg is szotam, be is hoztam a kakas
egész taréjával, lásanak hát hozzá
Isten áldásával*

Sült hus feladás

*Itt hozok sülteket számtalan sokféle
Azért köszörűje ki-ki jól a kését
Hogy el ne csorbítsa a tányéra szélét
Huzza meg kend komám a rekedt
hegedűjét.
Nincs párja az étkek közt a pecsenyének
Mert vidámságát akarja az elmének.
Ősapáink miért voltak vének
Mert borral s pecsenyével éltek
Tessék hát uraim vegyék el kezemből
De bort is igyák rá aki ebből eszik
Mert aki nem iszik nagyfoga nő ettől*

Káposzta levételkor

1.
*Tekitetes étel a töltött káposzta
Kiváltha az asztalra szép menyecske hozta
Egy kisé savanyu senki sem cukrozta
Hanem a szakácsnének hussal megfoltozta.*

2.

Káposzta a magyaroknak híres eledele
Kigyelmeteket is megtisztelem vele
Szakácsné asszonyom hust is rakott bele
Szeretném ha annak az enyém lenne fele.

3.

Itt a jó káposzta érdemes vendégek
Az asztalra tettem elfogyasztás véget
Tűzön volt de azért nem foro nem éget
Kivánok utánna erőt egészséget.

4.

Jelentem aláson készen a vacsora
Mindjért le is hozzuk rendre az asztalra
De akinek nincsen kés, villa, kanala
Az majd a kezével kaparja.

5.

Legelső táll étel lesz mogyorocsörgés
Második tál étel gyenge borju bögés
Harmadik táll étel vénasszony nyőszörgés
Utoljára pedig üres kocsi zörgés.

Káposzta feladás

Paradicsom kertből éppen most
érkeztem. Mej gyönyörű kert gyümölcséből ettem
Mivel hogy ottan kertészkedtem
Szép fejes káposztát bőven természettem
Szép hazánknak nagy részét bejártam
Ily káposzta félét keveset találtam
De anyit csak mondhatok hogy ahol csak jártam
Mindenki dicsérte fülemmel hallottam
Káposzta és szirma az étkek vezére
Nemes jó hazánk országos cimere
Még a kirájnak is gondja van reája
Áldott a föld holl terem a gyümölcse
Többet nem dicsérem dicsérje meg magát
Mert belevágtam egy fél oldal szalonát
Tizenkét disznonak elejét hátulját
Keresse meg benneki-ki fülit
farkát.

Sütemény feladás

*Itt a finom lisztből joféle sütemény
Nincs ebben sem mustár, kőmény
Aki ilyennel él nem bántja kőszvény
Feltállalom tehát a jo béleseket
Tudom hogy szeretik az itten lévő szűzek
Annál is inkább az öregek és ósszek
Oj édesek kérem valamint a vont [nem olvasható]
Mindjárt megkívánja az ember ha rám [nem olvasható]
Fogjon hát minden darabot [nem olvasható]*

Tréfás vers

*A mult héten azt mondja az apám az anyámnak
Hogy a gyerek is hozhatna menyecskét a házhoz
Én meg a közelbe voltam és meghalottam
És háztűzlátni mindjárt elindultam
Kaptam a tarisznyát a nyakamba tettem
De előbb magamat jól tele ettem
Bejártam 10 falut 33 várost
De sehohsem találtam leányt nekem valot
Az egyik csunya volt a másik gazdag
A harmadikat lattam ölelte a legény
A negyediket pedik megszerettem én
Csakhogy ezt el nem vehettem ám én
Mert az 100 évvel vénebb volt mint vagyok én
S amint látjátok most is legény vagyok
Reggeltől napestig a lányokra gondolok
S ha tudnának egy leányt aki hozzám jönne
Megtartanuk a lagzit jövő esztendőben.*

Tréfás vers vacsora előtt

1.

*Tisztelt vendégek tudják mi az ujság
Gazdánkat az elmult éjel kirabolták
Az ételt megették a hust elhordták
Most már várjanak mig más sül*

2.

*Kedves vendégeink legyenek nyugodtan
Amint az előbb a konyhába álldogáltam
Nem csak levest főznek de még sok másfélét
Szakácsné aszonyunk érti már az efélét.*

3.

*Kint a konyhában forog a szakácsné
Hol ért ám mindenhez jobban mint a [nem olvasható]
A jó ételeket tudja kavargatni
De a boros kancsot is tudja hajtogatni.*

Tréfás vers

1.

*Loptam egy tyúkot, de ki ne beszéljék
Hozom mindjárt sütvé de ki ne beszéljék
hogy el ne árulja vagy farka vagy füle
Egyék meg egészen, hogy ne maradjon semmi belőle.*

2.

*Ime itt áll előttünk z ékes menyasszony,
hogy menyecske fejével először mulasson
Minden vendégnek egy nótát juttasson
Sok ajándékból új cipőt varrasson.*

3.

*Az asztal közepén áll egy üres tányér
Most én kezdem a táncot a többi még ráér
Addig megyek el hatosért krajcárért
Húzd rá cigány az új házaspárért.*

Mikor a vacsora áll

*A mai házasság a világ cifrasága
Aki csak próbálta vagy pedig vizsgálta
Ime azt mondja erre mindenki ki okos
Hogy szegény legénynek biz az nagyon bajos
Annak a legénynek ugyan még nem is csoda
Ki maga hejétől még azt mind nem tudja
De az asszony néki majd tudtára adja
Ahogy mi kell néki egy szállig elmondja
Gazdasszonynak először kell tűzhej
Hogyha az nincs bizony nagyon könnyen
lágyszobába konyhába legyen egészséges
Butor s olyan nemű ami csak szükséges
Mivel az asszony ha lát szükségét
Nem ülhet vidámra ünnepséget
Dőrög morog aztán a kelme urára
Hogy a ménykő hozta ötlet a nyakába
Hogy lehet ezt kerüled és hogy kedvet keresed
[hiányzó szöveg]*

Menyaszony pénz szedés

*Menyaszonyunknak léssen szűjsége
Fésűre hajtűre és meg gombostűre
Esztenőre talán feresztő teknőre
Azután vagy 9 sing poja bekőtőre
Ing a bingo parányi bölcsőre
Tehát jo uraim ha meg nem vetném
A menyasszony számára egy két penit
vetnének.*

*Seprü ruhakefe és még főzőstáska
Mungorlo sotarto, matolla megrakás
Tóbra tiszta tűkőr szobába szép asztal
Kell egy láda, karszék, jo puha vánkös
Tele üveg finom joféle itallal
Rozsavízzel vagy másféle kenettel
Háza előtt ha lát jární egy zsidot
Ugy hajt úgy tűszköl mint valami tallár
Hogy végy kendőt gyűszüt meg tűt
Ládára lakatot és más ijén neműt
Vásárra kell mened mert kerget az asszony
Kell kapca, strimfli, cipelő és ujmodi karton
Fekete sejem vagy más színü keszkenő
Ez aztán már igazi bőkenő
És sok lábas edény valamint lábtalan
Kis nagykanálból jukas és juktalan
Rosta szita aztán lekvárfőző kanál.
Kézi asztal még sok szakajsztó kosár.
Jaj hát aztán mág a lakoszobábon
Nagyon sokkal több kell mint konyhába
Mert nem is szoltam még a szekrényről
Aranyos képekről ágyterítőről
De mit elmondtam az is elég jaj
Azonban még hátra is maradt egy nagy baj
Mondanám is nem is igazán szégyellem
De utoljára is el nem titkolom
Mi tőrés tagadás arra is kell menni
Hogy a menyecskének bölcsöt is kell venni
Ebből áll röviden a házasság párosság
Aki csak próbálta mind így találta.*

Muzsikus penz szedés

*Haljunk szot uraim még egy vagyon hátra
Szegény muzsikusunk busul oda hátra
Busul mert fél hogy nem jut pénz
a muzsikába. Szánom szegényt szánom
hát ki is ne szánná
Mert haragjában törődik magába
Majd megöli magát
Hogy vágná el a hohér a fekete nyakát
Jaj de mit is mondtam talán kár is vala
Mert aztán nekünk ki is muzsikálna
Tehát kéri kegyelmeteket hogy ebbe a
tányérba egy két pénzt vessenek
mert én velük huzatom
S ha nem huzzák sánfára huzatom
bőröket kaptára s a kolozsvári
piacon kodorván csizma helyet
el is árusítom*

Szakácsné pénz szedes

*Haljunk szot uraim én ismét parolálok
Szegény szakácsnének ügyébe felállok
Addig jo uraim amiért instálok
Délceg násznagyuram szomoru hir
A szakácsnének sebes nagyon
Szegény ahogy ott kúnt kását keverte
A tűz a jobkezét nagyon megégette
De még mi a nagyobb sánta is a
jobblábánál mert a kása fröcsent
mind az öt ujára. Tehát jo ur
bugyelárist nyissanak, kis bankot
nagy bankot tányérra rakjanak
eként orvosságra néki pénzt adjanak
hogy mérges sebei hamar
meggyógyuljanak*

LAPOHOS STEFAN

Kontyoláskor

Szerencsés joestét kívánok a házgazdának
Vele egyetemben a kedves násynagyurnak
Mint a közönséges egész frekvencionak
Ugy az elejének mint az utolsónak
Tekintsenek én rám jaj de porul jártam
Ami rajtam történt de rég így akartam
Szaporán kívánom terjed ki felettem
A te familiád kívánt örömére
Életetek terjedjen sok jóval, s ne ujitson
semmi változásom meg ne somorítson
szép menyasszonyunkat egy kisé félrehívtam
Hogy a ház tájkát néki megmutassam
Akkor még lány volt a mi menyasszonyunk
Most már a szobába mint menyecskét
Fontos kötelesség szállott a vállára
Adjon Isten szerencsét a hordozására
Legyen családjuknak hü anygala
Legyen fölöttük az Isten áldása.

Szépen meg is kértük násznagyodtól
Álltolunk hívot hívő vőlegényed
Az Isten házába hogy vele esküt tehes
Szép leány koszorudból ime most kiválsz
Azért jó lelkedet ne epessze a bánat
Csak hű pároddal éj szeretetben
Mint egy pár gerlice a sűrű erdőben
Mert most megváltozik az életed utja
Vagy sirig örömré vagy örökös bura
Most kívánom Isten bocsásson le áldása
E házban lévő vendégekre s tirátok
Az Isten éltesen és szerencséltesen
titeket. Híven szeressétek egymást
koporsótok bezártáig
Sokáig éljetez
Én is azt kívánom mint nagyfőfitez

Házasadjatok párasodjatok
Töltsétek be a földnek színét embereket
Ezzel Isten bölcs mondása be is
Teljesedet úgy mint ezidáig
De csakugyan itten hejságünkben

Nemes ekléjank keblébe
 Becsületre méltó nemes és nemzetes (xy)
 Uramat megáldá Isten páros étellel
 Páros életünkben megáldá Isten magukat
 Magzatai közt megáldá Isten
 Egy szelid jámbor életű fiúmagzatt
 Kinek becsületes neve (xy)
 Ezen ifju legény felnövekedvén
 Isten félelmével szüleink szárnya
 alatt és úgy jelente szívének szándéka
 Hogy szeretne páros életre lépni
 [hiányzó szöveg]

...anyira mint lábait
 Napkeletről napnyugatra délről északra
 hogy hol találhámg az életének párját
 De csakugyan itt e hejségben
 Nemes ekléiánk keblébe
 Becsületre méltó nemes és nezetes(xy)
 Uramat és asszonyomat
 megáldá Isten páros étellel
 Páros életükben megáldá Isten egy
 szelid életü leánymagzattal kinek
 becsületes neve(xy)
 Az előbb említett ifju legény
 Jo hírét hallá e lánynak
 Meg is jelent e háznál szüleivel szot is
 tett oda is ígérték,s azt is megmondták
 hogy el sem tartoztatják őket egymástol
 De ezel sem elégedett meg
 Elfojamodott egy barátjához
 Vagy két joakarojához

Boldog az akinek van jo felesége
 Mert a jo feleség a ház gyönyörűsége
 Vig öröm és áldás száll vele egy házba
 Kivirágzik szépen a házasság fája
 Magános legénnek unalom az élet
 Nincs kivel megossza hogyha kedve éled
 Nincs ki vigasztalja ha meggyűl a gondja
 Nincs ki édes szokbol drága jónak mondja
 Elismeri e kedves násznagyuram
 hogy miért járunk és fáradunk.
 Alszegutca felszegutca piros rozsa

nyillik rajta. Hallotátok annak hírét
a menyaszonyt jó hír éri a nagyvőfei
most kikéri. Ha valaki akar venni
feleséget ne anyira nézze benne a
szépséget az elkőlcset
és a kegyességet
Szépre vágyott jókab meglett
kivánsága a [hiányzó szöveg]

De nem is volt mindenbe boldog kivánsága
Emiatt lett fele nyughatatlansága
Minek szent könyvekbe sok a bizonyság
Isten mikor teremtette széles e világot
Hat napot hogyván hogy teremtsen
Mindent és mindenféle állatot
De Isten 5 nap allat megteremtett
Mindent és mindenféle állatot
És a 6 nap teremtette Isten az embert
A mi első atyánkat Ádámot
Isten bölcs és hatalmas látván hogy egy
embernek nem jó egyedül lenni
Melyet igen sok baj éri
Egy mély állmot bocsájtott Ádámra
És kivevén egy baloldalt termett bordáját
És formálva neki egy asszonyt
állított úgy mint feleségül azaz
fele segítségül
S akkor mondta a bölcs Salamon
Isten jo voltából megértétek e napot
Megértétek ti is amit kívántatok
Megértétek hogy a költsónős szeretet
Kőztetek hit álltol megerősítetett
Az Isten aki látja a ti szíveteket
Tartsa meg kőztetek a hű szeretetet
Sem szerencse sem bal sors
Sehol a ti hűségéteket
meg ne változtassa
Tudjátok-é azt hogy az élet
nem mindig egyforma
Ti is megunnátok ha mindig öröm volna
Ha a keserűből nem jutna kostolo
Nem is tudnátok akkor hogy mien édes a jo
Egyszer kisút a nap

*Aztán felhő támad
Őrömötökhöz mindig közel jár a bánat
Ha a bánatot kikerülitek ésszel
Életetekben az is egy örömmel ér fel
És ha életeteknek egén felhők támadnának
Hú vigasztaloi legyetek egymásnak
És ne legyen szükség a vigasztalásra
Egyik a másikat busan sose lássa
Adja az Isten hogy boldogok legyetek
A boldogságban együtt örvendeztetek
Bőven száljon rátok az Isten állandása
Az én jó szívem néktek azt kívánja
Találjatok mindig állandást az urnál
Éljen mindenki de éljen az új pár
1978 Január 31.*

Tréfák

1.
*Ifju legény bokréta
Házass ember familla*
2.
*Tisza vize zavaros
Ez a kislány takaros*
3.
*Minden ember mondja
Jó a szép lány csokja*
4.
*Ica rica kukorica
Jaj de szép lány az az(xy)*
5.
*Nyikorog a csizmám
Gyere ide kislány*
6.
*Ceruza meg kalamáris
Szeretlek én téged máris*
7.
*Menyecske nek nincs nadrágja
Beteg az én szívem tája
Beteg az én szívem tája
Te vagy annak patikája*

8.

*Jaj de cifra ez a szoknya
Ide oda fityeg fodra*

9.

*Mond meg kedves rozsám
Szeretsz e még igazán*

10.

*Aki nem tud táncolni
Menjen haza aludni*

11.

*Három meg tiz=13
Ezt a kislányt táncra várom*

12.

*Ucu neki Berecki
A szemedet meresz ki*

13.

*Jer ide rozsám
Egy kis táncra hozzám*

14.

*Ha eltellik három össz
Piciny kislány hozzám jössz*

15.

*E legénynek lába görbe
Ojan mint egy vizes göbve*

16.

*Négy meg 10=tizennégy
Könyen táncolsz mind a légy*

17.

*Huzd rá cigány a csillagát
Ne sajnáld a senki talpát*

18.

*Kint az utcán kutya ugat
[nem olvasható]*

19.

*Száraz korso nem nehéz
A vénaszony nem kedves*

20.

*Kolozsvári szalonna
Csinos ám a katona*

21.

*Kétszer öt tiz
Szeretlek én biz*

22.

*Ez az utca kanyarodik
A vőlegény házasodik*

23.

*Szilvaizes laska
Megette a macska*

24.

*Maros vize zavaros
Ez a kislány takaros.*

Csujjogatások a lakodalmi menet alatt

*Aki reánk báméskodik
A lagziba kívánkozik.
(P. E.)*

*Irigyeim sokan vannak
Mind a kutyák úgy ugatnak.
(P. E.)
Olyan vagy a leányok közt
Mind a szar a virágok közt.
(L. M.)*

*Áljjatok meg a hídon
Piseljen a menyasszony.
Áljjatok meg a híd végén,
Hogy piseljen a vőlegény.
(L. Zs.)*

*A násznagyné de csinos
Baszná meg a gordonyos.
(L. M.)*

*Három tányér tepertyű
Nincs a pinán csengettyű
Mer ha azon csengő vóna
Minden éjjel megszólalna.
(L. Zs.)*

Énekek a lakodalmi menet alatt

*Jaj, de szépen harangoznak
Talán az én galambomnak.*

*Most viszik az esküvőre
El sem búcsúzhatok tőle.*

*Bárcsak addig el ne vinnék
Amíg én oda nem mennék
Aztán vigyék el békébe
Az ő szép vőlegényéhez.*

*Bárcsak lányokat is soroznának
Vélem egy századba rukkolnának
Kipucolnám a szerelvényét
A kardját, megenném a vacsoráját.
(L. M.)*

*Lakodalom van a mi utcánkban...
Ide hallszik csengő muzsikája
hivatalos vagyok oda én is
nem mennék el, ha százszor üzennék is.*

*Vége van már a lakodalomnak
nagy bánata van a menyasszonynak
forгатja a karikagyűrűjét
sajnálja a régi szeretőjét.
(L. F.)*

*Udvarom, udvarom, szép kerek udvarom
nem seper már téged az én gyöngye karom
sepertem eleget seperje még más is
öleltem a babám ölelje még más is.
(L. F.)*

*Porzik, porzik a füzesi utca
Mikor végigmegyek rajta.
Nyílik, nyílik a babám ablaka
Mikor betekintek rajta.*

*Nyisd ki babám ablakaidat
hadd hallgassam panaszaidat
ennek a kislánynak sok is a panasza
nincsen aki meghallgassa.
(L. F.)*

Képek

1. Lakodalmi kép az 1930-as évekből. A képet ismeretlen fotós készítette.
Láposi Hajnal Éva tulajdona

2. Vőfélybot. A fotót készítette Székely Melinda 2014-ben,
a bot Lapuhos Zsigmond tulajdona

3. A „tyúkuhu”. A fotót készítette Székely Melinda 2014-ben, a tárgy tulajdonosa és készítője Lapuhos Margit

4. Anyóstól kapott újasszonykendő.
A képet készítette Székely Melinda 2014-ben, a kendő tulajdonosa Veres Anna

5. Anyóstól kapott újasszonykendő. A képet készítette Székely Melinda 2014-ben, a kendő tulajdonosa Lapuhos Margit

6. Menyasszony és vőlegény. 1977-ben készült kép, készítője ismeretlen, Veres Réka tulajdona

7. Eljegyzésre induló menet. A képet ismeretlen fotós készítette 1990-ben. Bálint Ildikó tulajdona

8. Eljegyzésre induló fiatal pár. A menyasszony és a násznagyasszony egyforma ruhában. 1990-ben készült, ismeretlen fotós által, Bálint Ildikó tulajdona

9. Díszes lakodalmi torta. A képet ismeretlen fotós készítette az 1970-es években. Láposi Hajnal Éva tulajdona

10. A vőlegény búcsúzik. A képet ismeretlen fotós készítette 1987-ben. Veres Anna tulajdona

11. Útelkötés. A képet ismeretlen fotós készítette 1990-ben.
A kép Bálint Ildikó tulajdona

12. A menyasszony búcsúztatása. A képet ismeretlen fotós készítette
1990-ben. Bálint Ildikó tulajdona

13. Emlékfotó a templomba indulás előtt. A fotót ismeretlen fotós készítette.
Bálint Ildikó tulajdona

14. A menyasszony és a vőlegény a templomban.
A fotót ismeretlen fotós készítette 1990-ben. Bálint Ildikó tulajdona

15. A két örömanya a kultúrotthon ajtajában köszönti az ifjú párt.
A képet ismeretlen fotós készítette. Bálint Ildikó tulajdona

16. A főasztalnál. A kép 1987-ben készült, ismeretlen fotós készítette.
Veres Anna tulajdona

17. Rózsaszín és világoskék csokros koszorúsok 1984-ben.
A képet ismeretlen fotós készítette. Veres Réka tulajdona

18. Magyarruhás és mezősegi viseletes koszorúsok. A képet ismeretlen fotós készítette 1997-ben. Bota Edina tulajdona

19. Mezőségi viseletes és magyarruhás koszorúsok.
A képet ismeretlen fotós készítette 2011-ben. Láposi Kinga tulajdona

20. A lépcsőház előtti park egy fáján díszelő felirat.
A képet 2011-ben ismeretlen fotós készítette. Láposi Kinga tulajdona

21. Búcsúztatás a lépcsőház előtt.

A képet 2011-ben ismeretlen fotós készítette. Láposi Kinga tulajdona

22. A menyasszonyt kar alatt forgatja a vőfély a búcsúztatás minden versszaka után. A képet 2011-ben ismeretlen fotós készítette. Láposi Kinga tulajdona

23. A polgári eskü után a koszorúsok virágot és a vőfélypalcákat tartják az új pár fölé. A képet 2011-ben ismeretlen fotós készítette. Láposi Kinga tulajdona

24. Az új pár és a násznagyok galambokat eresztenek a magasba a templomajtóban. A képet 2011-ben ismeretlen fotós készítette. Láposi Kinga tulajdona

25. A főasztalnál az új pár és a násznagyok.
A képet 2011-ben ismeretlen fotós készítette. Láposi Kinga tulajdona

26. A zenekar primása, aki a vőfély szerepköréből is átvett.
A képet 2011-ben ismeretlen fotós készítette. Láposi Kinga tulajdona

27. A menyasszonylopók visszahozzák a menyasszonyt, aki rövid ruhába öltözött. A képet 2011-ben ismeretlen fotós készítette. Láposi Kinga tulajdona

28. A vőlegénylopók rendezetlen öltözékben hozzák vissza a vőlegényt. A képet 2011-ben ismeretlen fotós készítette. Láposi Kinga tulajdona

29. Ördögösfüzesi koszorúspár a szamosújvári fotóstúdióban 1974-ben.
A képet ismeretlen fotós készítette. Láposi Hajnal Éva tulajdona

30. Ördögösfüzesi koszorúspár a szamosújvári fotóstúdióban 1975-ben.
A képet ismeretlen fotós készítette. Veres Réka tulajdona

31. A lépcső tetején búcsúztatják a menyasszonyt.
A képet ismeretlen fotós készítette 1995-ben. Szappanyos Noémi tulajdona

32. Az ördögösfüzesi viselet az 1920-as években. A képen a Deák testvérpár
látható, a képet ismeretlen fotós készítette. Láposi Hajnal Éva tulajdona

33. Ifjú ördögösfüzesi pár 1970-ben. A képet ismeretlen fotós készítette.
Veres Réka tulajdona

34. Esküvői kép 1957-ből. A képen a Láposi házaspár látható,
ismeretlen fotós készítette. Láposi Hajnal Éva tulajdona

35. Régi hímzett mellény egy mai vőfélyen. A képen ifj. Láposi Ferenc látható, a fotót ismeretlen fotós készítette. Láposi Hajnal Éva tulajdona

36. Polgári öltözetes vőfély mirtuszbokrétával 1975-ből. A képet ismeretlen fotós készítette. Veres Réka tulajdona

37. „Modern” koszorúslány, akinek az öltözetében modern és hagyományos darabok is vannak.

A kép 2011-ben készült, ismeretlen fotós készítette. Láposi Kinga tulajdona

38. Kontyos, orchideás, már a lakodalmi mulatság modern öltözetéhez előkészült viseletes koszorúslányok.

A kép 2011-ben készült, ismeretlen fotós készítette. Láposi Kinga tulajdona

39. Vőfély szalagbokrétája. A fotót 2014-ben Székely Melinda készítette. Tulajdonosa és készítője Láposi Margit

40. Bokréta a kalapban, jobbról a harmadik vőfélyen. A képet ismeretlen fotós készítette 2011-ben. Láposi Kinga tulajdona

41. Zöld ág a kapun. A képet ismeretlen fotós készítette 2011-ben.
Láposi Kinga tulajdona

42. Hintó a násznagyokkal és a vőlegénnyel Szamosújváron
a násznagyok tömbháza előtt.
A képet ismeretlen fotós készítette 2011-ben. Láposi Kinga tulajdona

43. Menyasszony és vőlegény a hintóban ülve.
A képet ismeretlen fotós készítette 2011-ben. Láposi Kinga tulajdona

44. A menyasszony büntetésből egy tojást csúsztat át a vőlegény nadrágszárán.
A képet ismeretlen fotós készítette 2011-ben. Láposi Kinga tulajdona

45. Lakodalmi meghívó 1985-ből. Veres Réka tulajdona

46. Lakodalmi meghívó 2011-ből

47. Lakodalmi fotó, amit szamosújvári stúdióban készítettek 1964-ben. Láposi Zsigmond és Margit látható a képen. A fotó az ő tulajdonukban van

48. Menyasszony a modern „vetett ágyon” (1987).
A képet ismeretlen fotós készítette. Veres Anna tulajdonában van

49. A vőlegény a lovával Ördögösfüzesen.
A képet ismeretlen fotós készítette 2011-ben. Láposi Kinga tulajdona

50. Modern vőlegény falusi környezetben.
A képet ismeretlen fotós készítette 2011-ben. Láposi Kinga tulajdona

51. Menyasszony és vőlegény karonfogva a templomi eskü után

52. Lakodalmás menet, a koszorúsok viszik a násznagyasszony tortáját

53. A menet élén a vőlegény halad a násznagyszonyokkal

54. A menet élén a menyasszony halad a násznagyokkal

Rezumat

Modernizarea nunții maghiare din Fizeșu-Gherlii între anii 1930-2017

Nunta ca și obiect al cercetării etnografice este un subiect, o temă foarte actuală, deoarece putem vedea acele etape ale schimbării care s-au produs din trecut până în zilele noastre. Fizeșu-Gherlii este situat în județul Cluj, și aparține ca și regiune etnografică Câmpiei Ardealului.

În carte am analizat modernizarea nunții tradiționale din Fizeșu-Gherlii în perioada 1930-2017. Menționez, că despre riturile de trecere din Câmpia Ardealului au fost realizate și publicate foarte puține rezultate științifice, etnografice, antropologice până în zilele noastre. Pe baza unor cercetări de teren și arhivistice am studiat schimbările majore ale obiceiurilor nupțiale în trei perioade mai importante. Pentru că memoria bătrânilor cuprinde numai perioada de după 1930, prima etapă investigată începe în anul 1930, deci în perioada interbelică, și se termină în 1960, în preajma colectivizării forțate. A doua perioadă socialistă ține până la 1989. A treia etapă identificată începe cu 1990 și ține până în zilele noastre, deci până în 2017. În lucrarea mea am analizat în mod amănunțit conexiunile obiceiului de trecere al nunții cu evenimentele politice, sociale, economice și culturale dintre anii 1930-2017.

Culegerea datelor s-a desfășurat pe mai multe căi. Informațiile cele mai importante au fost culese prin metoda participativă la nunțile din sat, aflându-mă în situația de a fi în apropierea terenului studiat încă din copilărie. Pe baza acestor cunoștințe am încercat să cunosc obiceiul nunții în detaliu, cu mare atenție la cele diferite care s-au produs în ritualul nunții în perioadele cercetate. Cu acest scop am înregistrat mai multe interviuri cu "bătrânii satului", cu cei care mai cunosc nunta tradițională maghiară din Fizeșu-Gherlii. Pentru a vedea diferențele produse în timp, am realizat interviuri și cu generațiile mai tinere din sat. Pe lângă interviuri și participarea efectivă la nunțile organizate am considerat că este foarte importantă și cercetarea datelor din registrele de căsătorie păstrate în arhivele bisericesti din sat, deoarece acestea conțin elemente informative foarte importante: vârsta, ocupația, locul de naștere a mirelui și a miresei, respectiv ziua și anul nunții. Prin această cale am calculat câte căsătorii au avut loc pe an, la ce vârstă se omagiau căsătoriile, cât de dese erau căsătoriile mixte etc. Tot cu ajutorul acestor date din registre am putut compara nunta din anii 1930 cu nunțile contemporane. Fotografii și filmele oferite de către informatori au adus informații valoroase lucrării. Cu ajutorul acestora am putut compara de exemplu vestimentația mirilor și anumite secvențe ale ritualurilor, obiectele folosite cu prilejul nunții etc.

Obiectivele cercetării au la bază în primul rând nuanțarea termenului rit de trecere, care provine de la Arnold van Gennep. În anul 1909 a prezentat pentru prima oară rolul riturilor de trecere, în structura cărora a identificat trei etape interioare mai importante: riturile de separare, de distanțare și de agregare. În lucrare prezintă faptul, că această structură a fost modernizată după al doilea război mondial de sociologi și antropologi ca Victor Turner și Edmund Leach, care au accentuat, că rolul cel mai important al riturilor de trecere este adaptarea subiecților în noul lor statut. Disertația redefineste terminologia de specialitate actuală: obicei, rit, sărbătoare, obiceiuri familiale, liminalitate, structură, structura riturilor, tradiție și modernizare, schimbări în structura și funcțiile riturilor. Obiectivul principal al lucrării este de fapt prezentarea schimbărilor petrecute în ritualul nunții la maghiarii din Fizeșu-Gherlii. După definirea riturilor de trecere și identificarea noțiunilor științifice operative, legate de nuntă am analizat în mod accentuat modernizarea acestor obiceiuri, conexiunea lor cu schimbările economice, sociale, culturale majore actuale.

Mă bazez pe bibliografia maghiară de specialitate, dar lucrarea are deschidere și spre literatura română și internațională din acest domeniu. Al patrulea capitol al lucrării analizează acele direcții științifice, care din punctul de vedere al cercetării au fost valorificate. Mă raportez în mod critic la rezultatele folcloristului maghiar dr. Balázs Lajos, care a realizat o sinteză complexă despre nunțile din Sândominic, Ciuc, apoi a nouă monografie despre rolul dorinței (vágy) în desfășurarea nunții. În elaborarea disertației m-am bazat în primul rând pe rezultatele folcloriștilor finlandezi, care au analizat riturile de trecere într-un context social-cultural mai complex. Menționez, că am analizat în disertația mea în profunzime literatura de specialitate maghiară, română și europeană, legată de tema cercetată.

Cu privire la metodele de cercetare lucrarea compară schimbarea elementelor ritualului nunții maghiare în cele trei perioade cercetate, cu amănunt spre noțiunile timpului, spațiului, rolurilor, a obiectelor, a animalelor simbolice, a vestimentației, a gastronomiei, a bazei materiale, a sexualității, a sentimentelor, a textelor, fotografiilor, filmelor și ale interferențelor culturale.

La prezentarea celor trei nunți, nunta tradițională, nunta comunistă și nunta contemporană prima perioadă analizată este dintre 1930-1960, când nu au fost încă distruse comunitățile sătești, când normele sociale, culturale a acestor comunități locale au influențat în mod major structura și elementele nunții. Apoi lucrarea prezintă caracteristicile nunții din perioada socialistă, când pământul deja nu reprezenta nici o valoare în viața cotidiană sau în constituirea statutului social al unei familii, persoane. În a treia perioadă postsocialistă migrația internațională în masă, mobilitatea în spațiu, schimbările majore petrecute în comunicarea cotidiană, articularea profundă a individualismului, modelele globale americane sau vest-europene au restructurat profund cultura și nunta tradițională din Fizeșu-Gherlii.

Cartea compară aceste trei nunți și o parte a acestora este consacrată analizei concrete privind dinamica structurii nunții în cele trei perioade amintite. Aici prezintă elementele rituale dinaintea nunții, în ziua ritualului și după nuntă propriu-zis

să. Subcapitolele au ca temă acele elemente pe care le-am considerat imporatnte în diferențierea celor trei perioade: scenariile, locul, timpul, rolurile, tehnicile corporale, instituțiile, obiectele, gastronomia, baza materială, sexualitatea, importanța sentimentelor, textele, fotografiile și filmele nunții, respectiv interferențele culturale.

În rezumatul lucrării, pe baza propriilor cercetări am identificat schimbările majore produse:

1. În prima perioadă toate evenimentele se desfășurau mai ales în spațiul privat, familial, numai ritualul religios se desfășura în biserica miresei. În a doua etapă ritualul se distanțează de spațiul privat, se desfășoară mai ales în căminul cultural, deci într-un spațiu public. În a treia etapă nunta are loc într-un restaurant sau sală de evenimente, public, dar cu circuit închis. Aceste schimbări reflectă de fapt individualizarea societății din Fizeșu-Gherlii.

2. În prima etapă nunta se desfășoară mai ales în zilele cotidiene, să nu perturbe slujba religioasă de duminică, mai ales în perioade mai puțin încărcate cu muncile agricole. În era socialistă este mutată în ziua de sâmbătă și duminică, când cei angajați în diferite întreprinderi au avut timp liber la dispoziție. În a treia perioadă se desfășoară mai ales în weekendul lung, indiferent de muncile agricole. Deci nunta treptat se distanțează de viața agricolă, comunitară din sat.

3. Rolurile rituale în prima perioadă erau bine codificate, se îmbinau organic cu legăturile familiale, sociale locale. În organizarea nunții mai ales părinții și nașii jucău un rol primordial. În a doua etapă tinerii, mirele și mireasa treptat joacă un rol însemnat în organizarea evenimentului. În a treia perioadă comunitatea locală și părinții își pierd total rolul organizator. Aproape toate elementele sunt pregătite de specialiști, ca servicii plătite, din restaurante, organizatori de diferite evenimente, cameramani, fotografi, orchestre etc.

4. Lucrarea prezintă documentat ce schimbări sau petrecut în pregătirea corpului miresei și mirelui, schimbările majore survenite în rolul vestimentației și obiectelor rituale. Este o concluzie proprie, că de fapt tocmai acele elemente rituale pierd sensurile de bază, sau dispar total, care au avut în primele două perioade sensuri și funcții rituale, magice, spirituale. Deci se produce deritualizarea, desemnatizarea, laicizarea și instituționalizarea treptată a acestor evenimente.

5. Prezintă schimbările petrecute în gastronomia nunții. În prima perioadă alimentele de bază au fost produse, colectate din găspodăriile țărănești, pregătite în spațiul familial de rudele tinerilor. În era socialistă alimentele de bază parțial sunt cumpărate, procurate cu metode speciale din spațiul public. Iar în a treia etapă sunt puse pe masă bucate exotice, pregătite de specialiști din restaurante după modele vestice, americane.

6. În lucrare analizez și aspectele economice, financiare ale nunții. Prezint, că între 1930-1960 darurile erau mai ales practice. Banii capătă importanță mai ales după pierderea holdelor. Iar în perioada postsocialistă din aceste sume însemnate sunt cumpărate case familiale impozante, sunt organizate deplasări în locuri, desti-

nații exotice. Dar cu ajutorul acestor sume dăruite sunt constituite noi comunități rituale, bazate pe acest sistem de daruri în bani.

7. Este consacrată un subcapitol relațiilor, căsătoriilor și nunților interetnice. Demonstrez, că în acest sat căsătoriile mixte au fost restricționate de părinți, dar după 1989, după democratizarea vieții din regiune, după migrația internațională se liberalizează căsătoriile din regiune, iar nunțile sunt determinate mai ales de modele globale, cunoscute în străinătate, sau prin file și internet.

În concluzie prezint, că pe plan teoretic modelul lui Arnold van Gennep nu este operant, valabil astăzi pentru analiza și interpretarea adecvată a nunților. Segmentele (separare, îndepărtare, agregare) sunt structurate deseori în altă ordine, unele elemente (mai ales magice) dispar, altele sunt inventate și implementate de tineri sau de specialiști. Nunta își pierde rapid încărcătura ei magico-religioasă-spirituală, este organizată după proiecte individuale și nu după modele colective.

După lista lucrărilor bibliografice în anexe găsim date cvantitative, constituite din cercetări arhivistice, din cărțile matrimoniale ale bisericii reformate din localitate. Apoi prezint lista nominală a partenerilor, cu care au fost realizate interviurile. Public și acele texte (cântece, orații, strigături) rituale pe care le-am cules din surse orale și scrise, cât și textele interviurilor realizate pe teren. Fotografii aflate la sfârșitul lucrării au o valoare documentară însemnată, deoarece face referire la ele în mai multe puncte ale lucrării.

Abstract

Modernization of Hungarian Traditional Wedding from Fizeșu-Gherlii between 1930-2017

The wedding, as an object of ethnographic research, is a very current theme and subject because we can see the stages of change that have taken place from past to present day. Fizeșu-Gherlii is situated in Cluj county and, as an ethnographic region, belongs to the Transylvanian Plain. The first chapter of the paper focuses on presenting the place where the data was collected.

I analyzed the modernization of the Hungarian traditional wedding in Fizeșu-Gherlii between 1930-2017. I would like to mention that very few scientific, ethnographic and anthropological results have been achieved and published about the rites of passage in the Plain of Transylvania up until the recent period. Based on field and archival research, I studied major changes in nuptial habits in three important periods. The memory of the elderly includes only the period after 1930, this being the reason the first investigated stage begins in 1930, the inter-war period, and ends in 1960, around the forced collectivization. The second (socialist) period dates back to 1989. Finally, the third identified stage begins in 1990 and continues until present day, that is until 2017. In my work I thoroughly analyzed the connections between the rites of passage of the wedding with the political, social, economic and cultural activities between 1930 and 2017.

The most important information was gathered through the participatory method of village weddings, being in close proximity to the field studied since childhood. Based on this knowledge, I tried to know and understand the custom of the wedding in detail, paying great attention to those differences that took place during the wedding ceremony in the researched periods. For this purpose I have recorded several interviews with the “village elders”, with those people who still remember the traditional Hungarian wedding in Fizeșu-Gherlii. In order to see the differences in time, I have also interviewed the younger generation in the village. In addition to the interviews and the actual participation at the weddings, I considered it very important to research the marriage data records kept in the church archives of the village, since they contain very important information: the age, occupation of the bride and groom, their place of birth and the exact date of the wedding. This last one made it possible for me to calculate how many marriages took place each year, at what age were marriages usually celebrated, how often were marriages mixed, etc. Also, with the help of the data collected from registers I was able to compare the 1930s wedding with contemporary ones. The photographs and films provided by the interviewees have brought valuable insight into the work. With the help of these I could

compare, for example, the clothes of the bride and groom at certain sequences of the rituals, the objects used during the wedding, etc.

The research's objectives are based primarily on the nuance of the rite term, which comes from Arnold van Gennep. In 1909, he presented for the first time the role of the rites of passage, in the structure where he identified three important inner stages: rites of separation, liminality and incorporation. In the paper I present that this structure was modernized after World War II by sociologists and anthropologists as Victor Turner and Edmund Leach, who emphasized the most important role of the rites of passage: to adapt the subjects to their new status. The dissertation redefines the current specialty terminology: custom, rite, feast, family habits, liminality, structures, rite structure, tradition and modernization, changes in the structure and functions of the rites.

The main objective of the paper is to present the changes made in the wedding ritual of the Hungarian ethnics in Fizeșu-Gherlii. After defining the rites of passage and after the identification of operative scientific notions related to the wedding, I have analyzed the modernization of these customs, their connection with the major economic, social and cultural changes.

I rely mostly on the specialized Hungarian bibliography, but the work is also open to Romanian and international literature in this field.

I have identified the major changes that have been made, based on my own research.

1. In the first period all events took place mainly in the family's private space, only the religious ritual took place in the church of the bride. In the second stage the ritual distances itself from the private space, moving mainly to the village's cultural home, to a public space. In the third stage the wedding takes place in a restaurant or an event hall, which in theory are public places, but are reserved only for the participants. These changes reflect in fact the individualization of the society of Fizeșu-Gherlii.

2. In the first stage, the wedding takes place especially weekdays in order not to disrupt the Sunday religious service, especially during periods less busy with agricultural work. In the socialist era the religious wedding is moved to Saturdays and Sundays, when those employed in different enterprises had spare time to attend. In the third period it takes place especially during long weekends, regardless of agricultural work. Overall, the wedding gradually departs from both the agricultural and community life in the village.

3. Ritual roles in the first period were well encoded, blended organically with family and local social ties. In organizing the wedding especially parents and godparents have played a key role. During the second stage the young couple, the bride and groom get a gradually more significant role in organizing the event. Finally, in the third period, both the parents and the local community lose their organizational role and almost all items are prepared by specialists, as paid services: restaurants, organizers of various events, cameramen, photographers, orchestras, etc.

4. The paper presents documented changes which took place in preparing the bride and groom's body, major changes in the role of clothing and ritual objects. It is a self-evident conclusion that in fact those ritual elements lose their basic meanings or disappear entirely which, in the first two periods have had spiritual, ritual and magical functions. Thus, the denomination, designation, secularization and gradual institutionalization of the events takes place.

5. I present the changes which occurred in the wedding gastronomy. In the first period mainly basic foods were produced, collected from villager's households and prepared in the family's space by the relatives of the young couple. In the socialist era, a certain part of basic foods were bought, procured by special methods from the public space; while in the third period there are exotic dishes prepared by chefs, based on Western or American models.

6. In the paper I also analyze the economic and financial aspect of the wedding. During the first period, between the 1930s and 1960s the gifts were mostly practical, while money becomes especially important after the loss of holdings. Finally, in the post-socialist period using the money gifted impressive family houses are bought, holidays are being organized to exotic destinations. However, with the help of these donations new ritual communities are built, based on this money-giving system.

7. A subchapter is devoted to interethnic relationships, marriages and weddings. I prove that in this village interethnic marriages were restricted by parents, but after 1989, after the democratization of the region's life, international migration, marriages in the region are liberalized and the weddings are mainly determined by global models known from abroad, films or the internet.

In conclusion, I would like to point out that, theoretically, Arnold van Gennep's model is not operative, valid today for the proper analysis and interpretation of weddings. The three segments (separation, distancing, incorporation) are often structured in a different order, some elements (especially the magical ones) disappear, others are invented and implemented by young people or specialists. The wedding quickly loses its magic-religious-spiritual charge, it is organized as an individual project and not by following collective models.

After the list of bibliographical works in the annexes contain quantitative data gathered from archival research from the matrimonial books of the reformed church in the village. Following, I present the nominal list of partners with whom the interviews were conducted. I also publish those texts (songs, orations and shoutings) that I have collected from oral and written sources, as well as the texts of the interviews made in the field. The photographs at the end of the work are of considerable document value, as I make reference to them at several points in the paper

A kötet a rítuskutatásokból ismert átmenetiség/liminalitás fogalmát használja és gondolja tovább az ördögösfüzesi lakodalmas szokások elemzésével. A átmeneti rítusok szerkezete jóval rugalmasabban működik és változik a vizsgált térségben. A szerző a változásban élő kultúra egy sajátos, életfordulós szokásának, a lakodalomnak, illetve az azzal kapcsolatos közösségi normarendszernek és egyéni életvezetési stratégiáknak a leírására vállalkozik. Az ördögösfüzesi lakodalom szokásköre a 20–21. században az iparosodás, urbanizáció, munkamigráció és a globalizáció hatására folyamatosan változott, egyes rítuselemek kikoptak, miközben a forgatókönyv újabb elemekkel egészült ki.

Téka Alapítvány

ISBN 978-606-9015-03-2

9 786069 015032